

Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΒΑΡΒΑΚΕΙΟΥ
ΠΡΟΤΥΠΟΥ ΣΧΟΛΗΣ

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

μέχρι τῶν Μηδικῶν

Ἐγκειμένη διὰ μίαν πενταετίαν 1932—1937

ΜΕ ΠΟΛΛΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΣ

Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Ἀριθ. ἔγκριτ. ἔκδοσ.
Υπουργείου Παιδείας
17 Αυγούστ. 1937

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ
4-ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ-4
1932

μίσαν
που: τήν
ροκό-λαι-
:ρῶτα
ἔπειτα

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ ἐνὸς ἐκ
τῶν συγγραφέων.

Μαρίνου

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Ο ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

1. *Ίστορία και προΐστορία*

ΙΣΤΟΡ

"Ολ' ἔχομεν τὴν περιέργειαν νὰ μάθωμεν πῶς ἔζησαν καὶ τί
"μαροὶ παλαιότεροι ἄνθρωποι. Δηλαδή θέλομεν νὰ μάθω-
τι ἱστορίαν των.

Ἰστορία λοιπὸν εἶναι ἡ μελέτη τῆς ζωῆς καὶ τῶν πράξεων
τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἔζησαν πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς.

"Ολαῶμως αἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων δὲν ἔχουν τὸ ἴδιον
ἐνδιαφέρον. Θέλομεν κυρίως νὰ μάθωμεν τὰ σπουδαιότερα, τὰ
σημαντικώτερα ἔργα των. Ποῖα εἶναι ὅμως αὐτά;

Τὰ πλαιώτερα χρόνια ὁ ἄνθρωπος ἦτο ἀμαθής. Δὲν ἤξευρε
νὰ ράπη ἐνδύματα, νὰ κτίζῃ σπιτίτια, νὰ κατασκευάζῃ ἐπι-
πλα, σκύη οἰκιακά, μὲ μίαν λέξιν τίποτε ἀπ' ὅσα κάμνουν
εὐχάριστη τὴν ζωὴν. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἔγινε μὲ κόπον καὶ
εἰς τὸ δικσθημα χιλιάδων ἐτῶν. Ἀργότερα ὅμως ἄρχισε νὰ
προχωρῇ γληγορώτερα. Ζύπνησεν ὁ νοῦς του, ἀπέκτησε πολ-
λὰς γνώσεις, μεγάλην ἱκανότητα εἰς τὰς τέχνας, τέλος ἐφθασεν
εἰς τὸ σημεῖον, ποὺ εὐρίσκεται σήμερα.

Ἦν προδὸν αὐτὴν τοῦ ἀνθρώπου τὴν ὀνομάζουν μὲ μίαν
"παιτισμόν. Ἀπ' ὅλας τὰς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου
διοροῦν περισσότερον ἐκεῖναι, ποὺ ἔκαμαν νὰ προκό-
οισμός, καὶ αὐτὰς μελετᾷ κυρίως ἡ ἱστορία.

ΠΗΓΑΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Σήμερα γνωρίζουμε παραπολλά διὰ τοὺς παλαιότερους ἄνθρωπους. Οἱ ἱστορικοὶ ἐμελέτησαν τὴν ζωὴν των καὶ ἐφώτισαν πολὺ. Ἀπὸ ποῦ πῆραν τὰς πληροφορίες τῶν;

Οἱ παλαιοὶ ἄνθρωποι δὲν ὑπάρχουν πλέον διὰ νὰ μᾶς διηγηθοῦν τὴν ἱστορίαν των, ἀλλὰ δὲν ἐχάθη κάθε σημάδι τοῦ Ἀπὸ τοὺς παλαιότερους ἀνθρώπους ἔχομεν διάφορα ὀστράκονα, ὅπλα, ἐργαλεῖα, οἰκιακὰ σκεύη, κοσμήματα, κατ'ικίαν ἀνάκτορα, ναοὺς, ἀγάλματα, εἰκόνας, ἐπιγραφάς, ἐγγραφὰς βιβλία κλπ. Ὅλα αὐτὰ τὰ λέγουν ἱστορικὰ μνημεῖα εἴτε πηγὰς τῆς ἱστορίας, διότι ἀπ' αὐτὰ ἀνιούμε τὰς πληροφορίες μας διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὰς πράξεις τῶν παλαιότερων ἀνθρώπων. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ φωτίζει περὶ τοὺς ἀπὸ κάθε ἄλλο τὰ περασμένα χρόνια εἶναι ἡ γρφή. Ἡ ἱστορία ἀρχίζει κυρίως ἀπὸ τότε ποὺ σώζονται γράμματα μνημεῖα.

Η ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΑ

Τὰ παλαιότερα γραπτὰ μνημεῖα δὲν ἀνεβαίνουν πέραν ἀπὸ τὰ 5000 π.Χ. Ἡ ἱστορία λοιπὸν δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἀρχῇ ἐνωρίτερα ἀπὸ τὰ 5000. Εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι εἰς τὴν γῆν χιλιάδες χρόνια πρὶν. Ἀπὸ τοὺς παλαιότερους αὐτοὺς ἀνθρώπους ἔχομεν ὀλίγας εἰδήσεις διότι τὰ μνημεῖα ποὺ μᾶς ἄφησαν εἶναι πολὺ πτωχικά, μερικὰ σκελετοί, ὀλίγα ἐργαλεῖα, μερικὰ ὅπλα, ὀλίγα ἰχθυογρφήματα τάφοι, λείψανα ἀπὸ κατοικίας κλπ. Μὲ αὐτὰ τὸ πολὺ παίρνουμε μίαν ἰδέαν διὰ τὴν ζωὴν των, τὴν τέχνην κλπ. Δὲν μανθάνομεν ὅμως τὸ ὄνομά τους, οὔτε τὰ ὀνόματα τῶν μερῶν ὅπου ἔζησαν οὔτε τὰς πράξεις των οὔτε τὰ γεγονότα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔλαβαν μέρος. Μὲ τὰς πληροφορίες ποὺ μᾶς δίνουν τὰ μνημεῖα αὐτὰ δὲν ἔμποροῦμε νὰ κάμωμεν τὴν ἱστορίαν των. Διὰ τοῦτο τοὺς παλαιότερους αὐτοὺς χρόνους τοὺς εἶπαν προϊστορικοὺς χρόνους καὶ τὴν μετέωρην των προϊστορίαν.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ἡ μελέτη τῆς προϊστορίας ἔχει μεγάλο ἐνδιαφέρον καὶ ἔμπορεῖ νὰ μᾶς συγκινήσῃ πολὺ, διότι παρουσιάζει πρὸς μὲς

τὸν παλαιότερον ἄνθρωπον γυμνόν, ἀδύνατον καὶ χωρὶς γνώ-
σεις νὰ ἀγωνίζεται μὲ μυρίας δυσκολίας, μὲ τὰς κακοκαιρίας
καὶ τὰ ἄγρια θηρία, καὶ σιγὰ σιγὰ νὰ ἀνακαλύπτῃ τὰ μέ-
σα, τὰ ὁποῖα τοῦ ἀσφάλισαν πρῶτα τὴν ζωὴν καὶ ὕστερα
τὸν ἔκαμαν κύριον τῆς γῆς.

Ὁ προϊστορικὸς ἄνθρωπος ἔζησε πολλὰς χιλιετηρίδας ὅπως
τὰ ζῶα. Ἐτρέφετο μὲ λαχανικά, μὲ καρπούς ἢ ἀπὸ τὸ κυνή-
γι. Κατοικίαν εἶχε τὰ πυκνόφυλλα δένδρα εἴτε τὰ σπήλαια
καὶ ὡς μόνον ὑλικὸν διὰ νὰ κατασκευάσῃ τὰ προχειρότερα
ἐργαλεῖα τὴν πέτραν.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τὴν μετεχειρίζετο ὅπως ἦτο εἰς τὴν φύσιν.
Τὴν ἔσπανε τὸ πολὺ καὶ τῆς ἔδινε τὸ σχῆμα ποῦ ἤθελεν.
Ἀργότερα ἔμαθε νὰ τὴν δουλεύῃ, νὰ τὴν τρίβῃ δηλαδὴ ἐπά-
νω εἰς ἄλλην πέτραν, νὰ τὴν λειάνῃ ὅπως λέγουν καὶ νὰ
τὴν τρυπᾷ. Πολὺ ἀργότερα ἀνεκάλυψε τὰ μέταλλα.

Οἱ ἀρχαιολόγοι συνηθίζουν νὰ διαιροῦν τοὺς προϊστορι-
κοὺς χρόνους εἰς τρεῖς μεγάλας περιόδους ἀναλόγως τοῦ ὑλι-
κοῦ ποῦ μεταχειρίσθηκεν ὁ ἄνθρωπος:

1ον. Ἐποχὴ τοῦ ἀκατεργάστου λίθου εἴτε *π α λ α ι ο λ ι θ ι κ ῆ ἐ π ο χ ῆ*.

2ον. Ἐποχὴ τοῦ κατεργασμένου λίθου εἴτε *ν ε ο λ ι θ ι κ ῆ*.

3ον. Ἐποχὴ τῶν μετὰλλων.

Ἡ κάθε μία ἀπ' αὐτὰς τὰς ἐποχάς, πρὸ πάντων αἱ δύο
πρῶται, διήρκεσαν πολλὰς χιλιετηρίδας.

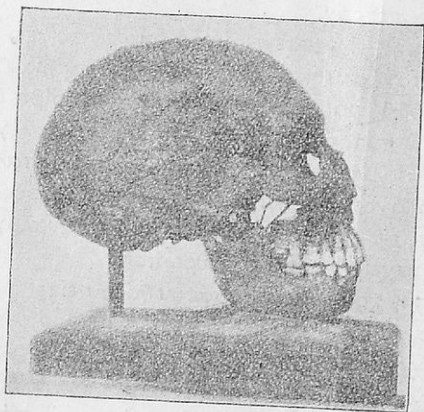
2. Παλαιολιθικὴ ἐποχὴ

Η ΕΜΦΑΝΙΣΙΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Πότε ἐμφανίζεται ὁ ἄνθρωπος ἐπάνω εἰς τὴν γῆν; Ἀπὸ
δὲν ἡμποροῦμε νὰ τὸ ὀρίσωμεν μὲ ἀκρίβειαν. Σήμερα οἱ σο-
φοὶ λογαριάζουν μὲ τὰ εὐρήματα, ποῦ ἔχουν, αὐριον εἶναι
δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ κατὶ ἄλλο, τὸ ὁποῖον νὰ τοὺς ὑποχρεώσῃ
νὰ ἀλλάξουν γνώμην.

Εἶναι ὁμως βέβαιον ὅτι ἄνθρωποι ἔζησαν ἐπάνω εἰς τὴν
γῆν πολλὰς χιλιετηρίδας ἀπὸ σήμερα. Ἀπὸ τοὺς παμπάλαι-
ους ὁμως ἀνθρώπους ἔμειναν ὀλίγα σημεῖα. Ἐχομεν πρῶτα
λείψανα ἀπὸ τοὺς ἰδίους, δηλαδὴ σκελετοὺς, κρανία, ἔπειτα

διάφορα προϊόντα τῆς τέχνης του, ἐργαλεῖα, ὅπλα, ἀγγεῖα κλπ. Ὅλα αὐτὰ εὐρίσκονται παραχωμένα εἰς τὴν γῆν μαζί με κόκκαλα ζώων, με λείψανα ἀπὸ τροφάς, με σπόρους, με καρπούς κλπ. Τὸ στρῶμα τῆς γῆς, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται, μᾶς βοηθεῖ νὰ λογαριάσωμεν κατὰ προσέγγισιν τὴν ἡλικίαν του. Οἱ ἀρχαιολόγοι ὁμῶς δὲν εἶναι σύμφωνοι εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς των. Ἄλλοι ἀνεβάζουν τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς 100 χιλιάδες χρόνια, ἄλλοι εἰς 400 χιλιάδες, ἄλλοι ἀκόμη περισσότερον.

Κρανίον ἀνθρώπου τοῦ Νεάντερταλ

Εἰς ποῖον σημεῖον τῆς γῆς παρουσιάσθη ὁ πρῶτος ἀνθρώπος; Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὸ ὀρίσωμεν με ἀκρίβειαν. Ἐπειδὴ εἰς τὰ χρόνια, πού ἐζησαν οἱ παλαιότεροι ἀνθρώποι, σημαντικὸν μέρος εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον ἦτο σκεπασμένον με πάγους, μερικοὶ ὑπέθεσαν ὅτι οἱ πρῶτοι ἀνθρώποι ἐζησαν εἰς τὸ νότιον ἡμισφαίριον. Ἄλλοι τὴν κοιτίδα τῶν πρώτων ἀνθρώπων τὴν βάζουν εἰς μίαν ἡπειρον, ἡ ὁποία κατεῖχε τὴν θέσιν τοῦ σημερινοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ καὶ ἦνῶνε Ἀσίαν, Ἀφρικὴν καὶ Αὐστραλίαν. Ἄλλοι πάλιν τὴν τοποθετοῦν εἰς μίαν πλατυτάτην στερεάν, ἡ ὁποία ἦτο ἀπλωμένη εἰς τὰς χώρας τοῦ Βορείου Πόλου καὶ ἐχρησίμευεν ὡς γέφυρα μεταξύ Ἀσίας, Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς. Ἡ στερεὰ αὕτη εἶναι σήμερα βυθισμένη κάτω ἀπὸ τὰ κύματα εἴτε σκεπᾶ-

ζεται από πάγους. "Αλλοτε όμως είχε γλυκό κλίμα και δάση από πεύκα, τὰ ὁποῖα ἐσεύοντο ἀπὸ μαλακοὺς ἀνέμους.

Εἰς τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἡ ἐπιφάνεια καὶ τὸ κλίμα τῆς γῆς ἔπαθον πολλὰς μεταβολάς. Αὐτὸ ὑπεχρέωσε τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀλλάξουν τόπον, ἐνίστε μάλιστα ἐγίνεν αἰτία νὰ ἐξαφανισθοῦν ὁλόκληροι φυλαὶ καὶ τὴν θέσιν των νὰ λάβουν ἄλλαι. Διὰ τοῦτο εἰς μίαν χώραν εὐρίσκομεν συνήθως διαφόρους τύπους ἀνθρώπων. Αὐτὸ ἀπεδείχθη περισσότερον διὰ τὴν Εὐρώπην, διότι ἐκεῖ ἐγίναν αἱ περισσότεραι ἐρευναι καὶ τὰ περισσότερα εὐρήματα.

Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΠΑΓΩΝ

Ἑκατοντάδες χιλιάδες χρόνια ἀπὸ σήμερα μεγάλοι ἐκτάσεις εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον ἦσαν σκεπασμέναι, ὅπως εἶπαμεν,

Ὁ ἄνθρωπος τοῦ Νεάντερταλ

Ὅπως ἐπάνω κατὰ τὸν φαντάζονται οἱ ἀρχαιολόγοι.

ἀπὸ πάγους εἴτε ἀπὸ ὄγκους πάγων, ἀπὸ παγετώνων, ὅπως λέγουν, οἱ ὁποῖοι κατὰ καιροὺς προχωροῦσαν νοτιώτερα ἢ ἀπεσύροντο βορειότερα καὶ ἄφιναν διαλείμματα, κατὰ

τὰ ὁποῖα ἦτο δυνατόν νὰ προκόψουν φυτὰ καὶ ζῷα. Αὐτὸ διήρκεσε χιλιάδες χρόνια καὶ λέγεται ἐπὶ ο χ ἡ τ ὼ ν π ά γ ω ν.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν πάγων εἰς τὴν Εὐρώπην ἔζησαν δύο τύποι ἀνθρώπων, πολὺ διαφορετικοὶ ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον.

Η ΦΥΛΗ ΝΕΑΝΤΕΡΤΑΛ

Ἐνα διάστημα τὸ κλίμα τῆς Εὐρώπης ἔγινεν ἄρκετὰ ζεστόν, ὥστε ἔζησαν ἐκεῖ ζῷα τῶν θερμῶν κλιμάτων, ἐλέφαντες, ρινόκεροι, τεράστια τίγρεις μὲ μακροὺς καὶ κοπτεροὺς κυνό-δοντας.

Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἰς τὴν Εὐρώπην ἔζησεν ἓνας τύπος ἀνθρώπου, ποὺ διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὸν σημερινὸν Εὐρωπαῖον, ὅπως μαρτυροῦν οἱ ὀλίγοι εὐρεθέντες σκελετοὶ καὶ τὰ κρανία του.

Τὸ 1856 εἰς τὸ Νεάντερταλ κοντὰ εἰς τὴν γερμανικὴν πόλιν Ντύσσελδορφ εὐρήκαν ἓνα κρανίον καὶ μερικὰ κομμάτια ἀπὸ σκελετόν. Ἀργότερα εὐρέθησαν ἄλλα ὅμοια κρανία καὶ σκελετοὶ καὶ οἱ ἀρχαιολόγοι βλέποντες τὴν κατασκευὴν ἰδίως τῶν κρανίων ἔφθασαν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι αὐτὰ ἀνήκουν εἰς τὸν παλαιότερον τύπον ἀνθρώπου, ποὺ γνωρίζομεν ἕως τώρα. Τὸν τύπον αὐτὸν τὸν ὠνόμασαν φυλὴν τοῦ Νεάντερταλ.

Ἐξωτερικόν: Σκελετὸς μᾶλλον κοντὸς καὶ πιεσμένος, ὕψος 1, 55-1.60 μέτρα, κόκκαλα καὶ μῦς δυνατοί, κόκκαλα τοῦ κάτω σκέλους καθὼς καὶ τῶν βραχιόνων κυρτά. Κρανίον μικρόν, ὄχι πολὺ στενόν-χαμηλὸν πολὺ, μέτωπον στενὸν καὶ γυριστόν πρὸς τὰ ὀπίσω. Κοιλό. τητες ὀφθαλμῶν μεγάλαι, ἀβαθεῖς, ἀπέχουν πολὺ ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην. Τὸ κόκκαλο ἐπάνω ἀπὸ τὴν κοιλότητα τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶναι χονδρόν καὶ σχηματίζει προεξοχήν, εἶδος γέισου ὅπως εἰς τὸν γορίλλαν. Ὁδόν-τες καὶ σιαγόνες δυνατοὶ καὶ χονδροειδεῖς. Ἡ κοιλότης τοῦ κρανίου πολὺ μικροτέρα ἀπὸ τῶν σημερινῶν κατωτέρων φυλῶν.

Ἡλικία: Ὑποθέτουν ὅτι ἡ φυλὴ Νεάντερταλ ἔζησεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὸ 100 χιλ. π.Χ.

Καταγωγή: Δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἐντόπιοι, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν Εὐρώπην. Μερικοὶ ὑποθέτουν ὅτι ἦλθεν ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν.

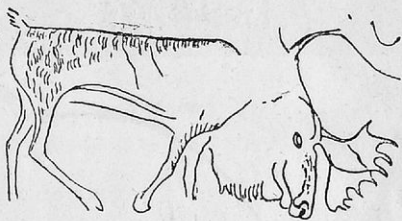
Γενικὰ ὅλη του ἡ κατασκευὴ φανερώνει κατωτέραν βαθμίδα ἀναπτύξεως καὶ κάμνει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι πρόκειται μᾶλ-

λον περί ἀνθρωπομόρφου πιθήκου παρὰ περί ἀνθρώπου. Εἶναι ζήτημα ἂν κατώρθωνε νὰ περπατῇ ἐντελῶς ὄρθιος.

Κοντόχονδρος, μὲ μεγάλην σωματικὴν δύναμιν, ὁ παλαιότατος αὐτὸς ἄνθρωπος τρέφεται μὲ καρπούς καὶ μὲ τὰ ζῶα ποὺ φονεύει καὶ μεταναστεύει ὅταν τελειώσουν αἱ τροφαί, ἀκολουθῶν τὰ ζῶα ποὺ ἀλλάζουν διαρκῶς κατοικίαν, διὰ νὰ εὐρίσκουν τροφήν.

Η ΦΥΛΗ ΚΡΟΜΑΝΙΟΝ

Ἐπέρασαν χιλιάδες χρόνια. Οἱ πάγοι κατέβηκαν εἰς τὰς πεδιάδας τὸ κλίμα τῆς Εὐρώπης ἔγινε ψυχρότερον. Νέα φυτεία καὶ νέα εἶδη ζώων, ἰδίως φυτὰ καὶ ζῶα τῶν ψυχρῶν κλιμάτων, βόνασαι, μεγάλοι ἔλαφοι, ἵπποι, φαιαὶ ἄρκτοι καὶ ἀγριόχοιροι ἔκαμαν τὴν ἐμφάνισιν των. Τὰ χαρακτηριστικὰ ὅμως ζῶα τῆς ἐποχῆς εἶναι ὁ μμούθ, εἶδος ὑψηλοῦ ἑλφαντος μὲ παχὺ τρίχωμα καὶ ὁ τάρανδος, εἶδος ἑλφου, ὁ ὁποῖος σήμερα ζῇ εἰς τὰς πολικὰς χώρας.

Τάρανδος

Σκαλισμένος ἐπάνω εἰς κέρας. Κομποτέχνημα παλαιολιθικῆς ἐποχῆς.

Τὴν ἐπρχὴν αὐτὴν εἰς τὴν Εὐράτην ἔζησεν ἓνας τύπος ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ὁμοιάζει πολὺ ἐ τὸν σημερινόν.

Εὐρέθησαν πολλὰ λείψανά του καὶ εἰς διάφορα σημεῖα τῆς Εὐρώπης, πολλάκις μὲ σωροὺς ἀπὸ κόκκαλα μαμούθ καὶ ἐργαλεῖα, ὥτε ὑποθέτουν ὅτι ἦτο ἐξηπλωμένος εἰς μέγα μέρος τῆς Εὐρώης. Ἰδίως πολλὰ ἴχνη του εὐρίσκομεν εἰς τὴν Νότιον Γαλλίαν καὶ τὴν Βόρειον Ἰσπανίαν.

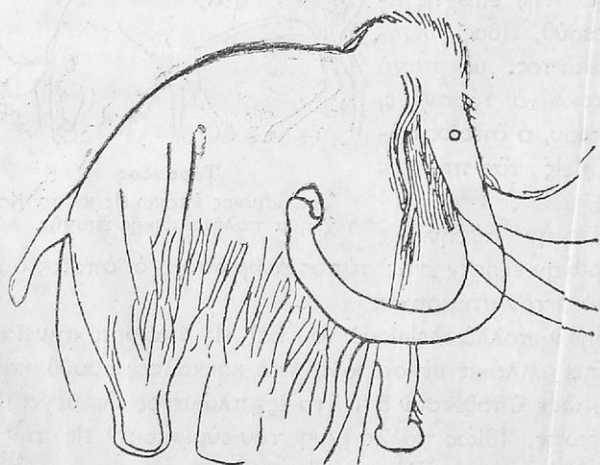
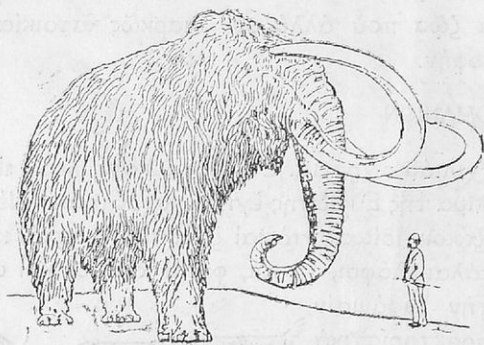
Ἐπειδὴ ὁ πρῶτον σημαντικὸν εὑρημα ἔγινε τὸ 1868, ἐνῶ κατασκεύαζαν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν εἰς τὴν περιοχὴν Κρό-Μανιὸν τῆς Δυτικῆς Γαλλίας, τὸν τύπον αὐτὸν τὸν ὠνόμασαν ἄνθρωπον τε φυλὴν τοῦ Κρο-Μανιόν.

Ἐξωτρίκόν: Εἶναι ὁ περισσότερον ἀνεπτυγμένος ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς τῶν πάγων. Ἐπέρασε σχεδὸν ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ πρωτόντου καὶ πλησιάζει τὸν σημερινόν Εὐρωπαῖον. Ἐντύπω-

σιν κάμνει τὸ ὕψος του, 1.80 μ. Τὸ κρανίον μακρὺ, ὑψηλόν, με ὠραῖον κύρτωμα πρὸς τὰ ὀπίσω.

Ἡλικία: Παραδέχονται ὅτι ἡ φυλὴ Κρομανιὸν ἔζησεν εἰς τὴν Εὐρώπην 20—15 χιλιάδες χρόνια ἀπὸ σήμερα.

Προέλευσις: Ὑποθέτουν ὅτι ἦτο ἰθαγενὴς τῆς Εὐρώπης καὶ ὅτι ἀπ' αὐτοὺς προῆλθεν ἡ ἰνδοευρωπαϊκὴ φυλὴ.

Μαμούθ

Ἐπάνω ὁ φυσικὸς, ὅπως εὐρέθη παραχωμένος εἰς τοὺς γάγους τῆς Σιβηρίας (Μουσεῖον Πετροπόλεως). Κάτω ἰχνογραφία αλαιολιθικῆς ἐποχῆς εἰς τὸν τοῖχον σπηλαίου τῆς Ν. Γαλλίας.

Ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ κρύο καὶ τὸν φόβον τῶν θηρίων κατοικοῦν εἰς τὰ σπήλαια, τοὺς ὠνόμασαν ἀνθρώπους τῶν σπηλαίων.

Οί νέοι ἄνθρωποι εἶναι ἐξυπνότεροι καὶ πολὺ περισσότερον προωδευμένοι. Διακρίνονται ἰδίως διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν των ἰδιοφυΐαν. Σκαλίζουν ἐπάνω εἰς τὰ κόκκαλα τοῦ τάρανδου καὶ εἰς τὸν χαυλιόδοντα τοῦ μαμούθ ἄνθρώπους καὶ ζῶα καὶ σκεπάζουν τοὺς τοίχους τῶν σπηλαίων μὲ εἰκόνας ζώων, ποὺ κάμνουν ἐντύπωσιν μὲ τὴν φυσικότητα καὶ τὴν ζωηρότητά των. Ἐμειναν ἄρκετὰ λείψανα ἀπὸ τὴν ἐργασίαν των αὐτὴν εἰς τὰ σπήλαια τῆς νοτίου Γαλλίας καὶ τῆς βορείου Ἰσπανίας, τὰ ὁποῖα ἐμελέτησαν μὲ προσοχὴν οἱ ἀρχαιολόγοι.

Βόναςος

Σκαλισμένος εἰς τὸν τοῖχον σπηλαίου τῆς Γαλλίας.

καὶ ἔβγαλαν πολλὰ συμπεράσματα.

Ἐξακολουθοῦν ὁμως νὰ μεταχειρίζονται τὴν πέτραν ἀκατέργαστη. Διὰ τοῦτο τοὺς τοποθετοῦν εἰς τὴν παλαιολιθικὴν ἐποχὴν ὅπως καὶ τοὺς Νεάντερταλ. Ἐπειδὴ πάλιν εἰς τὸ διάστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον ζοῦν αἱ δύο φυλαί, ἡ Εὐρώπη εἶναι σκεπασμένη ἀπὸ πάγους, τοὺς ὀνομάζουν καὶ ἄνθρώπους τῆς ἐποχῆς τῶν πάγων.

3. Νεολιθικὴ ἐποχὴ

Η ΝΕΑ ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

Ἀργότερα οἱ πάγοι ἀποσύρονται εἰς τοὺς πόλους, ἡ Εὐρώπη ἀποκτᾷ τὸ εὐκρατον κλίμα, τὸ ὁποῖον ἔχει σήμερα. Ὁ μαμούθ καὶ αἱ ἄρκτοι ἐξαφανίζονται. Τὸ λεοντάρι, ἡ λεοπάρδαλις, αἱ ὕαιναι μεταναστεύουν εἰς τὰ θερμότερα κλίματα, ὁ βόναςος καὶ ἄλλα συγγενῆ ζῶα τραβοῦν πρὸς τὰ βόρεια, ἡ ἀγριό-

γίδα καὶ τὰ ἐλάφια ἀνεβαίνουν πρὸς τὰ βουνά. Ἡ Εὐρώπη ἀποκτᾷ περίπου τὸ φυτικὸν καὶ ζωικὸν βασιλεῖον, τὸ ὁποῖον ἔχει σήμερα.

Η ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΦΥΛΗ

Εἰς τὴν Εὐρώπην ἐμφανίζονται τώρα νέοι ἄνθρωποι, ὀλιγώτερον καλλιτεχνικοὶ ἀλλὰ μὲ πρακτικώτερον νοῦν. Ἔχουν ἀνάστημα μικρότερον, ἀλλ' εἶναι εὐκίνητοι καὶ ζωηροί. Ἀνέκουν εἰς μίαν μεγάλην φυλὴν, ἡ ὁποία ζῇ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, καὶ δι' αὐτὸ οἱ ἱστορικοὶ τὴν ὠνόμασαν *Μεσογειακὴν φυλὴν*.

Τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν τῆς εἶναι ὅτι ἔμαθε νὰ καλλιεργῇ τὴν γῆν. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ γεωργία θὰ γίνῃ ἡ βάσις νέου σημαντικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ μεσογειακὴ φυλὴ ἐμφανίζεται περὶ τὸ 20 ἢ 15 χιλιάδες χρόνια ἀπὸ σήμερα καὶ προοδεύει ἰδίως εἰς τὰς κοιλάδας τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν, τοῦ Νείλου καὶ τοῦ Εὐφράτου. Ἀπ' αὐτὴν κατάγονται πιθανῶς οἱ Σημίται καὶ οἱ Αἰγαῖοι, διὰ τοὺς ὁποίους θὰ ὁμιλήσωμεν ἀργότερα.

Οἱ νέοι ἄνθρωποι ἔμαθαν νὰ ὀργώνουν τὴν γῆν, νὰ σπείρουν τὸ σιτάρι, νὰ κάνουν ἀλεύρι καὶ ἐνδύματα ἀπὸ λινόν. Ἔχουν ἐξημερώσει τὸν σκύλον καὶ τὸν ὄνον καὶ ἔχουν κοπάδια ἀπὸ ἀγελάδας, αἰγας, πρόβατα, χοίρους. Κατασκευάζουν ἀγγεῖα ἀπὸ ἄργιλον, τὰ ὁποῖα πῆνουν εἰς τὴν φωτιά. Κτίζουν καλύβας.

Εἰς τὴν Εὐρώπην συναντοῦν πολλὰς δυσκολίας, διότι ἡ χώρα σκεπάζεται ἀκόμη ἀπὸ ἔλη καὶ λίμνας, ποὺ εἶναι ἀπομεινάρια ἀπὸ τοὺς πάγους. Εἰς πολλὰ μέρη στήνουν τὴν κατοικίαν των ἐπάνω εἰς τὰ νερὰ τῆς λίμνης κοντὰ εἰς τὴν ὄχθην. Αὐταὶ εἶναι αἱ *λιμναῖαι κατοικίαι*.

Ἐκαμαν ἐπίσης μίαν ἄλλην σημαντικὴν πρόοδον. Ἐμαθαν νὰ δουλεύουν τὴν πέτραν. Τὴν τρίβουν, δηλαδὴ τὴν ἰσιάζουν, τὴν ἀκονίζουν, ἢ τὴν λειαίνουν ὅπως λέγουν μὲ μίαν λέξιν, τὴν τρυποῦν ἐκεῖ ὅπου τὸ ἀπαιτεῖ ἡ χρῆσις τοῦ ἐργαλείου. Εἰς αὐτὸ ἔδειξαν μεγάλην ἱκανότητα τόσον, ὥστε ἔχομεν ὁλό-

κληρον βιομηχανίαν καὶ ὁλόκληρον πολιτισμὸν μὲ τὴν λειασμένην πέτραν. Τὴν περίοδον αὐτὴν οἱ ἀρχαιολόγοι τὴν ὠνόμασαν νεολιθικὴν ἐποχὴν.

4. Ἐποχὴ τοῦ μετάλλου

Η ΕΜΦΑΝΙΣΙΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΛΛΩΝ (5000 π.Χ.)

Πρὸς τὸ τέλος τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς αἱ διάφοροι χῶραι παρουσιάζουν μεγάλας διαφοράς. Μερικαί, ὅπως ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Μεσοποταμία, ἐπροχώρησαν τόσον πολὺ, ὥστε δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται πλέον νὰ ὁμιλῶμεν περὶ προϊστορίας. Ἀνεκάλυψαν τὴν γραφὴν καὶ ἄφησαν τόσα μνημεῖα, ὥστε αἱ χῶραι αὐταὶ μεταξὺ τοῦ 5000—3000 εἰσέρχονται εἰς τὴν ἱστορίαν. Αἱ χῶραι γύρω εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἀκολουθοῦν ἀργότερα, ἐνῶ ἡ βορειότερα Εὐρώπη μένει πολλοὺς αἰῶνας ἀκόμη καθυστερημένη, ἐξακολουθεῖ τὴν προϊστορικὴν ζωὴν καὶ πολὺ ἀργότερα εἰσέρχεται εἰς τὴν ἱστορικὴν τῆς περιόδου.

Παραδέχονται γενικῶς ὅτι ὅπως εἰς ὅλα τὰ εἶδη ἡ πρόοδος καὶ οἱ νεωτερισμοὶ ἔγιναν πρώτην φορὰν εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον αὐταὶ πρῶται ἐγνώρισαν τὰ μέταλλα.

Τὰ μέταλλα εὐρέθησαν μὲ τὴν ἐξῆς σειρὰν: χρυσός, χαλκός, ὀρείχαλκος, (ἀνάμειξις χαλκοῦ μὲ κασσίτερον), σίδηρος. Γενικῶς εἰς τὴν ἀρχὴν ἦσαν σπάνια καὶ τὰ ἐκρησιμοποίησαν περισσότερον ὥς κοσμήματα καὶ παιγνίδια. Ἀργότερα ἤρχισαν νὰ κατασκευάζουν ἐργαλεῖα. Ἀλλὰ ἡ χρῆσις τῶν λιθίνων ἐργαλείων διτηρήθη πολὺν καιρὸν ἀκόμη, ὥστε κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας εὐρίσκομεν συγχρόνως ἐργαλεῖα λίθινα καὶ μετάλλινα. Διὰ τοῦτο ἐνῶ τὸ μέταλλον τὸ ἐγνώρισαν οἱ ἄνθρωποι περὶ τὸ 5000 π. Χ. ἴσως καὶ ἐνωρίτερα, ἡ κυρίως ἐποχὴ τῶν μετάλλων ἀρχίζει μόλις τὸ 2000, ὁπότε ἐγενικεύθη ἡ χρῆσις τοῦ ὀρείχαλκου.

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ (3000 π.Χ.)

Τὰ πρῶτα μέταλλα ποὺ ἐγνώρισαν οἱ ἄνθρωποι ἦσαν ὁ χαλκός καὶ ὁ χρυσός, τὰ ὁποῖα ἀπαντῶνται πολλάκις πρό-

χειρα εἰς τὴν φύσιν. Γενικῶς πιστεύουν ὅτι τὰ πρῶτα μέταλλα εὐρέθησαν εἴτε ἐχρησιμοποιήθησαν εἰς τὰς προωδευμένας χώρας τῆς Ἀνατολῆς. Κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους χαλκὸν ἔδιδαν ὠρισμένοι περιοχαὶ τῆς Ἀνατολῆς, ιδίως ἡ νῆσος Κύπρος, (ἡ λέξις Κύπρος σημαίνει χαλκός), ἡ Οὐγγαρία, αἱ Δυτικαὶ Ἀλπεῖς, ἡ Ἰσπανία.

Εἰς τάφους, ποὺ εἶναι ἴσως ἀρχαιότεροι ἀπὸ τὸ 5000 π. Χ., εὐρέθησαν κοντὰ εἰς τὰ λίθινα ὅπλα καὶ ἐργαλεῖα, ἐγχειρίδια, μαχαίρια, βελόναι κλπ. ἀπὸ χαλκόν. Ἡ χρῆσις ὁμως τοῦ χαλκοῦ ἐγενικεύθη μόλις περὶ τὸ 3000 π. Χ.

Ὁ χαλκὸς ἔχει ἓνα πλεονέκτημα καὶ ἓνα ἐλάττωμα. Εἶναι μαλακὸς καὶ παίρνει εὐκόλῃ τὸ σχῆμα ποὺ θέλουν νὰ τοῦ δώσουν. Αὐτὸ εὐκόλυνε τὴν κατασκευὴν μεταλλίνων ἐργαλείων. Εἰς τὴν ἀρχὴν ἐμιμήθησαν τὸ σχῆμα τῶν λιθίνων ἐργαλείων. Τὸ ἐλάττωμα εἶναι ὅτι δὲν ἔχει μεγάλην ἀντοχήν. Διὰ τοῦτο ἐγίνε περιωρισμένη χρῆσις χαλκοῦ εἰς τὴν προϊστορικὴν βιομηχανίαν.

Ἡ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΟΡΕΙΧΑΛΚΟΥ (2500–2000 π.Χ.)

Σημαντικὴ πρόοδος εἰς τὴν βιομηχανίαν τοῦ μετάλλου ἐγένετο ἀπὸ τὴν στιγμήν ποὺ ἔμαθαν οἱ ἄνθρωποι νὰ ἀνακατῶνουν τὸν χαλκὸν μὲ τὸν κασσίτερον καὶ κατεσκεύασαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὀρείχαλκον, οὐσίαν πολὺ στερεωτέραν. Ἀρκετὰ ἔνωρις ἐπέτυχαν τὴν σωστὴν ἀναλογίαν (89 μέρη χαλκός, 11 μέρη κασσίτερος). Ἡ ἐποχὴ τοῦ μετάλλου ὅπως καὶ ἡ βιομηχανία τοῦ μετάλλου ἀρχίζει, ὅπως εἶπαμεν, ἀπὸ τὴν στιγμήν ποὺ ἀνεκάλυψαν τὸν ὀρείχαλκον. Αὐτὸ ἐγίνε μεταξύ τοῦ 3000 καὶ τοῦ 2000 π. Χ.

Εἶναι δύσκολον νὰ ὀρίσωμεν ποῦ ἐγίνε πρῶτην φορὰν ἡ ἀνάμειξις. Αἱ χῶραι τῆς Ἀνατολῆς ἔχουν χαλκόν, στεροῦνται ὁμως κασσίτερον. Ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς ἔχομεν τὴν πληροφορίαν ὅτι κασσίτερον ἐπρομηθεύοντο ἀπὸ τὰς Βρεττανικὰς νήσους, τὰς ὁποίας οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν Κασσιτερίδας νήσους. Αὐταί, καθὼς φαίνεται, ἐτροφοδότησαν μὲ κασσίτερον ὅλον τὸν πολιτισμένον κόσμον κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους. Ἀπὸ παλαιότερα ἀκόμη χρόνια πολλοὶ δρόμοι ἔνωναν τὸν

βορρᾶν με τὸν νότον. Ἡ ἀνάγκη τώρα ἔκαμε ζωηροτέραν τὴν συγκοινωνίαν. Ὁ ὀρείχαλκος ἐγίνε σημαντικώτατον εἶδος ἐμπορίου καὶ μονὰς ἀξίας, εἶδος νομίσματος δηλαδή διὰ τὰ ἄλλα ἐμπορεύματα.

Τὸ σκληρὸν ὑλικὸν ἐπιτρέπει νὰ κατασκευάσουν νέον εἶδος ὅπλου. Ἐνῶ τὸ κύριον ὅπλον τῆς ἐποχῆς τοῦ λίθου καὶ χαλκοῦ ἦτο τὸ ἐγχειρίδιον, τώρα κατασκευάζουν ξίφος, τὸ ὁποῖον γίνεταί τὸ ὅπλον τῆς ἐποχῆς. Οἱ τάφοι μᾶς ἔδωσαν διαφορωτάτους τύπους ἀπὸ ξίφη. Ἡ χρῆσις τοῦ ὀρειχάλκου προάγει ἐπίσης τὴν γεωργίαν, διότι κατασκευάζουν τώρα ἄροτρα πολὺ στερεώτερα.

Ἐπίσης βοηθεῖ τὴν καλλιτεχνίαν, διότι τὰ ἐργαλεῖα κατασκευάζονται τώρα κομψότερα, ὅπως ἐπίσης ἐπιτηδεύονται περισσότερον τὰ κοσμήματα, καὶ τὰ ἀγάλματα. Τὸ χρυσίζον καὶ εὐκολοδούλευτον ὑλικὸν κεντᾷ τὴν ὄρεξιν καὶ ἐξυπνᾷ τὴν καλλιτεχνικὴν διάθεσιν. Ἡ ἐποχὴ τοῦ ὀρειχάλκου σημειώνει τὴν πρώτην ἀκμὴν τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ μετάλλου.

Ἡ τέχνη τοῦ ὀρειχάλκου προοδεύει ἰδίως μετὰ τὸ 2000—1000. Τὸ λαμπρότερον κέντρον τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ὀρειχάλκου εἶναι κατὰ τὴν δευτέραν π.Χ. χιλιετηρίδα ἡ Κρήτη, αἱ Μυκῆναι καὶ γενικῶς τὰ νησιὰ καὶ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ὅπως θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ μέρος τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Ἐφάμιλλα ὅμως κέντρα ὀρειχαλκίνου πολιτισμοῦ ὑπῆρχαν εἰς τὴν βορειοτέραν Εὐρώπην (Γερμανία, Σουηδία, Δανία).

✧ ΣΙΔΗΡΟΣ ✧

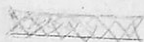
Ὁ σίδηρος ἐμφανίζεται μόλις περὶ τὸ 2000 π. Χ. Εἰς τὴν ἀρχὴν εἶναι πολὺ σπάνιος καὶ τὸν μεταχειρίζονται ὡς κόσμημα. Ἀργότερα μανθάνουν νὰ τὸν λυώνουν, νὰ τὸν χύνουν καὶ νὰ τὸν δουλεύουν. Τὰ ὀρειχάλκινα ὅμως ὅπλα παραμένουν πολὺν καιρὸν ἀκόμη, ἀφότου ἐγνώρισαν τὸν σίδηρον καὶ ἤρχισαν νὰ τὸν μεταχειρίζονται εἰς τὴν βιομηχανίαν.

Μὲ τὸν καιρὸν ὁ σίδηρος ἐγίνε τὸ κύριον ὑλικὸν τῆς βιομηχανίας καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὸ κοπάνισμα, τὸ ἀκόνισμα, τὸ τρύπημα τῆς πέτρας περνοῦν εἰς τὸ σφυροκόπημα, εἰς τὸ λυώσιμο καὶ τὸ χύσιμο τοῦ σιδήρου.

Παραδέχονται γενικῶς ὅτι καὶ ἡ ἐπεξεργασία τοῦ σιδήρου ἤρχισεν εἰς τὰς προχωρημένας χώρας τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὅτι αἱ χῶραι τῆς Μεσογείου καὶ ἡ βόρειος Εὐρώπη ἀπ' αὐτὰς ἐδιδάχθησαν. Τελευταίως ὁμως ἰσχυρίσθησαν ὅτι εἰς τὰς χώρας τῶν Ἀλπεων καὶ τοῦ Δουνάβεως ἐγίνε πρώτην φοράν εἴτε ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν χρήσις σιδήρου καὶ ὅτι ἀπ' ἐκεῖ διεδόθη εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ τὴν Ἰταλίαν καθὼς καὶ βορειότερον εἰς τὴν Γερμανίαν.

Αἱ χῶραι τοῦ προϊστορικοῦ πολιτισμοῦ εἶχαν εἰς τὴν διάθεσίν των πολλὰ μεταλλεῖα σιδήρου. Εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ Δωριεῖς ὅταν περὶ τὸ 1200 π. Χ. κατέβησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐγνώριζαν τὸν σίδηρον καὶ εἶχαν σιδηρᾶ ὅπλα. Οἱ Ἑλληνες ἀνέπτυξαν τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ σιδήρου καὶ ἀπὸ τοῦ 500 π. Χ. ἡ ἀθηναϊκὴ βιομηχανία ἔδωσε ἐργαλεῖα καὶ σκεύη ἀπὸ σίδηρον μὲ ἀπαράμιλλον κομψότητα, ὥστε αἱ χῶραι τῆς Μεσογείου ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασίν του.

Εἰς τὴν Εὐρώπην ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Μεσογειακὴν ἐν γένει τέχνην ἀξιόλογον βιομηχανίαν σιδήρου ἀνέπτυξαν οἱ Κέλται εἰς τὸν Δούναβιν, τὸν Ρῆνον καὶ τὸν Ροδανόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

1. Ἡ τροφή

ΤΟ ΜΑΖΕΜΑ

Ἡ μεγαλυτέρα ἀνάγκη διὰ τὸν ἄνθρωπον καθὼς καὶ διὰ τὰ ζῷα εἶναι ἡ τροφή. Διὰ τὴν ζήσιν ὁ ἄνθρωπος, ἔπρεπε νὰ τρώγῃ καὶ νὰ φροντίζῃ νὰ μὴ φαγῶθῃ. Ὁ πρωτόγονος γενικὰ εὐρίσκει πολὺ δύσκολα τὴν τροφήν του. Τὴν παίρνει ὅπου τύχῃ. Μαζεύει καρπούς, βγάζει ρίζας, κυνηγᾷ, ψαρεύει. Ἀργότερα ἔμαθε νὰ τρέφῃ ζῷα καὶ ἀκόμη ἀργότερα νὰ καλλιεργῇ τὴν γῆν.

Ὑπάρχουν τόποι εὐλογημένοι, ὅπου οἱ καρποὶ εἶναι τόσον ἄφθονοι καὶ τόσον πρόχειροι, ὥστε ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει παρὰ νὰ ἀπλώσῃ τὸ χέρι του διὰ νὰ τοὺς λάβῃ. Αὐτοὶ οἱ τόποι ὅμως εἶναι σπάνιοι, ἐνῶ εἰς χώρας ὀλιγώτερον εὐνοημένας ἀπὸ τὴν φύσιν, ἰδίως εἰς τὰ ψυχρὰ κλίματα, ὅπου χρειάζεται περισσοτέρα τροφή, ὁ ἄνθρωπος ἔπρεπε νὰ ἀγωνισθῇ διὰ τὴν ζήσιν. Ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ τρέχῃ ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ πολλάκις ἔμενε νηστικός ὅπως τὰ ζῷα.

Νὰ πιστεύσωμεν μερικοὺς ἀρχαιολόγους, οἱ ὅποιοι ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατ' ἀρχὰς ἦτο μόνον ὀπωροφάγος; Ἀλλ' ἡ κατασκευὴ τῆς σιαγόνος καὶ τῶν ὀδόντων καθὼς καὶ τοῦ στομάχου του μᾶς πείθουν ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἔτρωγεν ἀπ' ὅλα. Πρέπει μάλιστα τὸν παλαιότερον ἄνθρωπον νὰ τὸν φαντασθῶμεν ἀρκετὰ καταδεκτικόν. Τρώγει ἀπ' ὅλα καὶ ὅ,τι εὐρίσκει. Τὰ βελανίδια, τὰ δαμάσκηνα, τὰ κούμαρα, τὰ καρύδια καὶ τὰ λεπτοκάρυα, τὰ κάστανα, τὰ ἀγριοκέρασα τὰ διαφιλονικεῖ μὲ τὰ πουλιὰ καὶ τοὺς χοίρους, τοὺς χουρμάδες καὶ τὰ φιστίκια μοιράζεται μὲ τοὺς πιθήκους. Τὸν χειμῶνα ὅταν λείπουν οἱ καρποί, ξεθάπτει μὲ ἓνα μυτερὸ ξύλο καρόττα, ρεπάνια, ραφανίδες, πατάτες. Καὶ ὅταν λείπουν ὅλα αὐτά, περιορίζεται εἰς τὰ χόρτα. Τὰ αὐγὰ τῶν πουλιῶν καὶ τῶν

ἐρπετῶν, τὰ μαλάκια τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ γλυκοῦ νεροῦ, στρείδια, μύδια, βάτραχοι καὶ σαλιάγκοι εἶναι περιζήτητοι. Δὲν περιφρονεῖ ὅμως τοὺς ποντικούς, τὰ σκουλήκια, φωλεὰς χελιδονιῶν, ἀκρίδες, κάμπιες. Ἀκόμη καὶ σαῦρες καὶ φίδια πλουτίζουν τὸ ἐδεσματολόγιόν του.

Κάποτε ἡ τύχη τοῦ στέλλει κανένα μεγαλύτερον ζῷον, τὸ ὁποῖον εἴτε ἀπέθανεν ἀπὸ φυσικὸν θάνατον εἴτε ἔπεσεν ἀπὸ τὸν κρημνόν. Τότε γίνεται σωστὸ φαγοπότι, ἀπαράλλακτα ὅπως περιγράφουν οἱ περιηγηταὶ τοὺς ἀγρίους, ποὺ περνοῦν ὁλόκληρον ἑβδομάδα μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των ἐπάνω εἰς μίαν φάλαιναν, τὴν ὁποίαν τὰ κύματα ἔρριψαν εἰς τὴν ξηράν.

Γενικὰ ἡ ζωὴ τῶν παλαιοτάτων προγόνων μας ἦτο θλιβερά. Ἡ κυριώτερα των μέριμνα εἶναι πῶς νὰ εὔρουν τροφήν, διὰ νὰ ἡσυχάσουν τὴν ἐξέγερσιν τοῦ στομάχου. Ἀκόμη δυσκολωτέρα γίνεται εἰς τὰς ψυχρὰς ἢ βροχερὰς ἡμέρας τοῦ χειμῶνος καὶ εἰς τὰς καυστικὰς τοῦ θέρους. Κακοκαιρίαι καὶ ἀσθένειαι τοὺς θερίζουν ἀλύπητα. Τὸ μόνο ποὺ τοὺς σώζει εἶναι ἡ ἀφροντισία των. Περνοῦν μὲ ἐκεῖνο ποὺ τοὺς δίδει ἡ ἡμέρα καὶ δὲν σκοτίζονται διὰ τὴν αὔριον. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ζοῦν καὶ σήμερον πολλοὶ ἄγριοι, ὅπως αὐτοὶ π.χ. ποὺ κατοικοῦν εἰς τὰ πυκνὰ δάση τῆς Σουμάτρας.

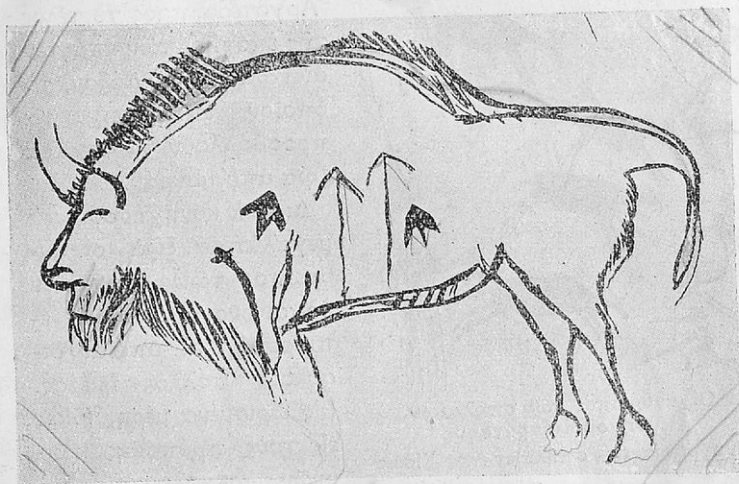
ΤΟ ΚΥΝΗΓΙ

Τὸ κυνήγι εἶναι φυσικὸν εἰς τὸν ἄνθρωπον ὅπως καὶ εἰς τὴν γάταν, τὸν σκύλον καὶ περισσότερον ἀκόμη εἰς τὰ ἄγρια θηρία. Τὸν παλαιότερον καιρὸν ὅμως τὸ κυνήγι δὲν ἦτο διασκέδασις. ἀλλὰ σοβαρὰ ἐνασχόλησις. Οἱ ἄνθρωποι ἐπῆγαιναν εἰς τὸ κυνήγι ὅπως πηγαίνουν σήμερα εἰς τὴν ἐργασίαν. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πολὺ ἀδυνατώτερος ἀπὸ τὰ μέγала ζῷα. Δὲν ἔχει τὴν δύναμιν τοῦ ταύρου ἢ τοῦ βονάσου, τὴν ταχύτητα τῆς ἐλάφου· τὰ πτερὰ τῆς περιστερᾶς ἢ τοῦ ἱέρακος καὶ εἶναι κουνούπι ἐμπρὸς εἰς τὸν ἐλέφαντα, τὸν ρινόκερον καὶ τὸν μαμούθ. Ἀλλ' εἶχεν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον τὸν προώριζε νὰ γίνῃ βασιλεὺς τῆς γῆς, τὸ μυαλό, τὴν ἐξυπνάδα.

Ὁ ἄνθρωπος τοῦ Νεάντερταλ, ποὺ ἔχει ὡς μοναδικὸν ὄπλον τὴν πέτραν εἴτε τὸ ρόπαλον, φονεύει τὰ πολὺ μικρὰ ζῷα. Δὲν

ήμπορεί νά τά βάλη μέ τά μεγαλύτερα θηρία τῆς ἐποχῆς, μέ τήν ἄρκτον, τήν τίγριν, ἀκόμη ὀλιγώτερον μέ τόν πελώριον μαμούθ. Μέ τά ὅπλα πού διαθέτει εἶναι ὑποχρεωμένος νά τά προσβάλῃ ἀπό κοντά καί νά τά καταβάλῃ ὕστερον ἀπό πάλιν, εἰς τήν ὁποίαν ὑποκύπτει πολλάκις ὁ ἴδιος.

Ἔχει ὁμως ἱκανότηας, τὰς ὁποίας δέν ἔχομεν ἡμεῖς σήμερα. Βλέπει, ἀκούει καλύτερα καί ἔχει ὄσφρησιν ὀξυτέραν. Ἦμπο-

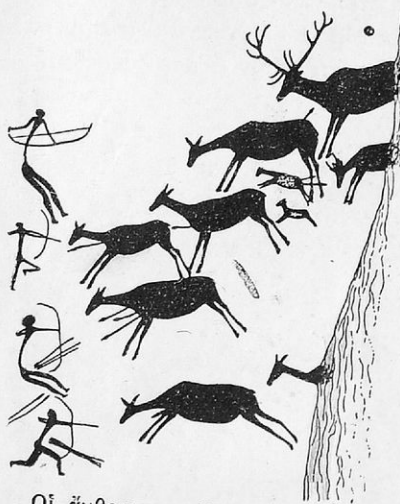
Βόνασος τρυπημένος μέ πολλά βέλη
(ἀπό σπήλαιον τῆς Ν. Γαλλίας)

Ὁ τεχνίτης εἰκόνισε τόν βόνασον ἐπάνω εἰς τόν βράχον εἴτε ἀπό ὑπερφάνειαν, διότι τόν εἶχε φονεύσει, εἴτε διότι νομίζει ὅτι κατ' αὐτόν τόν τρόπον θά κατορθώσῃ νά τόν φονεύσῃ εὐκόλα.

ρεῖ μέ τὸ τρέξιμο νά πιάσῃ ζῶα, ὅπως βλέπομεν σήμερα εἰς τοὺς ἀγρίους τῆς Αὐστραλίας. Εἰς τὰ μέσα πού τοῦ δίδει ἡ εὐκίνησις τοῦ σώματος ἔρχεται νά προστεθῇ ἡ πονηρία. Γνωρίζει πολλοὺς τρόπους νά ξεγελάσῃ τὰ ζῶα, νά προσελκύσῃ τὰ πτηνά.

Συστηματικώτερος κυνηγὸς εἶναι ὁ ἄνθρωπος τοῦ Κρομανιόν. Ἔχει τελειοποιήσει τὰ μέσα. Μεταχειρίζεται ξόβεργες, πλεμάτια, παγίδες διὰ τὰ ζῶα, τὰ ὁποῖα δέν τολμᾷ νά προσ-

βάλη ἀπ' εὐθείας. Κοντὰ εἰς τὰς πηγὰς, ὅπου ἔρχονται νὰ ξεδιψάσουν τὰ ἄγρια θηρία, σκάπτει λάκκους, καρφώνει μυτερούς πασσάλους εἰς τὸ βάθος καὶ τοὺς σκεπάζει μὲ χόρτα. Οἱ ἀρχαιολόγοι ἀνεκάλυψαν ὁλόκληρον σειρὰν τοιούτων παγίδων.

Οἱ ἄνθρωποι τῶν σπηλαίων
κυνηγοῦν τάρανδους
Τοιχογραφία εἰς σπήλαιον τῆς Ἰσπανίας.

Ἐπίσης εἰς τοὺς τοίχους τῶν σπηλαίων εὐρίσκομεν εἰκόνας τῶν Ἀργότερα πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐποχῆς τῶν πάγων ἀνεκάλυψαν τὸ τόξον, τὸ ὁποῖον ἐπιτρέπει νὰ προσβάλλουν τὰ μεγάλα ζῶα ἀπὸ μακρὰν.

Διὰ νὰ κυνηγήσουν τὰ μεγαλύτερα ζῶα οἱ ἄνθρωποι τῶν σπηλαίων ὀργανώνουν ὁμαδικὰς ἐπιδρομάς, αἱ ὁποῖαι διαρκοῦν πολλὰς ἡμέρας. Εἰς ὠρισμένα μέρη, ἰδίως εἰς τοὺς πρόποδας κρημνῶν, ἀνεκάλυψαν ὁλόκληρους σωρούς ἀπὸ κόκ-

καλα ἀλόγων εἴτε μαμούθ. Πῶς κατάρθωναν νὰ φονεύουν τὰ μεγάλα αὐτὰ ζῶα καὶ εἰς τόσον μέγαλον ἀριθμόν;

Ὑποθέτουν ὅτι εἶχαν ἐπινοήσει ὁλόκληρον σοφὸν σύστημα. Ἔστηναν πασσάλους εἰς δύο σειρὰς καὶ περιώριζαν τοιουτοτρόπως ἓνα διάδρομον μεταξύ των, ὁ ὁποῖος ἔφερεν εἰς ἓνα ἀφανῆ κρημνόν. Ὑστερα μὲ φωνάς, μὲ πέτρες, μὲ ἀναμμένα δαδιά ὑπεχρέωναν τὰ ζῶα νὰ διαβοῦν ἀπὸ τὸν διάδρομον αὐτὸν καὶ νὰ πέσουν εἰς τὸν κρημνόν.

ΤΟ ΨΑΡΕΥΜΑ

Ὁ ἄνθρωπος ἔμαθε πολὺ ἔνωρις νὰ ψαρεύῃ. Εἰς τὴν ἀρχὴν ψαρεύει χωρὶς κανὲν ἐργαλεῖον. Οἱ ἄγριοι καὶ σήμερα εἶναι σπουδαῖοι κολυμβηταὶ καὶ δύται. Κατορθώνουν νὰ πιάνουν

τὰ ψάρια μὲ τὸ κολύμβημα, τὰ σκοτώνουν μὲ τὰ δόντια καὶ τὰ τρώγουν ὡμά.

Πολὺ ἔνωρις ὅμως ἐπενόησαν διάφορα ἐργαλεῖα, ραβδιὰ μυτερὰ ἢ διχαλωτά, ἀργότερα ἀγγίστρια ἀπὸ κόκκαλο εἴτε ἀπὸ κέρατο. Διὰ νὰ τρυπήσουν τὰ μεγαλύτερα ψάρια, μεταχειρίζονται ἓνα μεγάλο ξύλο μυτερὸ (καμάκι).

Ἐπίσης πολὺ ἔνωρις ἔμαθεν ὁ ἄνθρωπος νὰ κατασκευάζῃ πλεμάτια ἀπὸ βοῦρλα, ἀπὸ ἴνας δένδρων καὶ ἀπὸ κλάδους ἰτέας.

Τὸ ψάρευμα ἦτο ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα βιοποριστικὰ μέσα τῶν προϊστορικῶν ἀνθρώπων, ἰδίως ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐξηπλώθησαν εἰς τὰ βορειότερα τῆς Εὐρώπης, εἰς τὴν Βαλτικὴν καὶ τὴν Βόρειον θάλασσαν, εἰς τὴν Σκανδιναυικὴν χερσόνησον, ὅπως τὸ μαρτυροῦν εὐρήματα ἀπὸ παλαιοτάτας ἐγκαταστάσεις εἰς τὰ μέρη αὐτά. Ἐπίσης οἱ ἄνθρωποι τῶν λιμναίων κατοικιῶν ἔζησαν ἀπὸ τὸ ψάρευμα.

Η ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Ἡ κτηνοτροφία προῆλθεν ἀπὸ τὸ κυνήγι. Εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ ἄνθρωπος ἐφόνευε τὰ ζῷα ποὺ ἔπιανε. Δὲν εἶχεν ἀκόμη τὴν ἰδέαν τῆς προμηθείας. Ἐφόνευεν ὁλόκληρον ζῷον διὰ νὰ πάρῃ ὀλίγα κομμάτια, ὅ,τι τοῦ χρειάζεται διὰ μίαν ἢ δύο ἡμέρας, πολὰκις τὰ τρυφερώτερα μέρη, καὶ ἄφινε τὸ ὑπόλοιπον.

Μεγάλην ψυχικὴν πρόοδον σημαίνει ἡ ἀντίληψις τῆς προμηθείας, τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος ἀπέκτησεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν σπηλαίων διατηροῦν ἤδη ζῷα καὶ γενικῶς ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐποχῆς τῶν πάγων περνᾷ ἀπὸ τὸ κυνήγι εἰς τὴν κτηνοτροφίαν, χωρὶς, ἔννοεῖται, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ κυνήγι.

Ὁ παλαιότερος ἄνθρωπος ἔχει ἐχθρικὴν στάσιν ἀπέναντι τῶν ζῴων. Βλέπει ὅτι εἶναι κίνδυνος διὰ τὴν ζωὴν του καὶ ἔννοεῖ νὰ τὰ ἐξολοθρεύσῃ. Εἰς τὸ βάθος ὅμως ὑπάρχει συγγένεια μεταξὺ ζῴων καὶ ἀνθρώπου. Αἰσθάνεται συμπάθειαν πρὸς μερικὰ ζῷα, θέλει νὰ τὰ κρατήσῃ διὰ νὰ τὰ βλέπῃ καὶ νὰ τὰ ἐπιδεικνύῃ εἰς τοὺς ἄλλους. Τὸν χειμῶνα πολλὰ ζῷα πιεζόμενα ἀπὸ τὸ κρύο καὶ τὴν πείναν, πλησιάζουν τὴν

κατοικίαν τῶν ἀνθρώπων. Δι' αὐτὸ πολλοὶ εἶπαν ὅτι ἡ πεῖ-
να ἐξημέρωσε τὰ ζῷα.

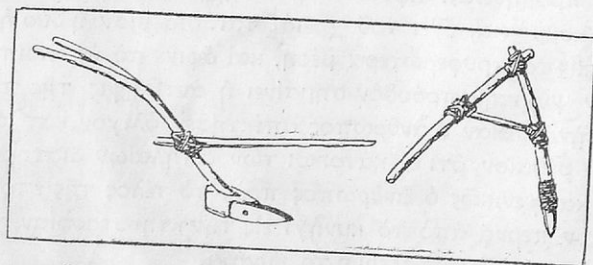
Ἀπὸ τὸν καιρὸν ποὺ ἔμαθαν νὰ κατασκευάζουν πελέκεις, εἶ-
χαν τρόπον νὰ περιορίζουν τὰ ζῷα, διότι ἔκοπταν ξύλα καὶ
κατεσκευάζαν φράκτας. Ἀπὸ τὸν περιορισμὸν σιγὰ σιγὰ
προῆλθεν ἡ ἐξημέρωσις καὶ ἡ κτηνοτροφία.

Τὸ πρῶτον ζῷον, τὸ ὁποῖον ἐξημέρωσεν ὁ ἄνθρωπος, εἶναι
ὁ σκύλος. Ὑστερα ἦλθαν μετὴν σειρὰν τὸ πρόβατον, ἡ ἀγε-
λάδα, ἡ κασίκα, ὁ χοῖρος καὶ τελευταῖος ὁ ἵππος.

Χιλιάδες χρόνια περιορίζοντο νὰ τρώγουν τὸ κρέας τῶν
ζῶων ἢ νὰ κάμνουν ἐνδύματα ἀπὸ τὸ δέρμα των. Πολὺ ἄρ-
γότερα ἔμαθαν νὰ τὰ ἀρμέγουν καὶ νὰ πίνουν τὸ γάλα των
ἢ νὰ κατασκευάζουν βούτυρον ἢ τυρί.

Η ΓΕΩΡΓΙΑ

Ὁ ἄνθρωπος ἀφοῦ ἐξημέρωσε τὰ ζῷα, ἠθέλησε νὰ κάμῃ τὸ
ἴδιον μὲ τὰ φυτά. Ἡ γεωργία ἐγεννήθη ἀπὸ τὸ μάζευμα,
ὅπως ἡ κτηνοτροφία ἀπὸ τὸ κυνήγι. Τὴν πρώτην ιδέαν τῆς
τεχνητῆς παραγωγῆς φυτῶν τὴν ἔλαβε πιθανώτατα ὁ ἄν-
θρωπος ἀπὸ σπόρους καὶ βολβούς, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀπο-
θηκεύσει καὶ αὐτοὶ ἐβλάστησαν μόνοι των.

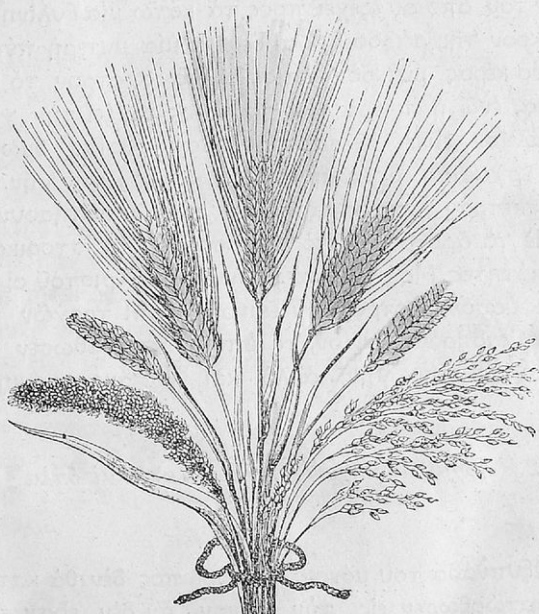
Ἀροτρον καὶ λίσγαρι νεολιθικῆς ἐποχῆς

Ἡ γεωργία ἤρχισε μὲ τὸ ἀπλοῦν τρύπημα τῆς γῆς. Τὸ
μυτερὸν ξύλον, τὸ ὁποῖον μετεχειρίζοντο διὰ νὰ ἐκρίζωσουν
τοὺς βολβούς, τὸ μετεχειρίσθησαν διὰ νὰ ἀνοίγουν τρύπες
εἴτε αὐλάκια εἰς τὸ χῶμα.

Ἡ πρώτη τελειοποίησις τοῦ ἐργαλείου ἐγένετο, ὅταν εἰς τὸ
ἄκρον ἐπρόσθεσαν ἓνα βάρος εἴτε μετεχειρίσθησαν ράβδους

διχαλωτάς, τῶν ὁποίων τὸ ἐν ἄκρον ἐβύθιζαν εἰς τὴν γῆν, ἐνῶ τὸ ἄλλο ἐχρησίμευε νὰ τὸ πατοῦν μὲ τὸ πόδι. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔγινεν ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐργαλείου, τὸ ὁποῖον οἱ κηπουροὶ ὀνομάζουν **λ ι σ γ ἄ ρ ι** εἴτε **δ ι κ ἔ λ λ ι** καὶ ἀπλούστερον **τ σ α π ί**.

Ἀπὸ τὰ εἶδη τῶν δημητριακῶν ἐκαλλιέργησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ λίθου κριθάρι, σιτάρι, κεχρί, ἐπίσης κουκιά, φακὲς κλπ., ἐνῶ ἡ σίκαλις, ἡ βρώμη, ἐμφανίζονται εἰς τὴν ἐπο-

Δημητριακὰ ἀπὸ τὰς λιμναίας κατοικίας

χὴν τοῦ ὀρειχάλκου. Τὰ λείψανα τῶν λιμναίων κατοικιῶν ἐπιτρέπουν νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας καθὼς καὶ τὴν βαθμιαίαν μετάβασιν ἀπὸ τὸ κυνήγι εἰς τὴν κτηνοτροφίαν. Ὁ ἄνθρωπος τῶν κατοικιῶν αὐτῶν γνωρίζει πολλὰ εἶδη καρπῶν, μῆλα, ἀπίδια, κεράσια, κορόμηλα, βελανίδια κλπ. Ἡ καλλιέργεια ὅμως τῶν δένδρων αὐτῶν ἔγινεν ἀργότερα εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ὀρειχάλκου.

Ὁ θερισμὸς κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ λίθου γίνεται μὲ πέτρι-

να μαχαίρια που ἔχουν σχῆμα δρεπάνου. Τοὺς κόκκους τοὺς ἀλέθουν εἰς πέτρινα γουδιά. Ἀπὸ τὸ ἀλεύρι κάμνουν ψωμᾶκια μὲ σχῆμα μικρῆς στρογγυλῆς γαλέτας καὶ τὰ ψήνουν ἐπάνω εἰς τὴν πυρωμένην πέτραν τῆς ἐστίας.

Μὲ τὸ πρωτόγονον αὐτὸ ἐργαλεῖον ἡ γεωργία ἦτο φυσικὰ περιορισμένη. Τὸ ἄροτρον τὸ ἀνεκάλυψαν μόλις εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐποχῆς τοῦ ὀρειχάλκου. Τὸ παλαιὸν ἄροτρον ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα ξύλον ἀρκετὰ παχὺ καὶ μακρουλόν, ἀπὸ τὸ μέσον τοῦ ὁποίου ἐξέχει πρὸς τὰ κάτω μία ξυλίνη ράβδος. Εἰς τὸ ἄκρον τῆς ράβδου εἶναι δεμένη μία μυτερὴ πέτρα εἴτε καρφωμένο κέρας μυτερόν ἐπίσης. Τὸ ἄροτρον τὸ σύρουν δύο βόδια, ἐνῶ ἡ πέτρα εἴτε τὸ κέρας σχίζει τὴν γῆν. Τὸ νέον ἐργαλεῖον εἶναι τελειότερον. Κατ' οὐσίαν ὅμως κάμνει τὴν ἰδίαν ἐργασίαν, δηλαδὴ τρυπᾷ ἢ σχίζει τὴν γῆν. Ἀργότερα τὴν πέτραν—ἢ τὸ κέρας θὰ τὸ ἀντικαταστήσουν μὲ σίδηρον. Μὲ τὸ ἄροτρον αὐτὸ εἰργάσθησαν οἱ ἱστορικοὶ λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος. Μόλις εἰς τὰ χρόνια τοῦ Χριστοῦ οἱ Γερμανοὶ κατεσκεύαζαν ἄροτρα ποὺ ἐκινοῦντο ἐπὶ τροχῶν καὶ εἶχαν πλατὺ σιδηροῦν ὕνιον, τὸ ὁποῖον κατῶρθωσεν ὄχι μόνον νὰ σχίξῃ τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀνασηκῶνῃ τοὺς βώλους.

2. Ἀρχαὶ βιομηχανίας: Ἐργαλεῖα καὶ ὅπλα

Η ΦΩΤΙΑ

Μὲ τὴν ἐξυπνάδα του μόνον ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ κατῶρθω-
νεν ὅσα κατῶρθωσεν εἰς τὴν τέχνην, ἂν δὲν εἶχεν εἰς τὴν
διάθεσίν του τὴ φωτιά, μίαν δύναμιν ὠφέλιμον καὶ ἐπικίν-
δυνον μαζί. Τὴν σημασίαν της τὴν ἀνεγνώρισεν ὁ ἄνθρωπος
εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, ἐθεοποίησε τὴ φωτιά καὶ τῆς ἔδωκε μυστη-
ριώδη ἀρχήν. Διὰ τοὺς Ἕλληνας ἡ φωτιά ἦτο ἀπὸ τοὺς
πολυτίμους θησαυροὺς τοῦ θεοῦ καί, ὅταν ὁ Προμηθεὺς τὴν
ἔκλεψε διὰ νὰ τὴν δωρήσῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὁ Ζεὺς τὸν
ἐτιμῶρ σε σκληρά. Εἰς ἄλλα μέρη ἡ φωτιά εἶναι ὁ ἴδιος ὁ
Θεός. Οἱ Ἰνδοὶ τὴν τιμοῦν μὲ τελετὰς καὶ ὕμνους, οἱ Πέρσαι τὴν
ἐλάτρευαν ἀπὸ τὰ παλαιότερα χρόνια. Ὑπάρχουν πολλαὶ εὐ-
καιρίαι διὰ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ ὁ ἄνθρωπος. Ἡ φωτιά καταβαί-

νει ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Αἱ ἀστραπαὶ καίουν τὰ ξηρὰ δάση καὶ παρέχουν θέαμα θαυμάσιον καὶ τρομακτικόν. Ἐπίσης ἀναβαίνει ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τῆς γῆς ὡς λάβα καὶ ὡς φλεγόμενον ἄριον. Πρέπει λοιπὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ἀνακάλυψις καὶ ἡ χρησιμοποίησις της ἔγινε τυχαίως καὶ εἰς πολλὰ συγχρόνως μέρη.

Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἤδη ὁ ἄνθρωπος τοῦ Νεάντερταλ γνωρίζει καὶ μεταχειρίζεται τὴ φωτιά, ὥστε ἔχουν δίκαιον ὅσοι λέγουν ὅτι ἡ χρῆσις τῆς φωτιᾶς διακρίνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὰ ζῷα.

Ἀφοῦ ἐγνώρισε τὰς εὐεργετικὰς τῆς ιδιότητος, ἦτο φυσικὸν ὁ ἄνθρωπος νὰ θελήσῃ νὰ τὴν διατηρήσῃ μὲ μεγάλην ἐπιμέλειαν. Ἀκόμη καὶ σήμερον οἱ καθυστερημένοι λαοὶ περισσότερον φροντίζουν νὰ τὴν φυλάττουν καὶ νὰ τὴν δανεῖζονται παρὰ νὰ τὴν ἀνάπτουν.

Ἀργότερα, ἀλλ' ἤδη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν πάγων, εὐρίσκουν τρόπον νὰ ἀνάπτουν φωτιά. Ὁ ἀπλούστερος καὶ γνωστότερος τρόπος ἦτο μὲ τὴν τριβήν. Τὴν συνήθειαν αὐτὴν τὴν ἔχουν ἀκόμη σήμερον οἱ ἄγριοι. Εἴτε τρίβουν ἀπλῶς δύο ξύλα εἴτε μεταχειρίζονται τὸ ἓνα ὡς τρυπάνι ἢ πριόνι. Μὲ τὴν σπίθα ποὺ βγάζει ἀνάπτουν ξηρὰ φύλλα. Ἀργότερα ἔμαθαν νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν σπίθαν ἀπὸ πέτρες, ἰδίως ἀπὸ τὸν πυρίτιθον (τσακμάκι). Ἡ συνήθεια νὰ ἀνάπτουν φωτιά μὲ πέτρα ἐγενικεύθη καὶ διετηρήθη μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων.

ΤΑ ΥΛΙΚΑ

Τὸ ζῷον εἶναι ἐφοδιασμένον μὲ τὰ ὄργανα ποὺ τοῦ χρειάζονται διὰ νὰ ζήσει (πόδια, νύχια, δόντια κλπ.). Ὁ ἄνθρωπος ὅμως χρειάζεται νὰ ἐφοδιάσῃ τὰ μέλη του μὲ ἐργαλεῖα, τὰ ὁποῖα λαμβάνει ἀπὸ τὴν φύσιν. Τὰ ὑλικά, ποὺ ἔθετεν ἡ φύσις εἰς τὴν διάθεσίν του, εἶναι ξύλον, πέτρα, ὄστρακα, κόκκαλον, κέρατα, χῶμα, μέταλλα (χαλκός, ὀρείχαλκος, σίδηρος).

ΤΟ ΞΥΛΟΝ

Τὰ πρῶτα ἐργαλεῖα τὰ ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ φυτικὸν βασίλειον.

Τὸ δένδρον τοῦ ἔδωσε τὸ ρόπαλον, διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν ἑαυτὸν του, κλαδιὰ διὰ νὰ κατασκευάσῃ τὴν κλίνην του εἴτε τὴν καλύβην του, σανίδας διὰ νὰ κατασκευάσῃ ἐπιπλα, τὸ μυτερὸ ραβδί, μὲ τὸ ὁποῖον ἔσκαψε τὴν γῆν, φλοιοὺς διὰ νὰ σκεπάσῃ τὸ σῶμα του.

Ἐπίσης ἀπὸ τὰ φυτὰ ἔλαβε τὰ πρῶτα δοχεῖα, κολοκύθα, νεροκολοκύθες, χονδρά καλάμια καὶ ἰνδοκάρυδα εἰς τὰς θερμὰς χώρας. Ὑστερα ὅταν τοῦ ἤλθεν ἡ ιδέα νὰ κατασκευάσῃ ὁμοια δοχεῖα, ἔκαμε ποτήρια, γαβάθες, κουτάλια ἀπὸ ξύλον. Ἐπλεξε καλάμια, ἄχυρα, ἱτιές διὰ νὰ κάμῃ καλάθια καὶ πανέρια.

ΠΕΤΡΑ, ΚΟΚΚΑΛΑ, ΚΕΡΑΤΑ, ΚΟΓΧΥΛΙΑ

Τὸ ξύλον ὅμως εἶναι μαλακὸν καὶ δὲν ταιριάζει διὰ κάθε χρῆσιν. Εἰς ἄλλας περιστάσεις ὁ ἄνθρωπος ἐχρειάζετο ὑλικὸν σκληρότερον. Μερικοὶ ἰσχυρίσθησαν τελευταίως ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴν πέτραν μετεχειρίσθη τὰ κογχύλια καὶ ὅτι αὐτὰ ἔπαιξαν σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν πρωτόγονον βιομηχανίαν. Τὰ κογχύλια καὶ γενικῶς τὰ ὄστρακα ἐπρομήθευσαν εἰς τὸν πρωτόγονον ὄχι μόνον κοσμήματα καὶ νόμισμα, ἀλλὰ καὶ φυτάρια, ἄγγεῖα, κουτάλια, μαχαίρια, ἀγγίστρια. Ἐχρησίμευαν διὰ νὰ σκάπτῃ τὴν γῆν καὶ διὰ νὰ κόπτῃ τὰ δένδρα. Πολλὰ ἐργαλεῖα ἐμιμήθησαν τὸ σχῆμα των.

Τὸ κυριώτερον ὅμως ὑλικόν, τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθη ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος διὰ τὰ ἐργαλεῖα του, εἶναι ἡ πέτρα. Ἡ χρῆσις της εἶναι τόσο γενικὴ καὶ τόσο παγκόσμιος καὶ αἱ ὑπηρεσίαι της εἶναι τόσο μεγάλαι, ὥστε εἰς πολλὰ μέρη τὴν ἔθεοποίησαν καὶ τὴν ἐλάτρευσαν, ὅπως εἰς τοὺς Δελφούς π.χ., εἰς τὴν Μέκκαν κλπ.

Μὲ τὴν πέτραν ὥπλισε τὸ χερί του ὁ ἄνθρωπος, εἴτε διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν ἑαυτὸν του εἴτε διὰ νὰ ἐπιτεθῇ. Ἡ χρῆσις της διήρκεσε πολλὰς χιλιετηρίδας καὶ ἀπετέλεσε τὴν βάσιν τῆς πρώτης σημαντικωτάτης βιομηχανίας καὶ τοῦ παλαιότερου πολιτισμοῦ.

Λέγοντες πέτραν ἐννοοῦμεν κυρίως τὸν πυριτόλιθον, τὴν τ σ α κ μ α κ ό π ε τ ρ α ν, ὅπως λέγουν εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν. Αὕτῃ εἶναι πολὺ σκληρὰ καὶ ἔχει τὴν ιδιότητα ἅμα τὴν

κτυπήση κανείς είτε τὴν πίεση δυνατά, νὰ σχίζεται εἰς τεμάχια μὲ κοπτερὰς ἀκμὰς καὶ αἰχμὰς. Τὴν θέσιν τῆς πέτρας παίρνουν εἰς ὠρισμένας περιστάσεις τὰ κόκκαλα καὶ τὰ κέρατα.

ΤΟ ΧΩΜΑ, ΑΡΧΑΙ ΑΓΓΕΙΟΠΛΑΣΤΙΚΗΣ

Ὁ ἄνθρωπος πολὺ ἐνωρὶς μετεχειρίσθη τὸ χῶμα, διὰ νὰ κάμῃ ὅ,τι σήμερα λέγομεν οἰκιακὰ σκεύη. Ἐκαμε λάσπην μὲ χῶμα, ἰδίως μὲ χῶμα ποὺ εἶχεν ἄργιλον μέσα, καὶ τῆς ἔδωσε διάφορα σχήματα ἀπομιμούμενος τὰ δοχεῖα ἀπὸ κολοκύνθην, ἀπὸ ξύλον εἴτε τὰ καλάθια ποὺ εἶχε κατασκευάσει ἀπὸ καλάμια, κλαδιὰ κλπ.

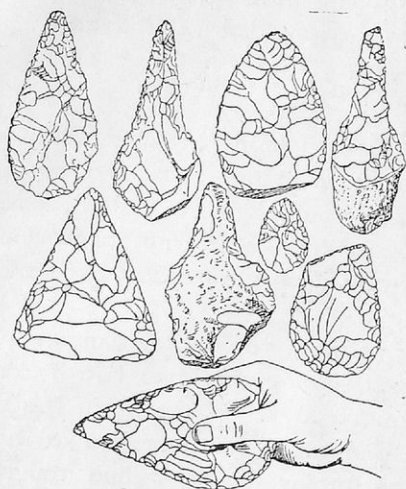
Ὑπῆρχεν ὅμως καὶ ἄλλος τρόπος, τὸν ὁποῖον εὗρισκεν εὐκολώτερον. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἐνὸς δοχείου ἀπὸ ἰτιά ἢ ἀπὸ φλοιδὸν ἔκαμναν ἓνα ἐπίχρισμα ἀπὸ ἄργιλον, τὸ ἐβαζαν ἐπειτα ἐπάνω εἰς δυνατὴν φλόγα. Τὸ ξύλον ἐκαίετο καὶ ἔμενεν ἓνα πῆλινον ἀγγεῖον, τὸ ὁποῖον εἶχε τὸ σχῆμα τοῦ τύπου ποὺ εἶχε καὶ ἔφερε τὰ ἴδια κοσμήματα, τὰ σημάδια δηλαδή ἀπὸ τὰ κλαδιὰ ποὺ εἶχαν καὶ.

Ἴδου πῶς γεννῶνται αἱ ἐφευρέσεις. Ἡ καλαθοποιία ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ γεννηθῇ ἡ ἀγγειοπλαστική. Ἴσως μάλιστα ἔγινε τυχαίως ἡ ἐφεύρεσις, ἀπὸ κανένα καλάθι δηλαδή χρисμένο μὲ λάσπη, ποὺ πῆρε φωτιά, διότι τὸ εἶχαν λησμονήσει πλησίον εἰς τὴν ἐστίαν. Ψημένα ἀγγεῖα κατεσκεύασαν κατὰ τὴν νεολιθικὴν ἐποχὴν. Τυχαῖαι συμπτώσεις ἔκαμαν νὰ ἐφεύρουν διαρκῶς νέα μέσα διὰ νὰ τὰ τελειοποιήσουν, ἔμαθαν νὰ δίδουν διάφορα σχήματα, νὰ τὰ κοσμοῦν μὲ σχέδια ἀπ' ἔξω, γεωμετρικὰ εἰς τὴν ἀρχὴν, ἀργότερα παραστάσεις φυσικῶν ἀντικειμένων, νὰ τὰ βερνικῶνουν. Ἀργότερα ἀνεκάλυψαν τὸν τροχὸν καὶ κατεσκεύασαν ἰδιαιτέρους φούρνους. Τοιοῦτοτρόπως ἐγεννήθη μία ἀπὸ τὰς σημαντικωτάτας τέχνας.

ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΟΠΛΑ

Τὰ παλαιότερα ἐργαλεῖα καὶ ὅπλα ἦσαν ἀπὸ ξύλα, καθὼς εἴπαμεν. Ὑποθέτουν ὅτι ὁ παλαιολιθικὸς ἄνθρωπος μετεχειρίσθη πολὺ τὸ ξύλον, ὅπως οἱ σημερινοὶ κατὰ φύσιν λαοί, πρῶτον ὡς ράβδον ὅπως τοῦ τὸ ἔδιδε κανένα

οπασμένο δένδρον, ἀργότερα κατεσκεύασε ρόπαλον, κοντάρι, βέλος, σκαλιστήρι, χέρι διὰ πέλεκυν, κουπιά κλπ.

Χειρόσφηνες παλαιολιθικῆς ἐποχῆς

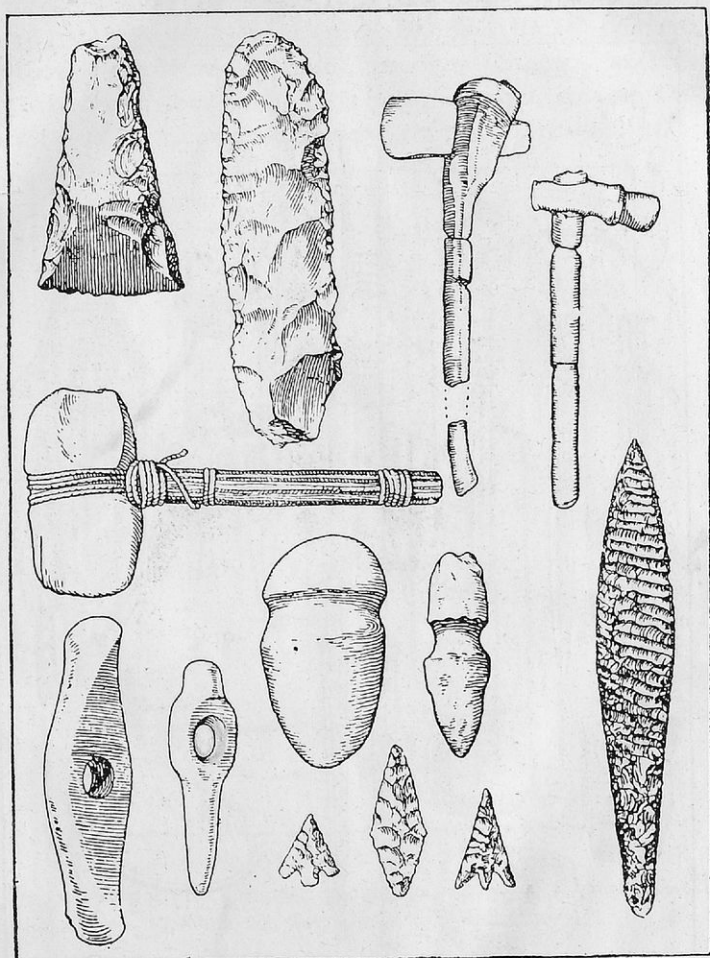
Διάφοροι τύποι ἀπὸ τὰ ἐργαλεῖα, μετὰ τὰ ὅποια ὁ παλαιότερος ἄνθρωπος ὥπλισε τὸ χέρι του, ἓνα εἶδος ἐργαλείου δι' ὅλας τὰς χρήσεις. Μετὰ αὐτὸ ἤμποροῦσε νὰ τρυπήσῃ, νὰ σουβλίσῃ, νὰ σκάψῃ, νὰ κόψῃ, νὰ ξύσῃ. Ἀπὸ τὴν ἀνάποδὴν πάλιν νὰ καταφέρῃ δυνατό κτύπημα.

Θρώπου. Τὸ μοναδικὸν αὐτὸ ἐργαλεῖον εἶναι μία πέτρα μυτερή εἰς τὴν μίαν ἄκραν, στρογγυλευμένη εἰς τὴν ἄλλην, διὰ νὰ ἐφαρμόζῃ καλὰ εἰς τὴν παλάμην. Εἶναι δηλαδὴ ἓνα εἶδος σφήνα ἀπὸ πέτρα, μιὰ χειρόσφηνά, ὅπως εἶπαν.

Ἀργότερα, οἱ Κρομανιὸν ἰδίως, ἔμαθαν νὰ σπάζουν κομμάτια ἀπὸ τὸν πυριτόλιθον καὶ νὰ τὰ δουλεύουν, νὰ δίνουν ὠρισμένα σχήματα ἀνάλογα μετὰ τὴν χρῆσιν, διὰ τὴν ὁποίαν προορίζονται. Ἀρχικῶς ἔχομεν τέσσαρας τύπους ἐργαλείων: χειρόσφηνά, αἰχμή (διὰ κοντάρι, ἀργότερα διὰ βέλη), ξύστρον διὰ δέρματα, γλυφίδα. Ἀργότερα ἔρχονται μαχαίρια, ἐγχειρίδια, τρυπάνια, βελόνες, σοῦβλες κλπ. Οἱ Κρομανιὸν πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐποχῆς τῶν πάγων μεταχειρίζονται ἀντὶ πέτρας κέρατα καὶ κόκκαλα

Τὸ ξύλον ἔμεινε ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα ὑλικά εἰς τὸν ἄνθρωπον ἕως σήμερα. Ἐπειδὴ ὅμως καταστρέφεται εὐκόλως, εἰς τὰ εὐρήματα τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς δὲν συναντῶμεν ξύλινα ἐργαλεῖα.

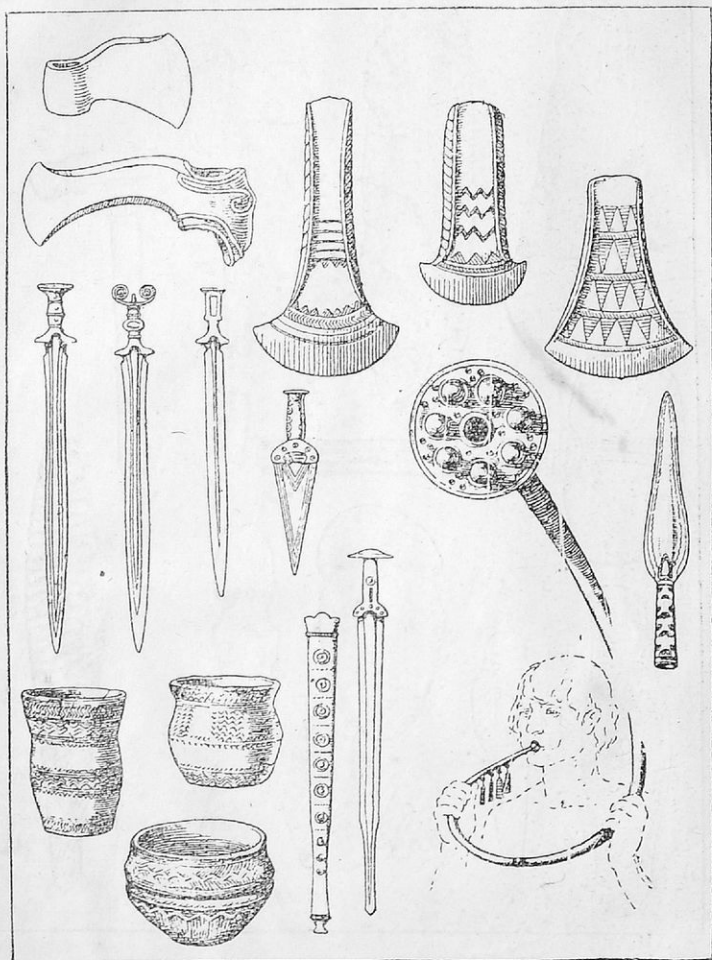
Ὁ ἄνθρωπος τοῦ Νεάντερταλ μεταχειρίζεται τὴν πέτραν ὅπως τὴν εὕρσκει εἰς τὴν φύσιν. Εἰς αὐτὸ δὲν διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὸν πίθηκον, ὁ ὁποῖος γνωρίζει νὰ ρίπτῃ πέτρες ἢ καὶ σπάζῃ μετὰ αὐτὰς καρύδια. Πολὺν καιρὸν ἔχει κυρίως ἓνα μόνον ἐργαλεῖον προωρισμένον δι' ὅλας τὰς χρήσεις ὅπως τὸ χέρι τοῦ ἄν-

Έργαλεία νεολιθικής εποχής

Από τὰ ἀριστερὰ πρὸς τὰ δεξιὰ, ἐπάνω 1) κοπίδι, 2) σκαπάνη ἀπὸ πέτρα, 3) καὶ 4) πέλεκυς καὶ σφυρί ἀπὸ πέτρα καὶ κέρατο (ἢ λαβή. Πρόσεξε τὴν διαφορετικὴν προσαρμογὴν). Εἰς τὸ μέσον ἓνα δείγμα ἀπὸ τὸν τρόπον, πού δένουν οἱ Ἰνδιᾶνοι τῆς Ἀμερικῆς τὸν πέλεκυν ἐς τὴν λαβὴν. Δεξιὰ δύο βαριές ἀπὸ πέτρα. Κάτω δύο πελέκεις ἀπὸ δουλεμένη πέτρα καὶ μετὰ τρύπα εἰς τὸ μέσον, τρεῖς αἰχμαὶ βέλους ἀπὸ πυριτόλιθον καὶ εἰς τὸ ἄκρον δεξιὰ μαχαίρι ἐπίσης ἀπὸ πυριτόλιθον.

ταράνδου, τοῦ κυριωτέρου ζώου, τὸ ὁποῖον κυνηγοῦν, καὶ ἐπιτυγχάνουν λεπτότερα ἐργαλεῖα.

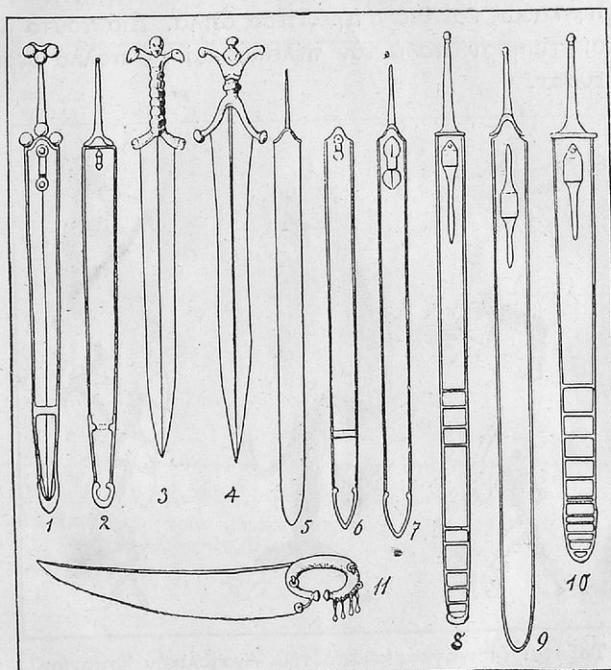

Ἔργαλεῖα τῆς ἐποχῆς τοῦ ὀρειχάλκου

Ἀπὸ τὰ ἀριστερὰ ἐπάνω δύο πελέκεις ἀπὸ χαλκόν, τρεῖς πελέκεις ἀπὸ ὀρείχαλκον. Εἰς τὸ μέσον τρία ξίφη, ἓνα ἐγχειρίδιον καὶ μιὰ αἰχμὴ βέλους. Κάτω τρία ἀγγεῖα, θήκη καὶ ξίφος, σάλπιγγα ἀπὸ ὀρείχαλκον.

Εἰς τὴν νεολιθικὴν ἐποχὴν ἀρχίζουν νὰ μεταχειρίζονται καὶ ἄλλα εἶδη λίθου ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πυριτόλιθον. Ἐπει-

δὴ αὐτὰ δὲν σχίζονται εἰς κοπτερὰς ἀκμάς, ἀναγκάζονται νὰ τὰ τρίβουν καὶ νὰ τὰ ἀκονίσουν. Ἴσως μάλιστα τὸν τρόπον αὐτὸν τῆς ἐργασίας τὸν εἶχαν ἐφαρμόσει πρῶτον εἰς ὑλικά ὀλιγώτερον σκληρά, εἰς ξύλα, κόκκαλα, κέρατα, ἐλεφαντόδοντα. Ἐπειτα τὸν μετέφεραν εἰς τὴν πέτραν καὶ τέλος

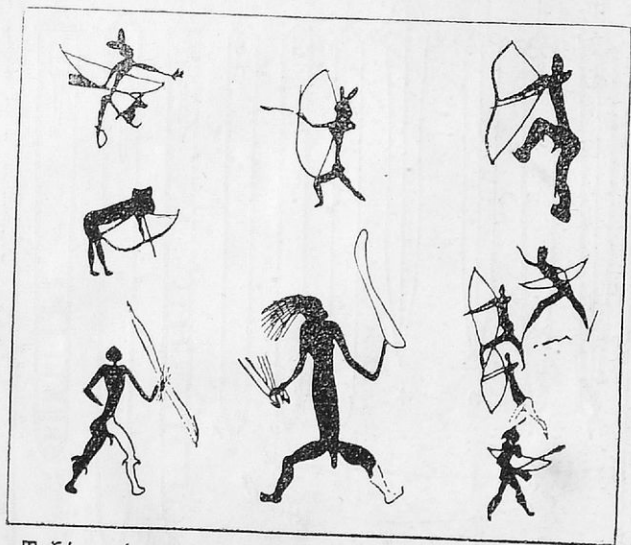
Ξίφη τῆς ἐποχῆς τοῦ σιδήρου

Διάφοροι τύποι ἀπὸ ξίφη τῆς προχωρημένης τέχνης τοῦ σιδήρου εἰς τὴν Εὐρώπην, προϊόντα τῆς Κελτικῆς βιομηχανίας.

εἰς τὸν πυριτόλιθον, ὥστε τὸ ἀκόνισμα νὰ γίνῃ χαρακτηριστικὸν τῆς ἐποχῆς.

Τώρα κοντὰ εἰς τὰ ἐργαλεῖα τῆς ἐποχῆς τῶν πάγων προβάλλει ὁ πέλεκυς, ἓνας συνδυασμὸς τῆς χειρόσφηνας καὶ τοῦ ροπάλου. Εἰς τὴν ἀρχὴν τὴν πέτραν τὴν στερεώνουν ἐπάνω εἰς τὴν λαβὴν μὲ διαφόρους τρόπους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἀπλούστερος εἶναι τὸ δέσιμον. Ἀργότερα ἔμαθαν νὰ τρυποῦν τὴν πέτραν καὶ τὸ ξύλον νὰ τὸ περνοῦν μέσα. Τοιοῦτοτρό-

πως ὁ ἄνθρωπος ἀπέκτησεν ἓνα δυνατόν ἐργαλεῖον καὶ ὅ-
πλον μαζί, τὸν πέλεκυν, ὁ ὁποῖος ἐβοήθησε πολὺ τὴν τεχ-
νικὴν ἀνάπτυξιν. Ἐνῶ ἕως τώρα ἔκοπτε μόνον κλωνάρια καὶ
κλάδους διὰ νὰ κάμῃ ὅπλα καὶ καλύβην, τώρα κατορθώνει
νὰ προμηθεύεται τὸ ὑλικόν, διὰ νὰ κατασκευάσῃ ἀμάξια καὶ
καράβια καθὼς καὶ διὰ στερεώτερα ὅπλα. Διὰ τοῦτο οἱ ἄν-
θρωποι ἐτίμησαν πολὺ τὸν πέλεκυν καὶ εἰς πολλὰ μέρη τὸν
ἐλάτρευσαν.

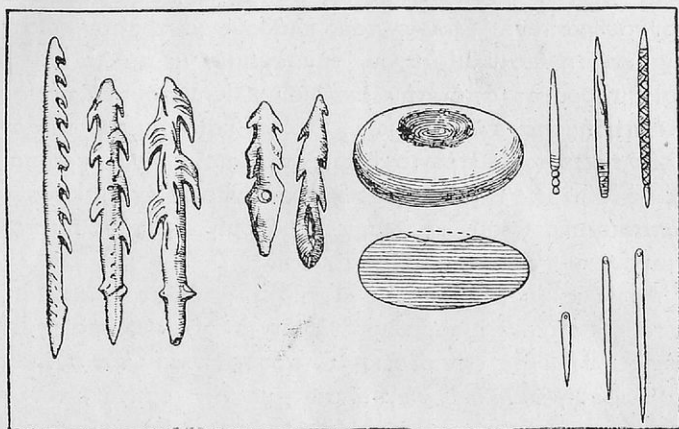
Τοξόται (τοιχογραφία ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Ἰσπανίαν)

Τὸ ἱχνογράφημα ἀνήκει εἰς τὸ τέλος τῆς ἐποχῆς τῶν πάγων καὶ πα-
ρουσιάζει προχωρημένην τέχνην τῶν ἀνθρώπων τῶν σπηλαίων, ἡ
ὁποία προσπαθεῖ νὰ ἐκφράσῃ ψυχικὰς διαθέσεις. Ἡ σκηνὴ παριστάνει
κυνήγι ἢ χορὸν ἢ μαγικὴν τελετὴν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ κυνηγίου.

Τὴν θέσιν τῆς πέτρας τὴν ἐπῆρε τὸ μέταλλον, τὸ ὁποῖον
ἐπροίκισε τὸν ἄνθρωπον μὲ νέαν δύναμιν. Αὐτὸ ὅμως ἐγινεν
ἀργὰ καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Ἡ χρῆσις τοῦ μετάλλου διὰ
πρακτικὰ σκοποὺς ἐγινε κυρίως ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποὺ ὁ
ἄνθρωπος ἔμαθε νὰ τὸ λυώνῃ. Ὡς πρῶτο φουσερὸν ἐχρησιμο-
ποίησε τὸν πνεύμονά του. Δὲν ἤργησαν ὅμως νὰ κατασκευά-
σουν φουσερά, νὰ κτίσουν φούρνους καὶ νὰ τελειοποιήσουν
τὴν τέχνην νὰ λυώνουν καὶ νὰ χύνουν τὰ μέταλλα. Παράλ-

ληλα ἀνεπτύχθη ἡ τέχνη τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν μεταλλείων, ἐργασία βαρυτάτη, τὴν ὁποίαν ἀφίνουν εἰς τοὺς αἰχμαλώτους τοῦ πολέμου καὶ εἰς τοὺς δούλους.

Τὰ ἐργαλεῖα, τὰ οἰκιακὰ σκεύη καὶ τὰ ὄπλα ἀπὸ μέταλλα εἶχαν μακρὰν ἐξέλιξιν καὶ παρουσιάζουν διαφόρους τύπους

Ἐργαλεῖα παλαιολιθικῆς ἐποχῆς

Ἀπὸ τὰ ἀριστερά: τρία καμάκια ἀπὸ κέρασ τaráνδου, δύο με τρύπα διὰ λουρί, γουδί σκαλισμένο εἰς πέτραν, τρεῖς ἄχμαὶ καὶ τρεῖς βελόνες ἀπὸ κόκκαλο.

ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς, τοῦ τύπου, τοῦ μετάλλου. Ἡ μεταλλουργία ἔφθασεν εἰς τὴν μεγάλην της ἀνάπτυξιν, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐγίνε σιδηρουργός. Ὁ σίδηρος ἔφερεν ἀληθῆ ἐπανάστασιν εἰς τὴν βιομηχανίαν, εἰς τὴν πολεμικὴν τέχνην καὶ εἰς τὴν συγκοινωνίαν καὶ σημειώνει τὴν μετάβασιν εἰς νέον εἶδος πολιτισμοῦ, διαφορετικὸν ἀπὸ τὸν λιθικόν.

Α. 3. Κατοικία, ἐνδυμασία, κοσμήματα

ΔΕΝΔΡΑ ΚΑΙ ΣΠΗΛΑΙΑ

Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐγεννήθη φέρων εἰς τὴν ράχην τὴν κατοικίαν του, ὅπως ἡ χελώνη καὶ ὁ κοχλίας, οὔτε ἐνδεδυμένος με μάλλινον ἐπενδύτην, ὅπως ἡ ἄρκτος καὶ τὸ πρόβατον, ἢ ἐφωδιασμένος με ἀδιάβροχον, ὅπως τὸ βόδι καὶ τὸ ἄλογον. Περισσότερον ἀπὸ κάθε ζῷον εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ φωλεάν καὶ ἀπὸ ἐνδυμα, διὰ νὰ προφυλάξῃ τὸ σῶμα του.

Ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ ὕπνος. Ἄλλ' ὁ ὕπνος θέλει ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν. Τὰ προχειρότερα καταφύγια, τὰ ὅποια προσφέρει ἡ φύσις εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἶναι τὸ δένδρον, κοιλώματα μεταξύ βράχων, ὅπαι τῆς γῆς καὶ ἰδίως τὰ σπήλαια.

Τὸ δένδρον εἶναι ὁ πρῶτος τόπος, ὁ ὁποῖος ἐφιλοξένησε τὸν ἄνθρωπον. Ἐπλεκε τοὺς κλάδους μὲ τρόπον, ὥστε νὰ σχηματίσῃ θέσιν δι' ὕπνον, τὴν ἐγέμιζε μὲ φύλλα καὶ βρύα καὶ ἤμποροῦσε ἀπὸ τὴν ἐναέριον κλίνην του νὰ περιφρονῇ τὰ πηδήματα τῶν θηρίων. Ἀκόμη καὶ σήμερον ὑπάρχουν ὁλόκληρα χωριά πρωτογόνων, τὰ ὅποια εἶναι κρεμασμένα εἰς τὰ δένδρα. Ἐπίσης κουφώματα δένδρων ἐχρησίμευσαν ὡς καταφύγιον, ἀφοῦ καὶ σήμερον ἀκόμη εἰς τοὺς ἡμιπολιτισμένους χρησιμεύουν ὡς κατοικίαι.

Ἀσφαλισμένοι γωνία καὶ μέρη ἀπόκεντρα ἀπόκρημνα μεταξύ βράχων ἢ κορμῶν δένδρων, ὅπαι, τὰς ὁποίας εἶχαν ἀνοίξει τὰ νερὰ εἴτε οἱ σεισμοί, προσεῖλκυσον τὸν ἄνθρωπον. Ἐχρειάσθη πολλάκις νὰ παλαίσῃ μὲ τὴν ἄρκτον, τὸν πάνθηρα ἢ τὴν ὕαιναν, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὸ καταφύγιον. Περιζήτητα ἰδίως ἦσαν τὰ σπήλαια. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ Κρομανιὸν ἔζησαν κανονικῶς μέσα εἰς τὰ σπήλαια. Εἰς τὰ ψυχρὰ κλίματα καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν πάγων πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ὅτι τὰ σπήλαια ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς αἰματηρὰς συμπλοκάς. Εἶδαν πολιορκίας, ὅπως τὰ φρούρια, κατακτήσεις, ἀνακτήσεις. Ἐπίσης πολὺ ἐνωρὶς τὸ ἐνστικτον ὠδήγησε τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν εἴσοδον τοῦ ἀντροῦ του μὲ φύλλα καὶ μὲ κλάδους δένδρων ἢ καὶ πέτρες. Εἰς μέρη, ὅπου δὲν εὑρίσκαν σπήλαια καὶ ἐπιέζοντο ἀπὸ τὸ κρύο, ἀνοίγαν ἕνα λάκκον εἰς τὴν γῆν, ἐμαζεύοντο ὁ ἕνας κοντὰ εἰς τὸν ἄλλον καὶ ἐκοιμῶντο κάτω ἀπὸ τὸ χιόνι καὶ τὸν πάγον.

ΚΑΛΥΒΗ ΚΑΙ ΣΚΗΝΗ

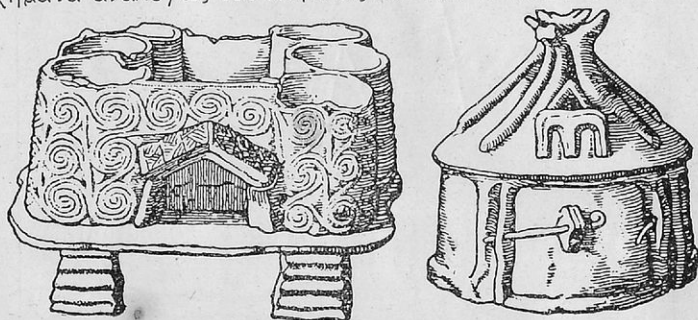
Ἡ ἀνάγκη νὰ ἀσφαλίσουν τὴν εἴσοδον τῶν σπηλαίων μὲ κλάδους ἢ κορμούς δένδρων, νὰ σκάπτουν τὴν γῆν, διὰ νὰ ἀποκτήσουν καταφύγιον ἐναντίον τοῦ ψύχους, καὶ ἄλλα ὅμοια ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν κατασκευὴν τεχνητῆς κατοικίας.

Διὰ νὰ προστατεύσουν τὴν φωτιὰν ποὺ ἔκαιαν εἰς ἀνοικτὸν

χώρον, ἐφρόντισαν νὰ στήσουν ἕνα φράκτην ἀπὸ κλάδους πρὸς τὸ μέρος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔπνεεν ὁ ψυχρὸς νυκτερινὸς ἀνεμος. Ὅμοιους φράκτας μετεχειρίσθησαν, διὰ νὰ προστατεύσουν τὸ σῶμα των, ὅταν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ διανυκτερεύσουν εἰς τὸ ὑπαιθρον. Τοὺς φράκτας τοὺς ἔθεταν εἴτε κυκλικῶς εἴτε εἰς τρόπον, ὥστε νὰ σχηματίσουν τετράγωνον.

Δὲν ἔμενε παρὰ νὰ βάλουν τὴν στέγην, διὰ νὰ ἔχουν τὸν ἀπλούστερον τύπον τῆς τεχνητῆς κατοικίας, τὴν καλύβην, εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν τὴν κυκλικήν, εἰς τὴν δευτέραν τὴν τετράγωνον.

Πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι κατεσκεύασαν καλύβας εἰς διαφόρους χώρας καὶ ἔδωσαν εἰς αὐτὰς διάφορα σχήματα ἀναλόγως τοῦ κλίματος καὶ τῶν τοπικῶν συνθηκῶν.

ῥΥδρῖαι μὲ σχῆμα καλύβης (νεολιθικὴ ἐποχὴ)

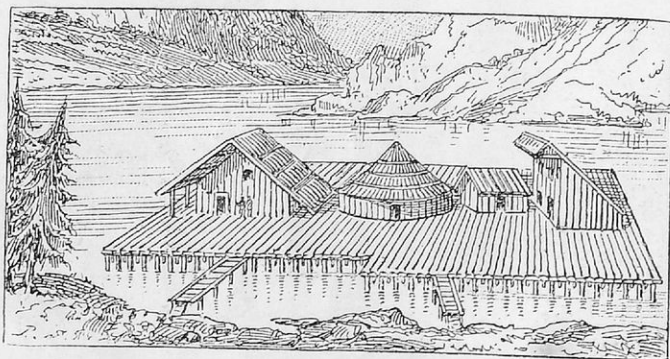
Οἱ παλαιότεροι ἄνθρωποι συνήθιζαν νὰ δίδουν εἰς μερικὰ ἀγγεῖα τὸ σχῆμα τῆς κατοικίας των. Δεξιὰ ἀπομίμησις κυκλικῆς καλύβης, ἀριστερὰ πιθανώτατα πασσαλωτῆς κατοικίας.

Ἡ παλαιότερα αὕτη καλύβη εἶχε μίαν εἴσοδον, ἡ ὁποία ἦτο συγχρόνως τὸ μόνον ἄνοιγμά της. Ὁ τύπος τῆς καλύβης αὐτῆς ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ ἕως σήμερα. Τὴν συναντῶμεν εἰς πολλοὺς κατὰ φύσιν εἴτε καθυστερημένους λαοὺς. Οἱ πρωτόγονοι διέσωσαν τὸ σχέδιόν της εἰς τὰς παραστάσεις, τὰς ὁποίας μᾶς ἔφησαν. Ἐπίσης ὠρισμένα ἀγγεῖα μιμοῦνται τὸν τύπον τῶν καλυβῶν.

Ἀργότερα ἔμαθαν νὰ φράττουν τὰ ἀνοίγματα μεταξὺ τῶν κλάδων μὲ λάσπη, μὲ καλάμια, μὲ χλόην καὶ ἀπέκτησαν τοιοῦτοτρόπως εἶδος τοίχων. Ἡ οἰκοδομικὴ τέχνη προετοιμάζεται εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτήν, ἰδίως ἡ οἰκοδομὴ μὲ πλίνθους.

ΥΠΟΓΕΙΟΙ ΚΑΙ ΠΑΣΣΑΛΩΤΑΙ ΚΑΤΟΙΚΙΑΙ

Κατὰ τὴν νεολιθικὴν ἐποχὴν, ιδίως εἰς τὰς ὄρεινὰς καὶ ψυχρὰς χώρας, ἤρχισαν νὰ κατασκευάζουν τεχνητὰ σπήλαια, δηλαδὴ ὑπογείους κατοικίας. Εἰς τὴν πλευρὰν ὑψώματος σκάπτουν ἓνα ὑπόγειον μὲ βάθος 2—3 μέτρα καὶ σχῆμα τετραγώνον ἢ κυκλικόν. Εἰς προχωρημένην ἐποχὴν στερεώνουν τὰ τοιχώματα μὲ λίθους, ἰσοπεδώνουν τὸ ἔδαφος μὲ τὸ ποδοπάτημα εἴτε μὲ χῶμα ἀνακατωμένον μὲ ἄργιλον εἴτε μὲ κοπανισμένον βράχον. Τὴν εἴσοδον κλείουν μὲ μίαν θύραν πλεκτὴν ἀπὸ κλάδους ἢ καλάμια. Εἰς μερικὰ μέρη ἔγινε συνδυασμὸς τοῦ ὑπογείου μὲ τὴν καλύβην.

Λιμναῖαι κατοικίαι (ἀναπαράστασις)

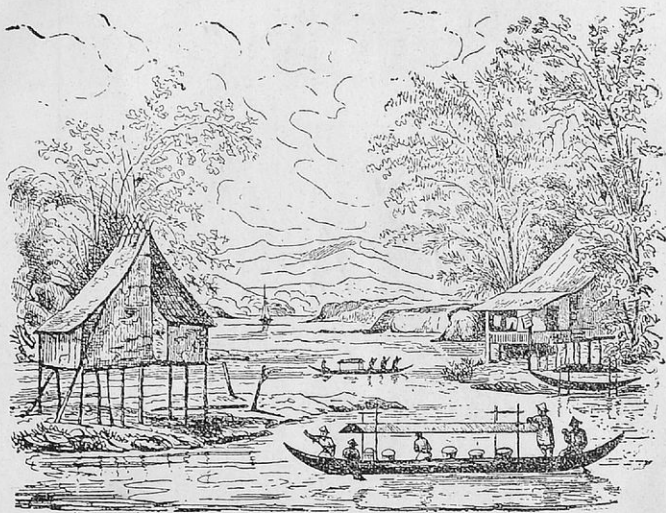
Πῶς ἦτο περίπου ἓνας συνοικισμὸς τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς εἰς τὸ ἄκρον μιᾶς λίμνης τῆς Ἑλβετίας.

Ἡ ὑπόγειος κατοικία ἦτο ἀρκετὰ διαδεδομένη. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες διετήρησαν ἀνάμνησιν ἀπὸ τοὺς Τρωγλοδύτας καὶ σήμερον δὲν ἔλειψαν ἄνθρωποι κατοικοῦντες εἰς ὑπόγεια καταφύγια.

Ἐπίσης κατὰ τὴν νεολιθικὴν ἐποχὴν ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ κατασκευάζουν εἰς ὠρισμένα μέρη κατοικίας ἐπὶ πασσάλων. Ἐνῶ ἄλλοτε ἡ κατοικία ἦτο ὑπὸ τὴν γῆν, τώρα αἰωρεῖται μεταξὺ τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ οὐρανοῦ.

Ἐκαμαν διαφόρους ὑποθέσεις, διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν ἀρχὴν τῆς οἰκοδομικῆς αὐτῆς. Ἐνα φαίνεται βέβαιον, ὅτι αἱ οἰκοδο-

μαί ἐπὶ πασσάλων ἐμφανίζονται ἀπὸ τὸν καιρὸν ποὺ οἱ ἄνθρωποι ἀφίνουν τοὺς βράχους καὶ τὰ ὑψώματα καὶ κατεβαίνουν εἰς τὴν πεδιάδα καὶ πρὸς τὴν θάλασσαν. Ὁ κυριώτερος λόγος νὰ κτίσουν ὑψηλὰ τὴν κατοικίαν ἦτο ἴσως ἡ ἀνάγκη νὰ ἀποφύγουν τὴν ὑγρασίαν, νὰ προφυλαχθοῦν ἀπὸ τὴν αἰφνιδιαστικὴν πλήμμυραν, ἀπὸ τὰ ζῶα καὶ τὰ ὄχληρά ἐν-

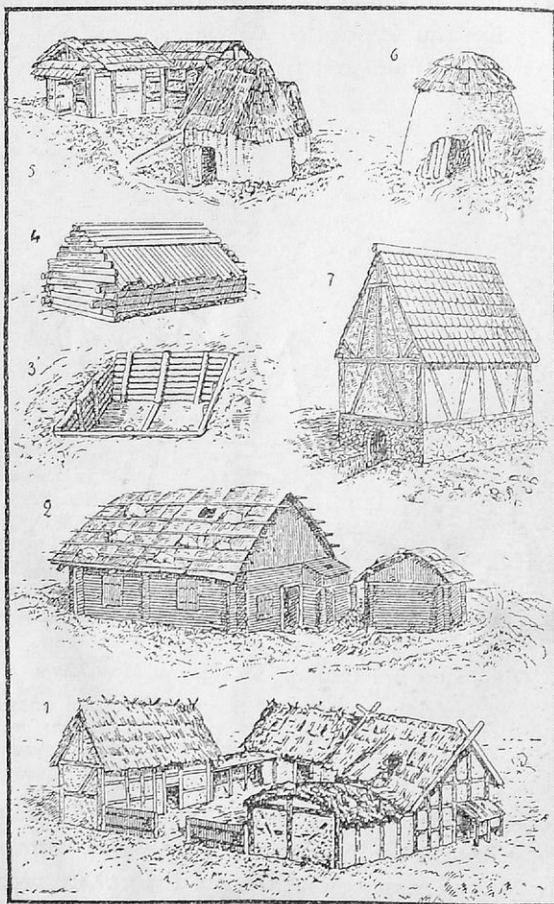

Οἰκοδομαὶ ἐπὶ πασσάλων εἰς τὴν Μανίλλην

Εἰς πολλὰς καθυστερημένας χώρας κατασκευάζουν καὶ σήμερον ἀκόμη οἰκοδομαὶ ἐπὶ πασσάλων ὅπως αἱ ἄνωτέρω, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἀπὸ τὴν Μανίλλην, τὴν πρωτεύουσαν τῶν Φιλιππίνων νήσων.

τομα. Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς οἰκοδομῆς ἐπεκράτησεν ἰδίως εἰς τὴν Εὐρώπην, ἡ ὁποία ἦτο σκεπασμένη ἀπὸ ἔλη, ὑπολείμματα, καθὼς εἴπαμεν, τῶν παλαιῶν πάγων. Εἰς πολλὰ μέρη οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς τοῦ νέου λίθου ἔδειξαν ἰδιαιτέραν συμπάθειαν νὰ κατοικοῦν ἐπάνω εἰς τὰ νερά. Καρφώνουν πασσάλους εἰς τὸν πυθμένα τῆς λίμνης εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν ὄχθην, κατασκευάζουν ἐπάνω μίαν ἐσχάραν καὶ ἐπάνω ἀπ' αὐτὴν κτίζουν τὴν κατοικίαν. Ἡ κατοικία αὐτὴ ἔχει ἄρκετὰ πλεονεκτήματα. Ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εἶδαμεν, προφυλάττει ἀπὸ τὴν πυρκαϊὰν τῶν δασῶν, εὐκολύνει τὸ ψάρευμα καὶ τὴν

ἐξαφάνισιν τῶν ἀπορριμμάτων, τὰ ὅποια εἶναι πληγὴ διὰ τὸν πρωτόγονον. Ἐνίοτε κάθε ἐσχάρα ἔχει μίαν κατοικίαν, πολλάκις ὅμως ὁλόκληρα χωρία εἶναι κτισμένα ἐπάνω εἰς μίαν

Κατοικίαι τῆς ἐποχῆς τοῦ σιδήρου

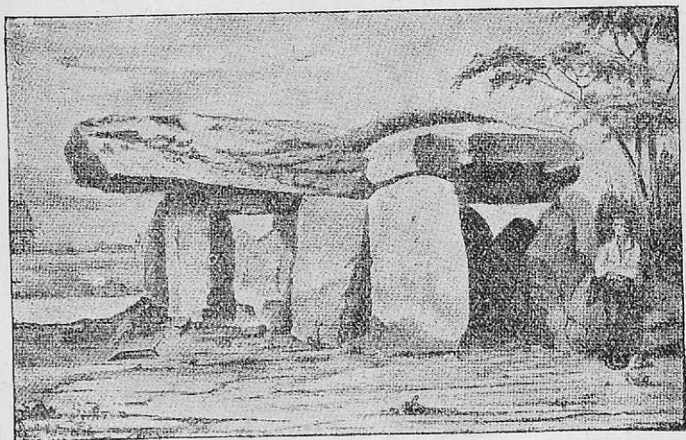
Τύποι κατοικιῶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ σιδήρου εἰς τὴν Εὐρώπην. Αἱ ὑπ' ἀριθμὸν 1—4 εἶναι ἀρχαιότεραι, αἱ ἄλλαι (ἀριθ. 5—7) τῆς προχωρημένης ἐποχῆς (5ος π.χ. αἰών).

ἐσχάραν. Ἡ γέφυρα πρὸς τὴν ὄχθην ἦτο κατ' ἀρχὰς πολὺ μικρά, ἀργότερα ὅμως ἔλαβεν ἑκτασιν ἕως 300 μέτρα, ὥστε ὁ συνοικισμὸς νὰ κεῖται ἀρκετὰ βαθειὰ ἐπάνω εἰς τὴν λίμνην.

Ἡ μάνδρα διὰ τὰ μεγάλα ζῶα καὶ ἡ ἀποθήκη διὰ τὰ χόρτα εὐρίσκονται εἰς τὴν ὄχθην περιφραγμένα ἀπὸ ἑνα πρόχωμα. Πολλοὶ λαοὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἔζων εἰς ὁμοίας κατοικίας ἐπὶ λιμνῶν, ὅπως οἱ Σκύθαι π.χ. καθὼς τοὺς περιγράφει ὁ Ἡρόδοτος.

ΣΥΛΟΔΟΜΗ ΚΑΙ ΛΙΘΟΔΟΜΗ

Ἀπὸ τὸν καιρὸν ποὺ κατεσκεύασαν πελέκεις εὐκολύνεται ἡ οἰκοδομὴ μὲ ξύλα. Ἀπὸ τὸ 4000 π.Χ. ἔχομεν ἀποδείξεις ὅτι

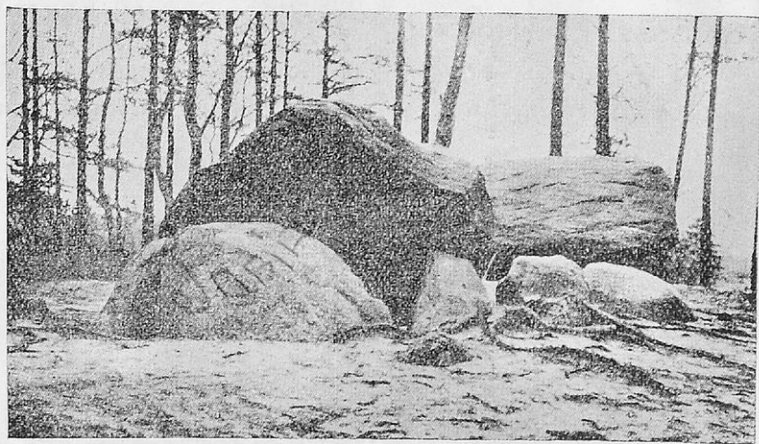

Ντόλμεν (Γαλλία)

οἱ ἄνθρωποι κατασκευάζουν ξυλίνης κατοικίας. Ἀναπτύσσονται διάφοροι τύποι εἰς τοὺς διαφόρους τόπους.

Ἐπὶ μακρὸν ἡ πέτρα ἀποκλείεται ἀπὸ τὴν οἰκοδομὴν τῆς κατοικίας ἥ ἔχει μέρος πολὺ μικρὸν καὶ συμπληρωματικόν. Λίθους, μάλιστα ὀγκολίθους, μετεχειρίσθησαν μόνον διὰ νὰ κατασκευάσουν κατοικίας εἴτε μνημεῖα διὰ τοὺς νεκροὺς. Ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι διὰ τὸν ἑαυτὸν τοὺς κατασκευάζουν ἐφημέρους καλύβας ἀπὸ κλάδους ἄργιλον ἢ ξύλα, διὰ τοὺς νεκροὺς ἔστησαν λιθίνους τάφους τόσον μεγάλους καὶ τόσον στερεοὺς, ὥς νὰ ᾔσαν προωρισμένοι διὰ τὴν αἰωνιότητα. Εἰς διάφορα σημεῖα τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τὴν Σκανδιναυικὴν χερσόνησον καὶ

τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς καὶ τῆς Βορείου θαλάσσης καὶ ἀπὸ τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἀτλαντικοῦ ἕως τὴν Μεσόγειον ὑψοῦνται ὀγκόλιθοι ἄλλοτε εἰς γραμμὴν ὡς τάγματα γιγάντων, ἄλλοτε μεμονωμένοι ὡς κωδωνοστάσια, οἱ ὅποιοι, ἂν δὲν εἶναι ὅλοι τάφοι, ἔχουν χωρὶς ἄλλο σχέσιν μὲ τοὺς νεκρούς. Οἱ Εὐρω-

Ἀπὸ τοὺς Κυκλωπείους τάφους τῆς Εὐρώπης
(Γερμανία—Ἀννόβερν)

παῖοι ὠνόμασαν τὰ μνημεῖα αὐτὰ ντόλμεν ἢ μεῖρ, δηλαδὴ τάφους γιγάντων, οἱ Ἑλληνες Κυκλώπεια τεῖχη. Οἱ θολωτοὶ τάφοι τῶν Μυκηνῶν καὶ αἱ πυραμίδες τῆς Αἰγύπτου ἔχουν σχέσιν μὲ αὐτά.

ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ

Παραδέχονται σήμερα ὅτι ὁ παλαιότερός μας πρόγονος περιεφέρετο ἐντελῶς γυμνός. Ὁ ἄνθρωπος τοῦ Νεάντερταλ πιθανώτατα δὲν εἶχεν ἰδέαν ἐνδυμασίας.

Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη τὸν ὑποθέσωμεν πολὺ περισσότερον τριχωτὸν ἀπὸ τοὺς σημερινούς ἀνθρώπους, εἶναι ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ δέρμα του ἦτο ἄρκετὰ εὐαίσθητον εἰς τὸν παγωμένον ἀέρα, εἰς τὰ κεντήματα τῶν βάτων καὶ τῶν ἐντόμων.

Πολλοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ ἐνδυμασία προῆλθεν ἀπὸ τὸν

στολισμόν. Είναι βέβαιον ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει μεγάλην ἀγάπην εἰς τὰ κοσμήματα. Θέλει νὰ διακριθῇ μὲ κάποιον τρόπον ἀπὸ τοὺς ἄλλους, νὰ τοὺς φοβερίσῃ ἢ νὰ τοὺς κάμῃ νὰ τὸν ζηλεύσουν. Πολὺ προτοῦ φορέσῃ ἐνδύματα, βλέπομεν νὰ βάφῃ τὸ σῶμα του μὲ διάφορα χρώματα, ἀπὸ τὰ ὅποια τὸ καθένα ἔχει καὶ μίαν συμβολικὴν σημασίαν, ἢ νὰ τὸ στίξῃ. Ἡ μανία τοῦ στολισμοῦ καὶ τῆς διακρίσεως προχωροῦν τόσον,

Γυναῖκες εἰς τὸν χορόν, ἰχνογράφημα ἀπὸ σπήλαιον τῆς Ἰσπανίας

Αἱ γυναῖκες χορεύουν γύρω σ' ἓνα νέον. Φοροῦν ἓνα μακρὺ φουστάνι, ἐνῶ τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ σώματος εἶναι γυμνόν. Ὁ νέος εἶναι ὀλόγυμος.

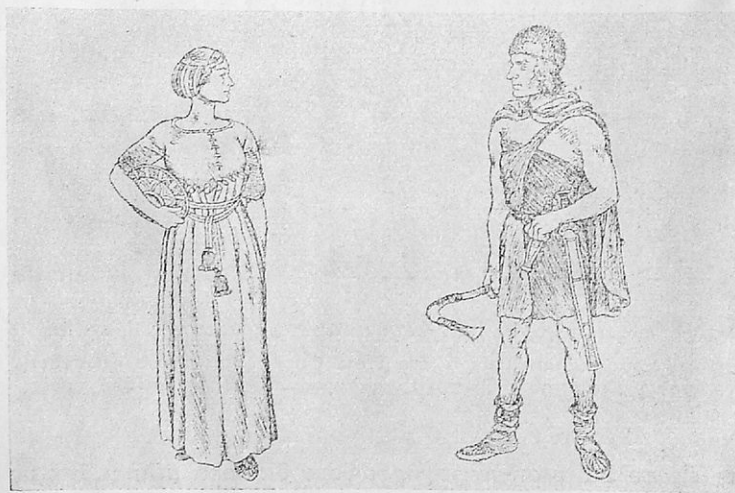
ὥστε εἰς πολλὰ μέρη παραμορφώνουν διάφορα μέλη τῶν μικρῶν, στραβώνουν τὸ πόδι, κόπτουν κανένα δάκτυλον ἢ πιέζουν τὸ κρανίον.

Ὁ πρωτόγονος ρίπτει εἰς τὸν ὦμον του καὶ περιφέρει μαζ τοῦ τὸ δέρμα τοῦ ζῴου, τὸ ὅποιον ἐφόνευσεν, ὡς δεῖγμα τῆς ὑπεροχῆς του, διὰ νὰ τὸν θαυμάζουν αἱ γυναῖκες καὶ νὰ τὸν ζηλεύουν οἱ ἄνδρες. Ὁ Ἑρακλῆς δὲν ἐχωρίζετο ἀπὸ τὴν λεοντὴν του. Ἀκόμη καὶ τὸ πρῶτον ἔνδυμα, τὸ τεμάχιον δέρ-

ματος, τὸ ὁποῖον περνᾷ εἰς τὸν ὦμον τοῦ ἢ δένει εἰς τὴν μέσιν του, ἔχει σκοπὸν τὴν ἐπίδειξιν.

Δὲν ἤργησεν ὁμως νὰ παρατηρήσῃ ὅτι τὸ δέρμα ἦτο εὐεργετικὸν διὰ τὸ σῶμα του, τὸ προφύλαττεν ἀπὸ τὰ ἀγκάθια, τοὺς θάμνους, τὰ χαλίκια καὶ ἰδίως ἀπὸ τὸ ψῦχος. Δι' αὐτὸ πολὺ ἐνωρὶς ἀπὸ τὸ κόσμημα ἐγεννήθη τὸ ἐνδυμα. Οἱ ἄνθρωποι τῶν σπηλαίων ὠρισμένως εἶναι ἐνδεδυμένοι. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν πάγων τὸ κύριον ὑλικὸν τῆς ἐνδυμασίας εἶναι τὸ δέρμα.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τυλίγονται ἀπλῶς εἰς τὸ δέρμα, ἀφοῦ καθαρίσουν μ' ἓνα ξυστρί τὸ κρέας καὶ τὸ αἷμα. Ἀργότερα κόπτουν τὸ δέρμα εἰς τεμάχια, διὰ νὰ τὸ ἐφαρμόσουν καλύτερα εἰς τὸ σῶμα, τὸ τρυποῦν καὶ τὸ σφίγγουν με λουριά. Εὐρέθησαν σακκορράφες ἀπὸ πέτρα, κόκκαλο καὶ κέρατα καθὼς καὶ βελόνες με πολὺ μικρὰν ὀπὴν.

Στολαὶ τοῦ ὀρειχαλκίνου πολιτισμοῦ τῆς Β. Εὐρώπης

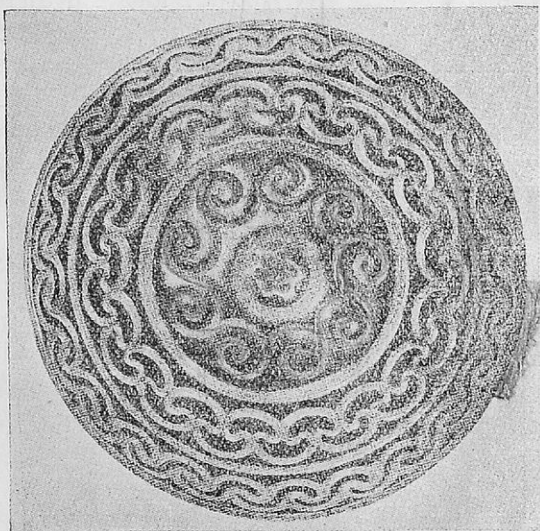
Ἀναπαράστασις, δηλαδὴ ὅπως φαντάζονται οἱ ἀρχαιολόγοι τὴν ἐνδυμασίαν τῆς ἐποχῆς συμφώνως πρὸς τὰ εὐρήματα.

ΛΙΝΑ ΚΑΙ ΜΑΛΛΙΝΑ ΥΦΑΣΜΑΤΑ

Εἰς τὴν νεολιθικὴν ἐποχὴν προβάλλουν τὰ λινὰ καὶ ἀργότερα τὰ μάλλινα ἐνδύματα. Τὸ λινάρι τὸ ἔσπειραν εἰς τὴν

ἀρχὴν διὰ τροφήν, ἀργότερα παρετήρησαν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ τὸ κλώσουν καὶ νὰ κατασκευάσουν πανί.

Τὰ εὐρήματα τῶν λιμναίων κατοικιῶν ἀποδεικνύουν πόσον ἐπιτήδριοι ἦσαν οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς εἰς τὸ πλέξιμον, τὸ τρύπωμα, τὸ δέσιμον. Εἶναι βεβαιωμένον ὅτι εἶχαν εὖρει τὸν ἐργαλειό. Γνωρίζουν νὰ βάφουν τὰ ὑφάσματα κόκκινα καὶ μαῦρα. Ἐπίσης γνωρίζουν καὶ ἄλλα χρώματα. Τὸ ἴδιον ἔκαμαν ἀργότερα μὲ τὸ μαλλί. Ἡ γεωργία ἔδωσε τὸ λινάρι, ἡ κτηνοτροφία τὸ μαλλί. Πολὺν καιρὸν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἤσθάνθη τὴν ἀνάγκην τοῦ ὑποδήματος. Τὸ σκληρόν του πέλμα περιφρονεῖ ἀγκάθια καὶ πέτρες. Ἀργότερα τύλιξε τὸ πόδι του μὲ δέρμα καὶ ἔμαθε νὰ τὸ δένη μὲ λουρί.

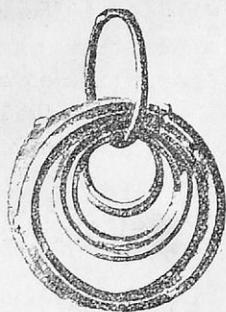
Σκέπασμα θήκης ἀπὸ ὀρείχαλκον

Κομψοτέχνημα τῆς ἐποχῆς τοῦ ὀρείχαλκου ἀπὸ τὴν Β. Εὐρώπην. Χρόνοι κρητικῆς πολιτισμοῦ (περὶ τὸ 1500 π.χ.)

ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ

Ὁ ἄνθρωπος γενικὰ καὶ περισσότερον ὁ πρωτόγονος ἦτο τρελλὸς διὰ στολίδια. Κάθε γυαλιστερό ἢ περιέργο, πετράδι, ὄστρακα, κέρατα, τὰ μάζευε διὰ νὰ στολισθῇ.

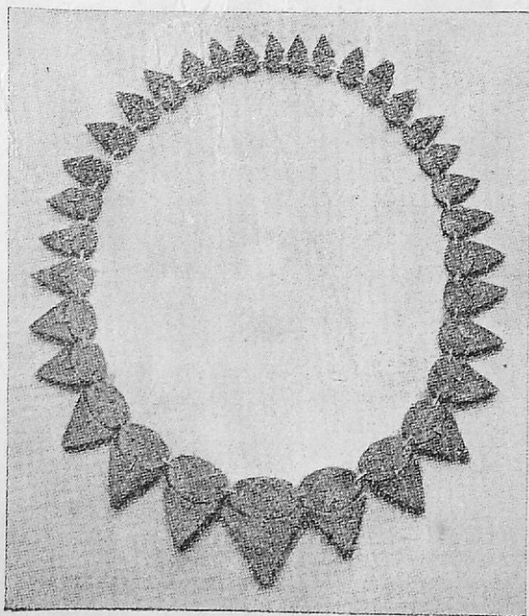
Ἡ βαφή εἴτε ἡ στίξεις τοῦ σώματος καθὼς καὶ ἡ γούνα τῶν ζώων ἦσαν τὰ κυριώτερα κοσμήματα τῆς ἐποχῆς τῶν πάγων. Κοντὰ εἰς αὐτὰ μετεχειρίσθη χωρὶς ἄλλο ἄλυσίδες, βραχιόλια καὶ δακτυλίδια ἀπὸ κογχύλια, γυαλιστερὰ πετράδια κλπ.

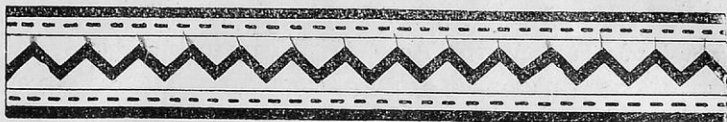
Κρίκοι ἀπὸ ὀρειχάλκου

Δεῖγμα τέχνης τῆς βορειοτέρας Εὐρώπης κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ὀρειχάλκου. Πιθανῶς οἱ κρίκοι ἐχρησίμευαν ὡς νομίσματα.

Μεγαλυτέραν ἀνάπτυξιν ἔλαβε τὸ κόσμημα μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν μετάλλων. Ὁ χρυσὸς ἔγινεν ὁ βασιλεὺς τῶν μετάλλων διὰ τὸ λαμπερόν του χρῶμα. Ἰδίως ἀναπτύσσονται τὰ κρεμαστὰ στολίδια, ἡ διακόσμησις τῆς ζώνης, ἄλυσίδες ἀπὸ χρυσὸν καὶ ἤλεκτρον. Εἶναι ἀξιοθαύμαστος ἡ διακοσμητική τῶν χρόνων αὐτῶν, μὲ τὰ μέσα ποὺ διέθεταν.

Ἄλυσίδα ἀπὸ πετράδια νεολιθικῆς ἐποχῆς
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ—ΦΥΛΑΙ ΚΑΙ ΛΑΟΙ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΖΩΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΝ

“Ενας ἀρχαῖος σοφὸς εἶπεν, ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῷον κοινωνικόν, δηλαδή ὅτι ἀγαπᾷ νὰ ζῇ με ἄλλους ὁμοίους του μαζί. Ἡμεῖς σήμερα λέγομεν ὀλίγον διαφορετικά, ὁ ἄνθρωπος δὲν ἢμπορεῖ νὰ ζήσῃ μόνος του. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχαν ὁμάδες, δὲν θὰ ὑπῆρχαν καὶ ἄνθρωποι. Μόνος του ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ ἢμποροῦσε νὰ κάμῃ καμμίαν πρόοδον. Δὲν θὰ εἶχε τὴν ἀνάγκην νὰ ὁμιλήσῃ ἢ νὰ γράψῃ, νὰ στολισθῇ ἢ νὰ ζωγραφίσῃ, νὰ κτίσῃ χωρία, πόλεις, νὰ βάλῃ νόμους. Ἄν εἶναι δυνατώτερος ἀπὸ τὰ ζῷα, ἂν ἔγινε κύριος τῆς γῆς, αὐτὸ τὸ χρεωστεῖ ὅχι εἰς τὴν ἀτομικὴν του δύναμιν, ἀλλὰ εἰς τὴν συμβίωσιν καὶ τὴν συνεργασίαν με τοὺς ἄλλους.

Η ΠΑΛΑΙΟΤΑΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι ἡ πρώτη, ἡ παλαιοτάτη κοινωνία, εἶναι ἡ οἰκογένεια. Αὕτῃ ἐμεγάλωσε σιγὰ σιγὰ καὶ ἔκαμε τὸ χωριό, τὴν πόλιν, τὸ κράτος.

Ἡ ὑπόθεσις αὕτῃ δὲν συμφωνεῖ με ὅσα μᾶς διδάσκουν ἡ ἱστορία καὶ αἱ παρατηρήσεις εἰς τοὺς κατὰ φύσιν λαούς. Ἀπὸ τὸν καιρὸν ποὺ ὑπάρχουν ἄνθρωποι εἰς τὴν γῆν, ὑπάρχουν μεγαλύτεραι ὁμάδες ἀνθρώπων, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν μίαν ἐνότητα με κοινὴν γλῶσσαν, με κοινὰς συνηθείας, με κοινὰ συμφέροντα καὶ περιέχουν πολλὰς οἰκογενείας.

Αἱ ὁμάδες αὗται ἀποτελοῦνται ἀπὸ 50—150 ἄτομα, τὰ ὁποῖα πιστεύουν ὅτι κατὰγονται ἀπὸ ἓνα πρόγονον, ἀπὸ ἓνα κοινὸν γενάρχη. Τὸν πρόγονον αὐτὸν ἢ γενάρχη τὸν φαντάζονται συνήθως ὡς ζῷον ἐνίοτε καὶ ὡς φυτὸν ἢ καὶ πρᾶγμα, ζωντανὸν ὁμως, ὡς βροχήν, ἀστραπὴν, ποταμόν. Τὴν ὁμάδα αὐτὴν τῶν ἀνθρώπων τὴν ὠνόμασαν πατριὰν καὶ τὸν γενάρχη τὸ τέμ, ποὺ εἶναι μία λέξις ἀπὸ τὴν γλῶσσαν

τῶν ἐρυθροθέρων τῆς Ἀμερικῆς. Τὸ τοτέμ εἶναι ἱερόν. Δὲν ἐπιτρέπεται δηλαδὴ νὰ τὸ φονεύσουν οὔτε νὰ τὸ φάγουν ἐκτὸς ἀπὸ ὠρισμένας περιστάσεις, ὅποτε ἐπιβάλλεται νὰ μεταλάβουν ἀπὸ τὴν σάρκα του, διὰ νὰ ἐφοδιασθοῦν τὰ μέλη τῆς ὁμάδος μὲ τὴν ιδιότητά του.

Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ γένος αἰσθάνονται ἑαυτοὺς ἠνωμένους μὲ ἀλληγεγγύην καὶ ἰσότητα, ὥστε ὅχι μόνον δὲν ἐπιτρέπουν νὰ προσβάλουν ἢ νὰ φονεύσουν κανένα ἀπὸ τοὺς συντρόφους του, ἀλλὰ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἐκδικηθοῦν, ἐὰν κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς κακοπαθήσῃ.

Οἱ σοφοὶ παραδέχονται ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τὸν παλαιότερον καιρὸν ἔζησαν χωρισμένοι εἰς τοτεμικὰς ὁμάδας εἴτε πατριάς. "Ὅσαι πατριάι ἔχουν κοινὰ συμφέροντα, αἰσθάνονται συμπάθειαν ἀναμεταξύ των, ἐνώνονται διὰ κοινὴν ἄμυναν ἢ ἐπίθεσιν. Ἀπὸ τὴν ἔνωσιν αὐτὴν προῆλθαν αἱ φυλαί, ἀργότερα οἱ λαοί.

Ἡ πατριά ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰς οἰκογενείας. Οἱ ἀνήκοντες εἰς μίαν πατριάν ἦσαν ὑποχρεωμένοι ἴσως κατ' ἀρχὰς νὰ συνάπτουν τὰ συνοικέσια ἐντὸς αὐτῆς. Δηλαδὴ τὰ ἀγόρια νὰ παίρνουν κορίτσια ἀπὸ τὸ γένος των. Πολὺ γλήγορα ὁμως παρετήρησαν ὅτι αὐτὸ ἦτο ἄτοπον καὶ ἤρχισαν νὰ κάμνουν συνοικέσια μὲ ἄλλα γένη, μάλιστα ἀπὸ ὠρισμένας πατριάς.

Ὅλα αὐτά, συγγένεια, κοινότης αἵματος, γενάρχης κλπ. εἶναι ἐξωτερικά. Εἰς τὸ βάθος οἱ ἄνθρωποι ἠνώθησαν εἰς ὁμάδας, διότι αὐτὸ ἀσφαλίζει τὰ συμφέροντά των καὶ γενικῶς εὐκολύνει τὴν ζωὴν των.

Ἡ πατριά εἶναι κυρίως ἓνας σύνδεσμος, ὁ ὅποῖος θέλει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰς τρεῖς μεγάλας τοῦ ἀνθρώπου ἀνάγκας : τὴν ἄμυναν, τὸν πορισμὸν τῆς τροφῆς καὶ τὴν διανομήν τῆς.

Ἡ τοτεμικὴ κοινωνία εἶναι μία συμμαχία ἀμυντικὴ καὶ ἐπιθετικὴ πρῶτα καὶ ἔπειτα μία συνεργατικὴ ἔνωσις παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως. Εἶναι βέβαιον ὅτι τὰ μέλη τῆς πατριάς καταγίνονται εἰς ὁμαδικὰ κυνήγια. Ἰσως πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ἐπίσης ὅτι κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη εἴτε αἰῶνας ὁμαδικὸν ἔργον ἦτο καὶ ἡ γεωργία.

Δυσκολώτερα ὅμως δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι εἰς τὴν παλαιότεραν αὐτὴν κοινωνίαν ἐβασίλευεν ἰσότης καὶ κοινότης περιουσίας, ὅπως ἰσχυρίσθησαν μερικοὶ σοφοί. Οἱ δυνατοί, οἱ τολμηροί, οἱ πονηροὶ εἶχαν πάντοτε ἐξαιρετικὴν θέσιν. Ὑπῆρχεν ἐπίσης διαφορὰ ἐλευθέρων καὶ δούλων.

Ἡ κτηνοτροφία ἐξεκαθάρισε περισσότερον τὰ πράγματα. Ἐνῶ τὸ ζῶον, τὸ ὁποῖον ἐσκότωσε κανεὶς, ἦτο τοῦ θεοῦ, τῶρα ἡ ἀγελάδα, τὸ πρόβατον, ὁ χοῖρος ἐγίναν κτῆμα τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου. Ὁ χωρισμὸς τῆς ἰδιοκτησίας ἐγινε ζωηρότερος, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὸ κυνήγι ἐπέρασαν εἰς τὴν γεωργίαν καὶ ἐγκατεστάθησαν μονίμως. Ἐδημιουργήθησαν τότε κτήματα καὶ κτηματῖαι, ἔχοντες καὶ μὴ ἔχοντες, δεσπότες καὶ ἐργάται των, οἱ δουλοπάροικοι. Δηλαδή τάξεις κοινωνικαί.

✕ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ✕

Μία συνέπεια τῆς ζωῆς εἰς τὴν κοινωνίαν εἶναι τὸ μοῖρασμα τῆς δουλειᾶς, ἡ κατανομή τῆς ἐργασίας ὅπως λέγουν. Εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔκαμνεν ὅλας τὰς ἐργασίας. Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως τὰς ἐμοίρασαν ἀναμεταξύ τους καὶ ὁ καθεὶς ἤρchiσε νὰ κάμνῃ μίαν ἐργασίαν μόνον. Καὶ τὴν ἔκαμνε πολὺ καλύτερα. Σήμερα γνωρίζομεν πολὺ καλὰ πόσον ἐκέρδισεν ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν κατανομὴν αὐτὴν. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἐγινε πολὺ εὐκόλα οὔτε πολὺ γλήγορα.

Ἡ πρώτη κατανομή τῆς ἐργασίας ἐγένινεν εἰς τὴν οἰκογένειαν μεταξὺ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναίκος. Ἐδῶ τὸν χωρισμὸν τὸν ἐπέβαλλεν ἡ διαφορὰ τοῦ γένους.

Ἔργα τοῦ ἀνδρὸς εἶναι ἡ ὑπεράσπισις τῆς γυναίκος καὶ τῶν μικρῶν καὶ ἡ προμήθεια τοῦ κρέατος καθὼς καὶ ὅλων ὅσα ἀπαιτοῦνται δι' αὐτό, ὅπλων, ἐργαλείων κλπ. Ἐπίσης αὐτὸς ἔχει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ παιδαγωγήσῃ τὰ ἀγόρια, διὰ νὰ γίνουν καλοὶ πολεμισταὶ καὶ καλοὶ κυνηγοί. Ὅταν ἀπὸ τὸ κυνήγι ἐπέρασαν εἰς τὴν κτηνοτροφίαν, αὐτὸς φροντίζει ἀποκλειστικῶς διὰ τὰ ζῶα. Ἀργότερα ἡ καλλιέργεια μὲ τὸ ἄροτρον γίνεται ἐπίσης ἀνδρική ἐνασχόλησις.

Ὅλη ἡ ἄλλη ἐργασία μένει διὰ τὴν γυναῖκα. Αὕτῃ πρέπει νὰ θηλάσῃ τὰ παιδιά, τρία χρόνια περίπου κατὰ τοὺς προῖ-

στορικούς χρόνους, νὰ τὰ περιποιηθῇ, νὰ μαζεύσῃ φυτικὴν τροφήν, νὰ ἐτοιμάσῃ τὸ φαγητὸν καὶ νὰ φροντίσῃ δι' ὅλα τὰ σχετικὰ, νὰ διατηρήσῃ τὴ φωτιά, νὰ κτίσῃ καλύβην, νὰ ιπλέξῃ καλάθια, νὰ κατασκευάσῃ ἀγγεῖα, νὰ καθάρισῃ τὸ δέρμα. Σημαντικὸν ἔργον τῆς γυναικὸς ἦτο τὸ φύτευμα, ὅταν ἡ γεωργία περιωρίζετο εἰς τὸ λισγάρι.

Ἡ οἰκογένεια ἤρχετο τοιουτοτρόπως εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὴν κοινότητα. Ἡ κάθε μία ἤθελε τὸ περισσότερον διὰ τὸν ἑαυτὸν της. Ἡ ἀντίθεσις αὐτὴ ἐμεγάλωσε μὲ τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὴν νομαδικὴν ζωὴν. Ἐκάστη οἰκογένεια εἶχε τὰ ζῶα της, τὸν ἰδιαιτέρον τρόπον τῆς ζωῆς καὶ ἡ συνοχὴ τῶν ὁμάδων ἐχαλάρωσε.

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Ἐχομεν πολλοὺς λόγους νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι εἰς τὴν παλαιότεραν, τὴν τοτεμικὴν κοινωνίαν, ἐπεκράτει ἡ μονογαμία. Ἡ οἰκογένεια ὅμως ἦτο πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν σημερινήν. Δὲν ἰδρύετο ὅπως σήμερα μὲ τὸν γάμον, ἀλλ' αὐτὴ προϋπῆρχε καὶ ἐντὸς αὐτῆς ἐγίνοντο οἱ γάμοι. Ἀπετελεῖτο δηλαδὴ ἀπὸ τὸν πατέρα, μητέρα, τὰ τέκνα των, τὰς νύμφας κλπ. Ὅταν ἐμεγάλωνεν ὁ υἱός, οἱ γονεῖς καὶ οἱ συγγενεῖς ἐφρόντιζαν νὰ τοῦ εὔρουν νύμφην καὶ μετὰ τὸν γάμον ἐξηκολούθει τὸ ζεῦγος νὰ ζῇ μαζί των, καὶ ὅταν ἀκόμη ἔκαμναν παιδιὰ.

Ὁ τύπος αὐτὸς τῆς οἰκογενείας ἔλαβε τὴν ὀριστικωτέραν μορφήν της μὲ τὴν κτηνοτροφίαν. Τοιουτοτρόπως ἐσχηματίσθησαν ἡ πολυμελὴς οἰκογένεια, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουν πατριάρχικην.

Ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν ἐργασίαν της, δηλαδὴ δὲν ἦτο ποτὲ καλὴ κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους. Ὁ κυριώτερος τρόπος ἀποκτήσεως νύμφης εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶναι ἡ ἀρπαγὴ, τῆς ὁποίας ἀνθρωπινωτέρα μορφή εἶναι ἡ ἀνταλλαγὴ. Τὴν μορφήν αὐτὴν παίρνει ἰδίως εἰς τοὺς κτηνοτρόφους. Ἡ ἀξία τῆς γυναικὸς μετρεῖται μὲ ἀγελάδας, ἵππους, καμήλους. Εἰς τοὺς Καλμούχους π.χ., ἓνα λαὸν τῆς Μογγολίας, ἡ τιμὴ εἶναι ἀρκετὰ ὑψηλὴ. Μία γυναῖκα ἐστοί-

χιζε 15 ἄλογα, 15 ἀγελάδας, 3 καμήλους, 20 πρόβατα. Διὰ τὸν λόγον ὅμως αὐτὸν ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἐγένετο ἀθλία. Ὁ σύζυγος τὴν περιφρονοῦσε καὶ τὴν ἐκακομεταχειρίζετο.

Η ΓΛΩΣΣΑ

Ἀπὸ τὰ πρῶτα προϊόντα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς εἶναι ἡ ὁμιλία. Τὰ ζῶα ἀκόμη ἔχουν μερικὰ σημεῖα, μὲ τὰ ὁποῖα συνεννοοῦνται. Πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι καὶ οἱ παλαιότεροί μας πρόγονοι μὲ νεύματα ἔκαμναν γνωστὰς τὰς προθέσεις των εἰς τοὺς ὁμοίους των. Ἡ κατασκευὴ ὅμως τοῦ ἀνθρωπίνου ἐγκεφάλου καθὼς καὶ τοῦ λάρυγγος ἐξησφάλισαν εἰς αὐτὸν τὴν δημιουργίαν ἰδιαιτέρου μέσου συνεννοήσεως, τῆς φωνῆς, τῆς γλώσσης. Οἱ φθόγγοι ἀρχικῶς ἦσαν σημεῖα εἴτε συνθήματα, ὅπως βλέπομεν εἰς πολλὰ ζῶα. Τὰ συνθήματα αὐτὰ ὁ ἄνθρωπος τὰ ἐπολλαπλασίασεν. Ἐπίσης μὲ διαφόρους φωνὰς ἐφανέρωνε διάφορα συναισθήματα, χαράν, λύπην, ἐνθουσιασμόν, θυμόν, ἀπειλήν. Αἱ φωναὶ ἔγιναν σταθεραὶ μὲ τὸν καιρόν, διὰ νὰ φανερῶσουν τὸ ἴδιον συναίσθημα πάντοτε καὶ ἐγενικεύθησαν εἰς ὅλα τὰ μέλη τῆς ὁμάδος. Ἀπὸ τὴν ἀφορμὴν αὐτὴν ἐγεννήθη ἡ γλῶσσα, ἡ ὁποία ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν καὶ ἔγινε σοφὸν ἐκφραστικὸν ὄργανον.

Οἱ ἄνθρωποι μιᾶς φυλῆς εἴτε μιᾶς περιοχῆς ἐδημιούργησαν ἓνα τοιοῦτον ἐκφραστικὸν ὄργανον. Τὸ ἴδιον ἔκαμναν ἄλλοι εἰς ἄλλα μέρη. Δι' αὐτὸ ἐδημιουργήθησαν πολλαὶ γλῶσσαι, αἱ ὁποῖαι ὅμως δὲν ἦσαν σταθεραὶ, παρὰ ἥλλαξαν μὲ τὸν καιρόν. Ἡ ἀλλαγὴ ἐγένετο γληγορώτερα, ὅταν οἱ ὁμιλοῦντες τὴν ἰδίαν γλῶσσαν ἐχωρίζοντο, μετηνάστευαν εἰς διαφόρους χώρας καὶ διεκόπτετο ἡ ἐπαφὴ μεταξὺ των. Τοιοιυτοτρόπως ἀπὸ μίαν ἀρχικὴν γλῶσσαν προῆλθαν πολλαὶ θυγατέρες ἢ ἀδελφαὶ γλῶσσαι, ὅπως εἶναι ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ, ἡ λατινικὴ, ἡ γερμανικὴ, ἡ Ἰνδική, αἱ ὁποῖαι ἔχουν πολλὰς κοινὰς ρίζας.

Τοιοιυτοτρόπως ἐδημιουργήθησαν μεγάλαι οἰκογένειαι γλωσσῶν, αἱ Ἰνδοευρωπαϊκαὶ γλῶσσαι, αἱ σημιτικαί, αἱ τουρανικάι. Ἀναλόγως τῆς ἰδιοφυΐας τῶν ὁμιλούντων αἱ γλῶσσαι ἔλαβαν μεγάλην ἀνάπτυξιν ἢ ἔμειναν καθυστερημέναι. Μερικαὶ ἀπ' αὐτάς, ὅπως ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ, ἡ λατινικὴ εἰς τὴν ἀρ-

χαιότητα, ἡ ἀγγλική, ἡ γαλλική, ἡ γερμανική σήμερα, ἔφθασαν εἰς ἀξιοθαύμαστον τελειότητα καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ τεχνικώτερα κατασκευάσματα τοῦ ἀνθρώπου.

Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Ὁ πρωτόγονος εἶχε θρησκευτικὰς παραστάσεις. Τί ἀκριβῶς ὁμως ἐπίστευε δὲν γνωρίζομεν, διότι εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ περιορισθῶμεν εἰς ὅσα μᾶς παραδίδουν οἱ ἀρχαῖοι ἱστορικοί, εἰς ὅσα συμπεραίνομεν ἀπὸ τὸν τρόπον ποῦ ἔθαπταν τοὺς νεκροὺς των, καὶ εἰς ἕσα βλέπομεν εἰς τοὺς σημερινοὺς καθυστερημένους λαοὺς.

Εἶναι σχεδὸν βεβαιωμένον ὅτι ἐπίστευαν εἰς πνεύματα εἴτε δαίμονας καὶ εἰς τὴν ὑπαρξιν ψυχῆς. Εἰς τὴν πίστιν αὐτῶν ἔδωκεν ἀφορμὴν ὁ θάνατος καὶ τὸ ὄνειρον. Εἰς τὸν θάνατον τὸ ζωντανόν, τὸ θερμὸν κινημένον σῶμα παγώνει ἐξαφνικά. Ἔτσι γεννᾶται ἡ πίστις ὅτι κάτι, τὸ ὁποῖον ἔδιδεν εἰς τὸ σῶμα τὴν ζωὴν, ἔφυγεν. Εἰς τὸ ὄνειρον πάλιν οἱ νεκροὶ ἔρχονται ὡς σκιαί, ὡς εἰδωλα. Ἀπ' αὐτὰ γεννᾶται ἡ πίστις ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν νεκρῶν δὲν ἔσβησαν, ἀλλ' ὅτι ζοῦν ἐκεῖ πλησίον, κοντὰ εἰς τοὺς ζωντανούς. Ἡ παρουσία των τοὺς γεμίζει φόβον εἴτε οἶκτον. Θέλουν νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν ἢ νὰ τοὺς ἱκανοποιήσουν θάπτοντες μαζὶ τὰ ἀγαπητὰ των πράγματα εἴτε τροφάς.

Ἀπ' αὐτὸ ἐγεννήθη ὁλόκληρος κόσμος δοξασιῶν, ἐθίμων, τελετῶν. Ἡ λατρεία τῶν νεκρῶν, τῶν προγόνων, τῶν ἡρώων συνδέεται μὲ τὰς δοξασίας αὐτάς. Εἰς μίαν ἀνωτέραν βαθμίδα οἱ ἄνθρωποι λατρεύουν τὰς φυσικὰς δυνάμεις, τὴν βροντὴν, τὴν ἀστραπὴν, τὸ φῶς, τὸν οὐρανόν.

Διὰ τὸν πρωτόγονον ἡ φύσις εἶναι γεμάτη πνεύματα. Ὅσον αἱ φυλαὶ ἐνώνονται καὶ ἀποτελοῦν μεγαλυτέρας ὁμάδας, ἐλαττώνεται ὁ ἀριθμὸς τῶν δαιμόνων. Ὁ δαίμων τοῦ νικητοῦ ὑποτάσσει τὸν δαίμονα τοῦ ἡττημένου. Γενικῶς παρατηρεῖται μία τάσις πρὸς ἐνοποίησην. Ὁ δρόμος αὐτὸς φέρει εἰς τοὺς μεγάλους θεοὺς εἴτε εἰς τὸν ἕνα, εἰς τὸν Δία, ὡς τὸν μοναδικὸν θεόν.

Μὲ τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις συνδέονται τελεταί, συνήθειαι, ἔθιμα. Ἀπὸ τὰς παραστάσεις τῶν σπηλαίων συμ-

περαίνομεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς τῶν πάγων εἶχαν τὰς θρησκευτικὰς των τελετάς.

Ἰδίως τὰ ἔθιμα παίζουν σπουδαῖον μέρος εἰς τὴν ζωὴν τῶν πρωτογόνων. Σχεδὸν ὅλα εἶναι κανονισμένα μετὰ τὴν μεγαλυτέραν αὐστηρότητα. Ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰς πρωτογόνους κοινωνίας, ὅπως σήμερον εἰς τὰς καθυστερημένας, ζῇ περισφιγμένος ἀπὸ τὰς χειροπέδας τῶν ἐθίμων, ὥστε ἀνάπτυξις καταντᾷ νὰ σημαίνει βαθμιαίαν ἀπαλλαγὴν ἀπ' αὐτά.

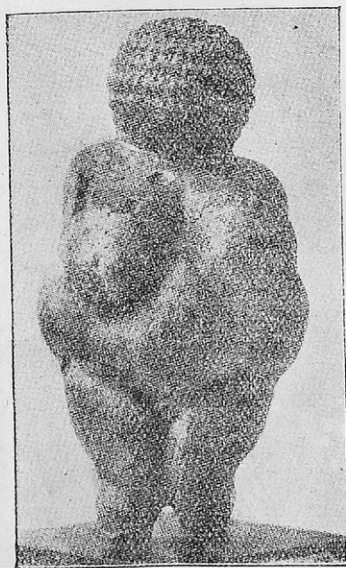
Η ΤΕΧΝΗ

Εἶναι εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀναπτύξῃ καλλιτεχνίαν. Δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος, ὅσον χαμηλὰ καὶ ἂν στέκεται! διανοητικῶς, νὰ μὴν ἔχῃ ὅπως-δήποτε τὴν αἴσθησιν τοῦ ωραίου. Τὸν προσελκύουν τὰ ζωηρὰ χρώματα, αἱ ωραῖαι μορφαί, τραγουδεῖ, χορεύει.

Αἱ μορφαί τῆς τέχνης, τὰς ὁποίας συναντῶμεν εἰς τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, ἔχουν στενὴν σχέσιν μετὰ τὸν τρόπον ποὺ προμηθεύεται τὴν τροφήν του ὁ ἄνθρωπος.

ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΜΙΜΗΣΙΣ ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ

Ἄν εἰς τὰ ἔργα τῶν Νεάντερταλ δὲν εὐρίσκωμεν τίποτε, τὸ ὁποῖον νὰ μᾶς ἐπιτρέπη νὰ ὁμιλήσωμεν διὰ τέχνην, οἱ ἄνθρωποι

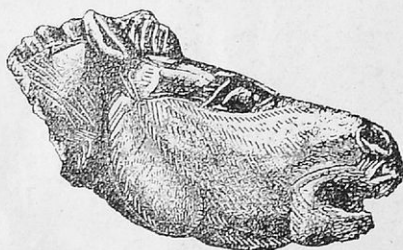

Ἀφροδίτη τοῦ Βελλεντόρφ

Ἀγαλμάτιον, τὸ ὁποῖον παριστάνει τὴν ἰδανικὴν γυναῖκα τῆς ἐποχῆς τῶν πάγων, δηλαδὴ ὅπως οἱ ἄνθρωποι τότε ἤθελαν νὰ εἶναι ἡ γυναῖκα. Εἰρωνικῶς τὸ ὠνόμασαν Ἀφροδίτην. Τὸ Βελλεντόρφ εἶναι τοποθεσία εἰς τὴν Αὐστρίαν, ὅπου εὐρέθησαν πολλὰ λείψανα παιχνιδιτικῆς ἐποχῆς. Ἀξία προσοχῆς εἶναι ἡ ἐπιμελής ἐπεξεργασία τῶν λεπτομερειῶν, ὅπως π.χ. τῆς κόμης. Εἰς τὰ σημεῖα αὐτὰ ὁ τεχνίτης προσποθεῖ νὰ μιμηθῇ τὴν φύσιν.

τῶν σπηλαίων μᾶς ἀποζημιώνουν πλουσιώτατα. Εἶχαν μεγάλην καλλιτεχνικὴν ἰδιοφυΐαν, τῆς ὁποίας ἄφησαν πολλὰ δείγματα. Οἱ Κρομανιὸν εἶναι κυνηγοί, προσελκύονται ἀπὸ τὴν φύσιν, τὴν βλέπουν ἐλεύθερα καὶ τὴν ἀπομιμοῦνται ἐλεύθερα. Κατέγιναν εἰς διάφορα εἶδη τέχνης, ἐξωγράφισαν, ἔγλυψαν, ἐκόσμησαν τὸ σῶμα καὶ τὰ ἐργαλεῖα των.

Οἱ τοῖχοι τῶν σπηλαίων τῆς Νοτίου Γαλλίας καὶ τῆς Βο-

Ἄγρια ἄλογα

Ἐξαιρετὰ δείγματα τῆς τέχνης τῶν ἀνθρώπων τῶν σπηλαίων. Ἐπάνω ἰχνογράφημα εἰς τὸν βράχον σπηλαίου τῆς Ν. Γαλλίας. Κάτω κεφάλι σκαλιστὸ ἐπάνω εἰς κόκκαλον. Εὐρέθη εἰς ἄλλο σπήλαιον ἐπίσης τῆς Ν. Γαλλίας. Κάμνουν ἐντύπωση μετὰ τὴν φυσικότητα καὶ τὴν ἑκφρασίαν των, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα ἰχνογραφήματα τῶν σπηλαίων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐδώσαμεν προηγουμένως δείγματα.

ρείου Ἰσπανίας διασώζουν δείγματα τῶν ἰχνογραφημάτων των. Εἰς πολλὰ μέρη ἔχομεν παραστάσεις ἐπὶ παραστάσεων, τρία καὶ τέσσαρα στρώματα, ὥστε νὰ ἴμποροῦν οἱ ἀρχαιολόγοι νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ζωγραφικῆς των.

Εἰκονίζουν κατὰ προτίμησιν ζῶα τῆς ἐποχῆς, αὐτὰ ποὺ

κυνηγοῦν, βόνασον, ἄγριον ἵππον, τάρανδον, μαμούθ. Σπάνια εἶναι αἱ παραστάσεις τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος.

Ἡ κυρίως πλαστική δὲν ἀντιπροσωπεύεται. Ἀγάλματα ἀπὸ πέτραν ἢ κέρατα ἢ κόκκαλα εἶναι σπάνια. Τὰ ὀλίγα εὐρεθέντα παριστάνουν τυπικὰ ἀνθρώπους, εἴτε μίαν παχεῖαν γυναικᾶ εἴτε θεὰν πιθανῶς.

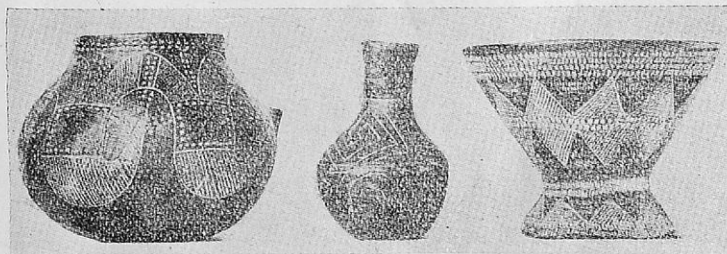

Ὁ παλαιολιθικὸς ἄνθρωπος ἐσκάλισεν ἐπάνω εἰς ἓνα κόκκαλον τάρανδου δύο κεφαλὰς ἵππων ἓνα ἄνθρωπον καὶ ἓνα φίδι.

Πολὺ προχωρημένη εἶναι ἡ γλυπτικὴ διακόσμησις τῶν ἐργαλείων. Ὁ ἄνθρωπος τῶν σπηλαίων ἐχάραξεν εἰς τὰ κόκκαλα τοῦ τάρανδου καὶ εἰς τὸν ὀδόντα τοῦ μαμούθ ζῶα καὶ ἀνθρώπους, ποὺ κάμνουν κατάπληξιν μὲ τὴν φυσικότητα καὶ τὴν ζωηρότητά των.

Η ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ

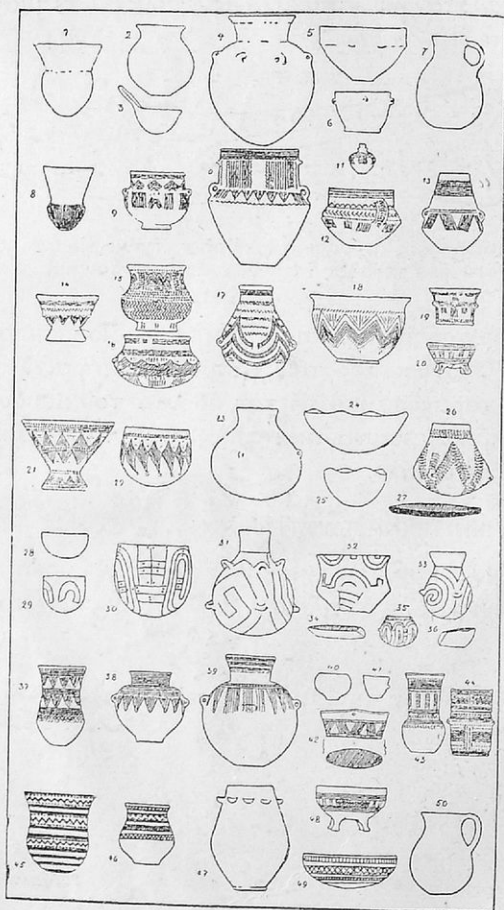
Μὲ τὴν ἐμφάνισιν τῶν γεωργῶν εἰς τὴν Εὐρώπην παρακάμζει ἡ τέχνη τῶν σπηλαίων. Τὴν θέσιν τῆς παίρνουν τὰ

Ἀγγεῖα νεολιθικῆς ἐποχῆς, προχωρημένη τέχνη

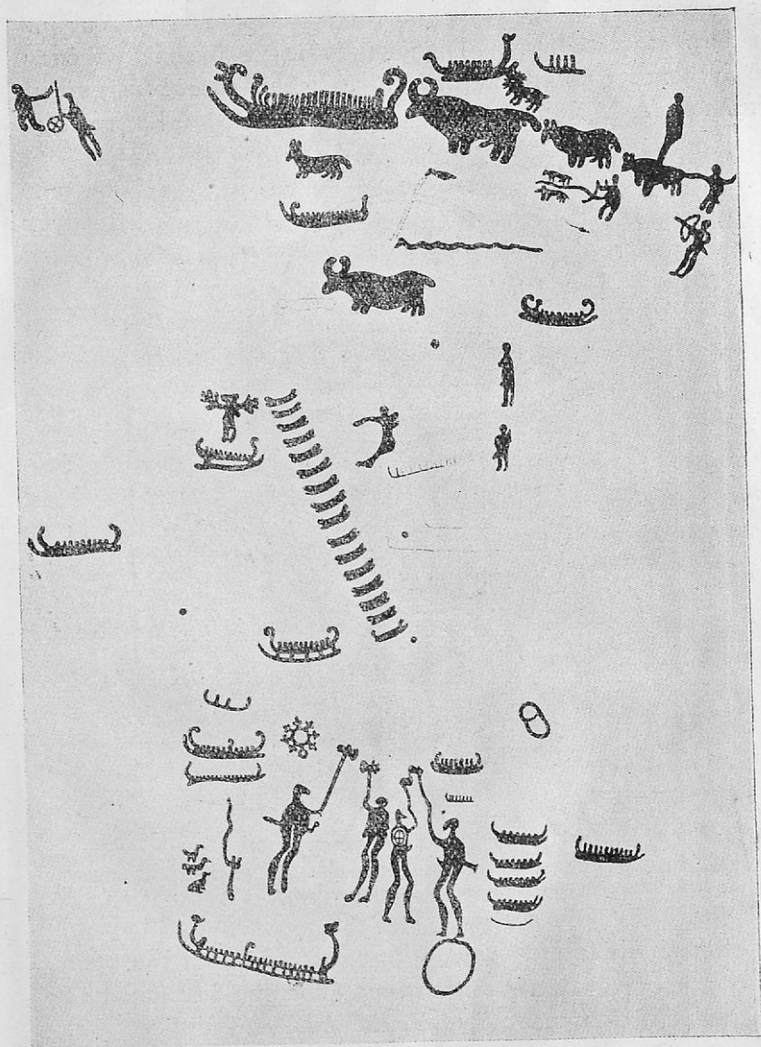
γεωμετρικὰ κοσμήματα. Τὸν καθιστικὸν γεωργὸν δὲν ἐλκύει πλέον ἡ φύσις, ἰδίως τὸ ζωικὸν βασιλεῖον, ὅπως ἄλλοτε τὸν κυνηγόν. Ἐπειτα δὲν ἔχει καιρόν, διότι εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ

κατασκευάζη πολλά μαζί. Ἡ τέχνη δηλαδή βιομηχανοποιεῖται καὶ σχηματοποιεῖται. Ἀναπαράγει δηλαδή τὰ ἴδια πάντοτε στερεότυπα κοσμήματα, δὲν ἐπιμένει εἰς τὰς λεπτομερείας καὶ δὲν ἔχει μεγάλην δημιουργικὴν ἱκανότητα.

Κυριώτεροι τύποι ἀγγείων τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς

Γεωμετρικὰ σχήματα βλέπομεν εἰς τὰ ἀγγεῖα τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς. Ἡ διοκοσμητικὴ αὐτῶν καθὼς καὶ ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς τῶν ἀγγείων εἶναι τόσον χαρακτηριστικά, ὥστε

Ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν Βορειοευρωπαίων κατὰ τὴν ἐποχὴν
τοῦ ὀρειχάλκου

οἱ ἀρχαιολόγοι κατορθώνουν νὰ προσδιορίσουν τὴν ἐποχὴν καὶ τὴν προέλευσίν των. Τὴν ἰδίαν τάσιν ἔχει ἡ τέχνη καὶ ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν πέτραν καὶ τὸ χῶμα ἐπέρασεν εἰς τὸ μέταλλον. Ἀλλ' εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ὀρείχαλκου ἡ Κρήτη ἔδω-

Κάδος ἀπὸ ὀρείχαλκον μὲ παραστάσεις

Προέρχεται ἀπὸ τὴν Ν. Αὐστρίαν καὶ ἀνήκει εἰς τὴν προχωρημένην τέχνην τῆς ἐποχῆς τοῦ σιδήρου (Κελτική τέχνη).

σεν ἀξιολογωτάτην τέχνην, ἡ ὁποία ἀπομιμεῖται τὴν φύσιν. Ἐπίσης οἱ κάτοικοι τῆς βορειοτέρας Εὐρώπης διεκρίθησαν ὡς καλλιτέχναι εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ σιδήρου.

ΦΥΛΑΙ ΚΑΙ ΛΑΟΙ

Εἰς τὴν παλαιότεραν προϊστορικὴν ἐποχὴν δὲν ἤμποροῦμε νὰ ὁμιλήσωμεν παρὰ περὶ τύπων ἀνθρώπων. Δὲν ὑπάρχουν ἀκόμη φυλαὶ καὶ πολὺ ὀλιγώτερον λαοὶ εἰς τὴν σημερινὴν ἔννοιαν. Αἱ φυλαὶ διαμορφώνονται εἰς τὴν νεολιθικὴν ἐποχὴν.

Καὶ τὴν ἐποχὴν τοῦ σιδήρου διαμορφώνονται ὀλίγον κατ' ὀλίγον οἱ λαοί. Ἡ σημαντικωτέρα φυλὴ εἶναι ἡ Λευκὴ ἢ Καυκασία.

Ἡ λευκὴ φυλὴ διαιρεῖται εἰς δύο ὁμοεθνίας, εἰς τὴν Σημιτικὴν καὶ εἰς τὴν Ἰνδοευρωπαϊκὴν. Οἱ σημιταὶ εἶναι μελαχροinoί, ἔχουν ἀνάστημα μέτριον καὶ λεπτόν, μαῦρα καὶ σγουρὰ μαλλιά. Οἱ Ἰνδοευρωπαῖοι ἀντιθέτως εἶναι ὑψηλοί, ἔχουν δέρμα λευκόν, ξανθὰ μαλλιά καὶ μάτια γαλανά.

Πρῶτοι ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς λευκῆς φυλῆς ἐπροώδευσαν οἱ σημιταί. Οἱ σημιταὶ προέρχονται ἀπὸ τὴν μεγάλην φυλὴν, ἡ ὁποία, καθὼς εἶδαμεν, ἔζη κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους εἰς τὰς χώρας τῆς Μεσογείου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν λοιπὸν τοῦ ὀρειχάλκου ἐγκατεστάθησαν μονίμως εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐσχημάτισαν κοινωνίαν καὶ κράτη. Τοιοῦτοτρόπως διεμορφώθησαν οἱ μεγάλοι λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς Αἰγύπτιοι, Βαβυλώνιοι καὶ Ἀσσύριοι, Φοίνικες, Ἑβραῖοι, Ἀραβες.

Εἰς τὰ βορειότερα ὁμως τῆς Εὐρώπης ἔζη κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους μία ἄλλη δυνατὴ φυλὴ, ἡ λεγομένη βορείᾳ φυλὴ. Ἀπ' αὐτὴν προέρχονται οἱ Ἰνδοευρωπαϊκοὶ λαοί. Περί τὸ 2000 π. Χ. ἔγινε μεγάλη κίνησις τῶν λαῶν τῆς βορείας φυλῆς. Οἱ βόρειοι ἐξηπλώθησαν σχεδὸν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, ἔφθασαν ἕως τὰ νοτιώτερα ἄκρα αὐτῆς, εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Ἰταλικὴν χερσόνησον, εἰς τὴν Ἀσίαν ἐπλημμύρησαν τὸ Ἰράν καὶ τὰς Ἰνδίας. Ἐπεκράτησαν παντοῦ, διότι εἶχαν σῶμα ἰσχυρότερον, ἐγκέφαλον περισσότερον ἀνεπτυγμένον καὶ ἔφεραν δύο νέα ὄπλα, τὸν σίδηρον καὶ τὸν ἵππον. Ἀπὸ τὴν βορείαν φυλὴν κατάγονται οἱ σημαντικώτεροι λαοὶ τῆς ἱστορίας, Ἕλληνες, Ρωμαῖοι, Κέλται, Γερμανοί, Σλαῦοι, εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Μῆδοι, οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Ἰνδοί.

Τέλος εἰς τὴν ἀπωτάτην ἀνατολὴν, Κίαν, Ἰαπωνίαν κτλ. παρουσιάζεται μία ἄλλη πολυάριθμος φυλὴ, ἡ ὁποία ἐξαπλώνεται ἀπὸ τὰ Οὐράλια ἕως τὸν Εἰρηνικὸν Ὠκεανόν. Εἶναι ἄνθρωποι μὲ μικρὸν ἀνάστημα, μικρὰ καὶ ἀμυγδαλωτὰ μάτια, μὲ παρειὰς ἐξωγκωμένas καὶ χρῶμα κιτρινωπόν. Αὕτῃ εἶναι ἡ Κιτρίνη φυλὴ, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν Μογγόλοι, Σῖναι, Ἰάπωνες, Τάταροι, Λάπωνες κτλ. Οἱ ἰθαγενεῖς τῆς Ἀμερικῆς φαίνεται ὅτι κατάγονται ἀπὸ τὴν φυλὴν αὐτὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

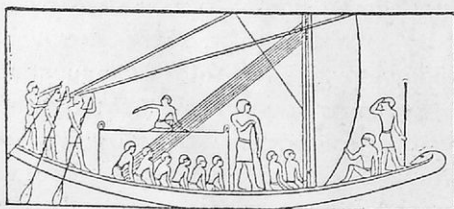
ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ

1. Οἱ Αἰγύπτιοι

ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

Ἡ Αἴγυπτος εὐρίσκεται εἰς τὰ βορειοανατολικά τῆς Ἀφρικῆς. Εἶναι μία μεγάλη πεδιάς, τὴν ὁποίαν ποτίζει καὶ ζωογονεῖ ὁ Νεῖλος ποταμός. Ἄν ἔλειπεν ὁ Νεῖλος, ἡ Αἴγυπτος θὰ ἦτο ἔρημος, ὅπως αἱ χῶραι τῆς Ἀφρικῆς, αἱ ὁποῖαι εἶναι ὀλόγυρά της. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι ὠνόμασαν τὴν Αἴγυπτον δῶρον τοῦ Νεῖλου καὶ οἱ κάτοικοι τὸν ἐλάτρευσαν ὡς θεόν.

Ὁ Νεῖλος πλημμυρεῖ κάθε χρόνον ἀπὸ τὸν Ἰούνιον ἕως τὸν Νο-

Πλοῖα τοῦ Νεῖλου (2500 π.Χ. περίπου)

έμβριον. Ἡ χώρα μεταβάλλεται τότε εἰς μεγάλην λίμνην, ἀπὸ τὴν ὁποίαν προβάλλουν τὰ χωρία ὡς νῆσοι. Τὰ νερὰ ἀποσύρονται κατόπιν καὶ ἀφήνουν παχεῖαν λά-

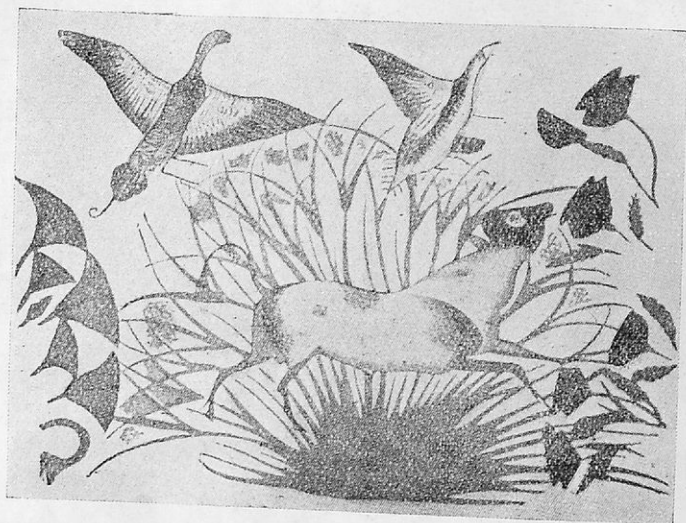
σπην, ἡ ὁποία κάμνει πολὺ εὐφορον τὴν χώραν. Φθάνει νὰ ρίψη κανεῖς τὸ σιτάρι καὶ αὐτὸ φυτρώνει μόνον του. Ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἰδιῶται καὶ κυβερνήσεις ἐφρόντισαν νὰ κανονίσουν τὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ. Ἔσκαψαν διώρυγας, κατεσκεύασαν ὕδατοφράκτας, διὰ νὰ διευκολύνουν τὸ πότισμα. Οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι ἐκαλλιέργησαν δημητριακὰ καὶ λαχανικά, ἐφύτευσαν ὀπωροφόρα δένδρα καὶ ἔτρεφαν ποίμνια, ἀγελάδας, αἶγας, πρόβατα. Ὁ φοῖνιξ, ὁ λωτὸς καὶ ὁ πάπυρος ἐφύοντο μετὰ μεγάλην ἀφθονίαν. Εἰς τὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ ἔζων πολλὰ ψάρια

καὶ εἰς τὰς ὄχθας του ἐτρέφοντο πολλὰ ὑδρόβια πτηνὰ, πρὸ πάντων ἀγριοπάπιες.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΙΓΥΠΤΙΩΝ

Εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν πεδιάδα ἔζησεν ὁ ἀρχαιότερος πολιτισμένος λαὸς τοῦ κόσμου. Οἱ Αἰγύπτιοι ἦσαν σημίται καὶ ἤλθαν

Ζῶα καὶ πτηνὰ τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου

Εἰκὼν εἰς τὸ πάτωμα ἑνὸς ἀρχαίου αἰγυπτιακοῦ ἀνακτόρου, 14.000 π.Χ.

πιθανῶς ἀπὸ τὴν Ἀσίαν προσελκυθέντες ἀπὸ τὸν πλοῦτον τῆς χώρας. Ἦσαν μελαχροinoί, ὑψηλοί, λιγνοὶ μὲ δυνατοὺς ὤμους καὶ μεγάλην κεφαλὴν.

Τὴν ἱστορίαν τῆς Αἰγύπτου ἐγνώριζαν ἄλλοτε ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἱστορικοὺς, ιδίως ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτον, ὁ ὁποῖος περιηγήθη

Ἀλέξανδρος

Ἱερογλυφικὰ
Βερενίκη

Κλεοπάτρα

τὴν Αἴγυπτον τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα. Ἀλλὰ κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἔγιναν πολλαὶ ἀνασκαφαί, εὐρέθησαν πάμπολλα μνημεῖα, τὰ ὁποῖα

συνήθρισαν εἰς μουσεῖα, οἱ σοφοὶ ἀνέγνωσαν τὰ ἱερογλυφικὰ γράμματα καὶ διεφώτισαν πολλὰ μυστήρια τῆς ζωῆς τῶν Αἰγυπτίων.

Αἱ πυραμίδες καὶ ἡ μεγάλη Σφίγξ

Αἱ πυραμίδες ἔχουν ζῶν περίπου 6.000 χρόνια. Ἡ μεγαλύτερα εἶναι τοῦ Χέοπος (ὕψος 146 μ., πλάτος 227 μ.). Χίλιοι ἄνθρωποι εἰργάσθησαν τριάντα ἔτη διὰ νὰ τὴν κατασκευάσουν. Τὸ μεγαλεῖον τοῦ τάφου αὐξάνει ἡ μεγάλη Σφίγξ, ἓνας τεράστιος λέων δηλαδὴ μὲ κεφαλὴν ἀνθρώπου σκαλισμένος εἰς ἓνα βράχον. Ἡ κεφαλὴ, γυρισμένη εἰς τὴν ἀνατολήν, παριστάνει τὸν θεὸν τοῦ ἡλίου ἢ τὸν Φαραῶ τὸν ἴδιον, ὁ ὁποῖος φυλάττει τὴν εἴσοδον τοῦ τάφου του. Ἡ κεφαλὴ ἔχει μέγεθος 5 μ. Μόνον ἡ μύτη της εἶναι 2 μ.

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Οἱ Αἰγύπτιοι εἶναι ἀπὸ τοὺς παλαιότερους λαούς, οἱ ὁποῖοι ἔκαμαν κράτος. Εἰς τὴν ἀρχὴν ἐσχημάτισαν πολλὰ κράτη. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ χώρα εἶναι πεδινὴ καὶ πλουσία, ἦτο εὐκόλον ἓνα ἀπ' αὐτὰ νὰ δυναμώσῃ καὶ νὰ ὑποτάξῃ τὰ ἄλλα. Αὐτὸ τὸ ἔκα- **5000** μαν οἱ βασιλεῖς τῆς Μέμφιδος, ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὴν Κάτω Αἴγυπτον πλησίον τοῦ σημερινοῦ Καΐρου. Ἡ Αἴγυπτος ἐνώνεται εἰς ἓνα κράτος περὶ τὸ 5000 π.Χ. καὶ ἡ Μ έ μ φ ι ς γίνεται πρωτεύουσα αὐτοῦ. Οἱ βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου, οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται Φ α ρ α ῶ, εἶχαν μεγάλην δύναμιν. Τὴν δύναμιν τῶν

παλαιότερων αὐτῶν Φαραὼ φανερώνουν οἱ σωζόμενοι μεγάλοι τάφοι, αἱ πυραμίδες. Τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς αἰγυπτιακῆς ἱστορίας οἱ αἰγυπτιολόγοι τὴν ὠνόμασαν ἀρχαῖον κράτος.

ΤΟ ΜΕΣΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Περὶ τὸ 2000 π.Χ. τὴν ἐξουσίαν τὴν πῆραν οἱ βασιλεῖς τῶν Θηβῶν εἰς τὴν Ἄνω Αἴγυπτον. Οἱ Φαραὼ τῶν Θηβῶν ἦσαν δυνατοὶ καὶ πλούσιοι, ἐστόλισαν τὴν πρωτεύουσάν των μὲ οἰκοδομήματα μεγαλοπρεπῆ καὶ διεκρίθησαν ὡς πολεμισταί. Ἐπέρασαν τὸν ἰσθμὸν τοῦ Σουέζ καὶ ἔκαμαν πολλοὺς πολέμους εἰς τὴν Ἀσίαν. Τὸ κράτος τῶν Θηβῶν, τὸ ὁποῖον ὠνόμασαν μέσον κράτος, κατεστράφη ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴν ἐνὸς νομαδικοῦ λαοῦ, τῶν Ὑκσῶς, οἱ ὅποιοι ἦλθαν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν καὶ ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν Αἴγυπτον σχεδὸν δύο αἰῶνας.

ΤΟ ΝΕΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Περὶ τὸ 1580 οἱ ἡγεμόνες τῶν Θηβῶν κατῴρθωσαν νὰ ἐκδιώξουν τοὺς Ὑκσῶς καὶ ἵδρυσαν πάλιν τὸ κράτος των, τὸ ὁποῖον ἔφθασε τότε εἰς μεγάλην λαμπρότητα. Αὐτὸ εἶναι τὸ νέον κράτος τῶν Θηβῶν. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἡ Αἴγυπτος εἶχεν ἐνδόξους βασιλεῖς, οἱ ὅποιοι ἔκαμαν μεγάλας κατακτήσεις. Ἀπ' αὐτοὺς ὁ Τουτμές ὁ Γ' ἐξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ κράτους μέχρι τοῦ Εὐφράτου. Ὀνομαστότατος ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τοῦ νέου κράτους εἶναι ὁ Ραμσῆς ὁ Β' (1292—1225), τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν Σέσωστριν καὶ διηγήθησαν ὅτι ἦτο τολμηρὸς κατακτητὴς καὶ ὅτι ἐπροχώρησεν ἕως τὰς Ἰνδίας.

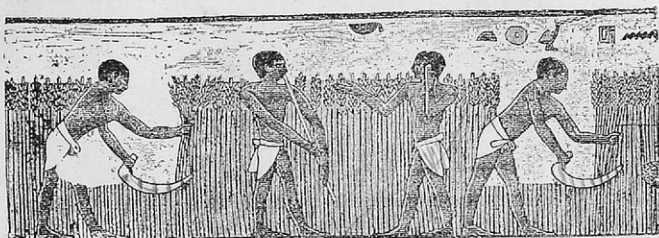
ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΣΑΪΔΟΣ

Περὶ τὸ 1200 π.Χ. οἱ βασιλεῖς τῶν Θηβῶν ἔχασαν τὴν ἐπιβολὴν των, διότι ἡ ἱερατικὴ τάξις ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν καὶ ὁ ἱερεὺς τοῦ Ἀμὸν ἐγίνε σχεδὸν ἀνεξάρτητος. Ἐμφύλιοι πόλεμοι ἀναστατώνουν τὴν χώραν καὶ τὸ 670 π.Χ. ἡ Αἴγυπτος ὑποτάσσεται εἰς τοὺς Ἀσσυρίους. Ὀλίγον ἄργότερα ὁ Ψαμμίτιχος ἵδρυσε τὸ κράτος τῆς Σάϊδος εἰς τὸ Δέλτα τοῦ Νείλου, τὸ ὁποῖον ἐδόξασαν ὁ Νεκῶ καὶ ὁ Ἀμασις. Οἱ Φαραὼ δὲν ἔχουν πλέον τὴν παλαιὰν δύναμιν καὶ ἡ Αἴγυπτος ὑποτάσσεται εἰς τοὺς Πέρ-

σας τὸ 525 π.Χ. καὶ μένει ἐπαρχία περσικὴ μέχρι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Οἱ Αἰγύπτιοι ἔκαμαν πολλὰς ἐπαναστάσεις κατὰ τῶν Περσῶν χωρὶς νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Η ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Ἡ αἰγυπτιακὴ κοινωνία ἔχει δύο τάξεις, τοὺς γαιοκτῆμονας εὐγενεῖς καὶ τοὺς δουλοπαροίκους γεωρ-

Σκηναὶ γεωργίας

Ἐπάνω καλλιέργεια καὶ θερισμός, κάτω ἀλώνισμα ἀπὸ αἰγυπτιακὰς τοιχογραφίας.

γούς. Οἱ εὐγενεῖς εἶναι κύριοι ὅλης τῆς χώρας, οἱ γεωργοὶ ἐργάζονται ὡς δοῦλοι εἰς τὰ κτήματα τῶν εὐγενῶν. Ὁ βασιλεὺς εἶναι ὁ μεγαλύτερος γαιοκτῆμων, ἀπόλυτος μονάρχης καὶ θεωρεῖται ὡς ἀντιπρόσωπος καὶ ἐνσάρκωσις τοῦ θεοῦ. Ὁ κλῆρος ἀποτελεῖ ἰδιαίτεραν τάξιν καὶ ἔχει μεγάλην ἰσχύν, ὅπως ἐπίσης ἰδιαίτεραν τάξιν ἀπετέλουν καὶ οἱ ὑπάλληλοι, οἱ λεγόμενοι γραφεῖς. Ἡ κυριωτέρα ἐνασχόλησις τοῦ λαοῦ εἶναι ἡ γεωργία. Ἐχουν ὅμως καὶ καλοὺς τεχνίτας. Ἐπιδίδονται εἰς τὴν μεταλλουργίαν καὶ ἐπεξεργάζονται τὸν γρανίτην, τὸ μάρμαρον, τὸ ἀλάβαστρον.

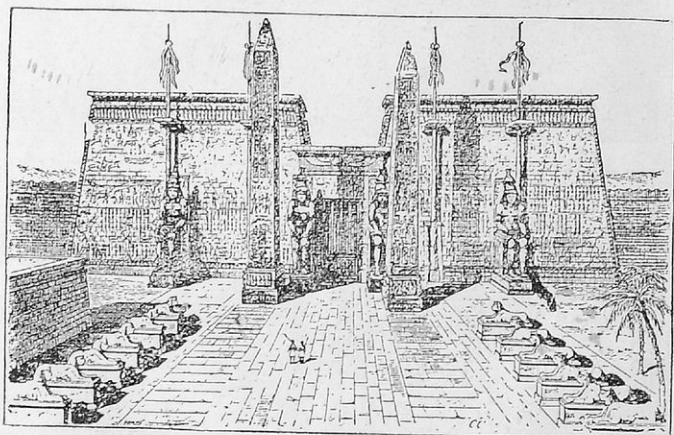
Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Οἱ Αἰγύπτιοι εἶναι λαὸς θρησκευτικώτατος. Λατρεύουν πολλοὺς θεοὺς καὶ ἔχουν πολλὰς δεισιδαιμονίας. Τὸν παλαιότερον καιρὸν ὁ

λαὸς ἐλάτρευε ζῶα, τὸν κροκόδειλον, τὴν γάταν, τὸν κριόν, διάφορα ὑδρόβια πτηνὰ καὶ προπάντων τὸν ταῦρον, ὁ ὁποῖος ἦτο τὸ ἱερώτερον ζῶον τῶν Αἰγυπτίων.

Ἀργότερα οἱ Αἰγύπτιοι ἐλάτρευσαν τὰ οὐράνια σώματα, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην κτλ. Ὁ κυριώτερος θεὸς τοῦ ἀρχαίου κράτους ἦτο ὁ ἥλιος, ὁ θεὸς Ρά, ἐνῶ εἰς τὸ μέσον κράτος ἐλάτρευσαν τὸν θεὸν τῶν Θεβῶν Ἀμόν. Οἱ δύο θεοὶ ἠνώθησαν εἰς τὸν κατ' ἐσχῆν θεὸν τῶν Αἰγυπτίων Ἀμόν-Ρά.

Ἐπίσης ὁ λαὸς εἶχε μεγάλην εὐλάβειαν εἰς τοὺς νεκρούς. Ἐπί-

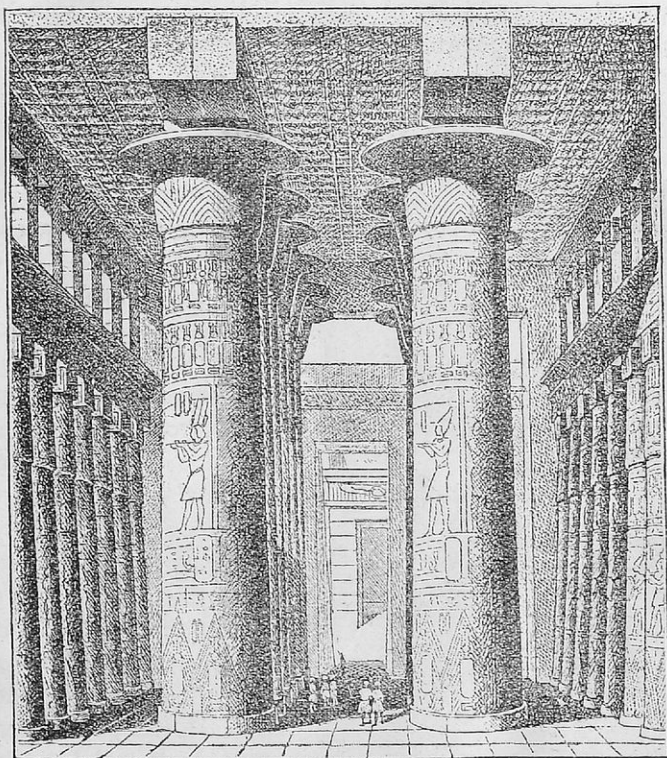
Ἡ πρόσοψις τοῦ ναοῦ τοῦ Λουκσὸρ (ἀναπαράστασις)

Ἐμπρὸς ἓνα πλακόστρωτον προαύλιον, ἀπὸ τὰ δύο μέρη σειραὶ ἀπὸ σφίγγας. Ἐμπρὸς εἰς τὴν πύλην ὑψώνονται δύο ὀβελίσκοι ὑψηλοί, μονοκόμματοι λίθοι ἀπὸ γρανίτην, καὶ ὀπίσω ἀπὸ τοὺς ὀβελίσκους εἶναι δύο κολοσσιᾶ ἀγάλματα (κολοσσοί) τῶν βασιλέων, οἱ ὅποιοι ἔκτισαν τὸν ναόν. Ἀπὸ τὰ δύο μέρη τῆς πύλης ὑψώνονται δύο τεράστιοι πύργοι, οἱ ὅποιοι ὅπως καὶ οἱ ὀβελίσκοι σκεπάζονται ἀπὸ ἀνάγλυφα ἱερογλυφικά.

στευεν ὅτι ἡ ψυχὴ, τὸ ὁμοίωμα τοῦ ἀνθρώπου, ἐξακολουθεῖ νὰ ζῇ μετὰ τὸν θάνατον καὶ μεταβαίνει εἰς τὸ σῶμα ζῶων ἢ ἄλλων ἀνθρώπων καὶ μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις ἐπανέρχεται εἰς τὸ παλαιὸν σῶμα. Οἱ Αἰγύπτιοι δηλαδὴ ἐπίστευαν εἰς τὴν μετεμψύχωσιν. Διὰ τοῦτο ταριχεύουν τὰ σώματα καὶ τὰ φυλάττουν μέσα εἰς στερεοὺς τάφους, διὰ νὰ τὰ εὕρῃ ἡ ψυχὴ, ὅταν ἐπιστρέψῃ. Αὐταὶ εἶναι αἱ λεγόμεναι μούμιαι.

Ὁ Ἡρόδοτος μᾶς διηγεῖται πῶς ἐταρίχευαν τοὺς νεκρούς.

»Πρῶτα μὲ ἕνα σίδερο κυρτὸ ἀφαιροῦν τὸν ἐγκέφαλον ἀπὸ τοὺς ρώθωνας καὶ ὅσον μένει τὸν διαλύουν μὲ διαφόρους διαλυτικὰς οὐσίας. Ἐπειτα μὲ ἀκονισμένον αἰθιοπικὸν λίθον σχίζουν τὰ πλευρά, ἀφαιροῦν ὅλα τὰ ἐντόσθια ἀπὸ τὴν κοιλίαν, τὴν πλύνουν μὲ οἶνον

Ὑπόστυλος αἶθουσα τοῦ Καρνάκ (ἀναπαράσταση)

Μεγάλῃ αἶθουσα τοῦ ἀνακτόρου, ὕψους 24 μ., πλάτους 103 μ. καὶ βάθους 52 μ. Οἱ κίονες ἀποτελοῦν 16 σειρὰς καὶ εἶναι τὸ ὅλον 134. Τὰ κιονόκρανα παριστάνουν ἄνθη παπύρου.

ἀπὸ φοῖνικα, τὴν ραντίζουν μὲ τριμμένα ἀρωματικὰ καὶ τέλος τὴν ράπτουν πάλιν, ἀφοῦ τὴν γεμίσουν μὲ σμύρναν καθαρὰν, μὲ κάσιαν καὶ μὲ ἄλλα ἀρωματικὰ ἐκτὸς λιβανωτοῦ. Ἐπειτα θέτουν τὸ σῶμα ἐντὸς νίτρου καὶ τὸ ἀφίνουν ἐκεῖ ἑβδομήντα ἡμέρες τὸ περισσότερο. Κατόπιν πλύνουν τὸ σῶμα καὶ τὸ τυλίγουν ὁλόκληρον μὲ λωρίδας

ἀπὸ λεπτότατον λινὸν βρεγμένας μὲ γόμα, τὴν ὁποῖαν χρησιμοποιοῦν πολὺ οἱ Αἰγύπτιοι ἀντὶ κόλλας. Τότε οἱ συγγενεῖς λαμβάνουν τὸ σῶμα ἀπὸ τὸν ταριχευτὴν, τὸ κλείουν εἰς ξυλίνην θήκην καὶ τὸ τοποθετοῦν ὄρθιον ἐπὶ τοῦ τοίχου εἰς τὸ ἐπιτάφιον δωμάτιον.

Μαζὶ μὲ τοὺς νεκροὺς θάπτουν ὅ,τι ἀγαπητὸν εἶχαν εἰς τὴν ζωὴν. Διὰ τοῦτο εἰς τοὺς αἰγυπτιακοὺς τάφους εὐρίσκομεν ὀλόκληρα θησαυροφυλάκια, τὰ ὅποια μᾶς ἐκπλήττουν μὲ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν λαμπρότητα των, ὅπως εὐρέθησαν τελευταίως εἰς τὸν τάφον τοῦ βασιλέως ΤΟΥΤΑΧΧΑΜΩΝ (1350).

ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Ἀμενεμές Γ'

Ἀπὸ τοὺς ἀξιολογωτέρους βασιλεῖς τοῦ μέσου κράτους. Τὸ ἄγαλμα ἀνήκει εἰς τὰ κομψότερα τῆς αἰγυπτιακῆς γλυπτικῆς.

ἦτο περίφημον ἓνα ἀνάκτορον πρὸς νότον τῆς Μέμφιδος,

Σῶζονται πολλὰ αἰγυπτιακὰ μνημεῖα, τὰ ὅποια κινοῦν τὸν θαυμασμόν μας. Τὰ μνημεῖα αὐτὰ εἶναι κυρίως τάφοι, ναοὶ καὶ ἀνάκτορα, τὰ ὅποια ἔχουν κοινὸν χαρακτηριστικὸν τὰς τεραστίας διαστάσεις. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ἀρχαίου κράτους κατεσκευάσθησαν πλησίον τῆς Μέμφιδος οἱ κολοσσιαῖοι λίθινοι τάφοι τῶν βασιλέων, αἱ Πυραμίδες, αἱ ὁποῖαι ὑφούνται σημερον ὡς ὄρη εἰς τὸ μέσον τῆς ἀμμώδους πεδιάδος βορειοδυτικῶς τοῦ Καΐρου. Ἐπίσης ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα μνημεῖα εἶναι ἡ περίφημος Μεγάλη Σφίγξ, ἡ ὁποῖα εὐρίσκεται εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὰς πυραμίδας. Ἀνάκτορα κατεσκεύασαν πολὺ βραδύτερον. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα

τὸ ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν *Λαβύρινθον*. Εἶχε μήκος 200 μ., 1500 ὑπόγεια καὶ 3000 ἰσόγεια δωμάτια.

Τὸ δεύτερον κέντρον τοῦ αἰγυπτιακοῦ πολιτισμοῦ εἶναι αἱ Θῆβαι. Τὰ μεγαλοπρεπῆ ἑρείτιά τινος σώζονται εἰς τὰς σημερινὰς θέσεις *Καρνάκ* καὶ *Λουκσόρ*. Εἶναι κυρίως λείψανα ναῶν, τῶν ὁποίων τὰ ἀνάγλυφα καὶ τὰ ἱερογλυφικὰ διηγούνται τὴν δόξαν τῶν μεγάλων *Φαραῶ* τῆς πόλεως αὐτῆς. Εἰς τὸ *Καρνάκ* εὐρίσκονται τὰ λείψανα τοῦ μεγαλυτέρου ναοῦ τοῦ κόσμου. Οἱ ναοὶ καὶ τὰ μνημεῖα εἶναι κατάφορτα ἀπὸ ἐπιγραφάς, ἀνάγλυφα καὶ εἰκόνας. Ὁ ἐπισκεπτόμενος τὰ μνημεῖα τῆς Αἰγύπτου μεταφέρεται εἰς τοὺς παναρχαίους ἐκείνους χρόνους καὶ φαντάζεται ὅτι ζῇ μέσα εἰς τὸν ἀρχαιότατον ἐκεῖνον πολιτισμόν. Αἱ μακραὶ ἐπιγραφαὶ ἐξιστοροῦν τὰ κατορθώματα τῶν *Φαραῶ*. Τὰ ἀνάγλυφα καὶ αἱ τοιχογραφαὶ παριστάνουν τὴν ζωὴν τοῦ αἰγυπτιακοῦ λαοῦ. Εἰς αὐτὰς βλέπομεν πῶς οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι καλλιεργοῦσαν τὴν γῆν, πῶς ἐθέριζαν, πῶς διωχέτευαν τὰ ὕδατα τοῦ *Νείλου*.

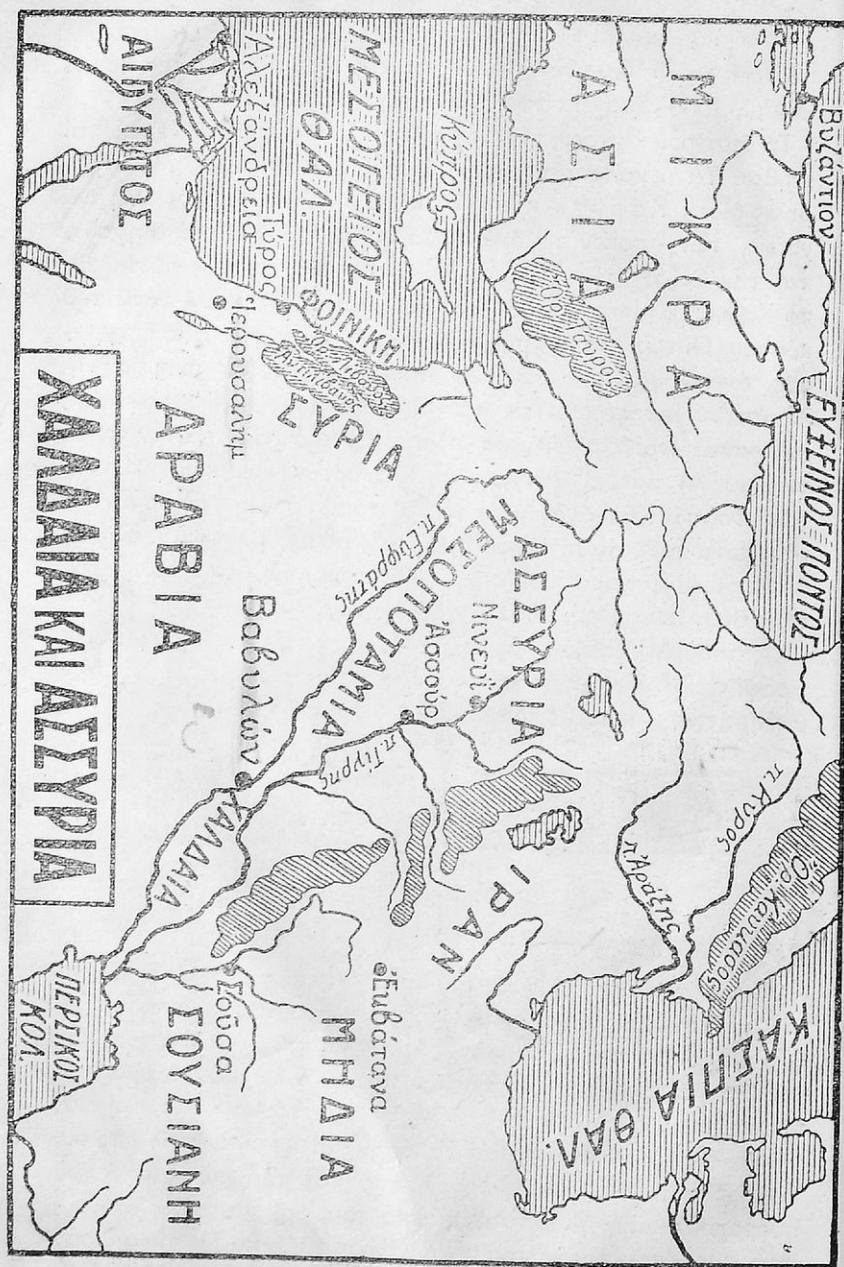
Εἰς τοὺς Αἰγυπτίους ὀφείλει ὁ κόσμος τὴν ἀνακάλυψιν τῆς γραφῆς, τὸ ἡλιακὸν ἡμερολόγιον καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς ἱατρικῆς.

2. Βαβυλώνιοι — Ἀσσύριοι

ΥΗ ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΙΑ

Ἄν περάσωμεν τὸν ἰσθμὸν τοῦ *Σουέξ*, ὁ ὁποῖος ἐνώνει τὴν Ἀφρικήν μετὰ τὴν Ἀσίαν, καὶ προχωρήσωμεν ἀνατολικά, συναντῶμεν δύο μεγάλους ποταμούς, τὸν *Εὐφράτην* καὶ τὸν *Τίγρητα*. Ἡ πεδιάς, ἡ ὁποία εἶναι μεταξύ τῶν ποταμῶν αὐτῶν, ὀνομάζεται *Μεσοποταμία* καὶ ἔχει εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Ἀνατολῆς τόσην σπουδαιότητα, ὅσην καὶ ἡ κοιλὰς τοῦ *Νείλου*. Τὸ ἔδαφος ἦτο καὶ ἐδῶ εὐφορον, ἀπὸ τὰς πλημμύρας ἰδίως τοῦ *Εὐφράτου*, καὶ ἡ *Μεσοποταμία* ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἐθεωρήθη ἀπὸ τὰς εὐλογημένας χώρας τῆς γῆς. Εἰς τὴν χώραν αὐτὴν ἔζησαν δύο μεγάλοι λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος, οἱ **Βαβυλώ-**

νιοι εἰς τὴν νοτιωτέραν πεδιάδα τοῦ Εὐφράτου, ἡ ὁποία ὀνομάζεται Βαβυλωνία, καὶ οἱ Ἀσσύριοι εἰς τὸ βορειοανατολικὸν ὄροπέδιον, τὸ σημερινὸν Κουρδιστάν. Καὶ οἱ δύο ἦσαν σημίται καὶ πιθανῶς ἦλθαν ἀπὸ τὴν Ἀραβίαν, ἡ ὁποία ἦτο πολὺ εὐφωρότερα καὶ πολυανθρωποτέρα ἀπὸ σήμερον.

✕ ΙΣΤΟΡΙΑ ΒΑΒΥΛΩΝΙΩΝ ΚΑΙ ΑΣΣΥΡΙΩΝ ✕

Τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν αὐτῶν, ὅπως καὶ τῶν Αἰγυπτίων, ἐγνώριζαν ἄλλοτε ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτον καὶ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Ἀλλὰ κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα αἱ ἀνασκαφαὶ ἔφεραν εἰς φῶς σπουδαϊότατα εὐρήματα, τὰ ὁποία ἐπέτρεψαν νὰ μάθωμεν πολὺ ἀκριβέστερον τὴν ζωὴν καὶ τὴν δρᾶσιν των.

Εἰς τὴν Μεσοποταμίαν ὁμως δὲν ἔχομεν μεγάλα πέτρινα οἰκοδομήματα ὅπως εἰς τὴν Αἴγυπτον. Οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι ἔκτιζαν μεπλίνθους καὶ οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἀνάκτορά των κατέρρευσαν καὶ ἐσχηματίσαν μικροὺς λόφους σκεπασμένους με χῶμα. Ἐπίσης τὰ γράμματα τῶν, ἡ σ φ η ν ο - ε ἰ δ ἡ ς γ ρ α φ ἡ, ὅπως τὴν ὀνομάζουν, εἶναι πολυπλοκωτέρα καὶ ἐδυσκόλευσε περισσότερον τοὺς ἀρχαιολόγους.

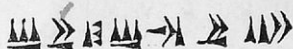
Τύπος Ἀσσυρίων

Ἐνας ἀσσύριος βασιλεὺς καὶ ὁ πρωθυπουργός του. Οἱ Ἀσσύριοι ἦσαν ὑψηλοὶ, δυνατοί, με κοντὸν λαιμὸν καὶ πλατεῖα μέση, μὴ μακρουλή, μεγάλα μαύρα μάτια, χεῖλη χονδρά, μαλλιά καὶ γένεια σγουρά, ὅπως δηλαδὴ εἶναι οἱ σημερινοὶ κάτοικοι τῆς Ἀσσυρίας, οἱ Κοῦρδοι, οἱ ὁποῖοι διετήρησαν ἐπίσης καὶ τὴν ἐνδυμασίαν των.

Λ TO APXAIION BABYΛΩNIAKON KPATOS

Οἱ Βαβυλώνιοι ἢ Χαλδαῖοι ἱδρυσαν εἰς πολὺ παλαιοὺς χρόνους σημαντικὴν πόλιν ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου, τὴν Βαβυλώνα, καὶ

ἔχοντες αὐτήν ὡς βάσιν ἔκαμαν κράτος, τὸ ὁποῖον οἱ ἀρχαιολόγοι ὀνομάζουν Ἀρχαῖον Βαβυλωνιακὸν κράτος. Ὁ ἀξιολογώτερος βασιλεὺς αὐτοῦ ἦτο ὁ Χαμουραμπί (1958—1917), ὁ ὁποῖος ἐγένεεν ὀνομαστὸς διὰ τὴν νομοθεσίαν του,

Σφηνοειδῆς γραφή

Τὰ γράμματα αὐτὰ σημαίνουν Ζέρξης. Τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτον, τὸ ὁποῖον κατῴρθωσαν νὰ διαβάσουν οἱ ἀσσυριολόγοι.

τὴν ὁποίαν ἐχάραξεν εἰς λιθίνην στήλην. Ἡ στήλη αὐτὴ εὐρέθη καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ περιεργότερα μνημεῖα. Ἀλλὰ τὸ κράτος του κατεστράφη μετὰ τὸν θάνατόν του ἀπὸ τὴν μεγάλην ἐπιδρομὴν τῶν Χιτιτιῶν.

Ἴδου μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Χαμουραμπί :

»Ὅταν κανεὶς παρουσιασθῇ ὡς μάρτυς κατηγορίας εἰς δίκην καὶ δὲν κατορθῶνῃ νὰ ἀποδείξῃ ὅσα κατέθεσε, τότε, ἂν ἡ δίκη εἶναι περὶ ζωῆς, πρέπει νὰ θανατωθῇ, ἂν εἶναι διὰ σῖτον ἢ διὰ χρῆμα, πρέπει νὰ ὑποστῇ τὴν ποινὴν ποὺ ὀρίζεται διὰ τὴν δίκην.

»Ὅταν κανεὶς κλέψῃ βοῦν ἢ πρόβατον ἢ ὄνον ἢ χοῖρον ἢ πλοῖον, ἂν τοῦτο ἀνήκῃ εἰς τὸν Θεόν, ἢ εἰς τὸ παλάτι, πρέπει νὰ πληρῶσῃ τὸ τριακονταπλάσιον. Ἄν ἀνήκῃ εἰς ἀπελεύθερον, πρέπει νὰ ἀποδώσῃ τὸ δεκαπλάσιον. Ἄν ὁ κλέπτης δὲν ἔχῃ νὰ πληρῶσῃ, πρέπει νὰ θανατωθῇ.

»Ἄν κανεὶς ἀμελήσῃ νὰ στερεώσῃ τὸν ὕδατοφράκτην καὶ γίνῃ ρήγμα καὶ ἡ περιοχὴ ἐκείνη πλημμυρήσῃ, αὐτὸς θὰ καταδικάζεται νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸν σῖτον, ὁ ὁποῖος κατεστράφη ἐξ αἰτίας του. Ἄν δὲν ἡμπορῇ νὰ τὸν ἀποκαταστήσῃ, θὰ πωλῇται μαζί μὲ τὰ ὑπάρχοντά του καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς περιοχῆς ποὺ ἐζημιώθησαν θὰ μοιράζωνται τὸ προῖόν τῆς πωλήσεως.

»Ὅταν κανεὶς δώσῃ εἰς κηπουρὸν ἄγρον διὰ νὰ τὸν κάμῃ κῆπον, ἂν ὁ κηπουρὸς φυτεύῃ τὸν κῆπον καὶ τὸν περιποιῇται ἐπὶ τέσσαρα ἔτη, τὸ πέμπτον ἔτος ὁ κῆπος θὰ μοιράζεται ἐξ ἴσου εἰς δύο μέρη μεταξὺ τοῦ ἰδιοκτῆτου καὶ τοῦ κηπουροῦ. Ὁ κηπουρὸς θὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέξῃ τὸ μερίδιόν του.

»Ἄν τις ἐνοικιάσῃ βοῦν ἢ ὄνον καὶ ὁ λέων εἰς τοὺς ἀγροὺς τοῦ φονεύσῃ τὸ κτῆνος, τὴν ζημίαν θὰ ὑποστῇ ὁ ἰδιοκτῆτης τοῦ κτήνους.

»Ἄν υἱὸς κτυπήσῃ τὸν πατέρα του, θὰ τοῦ κόψουν τὰς χεῖρας».

Υ ΑΣΣΥΡΙΑΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ Υ

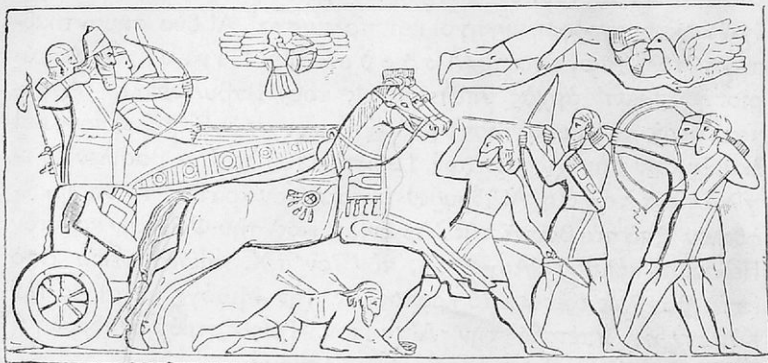
Ἀπὸ τότε ἀκμάζει τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος. Οἱ Ἀσσύριοι ἦσαν συγγενεῖς τῶν Βαβυλωνίων, ἴσως ἀποικοὶ των, οἱ ὅποιοι ἐξηπλώθησαν εἰς τὴν ὀρεινὴν Ἀσσυρίαν (Κουρδιστάν), ὅπου ἄλλαξαν τρόπον ζωῆς καὶ χαρακτῆρα καὶ ἀπὸ γεωργοὶ ἔγιναν κτηνοτρόφοι, κυνηγοὶ καὶ πολεμισταί. Αἱ δύο σημαντικώτεροι πόλεις των εἶναι ἡ Ἀσσοὺρ καὶ ἡ Νινευί. Οἱ Ἀσσύριοι ἦσαν κατ' ἀρχὰς ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Βαβυλωνίους. Ἀργότερα ὅμως ἐπαναστάτησαν καὶ ἐνίκησαν τοὺς Βαβυλωνίους καὶ ἐκυρίευσαν τὴν χώραν των. Περί τὸ 1100 π.Χ. ὁ βασιλεὺς Τεγλαπαλαζάρ Α' ἱδρυσεν ἐκτεταμένον κράτος, τὸ ὅποιον ἔφθανεν ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Ἀρμενίας ἕως τὴν Φοινίκην καὶ τὸν Περσικὸν κόλπον. Ἀργότερα, τὸν 7ον π.Χ. αἰῶνα, σειρὰ ἀπὸ ἑπτὰ βασιλεῖς ἐξέτεινε τὸ κράτος εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ εἰς τὴν Κύπρον καὶ ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτον. Τοιοῦτοτρόπως ἰδρύθη ἡ πρώτη μεγάλη αὐτοκρατορία τοῦ κόσμου.

Τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος ἔφθασεν εἰς τὴν μεγαλυτέραν του ἀκμὴν ἐπὶ τοῦ Ἀσσορμπανιμπάλ (667--626), τὸν ὅποιον οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν Σαρδανάπαλον καὶ διηγήθησαν πολλὰ διὰ τὸν μυθώδη πλοῦτον καὶ διὰ τὸν τρυφηλὸν του βίον. Μεγάλος πολεμιστὴς καὶ πολιτικὸς ἦτο συγχρόνως μορφωμένος καὶ φίλος τῶν τεχνῶν. Ἐκόσμησε τὴν πρωτεύουσάν του Νινευί μὲ ναοὺς καὶ ἀνάκτορα καὶ ἱδρυσεν βιβλιοθήκην, εἰς τὴν ὁποίαν συνεκέντρωσε πολλὰ συγγράμματα χαραγμένα ἐπάνω εἰς πλίνθους. Ἀπ' αὐτοὺς κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς εὐρέθησαν 22 χιλιάδες τοιοῦτοι πλίνθοι.

ΥΤΟ ΝΕΟΝ ΒΑΒΥΛΩΝΙΑΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ *να*

Ἄλλ' ἡ μεγάλη δύναμις τῶν Ἀσσυρίων ἀνησύχησε τοὺς γείτονas. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μηδίας Κυαξάρης καὶ ὁ διοικητὴς τῆς Βαβυλῶνος συνεννοήθησαν. Ὁ Κυαξάρης ἐκυρίευσεν καὶ κατέστρεψε τὴν Νινευί (625), οἱ Βαβυλώνιοι ἀνέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των καὶ ἱδρυσαν νέον κράτος, τὸ λεγόμενον Νέον Βαβυλωνιακὸν κράτος. Ὁ περίφημος βασιλεὺς των Ναμπουκαδνετσάρ Β' ἡ Ναβουχοδονόσωρ (604--561) ἐνίκησε τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου Νεκώ, κατέστρεψε τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ ὑπέταξε τὴν Συρίαν καὶ τὴν Φοινίκην. Ἐπὶ τῶν

ἡμερῶν του ἡ Βαβυλῶν ἦτο ἡ μεγαλυτέρα πόλις τοῦ κόσμου, ὀνομαστή διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὰ κτίριά της. Ὁ 539 ἴδιος ὠχύρωσε τὴν πόλιν μὲ ἰσχυρὰ τείχη καὶ τὴν ἐκόσμησε μὲ ἀξιόλογα μνημεῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ σπουδαιότερον ἦσαν τὰ

Ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν πόλεμον
ἀσσυριακὸν ἀνάγλυφον

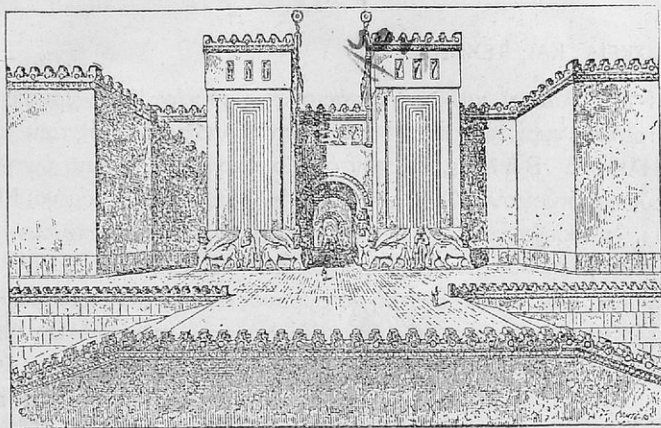
περίφημα ἀνάκτορά του. Μετὰ τὸν θάνατόν του τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος διελύθη καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Κῦρος ἐκυρίευσεν τὴν Βαβυλῶνα τὸ 539 π.Χ. X

Ο ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΒΑΒΥΛΩΝΙΩΝ ΚΑΙ ΑΣΣΥΡΙΩΝ

Οἱ Βαβυλώνιοι εἶναι κυρίως γεωργοί. Διαιροῦνται καὶ αὐτοὶ εἰς κοινωνικὰς τάξεις. Κύριοι τῆς γῆς καὶ τῆς ἐξουσίας εἶναι οἱ εὐγενεῖς καὶ ἀνώτατος ἄρχων ὁ βασιλεὺς, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὡς ὁ θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀλλὰ τὰ κυριώτερα προσόντα του εἶναι τὰ εἰρηνικὰ ἔργα. Κατασκευάζει καὶ διατηρεῖ διώρυγας, φροντίζει διὰ τὸ ἡμερολόγιον καὶ τὴν δικαίαν κατανομήν τῶν φόρων, ἐπιβλέπει τοὺς ὑπαλλήλους καὶ φροντίζει, ὥστε οἱ ὑπῆκοοι νὰ εὐρίσκουν τὸ δίκαιόν των. Οἱ Βαβυλώνιοι εἶχαν ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα καὶ ἔγιναν περίφημοι διὰ τὴν ἀγάπην των εἰς τὸ χρῆμα. Τὸ ἐμπόριον διεξάγει τὸ κράτος, οἱ εὐγενεῖς καὶ ἡ ἱερατικὴ τάξις. Πολὺ ἔνωρὶς ἐπενόησαν μετρικὸν σύστημα, νομίσματα καὶ διεκρίθησαν ὡς τραπεζίται.

Ἀντιθέτως οἱ Ἀσσύριοι ἦσαν πολεμισταὶ καὶ ἔγιναν ὀνομαστοὶ

διὰ τὴν σκληρότητά των. Πρῶτοι κατεσκεύασαν πολεμικά ἄρματα καὶ πολιορκητικὰς μηχανάς. Περνοῦν τοὺς ποταμοὺς ἐπάνω εἰς ἄσκούς, λεηλατοῦν τὰς χώρας, καίουν τὰς πόλεις, φονεύουν

Ἀσσυριακὸν ἀνάκτορον (ἀναπαράστασις)

Ἡ κυρία πύλη τοῦ ἀνακτόρου τοῦ βασιλέως Σαργκὸν (722—705 π.Χ.) εἰς Νινευί. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ σκάλλες, ἡ πύλη μεταξύ δύο πύργων καὶ ἔμπρὸς πτερωτοὶ ταῦροι μετὰ πρόσωπον ἀνθρώπου καὶ ὑψηλοὶ ἕως 4 καὶ 5 μ.

τοὺς κατοίκους ἢ τοὺς μεταφέρουν εἰς τὴν χώραν των, διὰ νὰ τοὺς μεταχειρισθοῦν ὡς δούλους. Εἰς τὰ ἀσσυριακὰ ἀνάγλυφα βλέπομεν τοὺς βασιλεῖς νὰ τυφλώνουν τοὺς αἰχμαλώτους μετὰ τὴν λόγχην. Αἱ ἐπιγραφαὶ ἀριθμοῦν μετὰ ὑπερηφάνειαν τὰς πόλεις, ποὺ κατέστρεψαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, ποὺ ἐφόνευαν.

Ὁ Ἀσσυρναζιρμπαλ διηγεῖται τὴν ἐκστρατείαν του κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν :

».....Μὲ μίαν ἰσχυρὰν ἔφοδον ποὺ ὠμοίαζε μετὰ θύελλαν ἐκτύπησα τὴν πόλιν, τὴν ἐκυρίευσα, 600 ἀπὸ τοὺς πολεμιστὰς των ἔσφαξα, 300 αἰχμαλώτους ἔρριψα εἰς τὰς φλόγας καὶ δὲν ἄφησα οὔτε ἓνα ζωντανόν.....Τὸν Χουλαί (ἀρχηγὸν τῶν ἐπαναστατῶν) τὸν ἔπιασα ζωντανόν μετὰ τὰ χεῖρά μου, τὸν ἐγδαρα καὶ ἐτέντωσα τὸ δέρμα του εἰς τὸ τεῖχος....Μετὰ τὴν Κιναμποῦ ἐκτύπησα τὴν Τέλα...

Οἱ ἄνθρωποι δὲν ἤλθαν νὰ πέσουν εἰς τὰ πόδια μου. Μὲ μάχην καὶ σφαγὴν ἔκαμα τὴν ἔφοδον κατὰ τῆς πόλεως καὶ τὴν ἐκυρίευσα. Τρεῖς χιλιάδας ἀπὸ τοὺς πολεμιστὰς των ἐφόνευσα πολλοὺς ἔρριψα εἰς τὰς φλόγας καὶ ἔπιασα πολλοὺς αἰχμαλώτους. Ἀπὸ ἄλλους ἔκοψα τὰ

χέρια καὶ τὰ δάκτυλα, ἀπὸ ἄλλους τὴν μύτην καὶ τὰ αὐτιά, πολλοὺς ἐτύφλωσα, ἕκαμα ἓνα σωρὸ ἀπὸ ζωντανούς καὶ ἓνα ἄλλον ἀπὸ κεφάλια.... Τὰ παιδιὰ των τὰ ἔρριψα στὴ φωτιά». (ἀπὸ ἐπιγραφὴν τοῦ ἔτους 884 π.Χ.).

ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι ἔχουν τὴν ἰδίαν θρησκείαν. Λατρεύουν κυρίως τὰ οὐράνια σώματα. Ἀνώτερος θεὸς των εἶναι ὁ Ἥλιος, ὁ Β ἥ λ ο ς, εἰς τὸν ὁποῖον κατασκευάζουν ὑψηλοὺς ναοὺς καὶ πύργους. Οἱ ἱερεῖς τῶν Χαλδαίων, οἱ λεγόμενοι Μ ά γ ο ι, ἐπρόσεξαν τὴν κίνησιν τῶν ἄστρων, διότι πιστεύουν ὅτι δι' αὐτῶν ἡμποροῦν νὰ προβλέπουν τὸ μέλλον τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λαῶν. Ἐπειδὴ ὁ οὐρανὸς εἶναι πολὺ καθαρὸς εἰς τὴν χώραν των, κατ'ὥρθωσαν νὰ παρατηρήσουν μὲ ἀκρίβειαν τὴν ἀνατολὴν καὶ τὴν δύσιν πολλῶν ἄστρων, τὰς ἐκλείψεις

Πτερωτὸς ταῦρος

τῆς σελήνης καὶ τοῦ ἡλίου. Ἐνῷ δηλαδὴ κατεγίνοντο εἰς τὴν ἀστρολογίαν, εὗρῃκαν τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἀστρονομίας. Ἐπίσης ἀνεκάλυψαν τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῶν μαθηματικῶν. Διήρεσαν τὸ ἔτος εἰς μῆνας, ἑβδομάδας καὶ ἡμέρας.

Οἱ Χαλδαῖοι διεκρίθησαν καὶ ὡς καλοὶ τεχνῖται. Κατεσκεύαζαν λινᾶ καὶ μάλλινα ὑφάσματα. Ἐπίσης οἱ Ἀσσύριοι μ' ὅλην τὴν ἀγριότητά των διεκρίθησαν εἰς τὰς τέχνας καὶ ἦσαν περίφημοι οἱ κεντητοὶ τάπητές των μὲ παραστάσεις ἀγρίων θηρίων καὶ φανταστικῶν τεράτων.

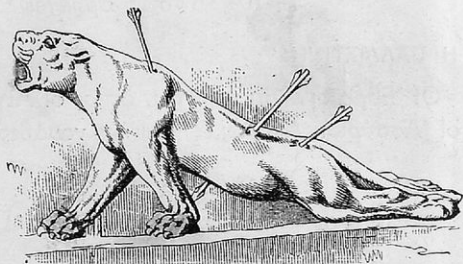
Οἱ Χαλδαῖοι διεκρίθησαν καὶ ὡς καλοὶ τεχνῖται. Κατεσκεύαζαν λινᾶ καὶ μάλλινα ὑφάσματα. Ἐπίσης οἱ Ἀσσύριοι μ' ὅλην τὴν ἀγριότητά των διεκρίθησαν εἰς τὰς τέχνας καὶ ἦσαν περίφημοι οἱ κεντητοὶ τάπητές των μὲ παραστάσεις ἀγρίων θηρίων καὶ φανταστικῶν τεράτων.

Βαβυλώνιοι καὶ Ἀσσύριοι ἀνέπτυξαν ἀξιόλογον ἀρχιτεκτονικὴν, γλυπτικὴν καὶ διακοσμητικὴν. Πρῶτοι κατεσκεύασαν θόλους καὶ τόξα, ἐκόσμησαν τὰ οἰκοδομήματά των μὲ ἀνάγλυφα καὶ ἀγάλματα. Ἐπειδὴ ἡ Βαβυλωνία εἶναι χώρα ἀμώδης,

οἱ Βαβυλώνιοι μετεχειρίσθησαν πλίνθους εἰς τὰς οἰκοδομάς των καὶ οἱ Ἀσσύριοι ἐξηκολούθησαν νὰ κτίζουν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. Διὰ τοῦτο χαρακτηριστικὸν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς των εἶναι ὅτι δὲν ἔχουν κίονας. Τὰ χαλδαιοασσυριακὰ μνημεῖα εἶναι τεῖχη, ἀνάκτορα καὶ ναοί.

Η ΒΑΒΥΛΩΝ

Τὸ σημαντικώτερον κέντρον τοῦ χαλδαιοασσυριακοῦ κόσμου εἶναι ἡ Βαβυλών, ἡ ὁποία εἰς τὴν ἐποχὴν ἰδίως τοῦ Ναβουχοδονόσωρ παρουσιάζεται ὡς μεγάλη κοσμοπόλις. Ἀφότου μάλιστα κατεστράφησαν αἱ ἀντίπαλοί της, αἱ Θῆβαι καὶ ἡ Νινευί, εἶναι ἡ μεγαλύτερα πόλις τοῦ κόσμου. Ὁ Ἡρόδοτος, ὁ ὁποῖος τὴν εἶδε τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα, τὴν περιγράφει μὲ ἐνθουσιασμόν. «Καμμιά, λέγει, ἀπὸ

Λέαινα

ἀνάγλυφον τῆς Νινευί—Λονδίνον, Βρεττανικὸν Μουσεῖον

Εἰς τὸ ἀνάγλυφον παριστάνεται μὲ δύναμιν καὶ φυσικότητα λέαινα πληγωμένη μὲ τρία βέλη, ἡ ὁποία καταβάλλει προσπάθειαν νὰ σηκωθῇ καὶ ὠρύεται ἀπὸ πόνον καὶ λύσσαν.

τὰς γνωστὰς εἰς ἡμὲ πόλεις δὲν εἶναι τόσον στολισμένη». Ἡ Βαβυλών εἶναι κτισμένη εἰς εὐρύχωρον πεδιάδα καὶ σχηματίζει τετράγωνον. Ὁ Εὐφράτης περνᾷ μέσα ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ τὴν χωρίζει εἰς δύο μέρη. Περιβάλλεται μὲ ἰσχυρὸν τεῖχος, τὸ ὁποῖον ἔχει πᾶχος 25 μ. καὶ περίμετρον 15 χιλιόμετρα. Ἐπὶ τοῦ τείχους εἶναι 150 πύργοι καὶ 100 πύλαι ὀρειχάλκιναι μὲ παραστάδας καὶ ὑπέρθυρα ἀπὸ ὀρείχαλκον. Ἀποτελεῖται τὸ περισσότερον ἀπὸ οἰκίας μὲ τρία καὶ τέσσαρα πατώματα καὶ δρόμοι εὐθεῖς διασχίζουν αὐτὴν εἰς ὅλας τὰς διευθύνσεις. Εἰς τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο τμήματα τῆς πόλεως εἶναι κτισμένος ὁ ναὸς τοῦ Βήλου μὲ τὸν ὑψηλὸν του πύργον, εἰς τὸ ἄλλο τὸ ἀνάκτορον τοῦ βασιλέως. Θριαμβευτικὴ λεωφόρος ὁδηγεῖ ἀπὸ τὸν ναὸν εἰς τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον, τοῦ ὁποῖου αἱ στέγαι ἀποτελοῦν δώματα κατὰ

φυτά ἀπὸ ἄνθη. Αὐτοὶ εἶναι οἱ περίφημοι κρεμαστοὶ κή-
ποιοὶ τῆς Βαβυλῶνος.

Ἡ Βαβυλὼν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶναι τὸ κέντρον τοῦ ἐμ-
πορίου καὶ εἰς αὐτὴν συναντῶνται τὰ καράβνια, τὰ ὅποια συν-
δέουν τὰς Ἰνδίας μὲ τὴν Μεσόγειον καὶ τὸν Εὐξείνιον μὲ τὸν Περ-
σικὸν κόλπον. Μὲ τὸν πλοῦτον, τὴν πνευματικὴν τῆς ἀνάπτυξιν
κάνει εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἐντύπωσιν μυθικῆς πόλεως.

3. Ἑβραῖοι

Η ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ

Οἱ Ἑβραῖοι εἶναι σημίται, ὅπως οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Χαλδαῖοι καὶ
οἱ Ἀσσύριοι. Αἰῶνας ἔζησαν ὡς νομάδες πλανώμενοι μεταξὺ Με-

Οἱ Ἑβραῖοι ὅπως παριστάνονται εἰς τοὺς αἰγυπτιακοὺς τάφους

Οἱ αἰγύπτιοι τεχνῖται 1900 χρόνια π.Χ. ἐξωγράψαν εἰς τοὺς τοίχους
τῶν τάφων τοὺς ἑβραίους νομάδας, οἱ ὅποιοι ἤρχοντο εἰς τὸν τόπον τοὺς
ὀδηγοῦντες τὰ ζῶα των, κασίκες, ζαρκάδια, γαῖδουράκια. Φοροῦν βαρεῖα
μάλλινα ἐνδύματα, ἔχουν μακριὰ μαλλιά καὶ γένεια, τὸ μουστάκι ξυρισμένο.
Αἱ γυναῖκες πηγαίνουν χωριστὰ καὶ τὰς συνοδεύουν ὥπλισμένοι ἄνδρες.

σοποταμίας καὶ Αἰγύπτου. Ἀργότερα ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν
Παλαιστίνην καὶ ἔγιναν γεωργοί.

Ἡ Παλαιστίνη εἶναι μικρὰ παραθαλάσσιος χώρα, ἡ ὅποια
κεῖται μεταξὺ τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ἀποτελεῖται ἀπὸ
τρία μέρη. Πρὸς δυσμὰς εἶναι ἡ παραλία τῆς Μεσογείου, εἰς τὸ

μέσον τὸ ὁροπέδιον τῆς Χαναάν καὶ πρὸς ἀνατολὰς ἡ κοιλὰς τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ. Ἡ Παλαιστίνη εἶναι χώρα ἰδιόρρυθμος καὶ ἐπιβλητική. Πρὸς βορρᾶν ὑφθαί τὸ βαθύσκιον ὄρος τοῦ Λιβάνου μὲ τὰς πελωρίας κέδρους, πρὸς νότον ἀπλώνεται ἡ ἔρημος καὶ πέ-

ραν αὐτῆς τὸ ὄρος Σινᾶ, πρὸς ἀνατολὰς ἡ κοιλὰς τοῦ Ἰορδάνου μὲ τὴν Νεκρὰν θάλασσαν, ἐνῶ ἡ Χαναάν εἶναι εὐφορος πεδιάς μὲ γραφικὰς τοποθεσίας καὶ ἀγροὺς εἰρηνικοὺς. Ἡ φύσις τῆς χώρας εἶχε βαθεῖαν ἐπίδρασιν εἰς τοὺς κατοικοῦς. Οἱ Ἑβραῖοι ἔγιναν ἄν-

θρωποι εύκολοσυγκίνητοι, ἔχαιρον καὶ ἔλυποῦντο εύκολα καὶ εἶχαν δυνατὴν φαντασίαν. Αὐτοὶ ἐδημιούργησαν τὴν μονοθεϊστικὴν θρησκείαν, ἥ ὁποία εἶχε μεγάλην σπουδαιότητα δι' ὅλον τὸν κόσμον.

Η ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ

Τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑβραίων μανθάνομεν ἀπὸ τὰ ἱερά των βιβλία, δηλαδή ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην.

Φιλισταῖος πολεμιστής, ἀνάγλυφον αἰγυπτιακόν

Ὁ πολεμιστὴς φορεῖ τὴν ἰδιαιτέραν περικεφαλαίαν τῶν Φιλισταίων. Ὁμοίαν περικεφαλαίαν πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ἐφόρει ὁ περίφημος γίγας Γολιάθ. Ὑποθέτουν ὅτι οἱ Φιλισταῖοι ἦσαν Αἰγαῖοι καὶ ὅτι ἦλθαν ἀπὸ τὴν Κρήτην καὶ ἔδωσαν τὸ ὄνομά των εἰς τὴν Παλαιστίνην.

Ἡ Π. Διαθήκη ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰ βιβλία, τὰ ὁποία ἐγράφησαν εἰς διαφόρους ἐποχάς. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ διηγοῦνται τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑβραίων, ἄλλα περιέχουν τὴν νομοθεσίαν των καὶ ἄλλα εἶναι ὕμνοι (ψαλμοὶ) εἰς τὸν θεόν, τὸν δημιουργὸν τοῦ κόσμου, τὸν ὁποῖον ἐλάτρευαν οἱ Ἑβραῖοι. Τὰ βιβλία αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τὰ παλαιότερα καὶ ἀξιολογώτερα γραπτὰ μνη-

μεῖα τῆς ἀνθρωπότητος. Τὰ ἱστορικὰ βιβλία περιέχουν ζωηρὰς διηγήσεις, εἰς τὰς ὁποίας εἰκονίζεται ὁ βίος καὶ τὰ ἥθη τῶν μακρινῶν ἐκείνων χρόνων, ἐνῶ οἱ ψαλμοὶ διακρίνονται διὰ τὴν βαθεῖαν συγκίνησιν.

ΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ

Ἀπὸ τὴν Ἀγίαν Γραφὴν μανθάνομεν ὅτι οἱ Ἑβραῖοι τὸν παλαιότερον καιρὸν ἔζησαν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν. Ἦσαν τότε νομάδες καὶ χωρισμένοι εἰς φυλάς, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ καθεμιά εἶχε τὸν ἀρχηγόν της. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ πατριάρχαι. Ὀνομαστότερος ἀπὸ τοὺς πατριάρχας ἦτο ὁ Ἀβραάμ, ὁ ὁποῖος ἤλθε νὰ ἐγκατασταθῇ μετὰ τὴν φυλὴν του εἰς τὴν Χαναάν.

Ἴδου πῶς περιγράφει τὴν Χαναάν ἡ Π. Διαθήκη:

»Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, λέγει ὁ Μωυσῆς εἰς τὸν λαόν του, σὰς ὁδηγεῖ εἰς μίαν χώραν καλὴν, γεμάτην ἀπὸ ρυάκια καὶ πηγάς, πού σκορπίζουν τὰ νερά τους με ἀφθονίαν εἰς τὰς πεδιάδας καὶ κατὰ μῆκος τῶν βουνῶν, εἰς χώραν πού κάμνει ἐκλεκτὸ σιτᾶρι, κριθάρι, σταφύλια, ὅπου φυτρώνουν ἡ συκιά, ἡ ροδιά καὶ ἡ ἐλιά, εἰς τὴν χώραν πού κάμνει τὸ λάδι καὶ τὸ μέλι, ὅπου θὰ τρώγετε τὸ ψωμί σας χωρὶς νὰ φοβῆσθε τὴν πείναν καὶ δὲν θὰ σᾶς λείψῃ τίποτε.....».

Μετὰ τὸν θάνατόν του οἱ Ἑβραῖοι ἔγιναν πάλιν νομάδες. Περιπλανώμενοι ἔφθασαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου τοὺς ἔακομεταχειρίσθησαν οἱ Φαραῶ. Ἀπ' ἐκεῖ τοὺς ἐγλίτωσεν ὁ Μωυσῆς. Οἱ Ἑβραῖοι ὕστερα ἀπὸ πολλὰς περιπλανήσεις καὶ ταιπωρίας ἔφθασαν εἰς τὴν Παλαιστίνην. Ὑπέταξαν εὐκόλως τοὺς μικροὺς λαοὺς, τοὺς ὁποῖους εὗρήκαν ἐκεῖ, καὶ ἔγιναν κύριοι τῆς χώρας. Δὲν κατώρθωσαν ὅμως νὰ νικήσουν τοὺς πολεμικοὺς Φιλισταίους, οἱ ὁποῖοι κατεῖχαν τὴν παραλίαν καὶ τοὺς ἀπέκλειαν ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Διὰ τοῦτο οἱ Ἑβραῖοι εἶχαν διαρκεῖς πολέμους πρὸς τοὺς Φιλισταίους. Οἱ Φιλισταῖοι ἦσαν Αἰγαῖοι, ἀπὸ τοὺς λαοὺς δηλαδή, οἱ ὁποῖοι, καθὼς εἶδαμεν, ἐδημιούργησαν τὸν κρητικὸν καὶ τὸν αἰγαιακὸν πολιτισμόν. Μὲ ἄλλους λαοὺς τῆς Μεσογείου, τοὺς ὁποῖους οἱ Αἰγύπτιοι ὠνόμασαν με κοινὸν ὄνομα «ἀνθρώπους τῆς θαλάσσης», ἔκαμναν ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Αἴγυπτον. Περί τὸ 1200 π.Χ. ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ βορειοδυτικὰ τῆς χώρας.

Ἀπὸ τοὺς νόμους τοῦ Μωυσέως :

»Νὰ σηκώνεσαι ἐνώπιον ἐκείνου πού ἔχουν ἄσπρα μαλλιά καὶ νὰ τιμᾷς τὸ πρόσωπον τοῦ γέροντος.

Μὴ ζητῆς καθόλου νὰ ἐκδικηθῇς καὶ μὴ διατηρῇς ἀνάμνησιν τῆς ἀδικίας.

Ὅταν θερίξης τὸν ἀγρόν σου, νὰ μὴ κόψῃς τὸν καρπὸν ἕως τὴν

ρίζαν καὶ νὰ μὴ μαζέψῃς τὰ στάχια ποὺ θὰ πέσουν εἰς τὴν γῆν. Εἰς τὸ ἀμπέλι σου νὰ μὴ μαζέψῃς ὅλα τὰ σταφύλια οὔτε τις ρώγες ποὺ πίπτουν εἰς τὴν γῆν, ἀλλὰ νὰ τὰ ἀφήσῃς διὰ τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς ξένους.

Ὅποιος κτυπήσῃ τὸν πατέρα ἢ τὴν μητέρα του θὰ τιμωρηθῇ μεθ' αὐτόν.

Νὰ μὴ ἀδικήσῃς τὴν χήραν καὶ τὸ ὀρφανόν».

Αἱ φυλαὶ τῶν Ἑβραίων ἐξηκολούθησαν νὰ ἔχουν τοὺς ἀρχηγούς των. Εἰς σοβαρὰς ὅμως περιστάσεις ἐξέλεγαν κοινὸν ἀρχηγόν,

Τύπος Φοίνικος, ἀπὸ τάφου αἰγυπτιακόν

Ἐχει τὸν σημιτικὸν τύπον. Εἶναι ὑψηλὸς καὶ λεπτὸς με μαῦρα μαλλιά μεγάλα, με μoustάκι ξυρισμένο. Φορεῖ ὡς ἔνδυμα μονοκόμματον μάλλινον ὕφασμα τυλιγμένον με τέχνην εἰς τὸ σῶμα του καὶ σκεπάζει τὴν κεφαλὴν με σκοῦφον δεμένον με μίαν ταινίαν μακράν.

ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο κριτής.

Περίφημοι κριταὶ εἶναι ὁ Γεδεών, ὁ Σαμψών, ὁ Σαμουήλ.

Ἀργότερα ὠργάνωσαν κράτες καὶ ἐξέλεξαν βασιλέα.

Ὁ ἰσχυρότερος ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τῶν Ἑβραίων ἦτο ὁ Δαυὶδ, ὁ ὁποῖος ἔζησεν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 11ου π.Χ. αἰῶνος καὶ

ἔκτισεν εἰς θέσιν ἐπίκαιρον νέαν πόλιν, τὴν Ἱερουσαλήμ, ἡ ὁποία ἔγινε τὸ κέντρον τῶν Ἑβραίων.

Ὁ Δαυὶδ ἦτο ἐπίσης ἐσοχὸς ποιητὴς καὶ ἔκαμε τοὺς περιφήμους ψαλμούς. Ὁ υἱὸς του Σολομών ἐξηκολούθησε τὸ

ἔργον τοῦ πατρός του. Ἦτο βασιλεὺς μεγαλοπρεπὴς καὶ ἐφημίζετο ὡς δίκαιος καὶ σοφός.

Κατεσκεύασε στόλον εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν καὶ ἔκτισε τὸν περίφημον ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σολομῶντος τὸ ἐβραϊκὸν κράτος ἥρχισε νὰ διαλύεται. Τὸ 974 π.Χ. ἐχωρί-

σθη εἰς δύο, εἰς τὸ Βασίλειον τοῦ Ἰσραὴλ πρὸς βορρᾶν με πρωτεύουσαν τὴν Σαμάρειαν καὶ τὸ Βασίλειον τοῦ Ἰούδα με πρωτεύουσαν τὴν Ἱερουσαλήμ. Τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσ-

ραήλ τὸ κατέστρεψαν οἱ Ἀσσύριοι τὸ 722, τὸ βασίλειον τοῦ Ἰούδα ὁ Ναβουχοδονόσωρ τὸ 587, ὁ ὁποῖος ἔκαυσε τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὸν ναὸν καὶ ἐπῆρε τοὺς Ἑβραίους εἰς τὴν Βαβυλῶνα. Πενήντα χρόνια ἀργότερα ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας Κύρος ἐκυρίευσεν τὴν Βαβυλῶνα καὶ ἔδωσε τὴν ἄδειαν εἰς τοὺς Ἑβραίους νὰ γυρίσουν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ νὰ κτίσουν πάλιν τὸν ναὸν (536).

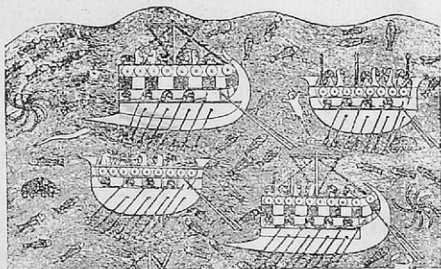
✠ 4. Οἱ Φοίνικες ✠

Η ΦΟΙΝΙΚΗ

Ἡ παραλία τῆς Συρίας μεταξύ τοῦ ὄρους Λιβάνου καὶ τῆς θαλάσσης ὠνομάζετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα Φοινίκη. Εἰς τὴν στενὴν αὐτὴν λωρίδα

τῆς γῆς ἔζη πικνὸς πληθυσμὸς κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους καὶ ὑπῆρχαν σημαντικαὶ πόλεις, ἡ Βύβλος, ἡ Βυρηττός, ἡ Σιδῶν, ἡ Τύρος.

Ἡ καθεμιὰ εἶχεν ἰδιαιτέραν διοίκησιν καὶ ἐκυβερνῶντο εἰς τὴν ἀρχὴν ἀπὸ βασιλεῖς, ἀργότερα ἀπὸ τοὺς πλουσίους ἐμπόρους καὶ ἔγιναν σπουδαῖοι ἐμπορικὸι λιμένες. Ἐπειδὴ τὰ ὄρη δυσκο-

Φοινικικὰ πλοῖα

ἀνάγλυφον ἀπὸ τὸ ἀνάκτορον τῆς Νινευί

Τὰ πλοῖα παρουσιάζουν δύο τύπους. Τὰ μεγαλύτερα εἶναι ἀνοικτῆς θαλάσσης μὲ τὴν πρῶραν πολὺ χαμηλὴν καὶ ἐφωδιασμένην μὲ ἔμβολον, ἐνῶ ἡ πρύμνη των εἶναι πολὺ ὑψηλή. Ἔχουν κουπιὰ καὶ πανί. Τὰ μικρότερα εἶναι ποταμόπλοια, ὁμοιάζουν μὲ τὰ πλοῖα τοῦ Νείλου καὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ κινεῖνται μόνον μὲ κουπιὰ.

λεύουν τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὸ ἐσωτερικόν, οἱ κάτοικοι τῆς Φοινίκης ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ναυτιλίαν, ἀφοῦ εὗρισκαν πολὺ πρόχειρον ξυλείαν εἰς τὸ Λίβανον.

Οἱ Φοίνικες εἶναι σημίται. Ἄλλ' ἐνῶ οἱ ἄλλοι ὁμόφυλοί των ἔγιναν γεωργοί, αὐτοὶ ἔγιναν ναυτικοὶ καὶ ἐμποροὶ, διότι εἰς αὐτὸ συνετέλεσεν ἡ φύσις τῆς χώρας των.

ΘΑΛΑΣΣΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΦΟΙΝΙΚΩΝ

Οἱ Φοίνικες εἶναι ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους ναυτικούς καὶ ἀποικιακοὺς λαοὺς τοῦ κόσμου. Ἀλλοτε μάλιστα ἐπίστευαν ὅτι πρῶτοι αὐτοὶ ἐδημιούργησαν ναυτικὸν εἰς τὴν Μεσόγειον. Σήμερον ὅμως γνωρίζομεν ὅτι πολὺ ἐνωρίτερα εἶχαν ναυτικὸν οἱ Κρήτες καὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔμαθαν τὴν ναυτικὴν τέχνην οἱ Φοίνικες.

Ἡ δρᾶσις τῶν Φοινίκων εἰς τὴν θάλασσαν ἀρχίζει τὸν 11ον π.Χ. αἰῶνα. Τότε ἀκμάζει ἡ Σιδῶν. Κατὰ τὴν περίοδον αὕτην οἱ Φοίνικες κυριεύουν τὴν Κύπρον, τὴν νῆσον τοῦ χαλκοῦ, ὅπου ἰδρύουν ἀποικίας, ἐπίσης τὴν Ρόδον, περνοῦν τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Βοσπόρου, ἐκμεταλλεύονται τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ φθάνουν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος. Ἀπ' αὐτοὺς ἐπῆραν οἱ Ἕλληνες πολλὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἔμαθαν τὴν γραφὴν.

Λαμπροτέρα εἶναι ἡ περίοδος τῆς Τύρου. Κατ' αὕτην οἱ Φοίνικες προχωροῦν εἰς τὴν Δυτικὴν Μεσόγειον. Ἰδρύουν σταθμοὺς καὶ ἀποικίας εἰς διάφορα παράλια, εἰς τὴν Σικελίαν, τὴν Γαλατίαν, τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου πλησίον τοῦ πορθμοῦ τοῦ Γιβραλτάρ ἐκτίσαν τὰ Γάδεира. Ἡ σημαντικωτέρα ὅμως φοινικικὴ ἀποικία εἶναι ἡ Καρχηδῶν, τὴν ὁποίαν ἐκτίσαν περὶ τὸ 800 π.Χ. εἰς τὴν παραλίαν τῆς Β. Ἀφρικῆς πλησίον τῆς σημερινῆς Τύνιδος. Οἱ Φοίνικες ἐπέρασαν τὸν πορθμὸν τοῦ Γιβραλτάρ, ἐξῆλθαν εἰς τὸν Ὑκεανόν, ἐγνώρισαν τὰ παράλια τῆς Γαλατίας καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Μεγάλης Βρεττανίας. Φοίνικες ναυτικοὶ κατὰ παραγγελίαν τοῦ Φαραῶ Νεκῶ ἔκαμαν τὸν γύρον τῆς Ἀφρικῆς.

ΕΜΠΟΡΙΟΝ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Ἀπὸ τὸν 10ον αἰῶνα ἤδη εἶναι ἀνεπτυγμένη ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν Φοινίκων. Αἱ ἀποικίαι καὶ οἱ ἐμπορικοὶ σταθμοὶ τῶν ἐκτείνονται ἀπὸ τὸν Εὐξείνιον ἕως τὸ Γιβραλτάρ. Ἐπίσης ἔχουν συγκεντρώσει εἰς χεῖρας τῶν τὸ ἐμπόριον τῆς ξηρᾶς. Εἰς ὅλας τὰς πόλεις τῆς Ἀσίας ὑπάρχουν φοίνικες ἔμποροι. Τὰ καραβάνια τῶν συνδέουν τὰς ἀκτὰς τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου μὲ τὴν Μεσόγειον. Τὰ πλοῖα καὶ αἱ κάμηλοί των σωρεύουν εἰς τὴν Τύρον τὰ προϊόντα ἔλου τοῦ κόσμου.

Ἀναλόγως προοδεύει καὶ ἡ βιομηχανία τῶν. Ἐνῶ οἱ τεχνῖται τῶν ἄλλων ἀνατολικῶν λαῶν ἐργάζονται μόνον μὲ ὀλίγους

βοηθούς, οἱ Τύριοι πρῶτοι συναθροίζουσι πολλοὺς ἐργάτας καὶ δημιουργοὺν ἀληθῆ ἐργοστάσια. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κατασκευάζουσι εἰς μεγάλας ποσότητας καὶ εὐθηνότερα τὰ εἶδη τῆς βιομηχανίας, ἄγγεῖα, κοσμήματα, ἀγάλματα καὶ ὑφάσματα. Δὲν δημιουργοὺν οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ μιμοῦνται τὰς ἐργασίας τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Ἀσσυρίων καὶ δὲν φροντίζουν διὰ τὴν ἐπιμελῆ κατεργασίαν, διότι ὁ κυριώτερος σκοπὸς τῶν εἶναι τὸ κέρδος. Διεκρίθησαν ὅμως εἰς τὴν κατασκευὴν διαφανῶν ὑέλων καὶ εἰς τὴν βαφήν τῆς πορφύρας. X

δ. Χιττίται

Νεώτερα εὐρήματα ἀπέδειξαν ὅτι εἰς τὸν Ἄνω Εὐφράτην, εἰς τὰ νοτιοανατολικά τῆς Μ. Ἀσίας καὶ εἰς τὴν Συρίαν ἔζησεν ἄλλος σημαντικὸς λαός, ὁ ὁποῖος ἀνέπτυξεν ἰδιόρρυθμον πολιτισμόν. Τὸν λαὸν αὐτὸν ὠνόμασαν Χιττίταις. Οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῶν μερῶν αὐτῶν ἦσαν σημίται, οἱ ὁποῖοι εἶχαν προοδεύσει

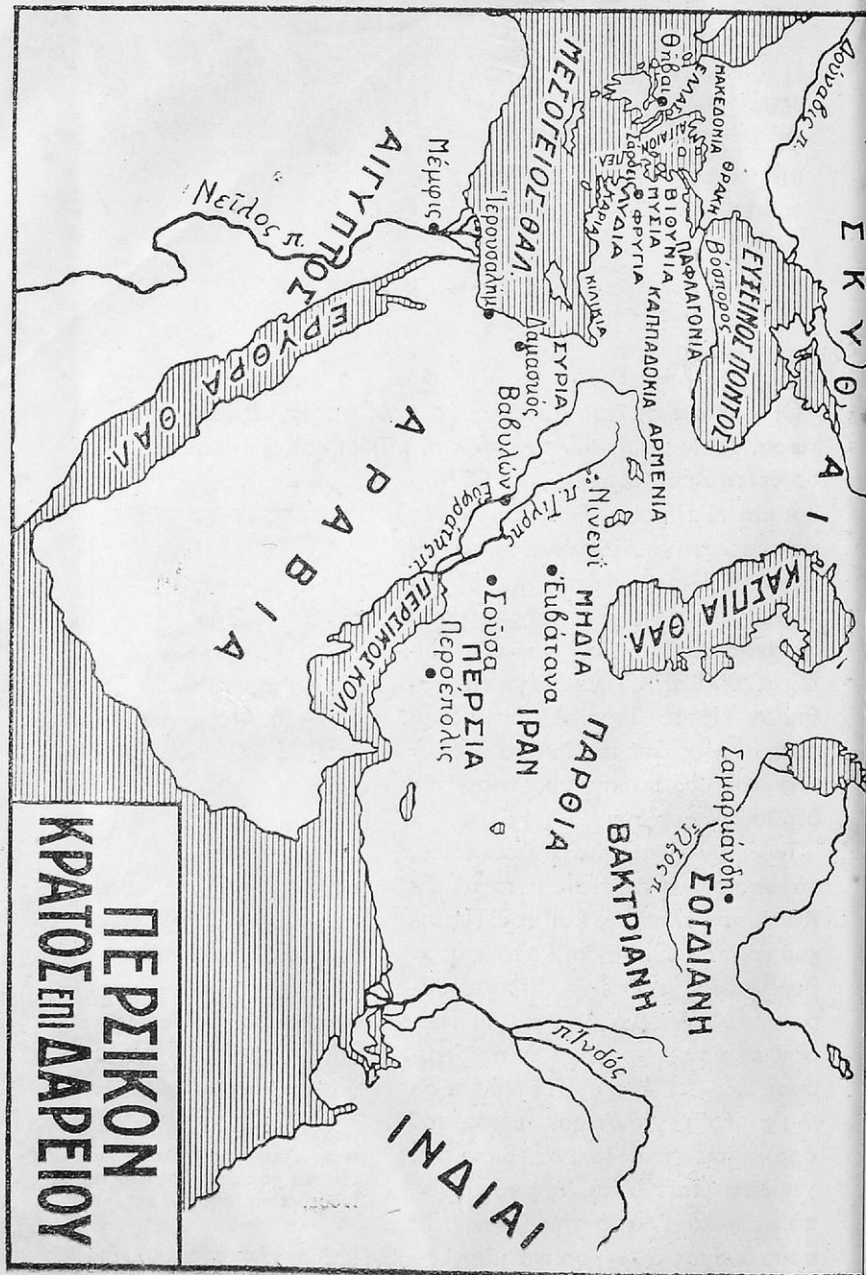
ἄρκετὰ ἤδη περὶ τὸ 3000 π.Χ. Ἀλλὰ περὶ τὸ 2000 Ἰνδοευρωπαῖοι ἐπιδρομεῖς ὑπέταξαν καὶ διωργάνωσαν αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάμειξιν τῶν δύο φυλῶν προῆλθε τὸ χιττιτικὸν ἔθνος. Πολυάριθμα εὐρήματα, εἰς τὰ ὁποῖα προστίθενται διαρκῶς νέα, μᾶς πληροφοροῦν διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν δρᾶσιν τῶν. Πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἦτο ἡ Χέττα ἐπάνω εἰς τὸν Ἄλυν ποταμόν, ὅπου εἶναι σήμερον τὸ χωρίον Μπογάζκιοϊ. Ἐκεῖ εὐρέθησαν τὰ περισσότερα χιττιτικὰ μνημεῖα.

Ἀνάγλυφον χιττιτικόν
(Μπογάζκιοϊ)

Ἡ παράστασις εἶναι σκαλισμένη εἰς βράχον. Εἰκονίζει ἓνα εἶδος στέγης κυρτῆς, ἡ ὁποία στηρίζεται εἰς δύο κίονας. Εἰς τὸ μέσον μία μορφή τεραστία, θεὸς ἢ βασιλεὺς.

Φαίνεται ὅτι περὶ τὸ 1800 ἡ Χέττα ἔφθανεν εἰς τὴν δύναμιν τὴν Βαβυλῶνα καὶ τὰς Θήβας. Οἱ Χιττίται ἦλθαν εἰς σχέσεις μὲ τοὺς λαοὺς τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ ἀπὸ τὰς ἐπιγραφὰς τῶν μανθάνομεν πολλὰ διὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους Ἕλληνας, δηλαδὴ διὰ τοὺς Ἀχαιοὺς.

δένδρα καὶ διὰ τὰ τριαντάφυλλά της. Τὰ δημητριακὰ εὐδοκιμοῦν καὶ τὰ λειβάδια τρέφουν πολὺν καλοὺς ἵππους. Εἰς αὐτὰ τὰ μέρη κυρίως ἀνεπτύχθη ὁ περσικὸς λαός.

ΤΟ ΠΕΡΣΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Ἰδρυτὴς τοῦ Περσικοῦ κράτους εἶναι ὁ περίφημος βασιλεὺς **Κῦρος** (550—529), ὁ ὁποῖος ἔζησε κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ βου αἰῶνος. Ἀφοῦ συνήνωσεν εἰς τὴν ἐξουσίαν του Μήδους καὶ Πέρσας, προσέβαλε τὸν βασιλέα τῆς Λυδίας **Κροῖσον** εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν κατοικοῦσαν διάφοροι μικροὶ λαοί, πρὸς νότον οἱ Κίλικες, πρὸς δυσμὰς οἱ Λυδοί, πρὸς βορρᾶν οἱ Φρύγες, εἰς τὸ κέντρον οἱ Καππαδόκες. Εἰς τὰ παράλια ἦσαν ἑλληνικαὶ ἀποικίαι. Ὁ βασιλεὺς τῆς Λυδίας Κροῖσος εἶχεν ἀποκτήσει μεγάλην δύναμιν καὶ εἶχε συνενώσει σχεδὸν ὅλην τὴν Μ. Ἀσίαν εἰς τὴν ἐξουσίαν του. Ἀκόμη καὶ αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις εἶχαν δηλώσει ὑποταγὴν. Ἡ πρωτεύουσά του Σάρδεις ἔγινε περίφημος διὰ τὸν πλοῦτον της.

Ὁ Κῦρος ἐνίκησε τὸν Κροῖσον, ἐκυρίευσεν τὴν πρωτεύουσάν του καὶ ἐπῆρε τοὺς θησαυροὺς του (546). Ὁλὴ ἡ Μ. Ἀσία καθὼς καὶ αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ὑπῆκουσαν εἰς τὸν Κῦρον. Κατόπιν ἐκυρίευσεν τὴν Βαβυλῶνα (539), τὴν Ἀσσυρίαν, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην. Ὁ υἱὸς του **Καμβύσης** ἐκυρίευσεν τὴν Αἴγυπτον (525).

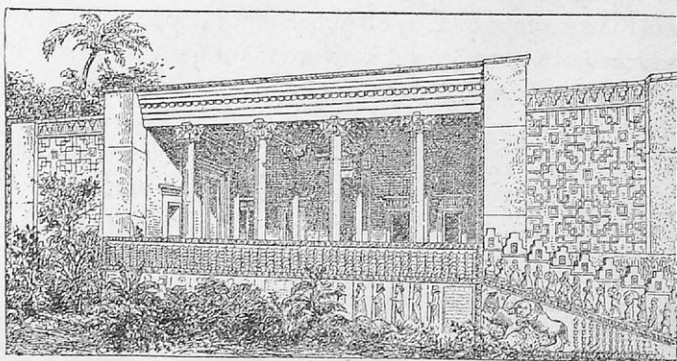
Μετὰ τὸν Κῦρον ὁ ἰσχυρότερος βασιλεὺς τῆς Περσίας ἦτο ὁ **Δαρεῖος Α'** (521-485). Ἐνῶ ὁ Κῦρος εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ κράτους, ὁ Δαρεῖος εἶναι ὁ ὁργανωτὴς του. Ἐξέτεινε τὸ κράτος του εἰς τὴν Θράκην, ὅπου ἐνίκησε τοὺς Σκύθας καὶ ἀσφάλισε τοιοῦτοτρόπως τὴν κυριαρχίαν τῶν στενῶν. Ἐχώρισε τὴν αὐτοκρατορίαν εἰς 20 περιφερείας, τὰς **σατραπείας**, καὶ εἰς τὴν καθεμίαν διώριζεν ἓνα διοικητὴν, ἓνα **σατράπην**, καὶ ἐφρόντιζε διὰ τὴν καλὴν διοίκησιν τοῦ κράτους.

Ἀπόδειξις εἶναι μία ἐπιστολὴ τοῦ Δαρείου πρὸς τὸν σατράπην τῆς Μ. Ἀσίας Γαδάτην:

»Ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλέων Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπους πρὸς τὸν ὑπηρέτην του Γαδάτην αὐτὰ λέγει: Μανθάνω ὅτι δὲν συμμορφώνεσαι καθ' ὅλα μὲ τὰς ὁδηγίας μου. Χωρὶς ἄλλο φροντίζεις πολὺ διὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, ἡ ὁποία μοῦ ἀνήκει, διότι μεταφυτεύεις εἰς τὴν Κάτω Ἀσίαν δένδρα ποὺ φύονται εἰς τὸν Εὐφράτην. Διὰ τὸ πρᾶγμα

αὐτὸ σὲ ἐπαινῶ καὶ αὐτὸ θὰ σοῦ δώσῃ τιμητικὴν θέσιν εἰς τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὅμως παραγνῶρίζεις τὰ αἰσθήματά μου πρὸς τοὺς θεοὺς καί, ἂν δὲν ἀλλάξῃς, θὰ σὲ κάμω νὰ δοκιμάσῃς τὴν ὀργή μου, ἡ ὁποία ἐξηγέρθη διὰ τὴν ἀδικίαν αὐτὴν. Ἡνάγκασες τοὺς ἱεροὺς κηπουροὺς τοῦ Ἀπόλλωνος νὰ σοῦ πληρῶνουν φόρον καὶ τοὺς ὑποχρέωσες νὰ ἐργάζωνται εἰς ἔδαφος ὅχι ἱερόν. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι παραγνῶρίζεις τὰ αἰσθήματα τῶν προγόνων μου πρὸς τὸν θεόν, ὁ ὁποῖος εἶπεν εἰς τοὺς Πέρσας.....(λείπει τὸ τέλος). (ἐπιγραφή).

Τοιοιτοτρόπως ἀπέκτησε μεγάλην ἐξουσίαν καί, ἐπειδὴ εἰσέπραττε μεγάλα ποσὰ ἀπὸ τοὺς φόρους, εἶχε πλοῦτον καὶ δύ-

Περσικὸν ἀνάκτορον

ἀναπαράστασις μιᾶς προσόψεως τοῦ ἀνακτόρου τῶν Σούσων

Λείψανα ἀπὸ τὰ πολυτελεῆ ἀνάκτορα τῶν βασιλέων τῆς Περσίας σώζονται εἰς τὰ Σούσα, τὰ Ἐκβάτανα καὶ προπάντων εἰς τὴν Περσέπολιν. Κύριον χαρακτηριστικὸν τῶν εἶναι ἡ κομψότης καὶ ἡ ἐλαφρότης. Κίονες λεπτοὶ βαστάζουν ἐλαφράς στοάς, οἱ τοῖχοι εἶναι σκεπασμένοι μὲ πλάκας ἀπὸ πορσελάνην πολύχρωμον, αἱ κλίμακες ἔχουν ὑπόβαθρα.

ναμιν, ὅσῃ δὲν εἶχε κανεὶς βασιλεὺς ἔως τότε. Διὰ τοῦτο οἱ Ἕλληνες τὸν ὠνόμασαν Μέγαν Βασιλέα καὶ τὸ ὄνομα αὐτὸ ἔμεινεν εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Περσίας.

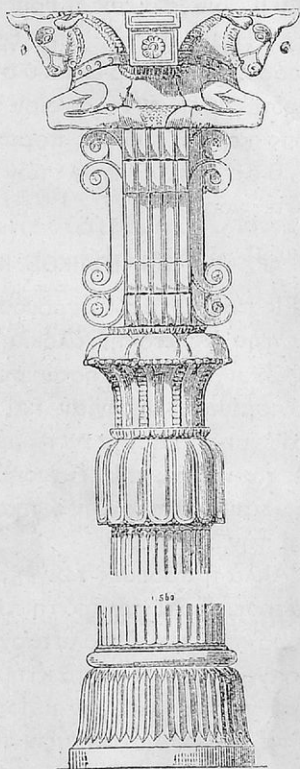
Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

Οἱ Πέρσαι ὡς Ἰνδοευρωπαῖοι διαφέρουν εἰς πολλὰ ἀπὸ τοὺς σημίτας. Ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτέρους λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς, ἰδίως ἀπὸ τοὺς Βαβυλωνίους, ἔμαθαν πολλὰ, τέχνην, ἐπιστημονικὰς γνώ-

σεις καὶ τὰ οἰκονομικά. Οἱ ἴδιοι κυρίως εἶναι πολεμισταὶ καὶ περιφρονοῦν τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, τὰ ὅποια ἀφίνουν εἰς τοὺς ὑπηκόους των Βαβυλωνίους καὶ Φοίνικας. Κάθε πέρσης ἀπὸ τὸ εἰκοστὸν ἔτος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ὑπηρετῇ εἰς τὸν στρατόν. Τοιοῦτοτρόπως σχηματίζεται ὁ πρῶτος μόνιμος ἔθνικὸς στρατός, ὁ καλύτερος, τὸν ὅποϊον εἶδεν ἡ Ἀνατολή. Οἱ Πέρσαι ἦσαν δραστήριοι καὶ τολμηροὶ πολεμισταί.

Ἐπίσης οἱ Πέρσαι, ὅπως ὅλοι οἱ παλαιότεροι λαοί, ἔχουν δύο κοινωνικὰς τάξεις, τοὺς γαιοκτῆμονας εὐγενεῖς καὶ τοὺς δουλοπαροίκους γεωργούς. Ἡ τάξις τῶν εὐγενῶν εἶναι αὐστηρῶς χωρισμένη ἀπὸ τὸν ἄλλον λαὸν καὶ τὰ τέκνα τῶν εὐγενῶν ἀνατρέφονται εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως καὶ προορίζονται διὰ τὰς ἀνωτέρας θέσεις εἰς τὸν στρατόν καὶ εἰς τὴν διοίκησιν. Προνομιοῦχον θέσιν ἔχουν οἱ ἱερεῖς, οἱ Μάγοι ὅπως λέγονται. Ὁ βασιλεὺς εἶναι ἀκλύτος κύριος καὶ ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους νὰ τὸν προσκυνοῦν.

Οἱ Πέρσαι διαφέρουν ἰδίως εἰς τὴν θρησκείαν ἀπὸ ὅλους τοὺς λαούς, τοὺς ὁποίους ἐγνωρίσαμεν ἕως τώρα. Πιστεύουν ὅτι εἰς τὸν κόσμον βασιλεύουν δύο ἀνώταται δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται εἰς αἰώνιον πόλεμον. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος εἶναι ὁ Ἄχουρα Μαζδᾶ, ὁ ἀγαθὸς θεός. Κάθε καλὸν καὶ ὠφέλιμον, τὸ φῶς, ἡ φωτιά, τὸ νερόν, οἱ καρποὶ τῆς γῆς, προέρχονται ἀπ' αὐτόν. Ἀντιθέτως ὁ Ἀριμὰν εἶναι ὁ θεὸς

Κίων περσικὸς

Ἀπὸ τὰ ἐνάκτορα τῶν Σούων. Τὸ ὕψος του φθάνει εἰς 20 μ., τὸ κιονόκρανόν του σχηματίζεται ἀπὸ τὸ ἐμπρόσθιον μέρος τοῦ σώματος δύο ταύρων καὶ ἔχει ὕψος 2 μ.

τοῦ σκότους καὶ τοῦ κακοῦ καὶ ἀρχηγὸς τῶν πονηρῶν πνευμάτων.

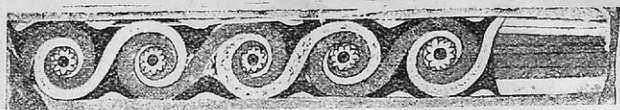
Οἱ Πέρσαι λατρεύουν τὸ κύριον στοιχεῖον τοῦ θεοῦ, τὸ πῦρ, διὰ τοῦτο ἡ θρησκεία των ὀνομάζεται Πυρολατρεία. Ἰδρυτὴς τῆς θρησκείας τῶν Περσῶν εἶναι ὁ Ζωροάστρης (Ζαράτορούστρας, 7ος αἰὼν π. Χ.) καὶ τὸ ἱερὸν βιβλίον, τὸ ὁποῖον περιέχει τὰς θρησκευτικὰς ἀντιλήψεις καὶ τὰ ἠθικὰ παραγγέλματά των, ὀνομάζεται Ζέντ' Ἀβέστα. Ὁ θεὸς τῶν Περσῶν δὲν ἔχει οὔτε ἀγάλματα οὔτε ναοὺς.

Ο ΑΡΧΑΙΟΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ *vac*

Εἰς παλαιστάτους χρόνους, καθὼς εἶδαμεν, ἔζησε καὶ ἔδρασεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁλόκληρος κόσμος. Οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς πρῶτοι ἐκαλλιέργησαν συστηματικῶς τὴν γῆν, ἵδρυσαν κανονισμένην κοινωνίαν καὶ κράτος ὀργανωμένον, ἀνεκάλυψαν καὶ ἐχρησιμοποίησαν τὰ μέταλλα, εἰσήγαγον τὴν συναλλαγὴν μὲ τὰ νομίσματα, ἐπενόησαν ἐνιαῖον μετρικὸν σύστημα καὶ ἔδωσαν τὴν πρώτην ὥθησιν εἰς τὴν τέχνην, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην.

Ἀλλὰ ἡ πρόοδος των ἐπροχώρησεν ἕως ἑνὸς σημείου καὶ ἔσταμάτησε, διότι τὰ κράτη τῆς Ἀνατολῆς ἔμειναν ἕως τὸ τέλος γεωργικὰ καὶ ἀπολυταρχικά. Οἱ ὀλίγοι προνομιοῦχοι, οἱ εὐγενεῖς, εἶχαν ὅλα τὰ κτήματα καὶ ὅλον τὸν πλοῦτον καὶ ἐπίεζαν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ. Ὁ κλῆρος δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος καὶ ὁ βασιλεὺς ἐξουσίαζε τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν τῶν ὑπηκόων του.

Μετ' ὀλίγον ὁμως παρουσιάσθη εἰς τὴν Εὐρώπην ἄλλος λαός, ὁ ὁποῖος ἐπροώδευσε πολὺ γρηγορώτερα καὶ ἐπέρασε τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς, διότι ἦτο πνευματικῶς ἀνώτερος καὶ ἀνέπτυξε μίαν κοινωνικὴν τάξιν, τὴν ὁποίαν δὲν εἶχαν οἱ ἀνατολικοὶ λαοί, δηλαδὴ τὴν ἀστικὴν λεγομένην τάξιν, ἐμπόρους, βιομηχάνους, ναυτικούς, πολίτευμα δημοκρατικὸν καὶ πολιτισμὸν πολὺ ἀνώτερον. Ὁ λαὸς αὐτὸς εἶναι οἱ Ἕλληνες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

ΕΛΛΑΣ—ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΣ

Ἡ Ἑλλάς εἶναι τὸ νότιον τμήμα τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ὁ ἰσθμὸς τῆς Κορίνθου χωρίζει τὴν Ἑλλάδα εἰς δύο μέρη, εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεάν, καὶ πέραν τῆς Στερεᾶς εἶναι ἡ βόρειος Ἑλλάς. Τὰ τρία αὐτὰ τμήματα ὑποδιαιροῦνται εἰς μικρότερα διαμερίσματα:

1. Πελοπόννησος: Λακωνία, Μεσσηνία, Ἀργολίς, Ἀρκαδία, Ἥλις καὶ Ἀχαΐα.

2. Στερεὰ Ἑλλάς: Ἀττική, Βοιωτία, Φωκίς, Λοκρίς, Αἰτωλία, Ἀκαρνανία, Θεσσαλία.

3. Βόρειος Ἑλλάς: Ἡπειρος καὶ Μακεδονία.

Ἐκτὸς τῶν μερῶν αὐτῶν οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἐγκατασταθῇ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἰονίου, εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἀργότερα ἐξηπλώθησαν εἰς τὴν Σικελίαν, τὴν Κάτω Ἰταλίαν καὶ εἰς ὅλα τὰ παράλια τῆς Μεσογείου. Κυρίως ὁμως κέντρον καὶ ἐστία τοῦ ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἶναι τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Εἰς τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι βρέχονται ἀπὸ τὰ κύματά του καὶ δροσίζονται ἀπὸ τοὺς ἀνέμους του, ἔζησαν αἱ ἀξιολογώτεραι ἑλληνικαὶ φυλαί.

Η ΦΥΣΙΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

Ἡ μικρὰ αὐτὴ χώρα παρουσιάζει μεγάλην ποικιλίαν. Ἐχει βουνά, τὰ ὁποῖα ἀστράπτουν εἰς τὸ λευκὸν φῶς, γραφικὰς πεδιάδας, ἐκτεταμένας καὶ πολυσχιδεῖς παραλίας, τὴν θάλασσαν μὲ τὰ γαλανὰ κύματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προβάλλουν χαριτωμένα νησιά.

Ἡ Ἑλλάς εἶναι χώρα ὀρεινὴ. Τὰ βουνὰ σκεπάζουν τὰ ὄγδοῃντα ἑκατοστὰ τοῦ ἐδάφους τῆς. Αἱ διακλαδώσεις τῆς Πίνδου, τοῦ κεντρικοῦ κορμοῦ, ἀπλώνονται εἰς ὅλας τὰς διευθύν-

σεις, φθάνουν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ σχηματίζουν ἐκεῖ ἄκρω-
τήρια καὶ χερσονήσους. Εἰς μερικὰ μέρη τὰ βουνὰ χαμηλώνουν
καὶ ἀφίνουν μεταξύ των πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι ποτίζονται ἀπὸ
μικροὺς ποταμοὺς καὶ εἶναι κατάλληλοι διὰ καλλιέργειαν,
ὅπως εἶναι ἡ πεδιάς τοῦ Εὐρώτα καὶ τῆς Μεσσηνίας, τοῦ Ἄρ-
γους εἰς τὴν Πελοπόννησον, τῆς Ἀττικῆς, τῶν Θηβῶν καὶ τοῦ
Πηνειοῦ εἰς τὴν Στερεάν καὶ αἱ πεδιάδες τῆς Μακεδονίας. Εἰς
αὐτὰς ἔζησαν αἱ σημαντικώτεραι ἑλληνικαὶ φυλαὶ καὶ ἤκμασαν
αἱ σπουδαιότεραι πολιτεῖαι.

Ἡ συγκοινωνία διὰ ξηρᾶς εἶναι δύσκολος, διότι τὰ βουνὰ
ἀφίνουν στενὰς μόνον διαβάσεις. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες εἶχαν τὴν
εὐκολίαν νὰ συγκοινωνοῦν διὰ θαλάσσης. Ἡ θάλασσα εἰσέρ-
χεται βαθέως εἰς τὴν ξηράν, σχηματίζει κόλπους, πορθμοὺς καὶ
ἀναριθμήτους λιμένας καὶ ὅρμους, ὥς νὰ προσκαλῇ τοὺς κα-
τοίκους καὶ νὰ τοὺς προτρέπη νὰ γίνουν ναυτικοί. Ἡ ἑλληνικὴ
θάλασσα εἶναι σκεπασμένη ἀπὸ νησιά, τὰ ὁποῖα χρησιμεύουν
ὥς γέφυρα διὰ νὰ περάσῃ κανεὶς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὴν Θρά-
κην. Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς παλαιοτάτους χρόνους ἠγάπησαν
τὴν θάλασσαν καὶ ἔγιναν ἐπιτήδριοι καὶ τολμηροὶ ναυτικοί.

Ὁ συνδυασμὸς αὐτὸς βουνοῦ, πεδιάδος καὶ παραλίας εἶναι
τὸ ἰδιαιτέρον γνώρισμα τῆς Ἑλλάδος. Κάθε ἑλληνικὴ χώρα,
ὅσον μικρὰ καὶ ἂν ᾔτο, εἶχε ποιμένας, ἀγρότας καὶ ναυτικούς.

ΤΑ ΒΟΥΝΑ—ΤΑ ΝΕΡΑ—Ἡ ΘΑΛΑΣΣΑ

Τὰ βουνὰ τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶναι πολὺ ὑψηλά. Ἡ ὑψηλότε-
ρα κορυφή, ὁ Ὀλυμπος, εἶναι 2985 μ., ὁ Παρνασσὸς 2459 μ.,
ἐνῶ τὰ βουνὰ τῆς Ἀττικῆς εἶναι μέτρια ὑψώματα ἀπὸ
1000—1500 μ. Διὰ τοῦτο δὲν ἔχουν πολλὰ χιόνια οὔτε πάγους
οὔτε τροφοδοτοῦν μεγάλους ποταμούς. Δὲν ἔχουν τὸ μεγα-
λεῖον καὶ τὴν ἐπιβολὴν τῶν μεγάλων βουνῶν τῆς Εὐρώπης,
ὅπως π.χ. τῶν Ἀλπεων, ἀλλ' οὔτε τὴν ὁμίχλην καὶ τὴν ἀγριό-
τητά των. Ἀπ' ὅλα τὰ μέρη εἶναι προσιτὰ εἰς τὸν ἄνθρωπον.
Εἰς τοὺς κόλπους των ἀνοίγουν χλοεραὶ καὶ εὐθυμοὶ κοιλάδες,
τὰς ὁποίας δροσίζουν αἱ πηγαὶ καὶ σκιάζουν αἱ δρυὲς καὶ αἱ
πίτυς. Ἀπ' ὅλα τὰ μέρη διασχίζονται ἀπὸ δρόμους. Ἀλλ'
οἱ δρόμοι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἦσαν στενωποὶ καὶ δὲν διε-
τηροῦντο καλὰ.

Οἱ ποταμοὶ τῆς Ἑλλάδος εἶναι μικροί, ἀλλὰ ὀρμητικοί. Σκάπτουν βαθείας φάραγγας, αἱ ὁποῖαι δυσκολεύουν τὴν συγκοινωνίαν, καὶ τὸν χειμῶνα συνήθως πλημμυροῦν. Καταβιβάζουν πολλὴν λάσπην καὶ σχηματίζουν ἔλη καὶ προσχώσεις, αἱ ὁποῖαι κλείουν τοὺς λιμένας. Τέλος εἶναι θολοὶ καὶ τὸ νερόν των δὲν πίνεται. Κανένας σχεδὸν δὲν εἶναι πλωτός. Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους οἱ ποταμοὶ τῆς Ἑλλάδος δὲν ἦσαν ὠφέλιμοι εἰς τοὺς κατοίκους ὅσον οἱ ποταμοὶ ἄλλων χωρῶν καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐκτίσθησαν μεγάλαι πόλεις πλησίον αὐτῶν.

Ἀντιθέτως εἰς χώραν θερμὴν ὅπως ἡ Ἑλλὰς μεγάλην ἀξίαν ἔχουν αἱ πηγαί. Οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρησαν αὐτὰς ὡς δῶρον τοῦ θεοῦ καὶ τὰς ἐξύμνησαν. Αἱ πηγαὶ συνήθως ἔδωσαν ἀφορμὴν νὰ κτισθοῦν πόλεις καὶ μὲ αὐτὰς συνδέονται ἀξιοσέβαστοι παραδόσεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ὁ πτερωτὸς Πήγασος μὲ τὸ κτύπημα τοῦ ποδὸς ἀνοίγει τὴν πηγὴν τῶν Μυκηνῶν καὶ τοῦ Ἀκροκορίνθου. Τὸ νερὸν τῆς πηγῆς δροσίζει τὸν διαβάτην, διατηρεῖ τὴν σκιὰν τῶν δένδρων καὶ δίδει ἱερότητα εἰς τὸν τόπον. Ἐκεῖ κατοικοῦν αἱ νύμφαι, ἀγαπηταὶ εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας.

Ἡ θάλασσα ἐναγκαλίζεται μὲ φιλοστοργίαν τὴν Ἑλλάδα, εἰσέρχεται βαθύτατα εἰς τὴν γῆν καὶ δημιουργεῖ στενὴν ἐνότητα ξηρᾶς καὶ ὕδατος. Ἀφ' ἑτέρου ἡ παραλία μὲ τὰς πολλὰς πτυχώσεις της καὶ μὲ τὰς παρακειμένας νήσους προσφέρει ἀσφαλὲς καταφύγιον εἰς τοὺς ναυτικούς.

Πολὺ εὐνοϊκωτέρους ὅρους ἀπὸ τὸ Ἴόνιον πέλαγος παρουσιάζει τὸ Αἰγαῖον, διότι ἔχει περισσοτέρους λιμένας καὶ περισσότερα νησιά καὶ διότι οἱ ἄνεμοι πνέουν ἐδῶ μὲ μεγάλην κανονικότητα. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Αἰγαίου ἰδρύθησαν αἱ σημαντικώτεραι πόλεις καὶ ἀνεπτύχθη ὁ ναυτικὸς βίος καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμός. Τὸ Αἰγαῖον κυρίως εἶναι ἡ ἑλληνικὴ θάλασσα.

Η ΦΥΤΕΙΑ

Ὅπως ἡ κατασκευὴ τοῦ ἐδάφους, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ φυτεία τῆς Ἑλλάδος παρουσιάζει μεγάλην ποικιλίαν. Ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλὰς ἔχει διάφορα δένδρα καὶ φυτὰ ἀπὸ τὴν δυτικὴν. Ἡ Ἑλλὰς ἦτο πολὺ πρασινωτέρα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Οἱ συγγραφεῖς ἀναφέρουν δάση, τῶν ὁποίων οὔτε

ἵχνος σώζεται σήμερον. Ἐπίσης οἱ ποταμοὶ εἶχαν περισσότερον νερόν καὶ διετήρουν περισσοτέραν χλόην εἰς τοὺς ἀγρούς καὶ τοὺς λειμῶνας. Ὑπῆρχαν ἄφθονα δένδρα καὶ διέφεραν ἀναλόγως τοῦ τόπου καὶ τοῦ ὕψους. Εἰς τὰς πεδιάδας κατὰ μῆκος τῶν ρευμάτων ἐφύοντο αἱ λεῖψκαι, τὰς ὁποίας ὁ Ἡρακλῆς πρῶτος, καθὼς ἔλεγεν ὁ μῦθος, ἔφερεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰς βορινὰς χώρας. Ἀλλὰ τὸ χαρακτηριστικὸν δένδρον τῆς ἑλληνικῆς ἐξοχῆς εἶναι ἡ πλατάνος. Ἡ πλουσία σκιά της τὴν κάμνει τὸ ἐκλεκτὸν δένδρον τῶν περιπάτων. Ἡ ἀγορὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁ τόπος, ὅπου ἐγυμνάζοντο οἱ νέοι τῆς Σπάρτης, ἐσκιάζετο ἀπὸ πλατάνους.

Εἰς τὰ βουνὰ βασιλεύει ἡ δρῦς, ἡ ὀξιά, εἰς τὰ ὑψηλότερα μέρη ἡ ἐλάτη καὶ σχεδὸν παντοῦ ἡ πεύκη. Τὸ ἑλληνικὸν δάσος δὲν εἶναι σκοτεινὸν καὶ μυστηριῶδες, ὅπως τὰ δάση τῆς βορείου Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Εἶναι ἡμερα καὶ φαιδρὰ μὲ τὸν βόμβον τῶν ἐντόμων καὶ μὲ τὸ ἄσμα τῶν πτηνῶν καὶ ἐμψυχώνονται ἀπὸ τὴν διαρκῇ παρουσίαν τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἥρωες τὰ ἐκαθάρισαν ἀπὸ τὰ ἄγρια θηρία, ἀπὸ τοὺς λέοντας καὶ τοὺς πάνθηρας, καὶ μόνον τὰ ἐπισκέπτεται ἐνίοτε ἡ ἄρκτος.

ΤΟ ΚΛΙΜΑ

Σήμερον τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος εἶναι πολὺ θερμόν. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὅταν ἡ χώρα εἶχε τὰ δάση καὶ τὰ νερά της, ἦτο πολὺ δροσερώτερον. Ἐβρεχε περισσότερον καὶ ἐχιόνιζεν εἰς μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα σήμερον δὲν χιονίζει. Οἱ ἀρχαῖοι ἐξύμνησαν τὴν χώραν των διὰ τὸ γλυκύ της κλίμα.

Ἀσύγκριτον χάριν προσδίδει εἰς τὴν χώραν τὸ ἄφθονον φῶς καὶ ὁ αἰωνίως διαυγῆς ἀήρ. Ἐντὸς τῆς ἀτμοσφαίρας αὐτῆς τὰ πράγματα διακρίνονται ἕως τὴν τελευταίαν λεπτομέρειαν. Ὁ νοῦς καὶ ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ ἀνθρώπου συνηθίζουν εἰς τὴν ἀκρίβειαν, εἰς τὸ φωτεινὸν καὶ καθαρὸν. Οἱ ποιηταὶ τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπλασαν φαντάσματα καὶ σκοτεινοὺς ἥρωας, ὅπως οἱ ποιηταὶ τῶν βορείων λαῶν. Ἡ ἑλληνικὴ θρησκεία δὲν γνωρίζει κανένα μαῦρον ἢ κακοποιὸν δαίμονα.

Η ΦΥΛΗ

Οί Έλληνες ἀνήκουν εἰς τὴν ἰνδοευρωπαϊκὴν ὁμοεθνίαν καὶ εἶναι συγγενεῖς τῶν μεγαλυτέρων λαῶν τοῦ κόσμου, τῶν Ρωμαίων, τῶν Γερμανῶν, τῶν Ἀγγλων, τῶν Γάλλων, τῶν Ρώσων κτλ. Ἦσαν ὅπως ἐκεῖνοι ὑψηλοί, ξανθοί, μὲ γαλανὰ μάτια. Αἱ γραμμαὶ τοῦ προσώπου των ἦσαν κανονικαί, ἡ μύτη εὐθεῖα, τὸ μέτωπον πλατύ. Εἶχαν ἄφθονα μαλλιά, τὰ ὁποῖα ἄλλοτε ἦσαν κοντὰ καὶ ἐσχημάτιζαν βοστρύχους ἐπάνω εἰς τὸ μέτωπον, ἄλλοτε μακρὰ καὶ λεῖα καὶ κατέβαιναν εἰς τοὺς ὤμους. Τὸ σῶμα των ἦτο δυνατόν, οἱ μῦς τῶν βραχιόνων καὶ τῶν κνημῶν ἀνεπτυγμένοι καὶ δυνατοί. Ὅλα αὐτὰ τὰ βλέπομεν εἰς τὰ ἀγάλματα καὶ εἰς τὰς εἰκόνας, τὰς ὁποίας μᾶς ἄφησαν οἱ ἀρχαῖοι. Εἶχαν πνεῦμα ἐξυπνον καὶ ἐφευρετικὸν καὶ μεγάλην ἀγάπην εἰς κάθε τι ὠραῖον καὶ λεπτόν.

Ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος δὲν ἦτο ποτὲ ὑπερβολικὰ πλούσιον, οἱ κάτοικοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐργάζωνται πολὺ. Ἡ ἐργασία ἔκαμε τοὺς ἀρχαίους δραστηρίους καὶ ἐπινοητικούς καὶ εἰς τὰ θαλασσινὰ ταξίδια τολμηροὺς καὶ ἀποφασιστικούς. Ἡ ζωὴ εἰς τὸ ὑπαιθρον καὶ εἰς τὸν ἀνοικτὸν ἀέρα τοῦ βουνοῦ ἔπλασε τὸ σῶμα των εὐκίνητον καὶ ἀθλητικόν καὶ ἐγέννησεν εἰς τὴν ψυχὴν των τὴν ἀγάπην εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Τέλος τὸ ἐξαίρετον κλίμα τοὺς ἔκαμε νὰ εἶναι εὐαίσθητοι καὶ νὰ ἀγαποῦν τὰ ὠραῖα πράγματα.

ΠΗΓΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Τὴν ἱστορίαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων γνωρίζομεν πολὺ καλύτερα ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν, διότι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔζησαν ἀξιόλογοι ἱστορικοί, οἱ ὁποῖοι ἐξιστόρησαν λεπτομερῶς τὰ γεγονότα. Ἐκτὸς τῶν ἱστοριῶν μᾶς ἔμειναν πλῆθος ἄλλα συγγράμματα, ποιήματα, ρητορικοὶ λόγοι, ἐπιστημονικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα μᾶς πληροφοροῦν διὰ τὴν ζωὴν, διὰ τὰς ιδέας καὶ γενικῶς διὰ τὸν πολιτισμὸν των.

Τὰς πληροφορίας αὐτὰς τὰς συμπληρῶνουν αἱ ἐπιγραφαί. Κυβερνήσεις καὶ ἰδιῶται δηλαδὴ ἐχάρατταν ἐπάνω εἰς λίθους, μους, ψηφίσματα, συνθήκας κτλ.

Τέλος ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας ἐσώθησαν μνημεῖα καὶ ἔργα τέχνης, ὅσα ἀπὸ κανένα ἄλλον λαόν, ναοί, ἀνάκτορα,

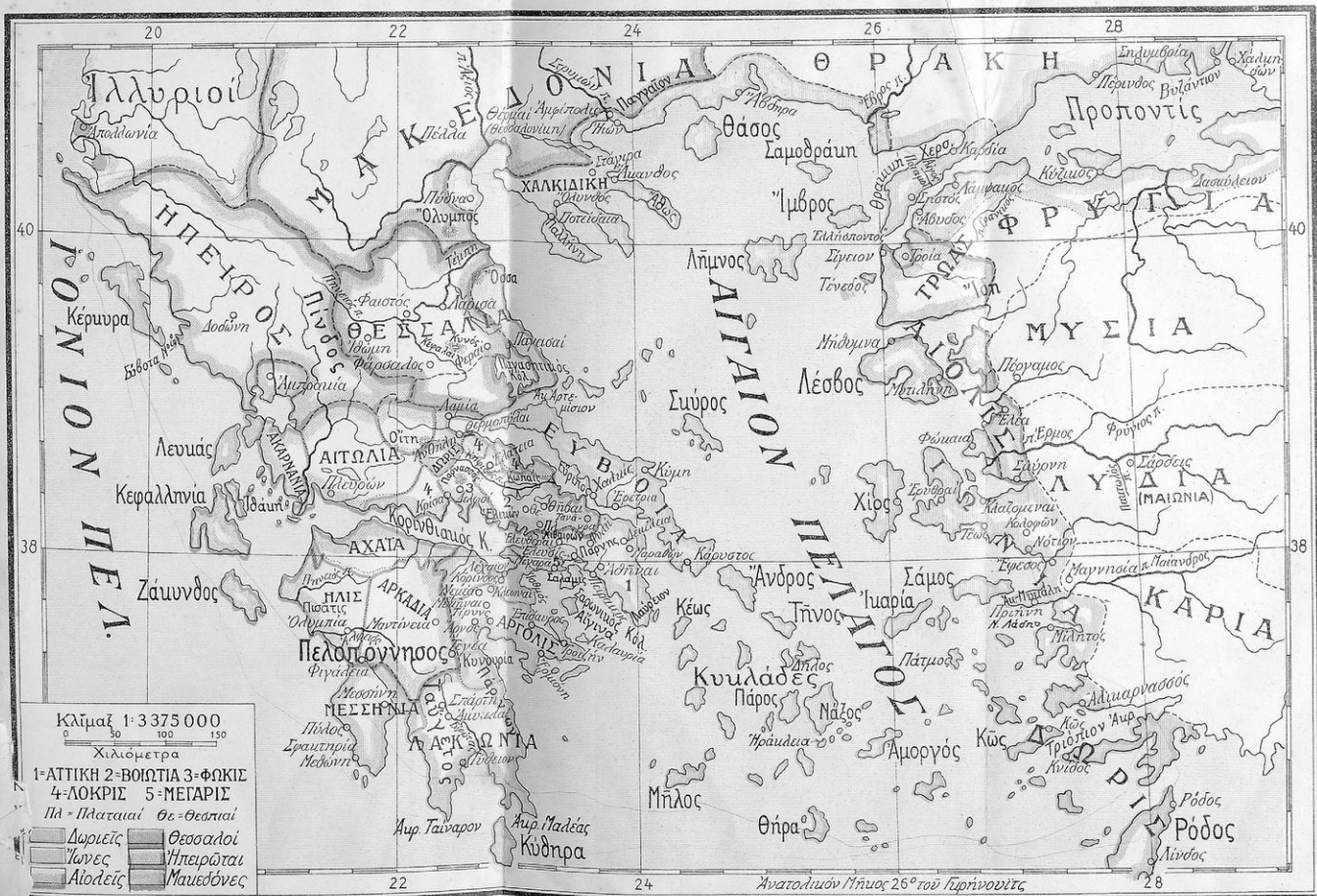
τάφοι, ἀγάλματα, ἀγγεία, ὅπλα καὶ ἄλλα χειροτεχνήματα. Πολλὰ ἀπὸ τὰ μνημεῖα αὐτὰ μένουں ἀκόμη ὄρθια καὶ ἐπὰν-
νω ἀπὸ τὸ ἔδαφος. Πολλὰ ὅμως ἔπεσαν, ἐτάφησαν ἐντὸς τῆς
γῆς καὶ ἔμειναν ἐκεῖ αἰῶνας. Ἄλλ' αἱ ἀνασκαφαὶ τὰ ἔφεραν
εἰς τὸ φῶς καὶ οἱ ἀρχαιολόγοι κατῶρθωσαν νὰ ἀντλήσουν
ἀπ' αὐτὰ πολυτίμους πληροφορίες.

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ἡ Ἑλλὰς εἶναι μικρὰ χώρα, ἀλλ' ἔχει μεγάλην ἱστορίαν,
διότι εἰς αὐτὴν ἔζησεν ἓνας ἀπὸ τοὺς σπουδαιοτάτους λαοὺς
τῆς γῆς. Οἱ Ἕλληνες ἔκαμαν τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀνωτέρου πολι-
τισμοῦ. Δὲν γνωρίζομεν εἰς ποῖον σημεῖον θὰ ἦτο σήμερον ὁ
πολιτισμός, ἂν δὲν ὑπῆρχαν οἱ Ἕλληνες. Οἱ εὐρωπαῖοι σο-
φοὶ λέγουں ὅτι ἔγινε τότε θ α ὕ μ α εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὅλοι
οἱ μεγάλοι λαοὶ ὠφελήθησαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Οἱ σοφοί,
οἱ ποιηταί, οἱ ῥήτορες, οἱ καλλιτέχναι των αὐτοὺς ἔλαβαν
ὡς παράδειγμα. Διὰ τοῦτο ὅλοι οἱ ἀνεπτυγμένοι λαοὶ θεω-
ροῦں τοὺς Ἕλληνας ὡς διδασκάλους των καὶ μελετοῦں μὲ ἀγά-
πην τὴν ἱστορίαν των. Εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Εὐρώπης διδάσκεται
ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία καὶ τὰ παιδιὰ γνωρίζουں πολὺ καλὰ τὴν
ζωὴν, τὰ βιβλία καὶ τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων.

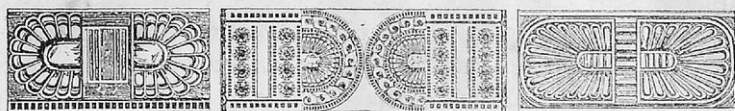
100

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Τ
Τ
ν
Υ
Ε
Θ
Σ

δ
τ
τ
π
φ
ο
ο
α
ρ
π
ή
ζ

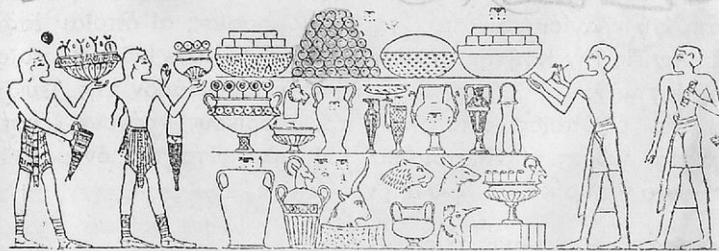
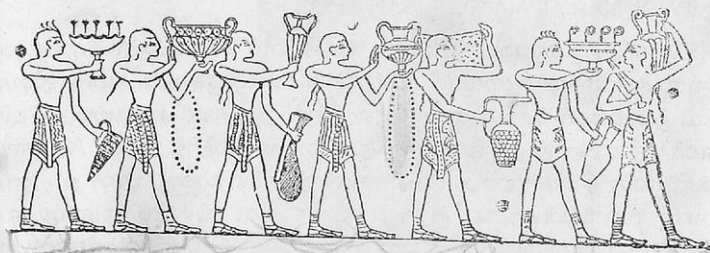

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Η ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ^Β

Τὰ βιβλία καὶ τὰ ἄλλα γραπτὰ μνημεῖα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων δὲν μᾶς πληροφοροῦν διὰ τὴν πολὺ παλαιὰν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, διότι εἶναι σχετικῶς νεώτερα. Αἱ πληροφορίες τὰς ὁποίας μᾶς δίνουν, φθάνουν τὸ πολὺ ἕως τὸ 1000 π.Χ. κα

Οἱ Κρήτες εἰς τὴν Αἴγυπτον

παράστασις ἀπὸ τάφον αἰγυπτιακὸν τῶν Θηβῶν περίπου 1400 π.Χ.

Περὶ τὸ 1500 π.Χ. ὑπῆρχε ζωηρὰ ἐπικοινωνία μεταξὺ Κρήτης καὶ Αἰγύπτου. Εἰς τὴν ἀνωτέρω εἰκόνα βλέπομεν τοὺς Κρήτας νὰ φέρουν δῶρα εἰς τὸν Φαραῶ. Διακρίνομεν καθαρὰ τοὺς Κρήτας ἀπὸ τὴν κατασκευὴν τοῦ σώματος, τὴν ἐνδυμασίαν καὶ ἀπὸ τὰ ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα κρατοῦν.

ἀπὸ τότε ἀρχίζει ἡ κυρίως ἱστορία διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἐποχὴ πρὸ τοῦ 1000 εἶναι οἱ προῖστορικοὶ χρόνοι τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ ἴδιοι οἱ Ἕλληνες εἶχαν λησμονήσει τὴν παλαιότεραν ἱστορίαν των καὶ διηγοῦντο μερικὸς μύθους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους

περιφημότεροι ἦσαν ὁ μῦθος τοῦ Τρωικοῦ πολέμου, ἡ Ἀργοναυτική ἐκστρατεία κτλ. Ἐπίσης εἶχαν διατηρήσει τὴν ἀνάμνησιν ὅτι πρὸ αὐτῶν εἰς τὴν χώραν των ἔζησεν ἓνας ἄλλος λαός, οἱ Πελαγοί.

Ἀλλὰ τὰ τελευταῖα χρόνια ἔγιναν σημαντικαὶ ἀνασκαφαί, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐμάθαμεν πολλὰ διὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τῆς Ἑλλάδος. Αἱ ἀνασκαφαί ἔδειξαν ὅτι ὑπῆρχαν ἄνθρωποι εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν νεολιθικὴν ἐποχὴν. Ἀργότερα εἰς τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου ἔζησεν ἓνας λαός ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένος, τὸν ὁποῖον οἱ ἀρχαιολόγοι ὀνομάζουν Αἰγαίους ἢ Κρητάς. Τέλος περὶ τὸ 2000 π.Χ. ἦλθαν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες, δηλαδὴ οἱ Ἀχαιοί.

ΑΙΓΑΙΟΙ ΚΑΙ ΑΙΓΑΙΑΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Εἰς πολὺ παλαιοὺς χρόνους, ἴσως ἀπὸ τὸ 4000 π.Χ., εἰς τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου ἔζησε μία φυλὴ εὐφυής καὶ ζωηρά, ἡ ὁποία ἀνέπτυξεν ἀξιόλογον πολιτισμὸν καὶ εἶχε πολλὰς σχέσεις μὲ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς, τοὺς Αἰγυπτίους, τοὺς Φοίνικας καὶ Μικρασιάτας. Τὸν λαὸν αὐτὸν οἱ ἱστορικοὶ τὸν ὠνόμασαν Αἰγαίους καὶ τὸν πολιτισμὸν των Αἰγαιακὸν πολιτισμὸν. Ὅπως συμπεραίνουν ἀπὸ τὸ κρανίον καὶ ἀπὸ τὰς τοιχογραφίας, αἱ ὁποῖαι ἐσώθησαν εἰς τὴν Κρήτην, οἱ Αἰγαῖοι δὲν εἶναι οὔτε Ἰνδοευρωπαῖοι οὔτε σημίται, ἀλλ' ἀνήκουν εἰς ἰδιαιτέρον κλάδον τῆς Λευκῆς φυλῆς, ὁ ὁποῖος κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἔζησεν εἰς τὰς χώρας τῆς Μεσογείου, καὶ διὰ τοῦτο τὸν ὀνομάζουν Μεσογειακὴν φυλήν.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Περὶ τὸ 2000 π.Χ. κέντρον τοῦ Αἰγαιακοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἡ Κρήτη. Ἡ ἐξαιρετικὴ τῆς θέσις ἀσφαλίζει εἰς αὐτὴν τὴν κυριαρχίαν εἰς τὸν αἰγαιακὸν κόσμον. Ἡ Κρήτη κεῖται σχεδὸν εἰς τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου, εἰς τὸ μέσον τῆς κυανῆς θαλάσσης, ὅπως λέγει ὁ Ὅμηρος. Εὐρίσκεται σχεδὸν εἰς ἴσην ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν Τροίαν καὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νείλου, ἀπὸ τὸν Ἀργολικὸν κόλπον καὶ τὴν Κυρηναϊκὴν, τὴν Κύπρον καὶ τὴν Σικελίαν, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν.

Όταν ὁ ὀρείχαλκος ἔγινεν ἀπαραίτητος διὰ τὴν βιομηχανίαν, οἱ ἔμποροι τῆς Ἀνατολῆς ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ πλεύσουν εἰς τὰς χώρας τῆς Δύσεως, εἰς τὴν Ἀδριατικὴν, εἰς τὰ παράλια τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Ἰσπανίας, διὰ νὰ προμηθευθοῦν κασσίτερον, ἐπειδὴ ἡ χώρα των δὲν παράγει τὸ μέταλλον αὐτό. Ἡ Κρήτη τότε ἔγινε διάμεσος σταθμὸς μεταξύ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Οἱ Κρήτες ἐτελειοποίησαν τὴν τέχνην τῆς κατασκευῆς τοῦ ὀρείχαλκου καὶ ἐπροώδευσαν εἰς ὅλας τὰς τέχνας.

ΘΑΛΑΣΣΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ

Ὁ αἰὼν τοῦ ὀρείχαλκου εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς τῆς Κρήτης. Οἱ Κρήτες εἶναι ὁ πρῶτος λαὸς, ὁ ὁποῖος ἀνέπτυξε σημαντικῶς τὴν ναυτιλίαν. Πολὺ πρὸ τῶν Φοινίκων ἦσαν οἱ κατ'

Ὁ πρίγκιψ μὲ τὰ κρίνα, χρωματισμένον ἀνάγλυφον ἀπὸ τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ—
Μουσεῖον Ἡρακλείου

Ὁ νεαρὸς πρίγκιψ προχωρεῖ ἀνάμεσα ἀπὸ κρίνα καὶ θάμνους, τὸ στήθος ἐπίσης στολίζεται μὲ περιδέλαιον ἀπὸ κρίνα. Εἰς τὴν κεφαλὴν του φορεῖ στεφάνι ἀπὸ τὰ ἴδια λουλούδια καὶ στέμμα ἀπὸ μεγάλα πτερά.

ἐξοχὴν ναυτικοὶ καὶ διέσχισαν τὴν Μεσόγειον εἰς ὅλας τὰς διευθύνσεις ἐπάνω εἰς τὰ στενὰ καὶ μακρουλὰ πλοῖα των μὲ τὴν καμπυλωτὴν πρύμνην. Τὸν 14ον π.Χ. αἰῶνα ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου ΤΟΥΤΜΕΣ Γ' θέλει νὰ μεταφέρῃ ξυλείαν ἀπὸ τὸ Λίβανον καὶ ἀναθέτει τοῦτο εἰς τοὺς Κρήτας καὶ ὄχι εἰς τοὺς

Φοίνικας, τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ Φοίνικες δὲν εἶχαν πλοῖα. Οἱ Κρήτες εἶναι οἱ πρῶτοι ναυτικοὶ τῆς Μεσογείου καὶ διδάσκαλοι τῶν Φοινίκων καὶ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ ναυτικά. Οἱ Φαραῶ ἄνοιξαν τὰς ἀγορὰς τῆς χώρας των εἰς τοὺς ἐπιτηδεῖους αὐτοὺς ἐμπόρους.

Οἱ βασιλεῖς τῆς Κρήτης διωργάνωσαν πολεμικὸν στόλον καὶ ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ Κρήτη περὶ τὸ 1600—1200 π.Χ. ἔγινε τὸ κέντρον ἰσχυροῦ ναυτικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἐξουσίασε τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἀττικῆς. Κυρίαρχοι εἰς τὴν θάλασσαν με-

Κυρίαι τῆς αὐλῆς, τοιχογραφία ἀπὸ τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσσοῦ, 1500 π.Χ. περίπου — Μουσεῖον Ἡρακλείου

τὸν στόλον των οἱ Κρήτες δὲν ὀχυρῶνουν τὰς πόλεις. Ἀνάμνησιν τῆς δυνάμεως τῶν βασιλέων τῆς Κρήτης διετήρησαν οἱ Ἕλληνες εἰς τοὺς μύθους τοῦ Μίνωος καὶ τοῦ Μινωταύρου. Πρωτεύουσα τοῦ κρητικοῦ κράτους ἦτο ἡ Κνωσσός, εἰς τὸ μέσον τῆς βο-

ρείου παραλίας πλησίον τοῦ σημερινοῦ Ἡρακλείου. Ἀργότερα ἠκμασεν ἡ Φαιστός, εἰς τὸ ἀντίθετον ἄκρον τῆς νήσου, ὀνομαστὴ εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς χρόνους, ἀπὸ τὴν ὁποίαν τὰ κυανόπρωρα καράβια ἀρμενίζουσιν πρὸς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰ σπρώχνουν οἱ ἄνεμοι καὶ τὰ κύματα, ὅπως ψάλλει ὁ Ὅμηρος.

Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐμάθαμεν ἀπὸ τὰς ἀνασκαφάς. Ἀπὸ τὸ 1900 ἄγγλοι σοφοὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀρχαιολόγου Ἰβανς καὶ ἀργότερα Ἴταλοι ἀνεκάλυψαν εἰς τὴν Κρήτην ὁλόκληρον κόσμον ἄγνωστον ἕως τότε. Τὰ σημαντικώτερα μνημεῖα εὗρέθησαν εἰς τὴν Κνωσσὸν καὶ εἰς τὴν Φαιστόν.

Τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δύναμιν τῶν βασιλέων τῆς Κρήτης μαρτυροῦν τὰ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα, μὲ τὰ ὁποῖα εἶχαν κοσμήσει τὴν πρωτεύουσάν των. Ἀπὸ τὰ ἐρείπια, τὰ ὁποῖα ἐσώθησαν, σχηματίζομεν ἰδέαν τοῦ σχεδίου των. Τὸ κρητικὸν ἀνάκτορον εἶναι κτίριον μὲ πολλὰ πατώματα, ἔχει λεπτοὺς τοίχους, μίαν εὐρυτάτην τετράγωνον αὐλὴν εἰς τὸ μέσον, ἄλλας μικρότερας εἰς διάφορα μέρη, στοάς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν σκοπὸν νὰ ἐμποδίσουν τὸν ἥλιον καὶ νὰ διευκολύνουν τὴν εἴσοδον εἰς τὴν θαλασσινὴν αὐραν. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἐγεννήθη εἰς θερμὴν χώραν καὶ εἶναι προσηρμοσμένον μὲ τὸ κλίμα τοῦ τόπου. Ἀνάμνησιν τῶν πολυπλόκων αὐτῶν ἀνακτόρων τῆς Κρήτης διέτρησαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸν μῦθον τοῦ λαβυρίνθου καὶ τοῦ Μινωταύρου.

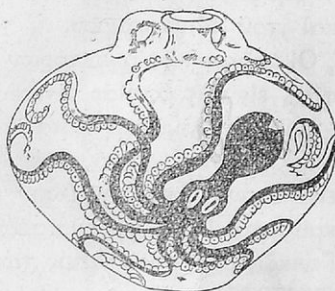
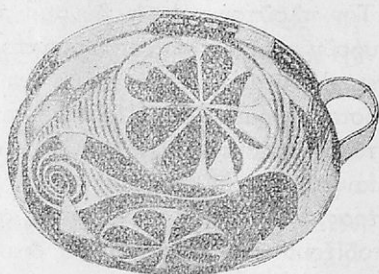
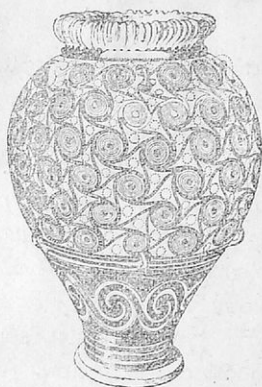
Οἱ τοῖχοι τῶν ἀνακτόρων εἶναι σκεπασμένοι ἀπὸ τοιχογραφίας, εἰς τὰς ὁποίας οἱ καλλιτέχναι παρέστησαν μὲ μεγάλην χάριν καὶ ἐλευθέραν φαντασίαν ποικιλώτατα θέματα, θρησκευτικὰς τελετάς, χορούς, ἀγῶνας, σκηνὰς κυνηγίου ἢ ἀλιείας, εἴτε σκηνὰς ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς αὐλῆς. Οἱ κρήτες τεχνῖται διακρίνονται ἰδίως εἰς τὴν παράστασιν ὑδροβίων φυτῶν καὶ ζώων. Γενικῶς αἱ παραστάσεις των ἔχουν μεγάλην κίνησιν καὶ φυσικότητα.

Ὅμοιās εἰκόνας βλέπομεν ἐπάνω εἰς τὰ κρητικὰ ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν ἀξιοθαύμαστον διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τελειότητα. Κρίνοι καὶ πάπυροι καὶ ὑδρόβια φυτὰ ἀνθίζουν μὲ τὰ ζωηρότατα χρώματά των ἐπάνω εἰς τὰ ἀγγεῖα.

Τέλος ἡ γλυπτικὴ τοῦ λίθου, ἡ ἐπεξεργασία σφραγιδολίθων, χρυσοκόλλητα καὶ σμαλτοκέντητα ὅπλα καὶ σκεύη ἀπὸ χρυσὸν καὶ ἄργυρον κοσμημένα μὲ μεγάλην φυσικότητα μαρτυροῦν πόσον ἀνεπτυγμένη ἦτο ἡ τέχνη τῆς Κρήτης κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους.

Οἱ Κρήτες εἶχαν εἶδος γραφῆς, τὴν ὁποῖαν οἱ ἀρχαιολόγοι δὲν κατώρθωσαν ἀκόμη νὰ ἀναγνώσουν. Πρὸς τὸ παρὸν τὴν χρονολογίαν τῆς κρητικῆς ἱστορίας καὶ ἄλλας πληροφορίας μανθάνομεν ἀπὸ ἐπιγραφὰς ἄλλων λαῶν, ἰδίως τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Χιττιτῶν κ.ἄ.

Οἱ Κρήτες, ὅπως παρουσιάζονται εἰς τὰς τοιχογραφίας

Ἀγγεῖα κρητικὰ

Εἰς τὴν ἀνωτέρω συλλογὴν βλέπομεν τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν κρητικῶν ἀγγείων. Τὸ πρῶτον ἔχει ἀκόμη σχέδια ἀπλά. Τὸ δεῦτερον εἶναι τοῦ ἰδίου ρυθμοῦ, ἀλλὰ μὲ σχέδια περισσότερον ἀνεπτυγμένα. Τὸ τρίτον παρουσιάζει τὴν ἀκμὴν τῆς κοσμήσεως μὲ ἀνθη καὶ φυτὰ. Εἰς τὸ τέταρτον βλέπομεν ζωγραφισμένον ἓνα πολύποδα. Τὸ πέμπτον εἶναι πίθος ὕψους 1.20 μ., ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰκονίζονται κρίνοι μὲ ἐξαιρετικὴν τέχνην. Τὸ τελευταῖον εἶναι ἓνα πολύχρωμον κομψοτέχνημα. Τὰ περισσότερα εἶναι τῆς Κνωσσοῦ καὶ εὐρίσκονται εἰς τὸ μουσεῖον Ἑρακλείου.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

καὶ εἰς τὰς ἄλλας παραστάσεις, εἶναι ἄνθρωποι λεπτοί, μὲ ἀνάστημα μέτριον, μὲ μαῦρα καὶ σγουρὰ μαλλιά, μὲ ζωηρὰ καὶ δραστήρια χαρακτηριστικά. Φοροῦν ἑλαφρὰ ἐνδύματα καὶ σφίγγουν τὴν μέσην των μὲ ζώνην, ἥ ὅποια δίδει περισσοτέραν εὐκίνησιν εἰς τὸ σῶμα. Ἐντύπωσιν ἰδίως κάμνει τὸ ἐκφραστικὸν πρόσωπον, οἱ ἀμυγδαλωτοὶ ὀφθαλμοὶ καὶ περισσότερο ἀκόμη ἡ ἐνδυμασία καὶ τὸ κτένισμα τῶν γυναικῶν, αἱ ὅποια τοιοῦτοτρόπως παρουσιάζουν ὁμοιότητα μὲ τὰς σημερινὰς γυναῖκας. Ὅλα τὰ εὐρήματα μαρτυροῦν ὅτι ἔχομεν λαὸν εὐθυμον, ὁ ὅποιος εὐχαριστεῖται ἀπὸ τὴν καλὴν ζωὴν καὶ τὰ ὠραῖα πράγματα, τὴν ἄνετον κατοικίαν, τὴν κοσμικὴν ζωὴν, τὰς συναναστροφάς. Ἐπιδίδονται μὲ μεγάλην εὐχαρίστησιν εἰς τὰς διασκεδάσεις καὶ τοὺς χοροὺς καὶ ἦσαν περίφημοι οἱ χοροὶ τῶν κνωσσίων γυναικῶν. Ἐνα τοιοῦτον χορὸν περιγράφει ὁ Ὅμηρος:

Παλληκάρια καὶ πολὺπροικες παρθένες χόρευαν ἐκεῖ καὶ γύριζαν πιασμένοι χέρι χέρι. Τὰ κορίτσια φοροῦσαν ἐνδύματα λινᾶ, λεπτά, τὰ παλληκάρια καλοῦφασμένους χιτῶνες, λαμπεροὺς σὰν τὸ λάδι. Ἐκείνες κρατοῦσαν στεφάνια λαμπρά, ἐκεῖνοι χρυσᾶ μαχαίρια κρεμασμένα ἀπὸ ἀσημένια λουριά. Οἱ νέοι ἔκαμναν ἄλλοτε γύρους ἑλαφρὰ μὲ τὰ γυμνασμένα πόδια, ἄλλοτε πάλιν ἔτρεχαν γραμμὴ ὁ ἓνας πίσω ἀπὸ τὸν ἄλλον. Γύρω εἶχε μαζευθῇ κόσμος πολὺς καὶ σεριάνιζε τὸν ἀσύγκριτο χορὸ καὶ εἰς τὴ μέση ἓνας ἑξοχος μουσικὸς ἔπαιζε τὴν κιθάρα καὶ τραγουδοῦσε. Καὶ δυὸ διαλεχτοὶ στριφογύριζαν καὶ πηδοῦσαν, μόλις ὁ μουσικὸς ἄρχιζε τὸ τραγούδι.

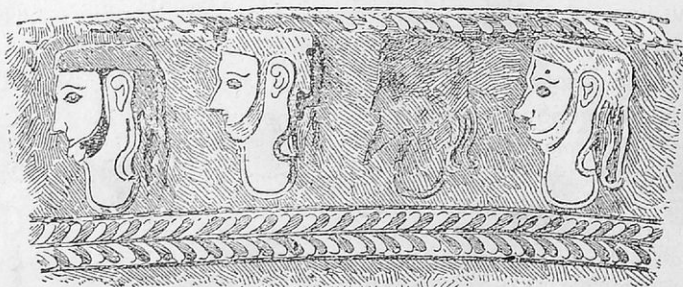
Ἄλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀγαποῦν μὲ πάθος οἱ Κρήτες, εἶναι οἱ ἀγῶνες καὶ αἱ σωματικαὶ ἀσκήσεις καὶ εἶναι πιθανὸν ὅτι ἀπ' αὐτοῦς οἱ Ἕλληνες ἐκληρονόμησαν τὴν ἀγάπην εἰς τὴν γυμναστικὴν.

ΟΙ ΑΧΑΙΟΙ

Περὶ τὸ 2000 π.Χ. ἔφθασαν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες εἰς τὴν Ἑλλάδα, δηλ. οἱ Ἀχαιοί. Ἦσαν ἀπὸ τὴν πρωτοπορίαν τῆς μεγάλης μεταναστεύσεως τῶν Ἰνδοευρωπαϊκῶν λαῶν, ἡ ὁποία ἐτάραξε τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Εὐρώπην κατὰ τοὺς χρό- 2000 νους αὐτοῦς. Εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Μῆδοι καὶ Πέρσαι καταλαμβάνουν τὸ Ἰράν, οἱ Ἰνδοὶ προχωροῦν νοτιώτερον εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ οἱ Χιττίται κυριεύουν τὴν Βαβυλῶνα (1925). Οἱ πρόγονοι τῶν σημερινῶν Εὐρωπαίων εἰσδύουν εἰς τὰ πυκνὰ δάση τῆς Κεν-

τρικῆς Εὐρώπης, οἱ πρῶτοι Λατῖνοι κατέρχονται εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ οἱ Ἀχαιοὶ φθάνουν εἰς τὴν Βαλκανικὴν, προχωροῦν διαρκῶς νοτιώτερον καὶ καταλαμβάνουν τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἰνδοευρωπαϊκὴ φυλὴ κάμνει τὴν ἐμφάνισίν της εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ἰσχυρότεροι σωματικῶς καὶ καλύτερα ὥπλισμένοι οἱ Ἀχαιοὶ ἐκτοπίζουν εὐκόλως τοὺς ἐντοπίους καὶ κυριαρχοῦν ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν ἕως τὴν Πελοπόννησον. Εἶναι πιθανὸν ὅτι αὐτοὶ ἔφεραν πρῶτοι τὸν ἵππον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπολέμουν μὲ πολεμικὰ ἄρματα. Εἶχαν τὴν καλὴν τύχην νὰ ἐγκατασταθοῦν ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ κρητικοῦ πολιτισμοῦ, διότι ἡ Πελο-

Τύποι Ἀχαιῶν

παράστασις ἐπὶ μυκηναϊκοῦ ἀγγείου

Εἰς τὸ ἄτεχνον αὐτὸ σχεδιογράφημα διακρίνομεν τὴν κανονικότητα τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου. Τὸ πρόσωπον τριγυρίζεται ἀπὸ γενειάδα, τὰ μαλλιά ἄφθονα καταβαίνουν ὀπίσω ἀπὸ τὴν κεφαλὴν.

πόννησος καὶ ἡ νοτιωτέρα Ἑλλὰς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν εὐρίσκοντο ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Κρήτης. Οἱ Ἀχαιοὶ ἔμαθαν πολλὰ ἀπὸ τοὺς Κρήτας, ἐσυνέχισαν τὸν πολιτισμὸν των καὶ εἰς πολλὰ τοὺς ἐπέρασαν. Ὁ ἀχαϊκὸς πολιτισμὸς εἶναι συνέχεια καὶ συμπλήρωσις τοῦ κρητικοῦ.

✱ ΘΑΛΑΣΣΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΧΑΙΩΝ ✱

Οἱ Ἀχαιοὶ δυνατοὶ κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ξηράν, δὲν ἄργησαν νὰ γίνουν ναυτικοί. Ἀπέκτησαν πολεμικὸν ναυτικὸν καὶ περὶ τὸ 1400 π.Χ. ἦλθαν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς Κρήτας. Εἰς τὴν πάλιν αὐτὴν ἐπεκράτησαν οἱ Ἀχαιοὶ, ἐνίκησαν τὸν κρητικὸν στόλον καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Κρήτην. Τὰ ἀνάκτορα τῆς Κρήτης

φέρουν τὰ ἴχνη πυρκαϊᾶς καὶ βιαίας καταστροφῆς. Ἀπὸ τότε οἱ Ἀχαιοὶ κυριαρχοῦν εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ ἀρχίζουν ζωηροτάτην δρᾶσιν. Ἐπιχειροῦν διαρκῶς πειρατικὰς ἐπιδρομὰς καὶ ἀνησυχοῦν ἀκόμη καὶ τὰ παράλια τῆς Αἰγύπτου.

Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀρχίζει ἡ ἀποικιακὴ ἐξάπλωσις τῶν Ἀχαιῶν, δηλαδὴ ἡ ἀρχαιοτέρα ἀποικιακὴ ἐξάπλωσις τῶν Ἑλλήνων. Καταλαμβάνουν τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας (περὶ τὸ 1300), ἡ ὁποία ἀρχίζει νὰ γίνεται χώρα ἑλληνικὴ. Ἐπίσης κατέλαβον τὴν Κύπρον καὶ μετέδωσαν τὴν διάλεκτόν των. Τέλος διέπλευσαν τὸ Ἴόνιον πέλαγος, ἔφθασαν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐντὸς τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος ἔστησαν τὰς πρώτας ἑλληνικὰς ἐγκαταστάσεις.

ΑΚΜΗ ΤΩΝ ΜΥΚΗΝΩΝ ✕

Οἱ Ἀχαιοὶ ἵδρυσαν διάφορα κράτη. Τὸ σημαντικώτερον ἀπ' αὐτὰ ἦτο τὸ κράτος τῶν Μυκηνῶν. Οἱ βασιλεῖς τοῦ κράτους αὐτοῦ ἔγιναν ἰσχυρότατοι καὶ ἡ πρωτεύουσά των, ἡ Τίρυνς κατ' ἀρχάς, κυρίως ὅμως αἱ Μυκῆναι ἀργότερα, ἀπέκτησαν μέγα ὄνομα.

Αἱ Μυκῆναι χρεωστοῦν τὴν λαμπρότητά των εἰς τὴν ἐπικαιρον θέσιν των. Ἡ πόλις κειμένη ἐπάνω εἰς λόφον φυσικὰ ὄχυρόν, τριγυρισμένη μὲ ἰσχυρὸν τεῖχος, δεσπόζει τὴν Ἀργολικὴν πεδιάδα καὶ τὸν ἐμπορικὸν δρόμον, ὁ ὁποῖος συνδέει τὸν Ἀργολικὸν κόλπον μὲ τὸν Κορινθιακόν. Οἱ ἄρχοντες τῶν Μυκηνῶν ἀσφαλεῖς εἰς τὸ φρούριόν των, ἐκμεταλλεύονται τὰ εἰσοδήματα τῆς μεγάλης πεδιάδος καὶ φορολογοῦν τοὺς ἐμπόρους, οἱ ὁποῖοι προτιμοῦν νὰ μεταφέρουν διὰ τῆς ξηρᾶς τὰ ἐμπορεύματά των μεταξὺ τοῦ Ἀργολικοῦ καὶ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Ἐπιδίδονται συγχρόνως εἰς πειρατικὰς ἐπιδρομὰς καὶ θησαυρίζουν τοιοῦτοτρόπως μεγάλα πλούτη εἰς τὴν πρωτεύουσάν των. Ὁ Ὅμηρος ὀνομάζει τὰς Μυκῆνας πολύχρυσος Μυκῆνη καὶ τὰ εὐρήματα τῶν μυκηναϊκῶν τάφων ἐδικαίωσαν τὴν ὀνομασίαν αὐτὴν.

ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ναι

Ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἀχαιῶν ὠνομάσθη μυκηναϊκός, διότι τὸ σημαντικώτερον κέντρον του ἦσαν αἱ Μυκῆναι. Εἶχεν

ὅμως καὶ ἄλλας ἐστίας, εἰς τὴν Λακωνικὴν, εἰς τὴν Ἀττικὴν, εἰς τὴν Βοιωτίαν κ.ά., ὅπως μαρτυροῦν λείψανα ἀκροπόλεων καὶ θολωτῶν τάφων.

Οἱ βασιλεῖς τῶν Ἀχαιῶν ἐπειδὴ εἶναι ὀλιγώτερον ἀσφαλεῖς εἰς τὴν ἡπειρον παρὰ οἱ Κρῆτες εἰς τὴν νῆσον των, ἐκλέγουν ὑψηλὰ καὶ ἀπρόσιτα μέρη, διὰ νὰ κτίσουν τὴν κατοικίαν των, καὶ τὴν ὀχυρώνουν μὲ ἰσχυρὰ τεῖχη. Τὰ ἀνάκτορά των δηλαδὴ εἶναι ὀχυραὶ ἀκροπόλεις. Τὰ τεῖχη τῶν ἀκροπόλεων αὐτῶν εἶναι κτισμένα μὲ πελωρίους ὀγκολίθους χωρὶς ἄμμοκονίαν. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔχουν μῆκος 9 μ., πᾶχος 6 μ. καὶ ζυγίζουν 90 χιλ. ὀκάδας, ὅσον δηλαδὴ μεγάλη σιδηροδρομικὴ ἅμαξα. Οἱ Ἕλληνες τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἐπειδὴ ἐδυσκολεύοντο νὰ ἐξηγήσουν τὴν προέλευσιν τῶν ὀχυρωμάτων αὐτῶν, ὑπέθεσαν ὅτι τὸν παλαιότερον καιρὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔζησαν πελώριοι ἄνθρωποι, οἱ Κύκλωπες, οἱ ὁποῖοι ἔκτισαν τὰ τεῖχη αὐτά. Διὰ τοῦτο τὰ ὠνόμαζαν κυκλώπεια τεῖχη.

Εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἀκροπόλεως ὑψοῦται τὸ ἀνάκτορον τοῦ ἡγεμόνος. Ἀλλὰ τὸ μυκηναϊκὸν ἀνάκτορον διαφέρει ἐντελῶς ἀπὸ τὸ κρητικόν. Εἶναι βαρὺ καὶ μονόροφον καὶ ἀποτελεῖται κυρίως ἀπὸ ἓνα μέγαλον ὀρθογώνιον δωμάτιον, τὸ λεγόμενον μέγαρον. Τὸν τύπον αὐτὸν τῆς κατοικίας ἔφεραν μαζί των οἱ Ἀχαιοὶ ἀπὸ τὰς βορειοτέρας χώρας. Οἱ ἄρχοντες τῶν Ἀχαιῶν, τραχεῖς πολεμισταὶ κατ' ἀρχάς, ἔγιναν μὲ τὸν καιρὸν θαυμασταὶ τοῦ κρητικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐκόσμησαν τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνακτόρου των μὲ τοιχογραφίας, ὅπως οἱ βασιλεῖς τῆς Κνωσσοῦ.

Ἀξιολογώτατον μνημεῖον τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων εἶναι οἱ τάφοι. Οἱ βασιλεῖς δηλαδὴ τῶν Ἀχαιῶν ἠθέλησαν νὰ συνέχισουν τὴν εὐδαιμονίαν των καὶ μετὰ θάνατον. Διὰ τοῦτο τοὺς ἐταρίχευαν ὅπως εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἔθεταν εἰς τὴν κεφαλὴν των τὸ στέμμα, ἐσκέπαζαν τὸ πρόσωπον μὲ προσωπίδα ἀπὸ λεπτὴν πλάκα χρυσοῦ καὶ ἔθαπταν μαζί ὅ,τι ἀγαπητὸν εἶχαν εἰς τὴν ζωὴν, ὅπλα χρυσᾶ πολυποικίλτα, χρυσᾶ κοσμήματα, ἀγγεῖα, σκευὴ κτλ. Κατ' ἀρχάς κατεσκεύασαν τάφους σκαλισμένους εἰς τὸν βράχον πλησίον τοῦ ἀνακτόρου. Ἀργότερα ἔκτισαν εὐρυχώρους θολωτοὺς τάφους,

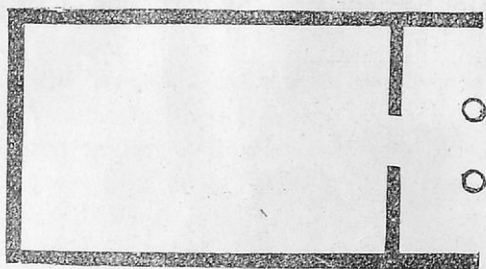
ένιοτε με δύο θαλάμους, είδος υπογείων πυραμίδων. Αιώνας έκοιμήθησαν οί βασιλείς τών 'Αχαιών ήσυχοι εις τούς τά-

‘Η Πύλη τών Λεόντων

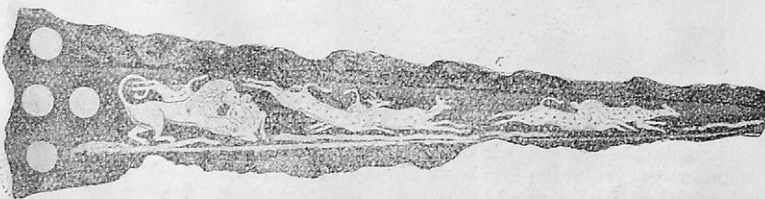
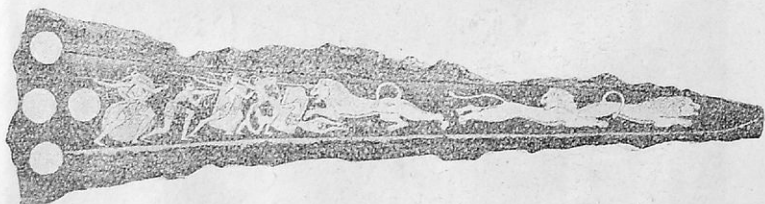
‘Η περίφημος είσόδος τής άκροπόλεως τών Μυκηνών. Φαίνονται τά πελώρια τείχη. ‘Η πύλη έχει ύψος και πλάτος 3 μέτρα. ‘Η πέτρα, ή όποία τήν σκεπάζει, έχει μήκος 4 1/2 μ., ύψος 1 μ. και πλάτος 2 μ. Έπάνω από τήν πύλην είναι δύο λεοντάρια σκαλισμένα εις τήν πέτραν και στέκονται τό ένα άντίκρυ εις τό άλλο από τά δύο μέρη ενός κίονος. Λείπουν αί κεφαλαί των, αί όποίαι πιθανώς ήσαν από άρσίχαλκον έπιχρυσωμένον.

φους των εις τό μέσον του πολυτελοῦς θησαυροῦ των, έως
ότου ή σκαπάνη του Σ λ ή μ α ν έτάραξε τόν ὕπνον των.

Σχέδιον μυκηναϊκοῦ μεγάρου

Ἡ μυκηναϊκὴ κατοικία ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα στενόμετρον δωμάτιον, τοῦ ὁποῖου ἡ στέγη καὶ οἱ δύο πλάγιοι τοῖχοι ἐκτείνονται ἔμπρὸς καὶ σχηματίζουν στοάν, ἡ ὁποία στηρίζεται εἰς δύο στύλους. Αὕτῃ εἶναι ἡ αἶθουσα, δηλαδὴ τὸ φωτεινὸν μέρος τῆς οἰκίας. Ἀπὸ ἐδῶ εἰσέρχεται κανεὶς εἰς τὸ κύριον δωμάτιον, τὸ μέγαρον, τὸ ὁποῖον στηρίζεται εἰς τέσσαρας στύλους καὶ ἔχει εἰς τὸ μέσον τὴν ἐστίαν. Εἰς τὴν στέγην καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐστίαν ἦτο μία τρύπα, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐβγαίνειν ὁ καπνός. Τὸ μέγαρον δὲν ἔχει παράθυρα καὶ φωτίζεται ἐπὶ τὴν θύραν καὶ ἀπὸ τὸ ἀνοιγνυμὰ τῆς στέγης. Εἶναι οἰκοδόμημα τῶν ψυχρῶν κλιμάτων, τοῦ ὁποῖου τὸν τύπον ἔφεραν οἱ Ἀχαιοὶ καθὼς καὶ τὴν ἐνδυμασίαν των ἀπὸ τὴν βορινὴν πατρίδα των. Ἐχει ὁμῶς μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, διότι ἀπ' αὐτὸ ἀνεπτύχθη τὸ σχέδιον τοῦ ἐλληνικοῦ ναοῦ.

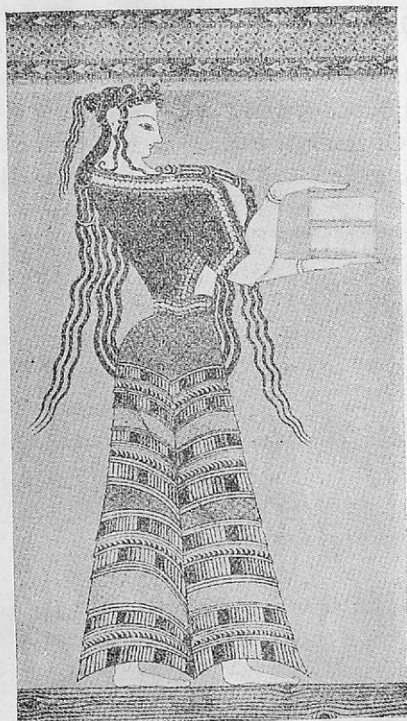

Μυκηναϊκά ἐγχειρίδια

Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν

Εὐρέθησαν εἰς τοὺς τάφους τῶν Μυκηνῶν. Εἶναι ἀπὸ ὀρείχαλκον μὲ σκαλίσματα ἀπὸ χρυσὸν καὶ ἄργυρον. Εἰς τὴν μίαν ὄψιν εἰκονίζονται νέοι ὀπλισμένοι ποὺ κυνηγοῦν λεοντάρια, εἰς τὴν ἄλλην ἓνα λεοντάρι κυνηγεῖ ζαρκάδια. Αἱ παραστάσεις κάμνουν ἐντύπωσιν μὲ τὴν ζωηρότητά των.

Ὁ γερμανὸς ἀρχαιολόγος Σλήμαν εἶναι ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν ἔμπνευσιν νὰ σκάψῃ ὀνομαστὰς τοποθεσίας τοῦ παλαιότερου πολιτισμοῦ τῆς Ἑλλάδος. Κατ' ἀρχὰς ἦτο ἔμπορος, ἀλλ' εἶχε διαβάσει μὲ ἀγάπην τὸν Ὅμηρον καὶ ἠθέλησε νὰ εὔρῃ τὰ ἴχνη τῶν ὀμηρικῶν ἡρώων. Τὸ 1876 ἔκαμεν ἀνασκαφὰς εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Μυκηνηῶν καὶ ἀνεκάλυψε παλαιολιθικούς τάφους, γεμάτους ἀπὸ ἀντικείμενα μεγάλης ἀρχαιολογικῆς ἀξίας. Ὁ Σλήμαν ἀνεκάλυψεν ἐπίσης σπουδαῖα εὐρήματα εἰς τὴν Τροίαν. Τοιοῦτοτρόπως ἔδωσε τὴν πρώτην ὥθησιν εἰς τὰς ἀνασκαφὰς, αἱ ὁποῖαι ἔφεραν εἰς τὸ φῶς τὴν προϊστορικὴν Ἑλλάδα.

Ἡ κυρία μὲ τὴν πυξίδα

τοιχογραφία τοῦ ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος,
Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν

Οἱ Ἕλληνες τῶν ἱστορικῶν χρόνων δὲν ἐλησμόνησαν ὁλωςδίολου τὴν δόξαν τῶν Μυκηνηῶν. Διηγοῦντο πολλὰ διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δύναμιν τῶν βασιλέων. Ὁ βασιλεὺς τῶν Μυκηνηῶν Ἀγαμέ-

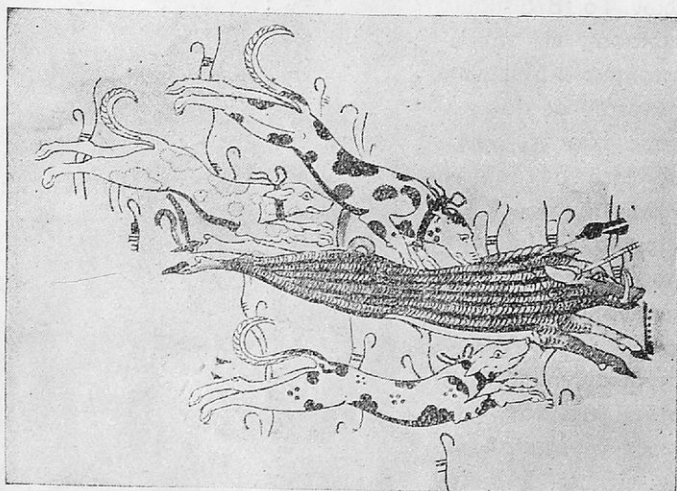
Ἀπὸ τὰς μεγάλας παραστάσεις, αἱ ὁποῖαι ἐστόλιζαν τοὺς τοίχους τοῦ ἀνακτόρου. Ἡ κυρία φορεῖ τὰ ἐπίσημα ἐνδύματά της καὶ κρατεῖ ἐλεφαντίνην πυξίδα. Ἡ ἐνδυμασία καὶ ἡ στάσις της ἐνθυμίζουν κυρίας τῆς ἐποχῆς μας. Τὰ ζωηρὰ χρώματα ἐδίδαν ἐξαιρετικὴν κίνησιν εἰς τὸ πρωτότυπον.

μνων εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῆς Τροίας καὶ γενικῶς μὲ τοὺς χρόνους αὐτοὺς συνδέονται οἱ κυριώτεροι μῦθοι τῶν Ἑλλήνων.

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΔΩΡΙΕΩΝ

Αΐφνης ὅμως ἐπῆλθε τρομερὰ καταστροφή. Περί τὸ 1100 ἤρχισαν νὰ καταβαίνουν εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ Δωριεῖς. Δυνατώτεροι σωματικῶς καὶ ὡπλισμένοι μὲ σιδηρὰ ὄπλα, **1100** ἐνίκησαν τοὺς Ἀχαιοὺς, ἐκυρίευσαν τὰς ὀχυρὰς ἀκροπόλεις, ἐφόνευσαν τοὺς βασιλεῖς καὶ διήρπασαν τοὺς θησαυροὺς των.

Οἱ Δωριεῖς ὑπέταξαν τὴν Θεσσαλίαν, ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐπέρασαν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐκυρίευσαν

Κυνήγι ἀγριοχοίρου

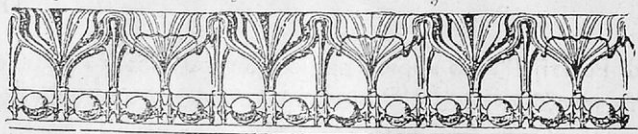
τοιχογραφία Τίρυνθος, Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν

τὴν Κόρινθον, τὸ Ἄργος, τὴν Λακωνικὴν, τὴν Μεσσηνίαν κτλ. Εἰς τὴν Λακωνικὴν ἐγκατεστάθη ἡ ἰσχυροτάτη δωρικὴ φυλή, οἱ Λάκωνες ἢ Σπαρτιᾶται, οἱ ὅποιοι ἐγιναν ὀνομαστοὶ εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους.

Ἡ ὀρμητικὴ αὐτὴ ἐπιδρομὴ ἀνεστάτωσε τὴν Ἑλλάδα. Ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς κατεστράφη. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς κατοίκους ἐγκατέλειψαν τὴν χώραν καὶ ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς νέας ἀναστατώσεις. Αἱ νῆσοι ἦσαν ἀνήσυχοι, αἱ ἡπειροὶ ἐπίσης, λέγει μίᾳ ἐπιγραφῇ τοῦ

Φαραώ Ραμσή Γ'. Τὸ κύριον ρεῦμα τῶν φυγάδων διηυθύνθη πρὸς τα παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, τὰ ὅποια ἀπὸ ἐτῶν κατεῖχαν οἱ Ἀχαιοί. Ὅσοι ἀπὸ τοὺς παλαιούς κατοίκους ἔμειναν εἰς τὰς κατακτηθείσας ἀπὸ τοὺς Δωριεῖς χώρας ἔγιναν δουλοπαροικοί, εἴτε εἰλωτες ὅπως τοὺς ἔλεγαν εἰς τὴν Σπάρτην.

Οἱ μεταγενέστεροι Ἕλληνες διετήρησαν ζωηρὰν ἀνάμνησιν τῆς δωρικῆς μεταναστεύσεως. Αἱ λεπτομέρειαι ὅμως τῶν γεγονότων ἐλησμονήθησαν καὶ οἱ Δωριεῖς ἔπλασαν τὴν παράδοσιν ὅτι ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Δωριέων ἦτο ἐπιστροφή εἴτε καθ' ὁδόν, ὅπως ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι, τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἡρακλέους, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐκδιώξει ὁ Εὐρυσθεὺς ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

ΟΙ ΟΜΗΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ (9ος καὶ 8ος π.Χ. αἰών)

Ἡ ΕΛΛΑΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΔΩΡΙΚΗΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΙΝ

Ἡ δωρική μετανάστευσις ἔφερε μεγάλην μεταβολὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ χώρα ἥλλαξε κυριάρχους, διότι οἱ Δωριεῖς ἐπεκράτησαν σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ μέρη. Θεσσαλία, Στερεὰ Ἑλλάς καὶ Πελοπόννησος ἔγιναν δωρικά. Μόνον ἡ Ἀττικὴ καὶ ἡ Εὐβοία δὲν ὑπέκυψαν εἰς τοὺς κατακτητάς. Σημαντικὸν μέρος τῶν παλαιῶν κατοίκων κατέφυγεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλλάς ἔλαβε τὴν ὁριστικὴν τῆς μορφήν, τὴν ὁποίαν βλέπομεν εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Αἱ διάφοροι φυλαὶ ἐγκατεστάθησαν ὁριστικῶς καὶ ἤρχισαν νὰ διαμορφώνωνται τὰ κράτη.

Ἄλλ' ὁ κρητομυκηναϊκὸς πολιτισμὸς ἐδέχθη δυνατόν κτύπημα, ἡ πρόοδος τῆς χώρας ἐσταμάτησε καὶ ἡ τέχνη ὥπισθοδρόμησεν. Ἀντὶ τῶν κομψῶν κρητομυκηναϊκῶν ἀγγείων μέτὰς φυσικωτάτας παραστάσεις ἔχομεν τώρα μεγάλα χονδροειδῆ ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα φέρουν ὡς κοσμήματα ἀπλᾶ γεωμετρικὰ σχέδια (γραμμάς, κύκλους κτλ.) ἢ παραστάσεις πολὺ ἀτέχνους. Ἐν τούτοις ὁ ἀρχαῖκός πολιτισμὸς δὲν κατεστράφη τελείως, διότι διετηρήθη εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, ὅπου κατέφυγαν οἱ Ἀχαιοί. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἔμειναν ἀρκετὰ στοιχεῖα, ὥστε νὰ χρησιμεύσουν ὡς ἀφορμὴ διὰ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ μεταγενεστέρου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ κυριαρχία ὅμως τῆς θαλάσσης ἔφυγεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων καὶ περιῆλθεν εἰς τοὺς Φοίνικας. Διὰ τοῦτο οἱ Ἕλληνες ἀργότερα ἐνόμισαν ὅτι οἱ Φοίνικες ἦσαν οἱ πρῶτοι ναυτικοὶ τῆς Μεσογείου καὶ ὅτι ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ θαλάσσης ἡ το φοινικικόν.

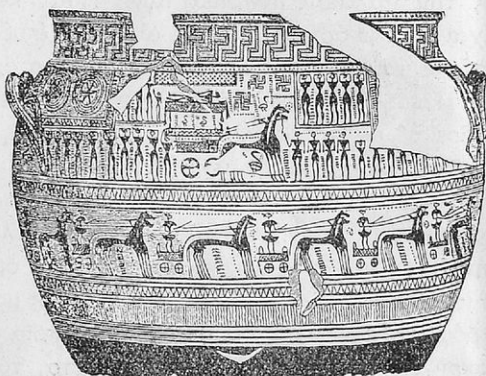
Μετὰ τὴν δωρικὴν μετανάστευσιν ἐπὶ δύο ἕως τρεῖς αἰῶνας ἡ Ἑλλὰς εἶναι χώρα γεωργικὴ. Ἐχει δύο κοινωνικὰς τάξεις

μόνον, ὅπως αἱ χῶραι τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἡ οἰκονομικὴ τῆς ζωῇ εὐρίσκεται εἰς πρωτόγονον κατάστασιν. Δὲν ἔχει τεχνί-
τας, δὲν ἔχει ἀνεπτυγμένην βιομηχανίαν, ἐμπόριον, σημαντικὴν
ναυτιλίαν οὔτε μεγάλας πόλεις. Τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας
τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας μετὰ τὴν δωρικὴν μετανάστευσιν, δη-

Γεωμετρικὸν ἀγγεῖον

Παρίσιον, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη

Ἀγγεῖον Διπύλου

Ἀθῆναι, Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον

Φαίνεται πολὺ καθαρὰ ἡ μεγάλη διαφορὰ ἀπὸ τὰ κρητικὰ ἀγγεῖα. Τὸ ἀγγεῖον ἀριστερὰ ἔχει ὡς κοσμήματα πολὺ ἀπλᾶς γραμμάς καὶ κάπου κά-
που σχέδια κάπως πολυπλοκώτερα ἢ πτηνὰ πολὺ ἀτεχνα. Δεξιὰ εἶναι
ἓνα ἀπὸ τὰ ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν εἰς τὸ Δίπυλον. Καὶ εἰς τὰ ἀγγεῖα
τοῦ Διπύλου τὰ σχέδια εἶναι πόλιν ἀπλᾶ γεωμετρικά, ἀλλὰ μεταξὺ αὐτῶν
βλέπομεν ἰχθυογραφήματα ἀδέξια, ποὺ θέλουν νὰ παραστήσουν σκηνὰς ἀπὸ
τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Εἰς τὸ ἀνωτέρω ἀγγεῖον παριστάνεται κηδεῖα. Εἰς
τὸ μέσον βλέπομεν ἓνα ἀμάξι μὲ δύο ἄλογα καὶ ἐπάνω τὸν νεκρόν. Οἱ ἄν-
θρωποι ποὺ συνοδεύουν τὴν κηδεῖαν ἔχουν σηκωμένα τὰ χέρια καὶ κρα-
τοῦν τὸ κεφάλι, τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι κλαίουں. Ὁ τεχνίτης ἐγέμισε τὰ
κενὰ μὲ διάφορα σχέδια καὶ πουλιά.

λαδὴ τὸν 9ον καὶ τὸν 8ον π.Χ. αἰῶνα, ὀνομάζουσιν Ὀμηρι-
κοὺς χρόνους, διότι τὰς πληροφορίας μας διὰ τὴν ἐπο-
χὴν αὐτὴν ἀντλοῦμεν ἀπὸ τὰ ὀμηρικὰ ποιήματα.

Α ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΙΣ ΤΗΝ Μ. ΑΣΙΑΝ

Ἡ ἀκμαιότερα καὶ ἡ πλέον ἀνεπτυγμένη χώρα τῆς Ἑλλάδος
μετὰ τὴν δωρικὴν μετανάστευσιν εἶναι ἡ Μ. Ἀσία. Ἐκεῖ κα-
τέφυγαν οἱ ἀπόγονοι τῶν Ἀχαιῶν καί, ἐπειδὴ ἐγκατεστά-
θησαν εἰς χώραν εὐφορον καὶ εἰς κλίμα πολὺ καλόν, ἐξηκολού-
θησαν νὰ προοδεύουν. Ὁ ἀκμαιότερος κλάδος τῶν Ἀχαιῶν,
οἱ ὁποῖοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ὠνομάσθησαν
Χ. Θεοδωρίδου—Α. Λαζάρου. Ἱστορία. Α' Γυμνασίου

ἀργότερα Ἴωνες. Οἱ μικρασιῶται Ἕλληνες ἦσαν πλησιέστερον εἰς τοὺς παλαιοὺς ἀνεπτυγμένους λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς, τοὺς Φοίνικας, τοὺς Αἰγυπτίους, τοὺς Χαλδαίους. Τοὺς ἐγνώρισαν καλύτερα καὶ ἔμαθαν ἀπ' αὐτοὺς πολλὰ χρήσιμα πράγματα.

Οἱ Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας ἐξηκολούθησαν νὰ ζοῦν ὅπως εἰς τὴν παλαιὰν πατρίδα των. Ἦσαν κυρίως γεωργοὶ καὶ εἶχαν εἰς τὴν ἀρχὴν βασιλεῖς, οἱ ὅποιοι ἐκυβέρνησαν τὸ κράτος μαζί μὲ τοὺς εὐγενεῖς. Ἐκτιζαν ἀνάκτορα ὅμοια μὲ τὰ μυκηναϊκά, κατεγίνοντο εἰς τὰ πολεμικά, ἐθεώρουν τὴν πολεμικὴν ἀνδρείαν ὡς τὸ μεγαλύτερον προτέρημα, ἦσαν εὖθυμοι καὶ γεμάτοι διάθεσιν καὶ ὁρμῇ.

Ἀργότερα οἱ μικρασιῶται Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τὴν ναυτιλίαν. Κατ' ἀρχὰς εἶχαν πλοῖα ἀτελῆ καὶ συνήντησαν πολλὰς δυσκολίας. Σιγὰ σιγὰ ὅμως ἐτελειοποίησαν τὴν ναυτικὴν τέχνην καὶ ἔπλεαν διαρκῶς μακρύτερα. Δὲν τοὺς ἐτρόμαζαν πλέον τὰ παραμύθια, τὰ ὅποια διηγοῦντο διὰ τὰς μακρινὰς θαλάσσας καὶ διὰ τὰ τέρατα, τὰ ὅποια καταστρέφουν τὰ πλοῖα καὶ ἀρπάζουν τοὺς ἀνθρώπους. Οἱ Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας ἔγιναν σπουδαῖοι ναυτικοὶ καὶ ἤρχισαν νὰ συναγωνίζονται τοὺς Φοίνικας.

Οἱ ἄποικοι δὲν ἐλησμόνησαν τὴν παλαιὰν των πατρίδα. Ἦξευραν ὅτι οἱ πρόγονοὶ των εἶχαν ζήσει εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ οἱ βασιλεῖς των ἦσαν ὑπερήφανοι, διότι κατάγονται ἀπὸ τὰς βασιλικὰς οἰκογενεῖας τῶν ἡρωικῶν χρόνων, ἀπὸ τὸν Θησέα, τὸν Ἀγαμέμνονα, τὸν Ἀχιλλέα καὶ τοὺς ἄλλους ἥρωας τοῦ Τρωικοῦ πολέμου, καὶ διηγοῦντο πολλοὺς μύθους διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὰ κατορθώματα τῶν προγόνων των. Εἰς τὰ συμπίπτοντα καὶ εἰς τὰς διασκεδάσεις των οἱ μουσικοὶ, τοὺς ὁποίους ὠνόμαζαν ἀοιδούς, ἔψαλλαν τὰ κατορθώματα καὶ τὰ παθήματα τῶν μυθικῶν ἐκείνων ἡρώων, διότι ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα των ἦτο τιμὴ καὶ δόξα διὰ τοὺς ἀπογόνους.

ΤΑ ΟΜΗΡΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Ἀπ' αὐτοὺς τοὺς χρόνους σώζονται δύο σπουδαῖα ποιήματα, ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια, τὰ ὅποια ἔκαμεν ὁ ποιητὴς **Ὅμηρος**. Πότε ἔζησε καὶ τί ἦτο ὁ Ὅμηρος δὲν γνωρίζομεν. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν ὅτι ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην ἢ τὴν Χίον καὶ ὑπέθεταν ὅτι ἔζησε τὸν 9ον ἢ τὸν 8ον αἰῶνα. Ἀλλὰ τὰ

ποιήματά του είναι τόσον ώραϊα, ὥστε ἀποροῦμεν πῶς ἡ ποιητικὴ τέχνη εἶχε φθάσει τότε εἰς τόσην τελειότητα.

Ἡ Ἰλιάς μᾶς διηγεῖται τὸν Τρωικὸν πόλεμον. Ἀρχίζει ἀπὸ τὸ σημεῖον, ὅπου ὁ Ἀχιλλεὺς φιλονεικεῖ μὲ τὸν Ἀγαμέμνονα, ἀποσύρεται εἰς τὴν σκηνὴν του καὶ δὲν λαμβάνει μέρος εἰς τὸν πόλεμον. Ἀλλὰ μὲ τὸ κεντρικὸν αὐτὸ ἐπεισόδιον πλέκονται πολλαὶ ἄλλαι διηγήσεις.

Ἡ Ὀδύσσεια περιγράφει τὰς περιπλανήσεις τοῦ Ὀδυσσεύς. Ὁ πονηρὸς βασιλεὺς τῆς Ἰθάκης ἀφοῦ ἐπολέμησε δέκα χρόνια εἰς τὴν Τροίαν καὶ ἀφοῦ τέλος μὲ τὴν παύουργίαν του ἐκυρίευσεν τὴν πόλιν τοῦ Πριάμου, πλανᾶται ἄλλα δέκα χρόνια εἰς τὴν θάλασσαν προσπαθῶν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του, ὅπου τὸν περιμένει ἡ πιστὴ του σύζυγος Πηνελόπη.

Τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου εἶναι τὰ ἀρχαιότερα ἑλληνικὰ λογοτεχνήματα, ἀπὸ ὅσα ἐσώθησαν. Ἐχουν μεγάλην ποιητικὴν ἀξίαν καὶ γενικῶς εἶναι ἀπὸ τὰ θαυμασιώτερα δημιουργήματα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, εἰς τὰ ὁποῖα μὲ πρωτοφανῇ παρατηρητικότητα καὶ ἐξαιρετικὴν ζωηρότητα περιγράφονται οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ἥθη τῶν μακρινῶν ἐκείνων χρόνων.

Ἡ ΖΩΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΟΜΗΡΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα εἶναι μυθικαὶ διηγήσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουν ἄμεσον σχέσιν μὲ ἱστορικὰ γεγονότα. Ἀλλ' αἱ ζωηραὶ καὶ λεπτομερεῖς περιγραφαὶ ἀναπαριστάνουν τὴν ζωὴν καὶ τὰ ἥθη τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς τοῦ ποιητοῦ.

Εἰς τὴν Ἰλιάδα οἱ Ἕλληνες μᾶς ἐμφανίζονται ὡς νέοι καὶ γεμάτοι ὁρμῇ. Ἀγαποῦν τὴν ζωὴν, λατρεύουν τὰ ώραϊα πράγματα καὶ θυσιάζονται διὰ τὴν τιμὴν. Εἶναι ὅμως ἀκόμη τραχεῖς καὶ δὲν ἔμποροῦν νὰ ἐξουσιάσουν τὰ πάθη των. Ὁ Ἀχιλλεὺς π.χ. ἀφίνει ἄταφον τὸν ἐχθρόν του Ἐκτορα, διὰ νὰ τὸν

Ὁ Ὀμηρος, ἀρχαία προτομή
Ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος καὶ
τῆς Ὀδυσσεΐας ὅπως τὸν ἐφαν-
τάζοντο οἱ Ἕλληνες ἀργότερα.

ἔξευτελίση περισσότερον. Εἰς τὴν Ὀδύσσειαν οἱ ἄνθρωποι ἔγιναν ἡμερώτεροι. Γνωρίζουν πολὺ περισσότερα πράγματα ἀπὸ τοὺς ἥρωας τοῦ Τρωικοῦ πολέμου. Τὰ πάθη των δὲν εἶναι τόσο βίαια, ἡ ζωὴ καὶ οἱ τρόποι των εἶναι λεπτότεροι.

Ὁ Ἀχιλλεύς, ἀπὸ ἐρυθρόμορφον ἀγγεῖον τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

Ἡ ὁμηρικὴ κοινωνία δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν γεωργικὴν κοινωνίαν, τὴν ὁποίαν συναντῶμεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἱστορίας ὅλων τῶν λαῶν. Ἐχει δύο κοινωνικὰς τάξεις, τοὺς εὐγενεῖς γαιοκτῆμονας, τοὺς λεγομένους ἀρίστους, καὶ τὸν λαόν, δηλαδὴ τοὺς δουλοπαροίκους γεωργοὺς. Ἡ κτηνοτροφία καὶ ἡ γεωργία εἶναι τὰ κύρια μέσα τῆς ζωῆς. Ἡ τέχνη εἶναι ὀλίγον ἀνεπτυγμένη. Ὅ,τι ἕκαστος χρειάζεται, ἐνδύματα, κατοικίαν, ὅπλα, κατασκευάζει εἰς τὸ κτῆμα του.

Ὅλα τὰ ἑλληνικὰ κράτη κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους ἔχουν κληρονομικοὺς βασιλεῖς (πατρικαὶ

βασιλεῖαι). Ἀλλ' ἡ ἐξουσία των ἔχει περιορισθῇ πολὺ ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἐνίστε ἴσὴν δύναμιν μὲ τὸν βασιλέα καὶ εἰς πολλὰ μέρη μάλιστα καὶ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως.

Τὴν χώραν κυβερνοῦν ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι καταγίνονται εἰς τὰ πολεμικά, καὶ ἡ πολεμικὴ ἀνδρεία θεωρεῖται ἡ μεγαλυτέρα ἀρετὴ. Κατέρχονται εἰς τὸν πόλεμον βαρέως ὅπλισμένοι καὶ ἐξάκολουθοῦν νὰ πολεμοῦν μὲ ἄρματα ὅπως οἱ Ἀχαιοί. Ἀλλὰ τὰ ὀρειχάλκινα ὅπλα ἀντικατεστάθησαν ἀπὸ τὰ σιδηρᾶ. Οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ εὐγενεῖς κατασκευάζ-

ζουν άνέτους κατοικίας, αϊ όποιαι ένθυμίζουσι τὰ μέγαρά τών Μυκηνών και τῆς Τίρυνθος.

Ἡ παλαιότητα αὐτῇ έποχῇ έχάρισεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ δύο ποιήματα τοῦ Ὅμηρου, τὰ όποια έλαβαν σπουδαιότητα θέσιν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ έλληνικοῦ λαοῦ και εἶχαν μεγάλην έπιρροὴν εἰς τὴν ανάπτυξιν του. Οἱ ποιηταὶ και λο-

Ὁ πολεμιστὴς ἀποχαιρετᾷ τὴν γυναῖκα του, ἀπὸ ἑνα εἰκονογραφημένον ἀγγεῖον τοῦ Δούριδος (Βιέννη)

Ἡ σκηνὴ παριστάνει ἑνα όμηρικόν πολεμιστὴν, ὁ όποῖος εἶναι έτοιμος ν' ἀναχωρήσῃ διὰ τὸν πόλεμον. Ἡ γυναῖκα του ἀπὸ ἑνα μικρόν ἀγγεῖον ποῦ κρατεῖ χύνει κρασί εἰς τὴν γῆν, κάμνει δηλαδὴ σπονδὴν.

γογράφοι έθεώρησαν τὸν Ὅμηρον πρότυπον, οἱ γλύπται και οἱ ζωγράφοι αὐτὸν εἶχαν ἀκένωτον πηγὴν έμπνεύσεως. Ἀλλὰ και ἡ θρησκεία και ὁ κόσμος τών θεών και ήρώων έλαβαν ἀπὸ τὸν Ὅμηρον τὴν όριστικὴν των διαμόρφωσιν.

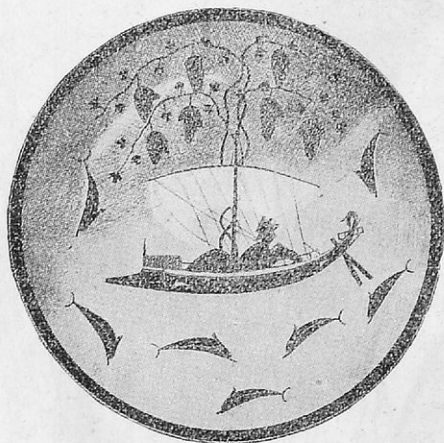

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΠΟΙΚΙΩΝ

ΘΑΛΑΣΣΟΠΛΟΪΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Εἰς τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα βλέπομεν ὅτι οἱ εὐγενεῖς τῶν Ἑλλήνων δὲν εἶναι μόνον γαιοκτήμονες, ἀλλὰ συγχρόνως πολεμισταί, πειραταὶ καὶ ἔμποροι. Δεικνύουν ἀγάπην εἰς τὰ θαλασσινὰ ταξίδια καὶ τὰς περιπετείας. Ἡ ὁρμὴ πρὸς τὴν

Ὁ Διόνυσος ταξιδεύει, ἀπὸ ἑνα εἰκονογραφημένον ἀγγεῖον τοῦ Ἐξηκτὰ τοῦ 540 π. Χ. περίπου — Μόναχον, Ἰταλιὰ Πινακοθήκη
Ἡ ἀγάπη εἰς τὰ ταξίδια ἔκαμε τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας νὰ φαντασθῶν ὅτι καὶ οἱ θεοὶ τῶν ταξιδεύουν διαρκῶς. Ἡ χαριτωμένη αὐτὴ παράστασις μᾶς δίδει μίαν ἰδέαν διὰ τὰ καράβια, μὲ τὰ ὅποια διέσχισαν οἱ Ἕλληνες τὴν Μεσόγειον, διὰ νὰ ζητήσουν χώρας πρὸς ἀποικισμόν.

θάλασσαν αὐξάνει διαρκῶς καὶ οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 7ου καὶ 6ου αἰῶνος γίνονται ἀξιολογώτατοι ναυτικοί.

Ἀντιπάλους εἰς τὴν θάλασσαν ἔχουν τοὺς Φοίνικας. Ἀλλ' ἐνῶ οἱ Φοίνικες εἶναι κυρίως πονηροὶ ἔμποροι, ταξιδεύουν διὰ τὸ κέρδος μόνον καὶ ἀποκρύπτουν ἐπιμελῶς τοὺς δρόμους καὶ τὰς χώρας, τὰς ὁποίας ἀνακαλύπτουν, οἱ Ἕλληνες

συνδυάζουν τὸ κέρδος μὲ τὴν περιέργειαν καὶ τὴν φιλομάθειαν καὶ διηγοῦνται περισσότερα ἀπὸ ὅσα εἶδαν. Διὰ τοῦτο αὐτοὶ εἶναι κυρίως οἱ πρῶτοι ἐξερευνηταὶ τῆς ἀρχαιότητος. Δὲν ἔμεινε γωνία τῆς Μεσογείου ἢ πτυχή τῆς παραλίας, τὴν ὁποίαν δὲν ἐξερεύνησαν καὶ δὲν διεφώτισαν. Τὸ σκότος τοῦ μυστηρίου διασκορπίζεται, τὰ θαλάσσια τέρατα, ἡ Σκύλα, ἡ Χάρυβδις, αἱ Ἀρπυιαί, τὰ ὁποῖα οἱ Ἕλληνες ἐπίστευαν ὅτι παραμόνευαν τὰ εὐθραυστα σκάφη τῶν θαλασσοπόρων ἀπὸ τοὺς βράχους των, ἀπεδείχθησαν ὅτι ἦσαν γεννήματα τῆς φαντασίας.

Εἰς τὸν συναγωνισμὸν μὲ τοὺς Φοίνικας ἐπικρατοῦν οἱ Ἕλληνες. Τότε γίνεται κάτι ἀξιοθαύμαστον. Οἱ Ἕλληνες κινοῦνται πρὸς τὸ ἐξωτερικόν. Ὅλοι ἔχουν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ταξιδεύσουν, νὰ γνωρίσουν ξένας χώρας, νὰ πλουτήσουν ἀπὸ τολμηρὰς ἐπιχειρήσεις ἢ νὰ εὔρουν ἄλλον τόπον πλουσιώτερον καὶ εὐτυχέστερον διὰ νὰ ζήσουν.

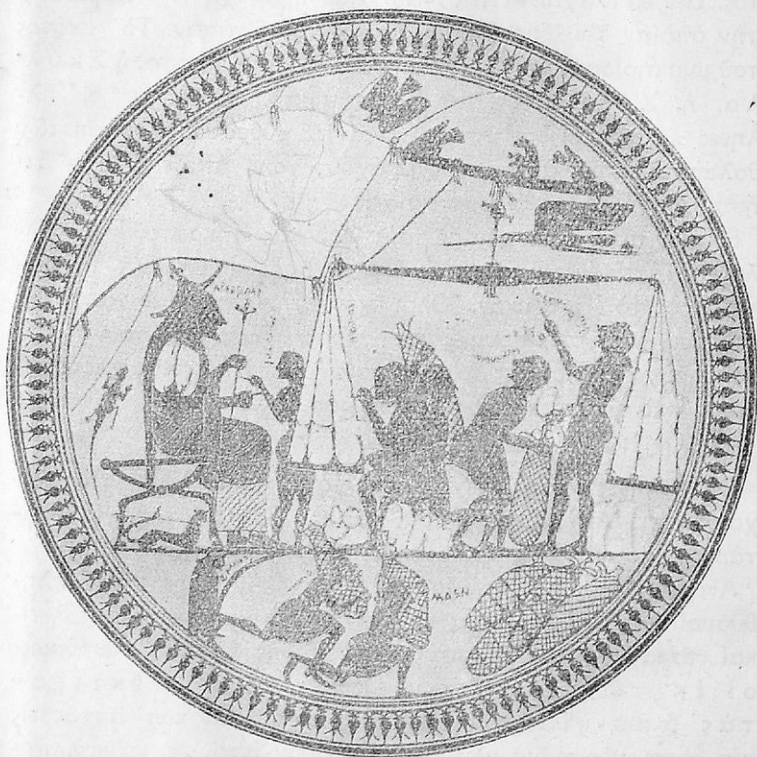
Αἱ ΑΠΟΙΚΙΑΙ

Οἱ Ἕλληνες εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἀποικιακὸς λαὸς τῆς ἀρχαιότητος. Ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἕως τὸ Γιβραλτὰρ ἐγέμισαν τὰς παραλίας μὲ τὰς ἀποικίας των.

Αἷτια τοῦ ἀποικισμοῦ ἦσαν κατ' ἀρχὰς ἡ αὐξησις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ ἀνεπάρκεια τῆς γῆς καὶ συγχρόνως αἱ πολιτικαὶ παραχαί. Ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης γράφει συντόμως: οἱ ἐκ τῶν στάσεων ἐκπίπτοντες ἐκτιζοὺν τὰς ἀποικίας. Οἱ Ἕλληνες μετέβησαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὰς ξένας χώρας διὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν μονίμως, νὰ καλλιεργήσουν τὴν γῆν καὶ νὰ σχηματίσουν νέαν πατρίδα. Αἱ παλαιότεραι λοιπὸν ἀποικίαι ἦσαν ἀποικίαι ἐγκαταστάσεως. Ἀργότερα, ὅταν ἀνεπτύχθη τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία, οἱ Ἕλληνες διευθύνονται εἰς τοὺς τόπους τῆς μεγάλης παραγωγῆς, εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Νότιον Ρωσσίαν, αἱ ὁποῖαι παράγουν σιτηρά, εἰς τὸν Καύκασον, ὁ ὁποῖος δίδει ξυλείαν, καὶ ἰδρύουν εἰς τὰ παράλια τῶν χωρῶν αὐτῶν ἐμπορικὰς σταθμούς. Αὐταὶ εἶναι αἱ ἀποικίαι ἐκμεταλλεύσεως.

Τὸ κράτος ὑποστηρίζει τοὺς ἀποίκους καὶ δίδει τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐπιχειρήσεως, τὸν λεγόμενον οἰκιστὴν, ὁ ὁποῖος

ἀνήκει συνήθως εἰς τὰς ἀρχαιοτέρας οἰκογενείας. Ἡ ἀναχώρησις γίνεται ἔπειτα ἀπὸ ἱεροτελεστίαν καὶ μὲ μεγάλην πομπήν. Οἱ ἄποικοι παίρνουν ἀπὸ τὸν ναὸν τῆς Ἑστίας τὸ ἱε-

Ὁ βασιλεὺς Ἀρκεσίλας φορτῶναι σίλφιον, ἐπὶ ἀγγεῖον τῆς Λακωνικῆς τοῦ 560 π. Χ. περίπου—Παρίσιοι, Νομισματικὸν Μουσεῖον

Ἀρχαϊκὴ παράστασις, ἴσως γελοιογραφία. Ὁ βασιλεὺς τῆς Κυρήνης Ἀρκεσίλας, ὁ ὁποῖος ἦτο περίφημος διὰ τὰ πλοῦτη καὶ τὴν φιλαργυρίαν του, μὲ περίεργον ἐνδυμασίαν κάθεται εἰς τὸ πλοῖον καὶ ἐπιβλέπει τὸ ζύγισμα καὶ τὴν φόρτωσιν τοῦ σιλφίου. Κάτω εἶναι ἡ ἀποθήκη τοῦ πλοίου μὲ τὸν φύλακα εἰς τὴν θύραν.

ρὸν πῦρ, τὸ ὁποῖον τοποθετοῦν εἰς τὸν ναόν, τὸν ὁποῖον κτίζουν εἰς τὴν νέαν πατρίδα των. Ἡ ἀποικία τυπικῶς εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὴν μητρόπολιν, κατ' οὐσίαν ὁμως ὑπάρχουν πολλοὶ δεσμοὶ μεταξὺ ἀποικίας καὶ μητροπόλεως, ἡ κοινὴ θρησκεία, ἡ κοινὴ γλῶσσα, τὰ ἔθιμα, οἱ νόμοι κτλ. Οἱ

ἄποικοι σέβονται τὴν μητρόπολιν, λαμβάνουν μέρος εἰς τὰς ἐφορτάς της, ἂν κινδυνεύουν ζητοῦν τὴν συνδρομὴν της, ἢ τὴν βοήθουν, ὅταν αὐτὴ εὐρίσκεται εἰς κίνδυνον. Ἐνίοτε ὁμως ἔρχονται εἰς ρῆξιν καὶ αἱματηροὺς πολέμους. Ἀλλὰ πόλεμος ἀποικίας καὶ μητροπόλεως θεωρεῖται μεγάλη ἀσέβεια.

ἈΠΟΙΚΙΑΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, ΘΡΑΚΗΣ ΚΑΙ ΕΥΞΕΙΝΟΥ

Τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης προσεῖλκυσαν ἐνωρὶς τοὺς Ἕλληνας διὰ τὴν ναυπηγήσιμον ξυλείαν καὶ τὰ μεταλλεῖα των. Αἱ δύο πόλεις τῆς Εὐβοίας Χαλκὶς καὶ Ἐρέτρια ἵδρυσαν πολλὰς ἀποικίας εἰς τὴν Χαλκιδικὴν χερσόνησον, ἡ ὁποία ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ τὴν Χαλκίδα. Ἡ σημαντικωτέρα τῶν χαλκιδικῶν ἀποικιῶν ἦτο ἡ Ὀλυμπία. Οἱ Κορίνθιοι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ βου αἰῶνος ἵδρυσαν τὴν Ποτεΐδιαν. Ἐπίσης πολλαὶ ἀποικίαι ἰδρύθησαν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Θράκης.

Ἀπὸ παλαιοτάτους χρόνους οἱ Ἕλληνες προσπαθοῦν νὰ εἰσδύσουν εἰς τὰ στενὰ τῆς Προποντίδος καὶ εἰς τὴν ὁμιχλώδη θάλασσαν, ἡ ὁποία κρύπτεται ἐκεῖθεν τῶν στενῶν. Ἀνάμνησιν τῶν προσπαθειῶν αὐτῶν διετήρησαν οἱ μῦθοι τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας καὶ τῶν Συμπληγᾶδων.

Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, ὅταν κατενόησαν τὴν σημασίαν τῶν πορθμῶν, Λέσβιοι ἵδρυσαν τὴν Σηστὸν ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Ἑλλησπόντου, Μιλήσιοι τὴν Ἀβυδὸν ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς. Πέραν τοῦ στενοῦ οἱ Μιλήσιοι ἔκτισαν τὸ 675 π.Χ. τὴν Κύζικον καὶ ὁρμώμενοι ἀπ' ἐκεῖ ἰδρύουν σειρὰν ἀποικιῶν εἰς τὴν ἀσιατικὴν παραλίαν τῆς Προποντίδος. Οἱ Μεγαρεῖς ἰδρύουν ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου τὴν Χαλκηδόνα καὶ ὀλίγον ἄργότερα τὸ Βυζάντιον ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς.

Ὁ ἀποικισμὸς τοῦ Εὐξείνου εἶναι σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἔργον τῆς Μιλήτου. Περί τὸ 630 π.Χ. ἰδρύουν τὴν Σινώπην εἰς θέσιν ἐπικαιροτάτην, εἰς τὴν ὁποίαν καταλήγει ἡ ἐμπορικὴ ὁδός, ἡ ὁποία φέρει διὰ μέσου τῆς Μ. Ἀσίας εἰς τὴν Μεσοποταμίαν. Ἡ ἀποικία αὐτὴ ἀκμάζει τόσον πολὺ, ὥστε ἀποικίζει ὅλην τὴν παραλίαν μέχρι τῆς Κολχίδος. Ἡ Ἀμισός καὶ ἡ Τραπεζοῦς εἶναι αἱ σημαντικώτεραι πόλεις εἰς

τὸ σημεῖον τοῦτο. Σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὴν Σινώπην καὶ εἰς θέσιν ἐπίσης ἐπικάειρον οἱ Μιλήσιοι ἰδρύουν τὸν Ἰστρὸν ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου, ὀλίγον νοτιώτερον ἀπὸ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Δουνάβεως, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο τότε Ἰστρος, καὶ ἐκμεταλλεύονται τοὺς δρόμους, οἱ ὁποῖοι διὰ μέσου τῆς κοιλάδος τοῦ ποταμοῦ ὁδηγοῦν εἰς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην.

Νόμισμα Χαλκίδος

Αἱ ἄκται τῆς νοτίου Ρωσσίας, τὰς ὁποίας κατοικοῦν οἱ ἀτίθασοι Σκύθαι, ἐλκύουν τοὺς Μιλησίους μὲ τὸν πλοῦτον τῶν σιτηρῶν. Σημαντικώτερα ἀποικία εἰς τὸ μέρος αὐτὸ εἶναι ἡ Ὀλβία. Εἰς τὸ βάθος τῆς Μαϊώτιδος λίμνης (Ἀζοφικὴ θάλασσα) ἰδρύονται τὸ Παντικάπαιον καὶ ἡ Φαναγορία καὶ ἡ Τάναϊς εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ, τοῦ σημερινοῦ Δών, τὸ βορειότερον σημεῖον τῆς ἑλληνικῆς ἐξαπλώσεως.

Αἱ ἀποικίαι τοῦ Εὐξείνου εἶναι κυρίως σταθμοὶ ἐκμεταλλεύσεως καὶ μένουν πάντοτε ἐκτὸς τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου ὡς τελευταῖοι φρουροὶ κρυμμένοι εἰς τὴν ὁμίχλην τοῦ βορρᾶ.

7 ΑΠΟΙΚΙΑΙ ΤΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ

Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Ἀχαιῶν ἔγιναν αἰτία νὰ κλεισθῇ ἡ Αἴγυπτος εἰς τοὺς ξένους. Ἀλλὰ μετὰ πολλὰς ἀποπείρας οἱ Μιλήσιοι ἐπιτυγχάνουν νὰ ἀνανεώσουν τὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν χώραν τοῦ Φαραῶ. Ὁ Ψαμμήτιχος ἐπιτρέπει νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Ναύκρατιν, ἡ ὁποία ἀνοίγεται εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας, γίνεται δηλαδὴ ἡ μόνη διεθνὴς ἑλληνικὴ ἀποικία, σπουδαιοτάτη ἀγορὰ καὶ κέντρον ἐμπορίου καὶ βιομηχανίας τῶν Ἑλλήνων.

Δωριεῖς ἀπὸ τὴν νῆσον Θήραν ἰδρύουν τὸ 631 π.Χ. εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν σημερινὴν Τρίπολιν τὴν Κυρήνην, ἡ ὁποία ἔγινε πρότυπον γεωργικῆς ἀποικίας. Τὸ παχὺ ἔδαφός της, τὸ ὁποῖον ἐπότιζαν περιοδικαὶ βροχαί, παρήγεν ἄφθονον κριθήν, σῖτον καὶ σίλφιον, ἓνα εἶδος ἱαματικοῦ φυτοῦ, τοῦ ὁποίου ἐγίνετο μεγάλη ἐξαγωγή, ἐνῶ οἱ λόφοι

της ἐκαλύπτοντο ἀπὸ ἀμπέλους καὶ καρποφόρα δένδρα καὶ τὰ πλούσια λειβάδια τῆς ἔτρεφαν μεγάλα ζῶα καὶ ἰδίως ἵππους. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Κυρήνης ἦσαν ὀνομαστοὶ διὰ τοὺς ἵππους των, πολλάκις ἐνίκησαν εἰς τοὺς Δελφοὺς καὶ τὴν Ὀλυμπίαν καὶ ὁ ποιητὴς Πίνδαρος ἐξύμνησε τὸν βασιλέα Ἀρκεσίλαν διὰ τὴν νίκην του.

Αἱ ΑΠΟΙΚΙΑΙ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΣΙΚΕΛΙΑΣ

Ὁ τόπος, εἰς τὸν ὁποῖον ἤκμασαν ἐξαιρετικῶς αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, εἶναι ἡ Κάτω Ἰταλία καὶ ἡ Σικελία. Ἡδη κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα οἱ Ἀχαιοί, καθὼς γνωρίζομεν, εἶχαν φθάσει εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος. Μετὰ τὴν δωρικὴν μετανάστευσιν

περὶ τὸ τέλος τοῦ 8ου αἰῶνος εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἰδρύθησαν τρεῖς σημαντικαὶ ἀποικίαι, τὸ Μεταπόντιον, ἡ Σύβαρις καὶ ὁ Κρότων, αἱ ὁποῖαι ἐδέχθησαν ἄργότερα πολλοὺς Δωριεῖς καὶ ὠμίλησαν τὴν δωρικὴν διάλεκτον. Μετανάσται ἀπὸ τὴν Σπάρτην ἔκτισαν τὴν μόνην σπαρτιατικὴν ἀποικίαν, τὸν Τάραντα, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁμωνύμου κόλπου. Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἐσκέπασαν τὴν παραλίαν τῆς νοτίου Ἰταλίας καὶ ἔδωσαν εἰς τὴν χώραν ὅψιν ἑλληνικὴν καὶ δι' αὐτὸ ὠνομάσθη Μεγάλη Ἑλλάς.

Νόμισμα Συβαριτῶν

Μετὰ τὴν δωρικὴν μετανάστευσιν περὶ τὸ τέλος τοῦ 8ου αἰῶνος εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἰδρύθησαν τρεῖς σημαντικαὶ ἀποικίαι, τὸ Μεταπόντιον, ἡ Σύβαρις καὶ ὁ Κρότων, αἱ ὁποῖαι ἐδέχθησαν ἄργότερα πολλοὺς Δωριεῖς καὶ ὠμίλησαν τὴν δωρικὴν διάλεκτον. Μετανάσται ἀπὸ τὴν Σπάρτην ἔκτισαν τὴν μόνην σπαρτιατικὴν ἀποικίαν, τὸν Τάραντα, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁμωνύμου κόλπου. Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἐσκέπασαν τὴν παραλίαν τῆς νοτίου Ἰταλίας καὶ ἔδωσαν εἰς τὴν χώραν ὅψιν ἑλληνικὴν καὶ δι' αὐτὸ ὠνομάσθη Μεγάλη Ἑλλάς.

Αἱ ἀποικίαι τῆς Σικελίας ἰδρύθησαν ἄργότερα. Μετὰ σφοδροὺς ἀγῶνας πρὸς τοὺς ἐντοπίους καὶ τοὺς Καρχηδονίους οἱ Ἕλληνες ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν καὶ νοτίαν παραλίαν τῆς νήσου, ἐνῶ ἡ βορειοδυτικὴ ἔμεινεν εἰς τοὺς Καρχηδονίους. Πρῶτοι ἔφθασαν οἱ Χαλκιδεῖς, οἱ ὁποῖοι περὶ τὰ μέσα τοῦ 7ου αἰῶνος ἔκτισαν τὴν Νάξον, κατόπιν τὴν Κατάνην, τοὺς Λεοντίνους καὶ εἰς τὰς δύο παραλίας τοῦ στενοῦ μεταξύ Ἰταλίας καὶ Σικελίας τὸ Ρήγιον καὶ τὴν Ζάγκλην, ἡ ὁποία μετωνομάσθη Μεσσήνη, διότι ἄργότερα ἐδέχθη Μεσσηνίους φυγάδας. Ἐπειτα ἀπὸ 40

χρόνια ἤλθαν οἱ Κορίνθιοι, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἰδρύσει σπουδαιοτάτην ἀποικίαν εἰς τὴν νῆσον Κέρκυραν. Τὸ 730 π.Χ. ἰδρύνουν τὰς Συρακούσας, αἱ ὁποῖαι ἀπέβησαν ἡ σημαντικωτάτη πόλις τῆς Δυτικῆς Μεσογείου. Ρόδιοι καὶ Κρήτες ἰδρύνουν ἀργότερα τὴν Γέλαν, ἡ ὁποία κτίζει τὸν Ἀκράγαντα, τὴν δευτέραν μετὰ τὰς Συρακούσας πόλιν τῆς Σικελίας, καὶ τέλος οἱ Χαλκιδεῖς ἰδρύνουν τὴν Ἰμέραν.

Αἱ ἀποικίαι τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας ἦσαν προωρισμέναι ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας νὰ γίνουν κατ' ἐξοχὴν ἀποικίαι ἐγκαταστάσεως.

ΑΠΟΙΚΙΑΙ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

Ἐκεῖθεν τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι εἶναι σποραδικαὶ καὶ χάνονται εἰς τὸ μέσον τοῦ ἀπεράντου βαρβαρικοῦ κόσμου, ὅπως αἱ ἀποικίαι τοῦ Εὐξείνου, καὶ εἶναι σταθμοὶ ἐμπορικοί, ἀποικίαι ἐκμεταλλεύσεως.

Περὶ τὸ 600 π.Χ. οἱ Φωκαεῖς τῆς Μ. Ἀσίας ἰδρυσαν τὴν Μασσαλίαν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ροδανοῦ ποταμοῦ. Οἱ Ἕλληνες ἔφθασαν τοιουτοτρόπως εἰς τὸ τέρμα τῆς Μεσογείου, εἰς τὰς Ἡρακλείους στήλας, ὅπως ἔλεγον τὸν πορθμὸν τοῦ Γιβραλτάρ. Ἐκεῖθεν τοῦ πορθμοῦ ἐκτείνεται ὁ ὠκεανός, ἀχανής, χωρὶς νήσους, μυστηριώδης. Οἱ ναυτικοὶ τῆς Μασσαλίας δὲν ὑποχωροῦν πρὸ τῆς τολμηρᾶς ἐπιχειρήσεως νὰ ἐξερευνήσουν τὸν ὠκεανόν. Ὁ Εὐθύμηνης ἀκολουθεῖ τὴν παραλίαν τῆς Ἀφρικῆς καὶ φθάνει εἰς τὴν Σενεγάλην, ὁ Πυθέας, ὁ μεγαλύτερος Ἕλλην ἐξερευνητής, ἐξιχνιάζει τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι κρύπτονται εἰς τὴν ὁμίχλην καὶ τὰ ρίγη τῶν βορείων θαλασσῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ

Οἱ ἄρχαιοι Ἕλληνες δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐνωθοῦν εἰς ἓνα κράτος, ἀλλ' ἔμειναν ἕως τὸ τέλος χωρισμένοι εἰς μικρὰς πολιτείας καὶ ζήτημα τιμῆς ἐθεώρουν νὰ διατηρήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Οἱ κυριώτεροι λόγοι τοῦ χωρισμοῦ αὐτοῦ εἶναι:

1. Εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπῆρχε μία ἄρκετὰ ἐκτεταμένη πεδινὴ χώρα, ἢ ὅποια νὰ ἀποκτήσῃ τόσῃν δύναμιν, ὥστε νὰ ἐνώσῃ ὅλον τὸ ἔθνος εἰς ἓνα κράτος. Ἀντιθέτως τὰ ὄρη, ἢ θάλασσα καὶ αἱ φάραγγες τῶν ποταμῶν χωρίζουν τὴν Ἑλλάδα εἰς πολλὰ διαμερίσματα, ἀποκλεισμένα τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ἡ γεωγραφικὴ αὕτὴ διάσπασις εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν πολιτικὴν διάσπασιν.

2. Οἱ Ἕλληνες εἶχαν τὸ σύστημα τῆς προσωπικῆς διοικήσεως, συνήθιζαν δηλαδὴ νὰ διαχειρίζονται οἱ ἴδιοι τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους καὶ ὄχι μὲ ἀντιπροσώπους (δηλ. βουλευτάς, πληρεξουσίους κτλ.) ὅπως σήμερον. Ἀλλὰ μὲ αὐτὸ τὸ σύστημα δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ διοικηθῇ τὸ κράτος, ὅταν ἔχῃ μεγαλυτέραν ἑκτασιν.

Δι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ Ἑλλὰς ἔμεινε διηρημένη εἰς πολυάριθμα κράτη, τὰ περισσότερα πολὺ μικρὰ καὶ ἀδύνατα καὶ ὀλίγα μόνον ὅπωςδῆποτε ἐκτεταμένα καὶ ἰσχυρά.

Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΛΛΑΣ

Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους οἱ Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας παρουσιάζουν διαφορὰν εἰς τὴν διάλεκτον καὶ εἰς τὰ ἔθιμα καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον διεκρίνοντο εἰς τρεῖς φυλάς, τοὺς Αἰολεῖς, τοὺς Ἴωνας καὶ τοὺς Δωριεῖς.

Οἱ Αἰολεῖς κατεῖχαν τὴν μικρασιατικὴν παραλίαν ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρι τοῦ κόλπου τῆς Σμύρνης. Ἀπὸ τὰς νή-

σους ἀνῆκεν εἰς αὐτοὺς ἡ Τένεδος καὶ ἡ Λέσβος, ἐπὶ τῆς ὁποίας εὕρισκετο ἡ σημαντικωτέρα αἰολικὴ πόλις Μυτιλήνη.

Οἱ Ἴωνες εἶχαν ἐγκατασταθῇ εἰς τὸ μέσον τῆς παραλίας, δηλαδὴ εἰς τὰ παράλια τῆς Λυδίας καὶ τῆς Καρίας ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς Σμύρνης μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Μαιάνδρου ποταμοῦ, εἰς χώραν εὐφορον καὶ μὲ λαμπρότατον οὐρανόν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Ἰωνία. Ἀπὸ τὰς νήσους ἀνῆκον εἰς αὐτοὺς ἡ Χίος, ἡ Σάμος καὶ αἱ Κυκλάδες. Οἱ Ἴωνες ἦσαν ἡ πολυπληθεστέρα καὶ ἀκμαϊότερα ἑλληνικὴ φυλὴ τῆς Μ. Ἀσίας. Περὶ τὸ 700 π.Χ. ἡ Ἰωνία ἀριθμεῖ 12 πόλεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας σημαντικωτέραι εἶναι ἡ Μίλητος, ἡ Φώκαια, ἡ Ἐφεσος καὶ ἡ Χίος. Αἱ ἰωνικαὶ πόλεις προοδεύουν γρήγορα καὶ ἐνώνονται εἰς ὁμοσπονδίαν, τῆς ὁποίας κέντρον εἶναι ὁ ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Μυκάλης, τὸ λεγόμενον Πανιώνιον.

Νοτίως τῆς Ἰωνίας δωριεῖς ἄποικοι ἰδρύουν τὰς δωρικὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, αἱ ὁποῖαι εἶναι κατ' ἀρχὰς 6, ἀργότερα ὅμως περιορίζονται εἰς 5, διότι ἡ σημαντικωτέρα ἀπ' αὐτὰς Ἀλικαρνασσοὺς δέχεται τὴν ἰωνικὴν ἐπίδρασιν καὶ ὁμιλεῖ τὴν ἰωνικὴν διάλεκτον. Οἱ Δωριεῖς κατέχουν ἐπίσης τὴν νήσον Ρόδον, τὴν Κῶ καὶ ἄλλας μικροτέρας, ἐνῶ εἰς προγενεστέραν ἐποχὴν εἶχαν καταλάβει τὴν Κρήτην καὶ τὰ Κύθηρα. Ἡ δωρικὴ ἐξάπολις ἐνώνεται ἐπίσης εἰς ὁμοσπονδίαν, τῆς ὁποίας κέντρον ἦτο ὁ ναὸς τοῦ Τριπίου Ἀπόλλωνος.

Οἱ Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἰδίως οἱ Ἴωνες ἀναπτύσσονται ἐνωρίτερον ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Αὐτοὶ πρῶτοι δημιουργοῦν ναυτικόν, ἐμπόριον, ἔχουν μεγάλας καὶ πλουσίας πόλεις καὶ ἀναπτύσσουν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα.

Η ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

Ἡ Πελοπόννησος κατὰ τὸ μεγαλύτερόν της μέρος εἶναι γεωργικὴ καὶ ἀριστοκρατικὴ καὶ δι' αὐτὸ μένει ὀπίσω πολιτικῶς καὶ πνευματικῶς. Ἡ παραλία της εἰς τὰ περισσότερα μέρη δὲν ἔχει καλοὺς λιμένας καὶ δὲν εὐνοεῖ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ναυ-

τιλιάς. Ἐξαίρεσιν κάμνουν δύο πόλεις μόνον, ἡ Κόρινθος καὶ ἡ Σικυών. Τὰ σημαντικώτερα διαμερίσματα τῆς Πελοποννήσου εἶναι ἡ Ἀργολίς, ἡ Μεσσηνία καὶ ἡ Λακωνική.

Ὀνομαστή διὰ τὴν εὐφορίαν τῆς ἡ Ἀργολίς, τὸ πολύπυρον καὶ ἱππόβοτον Ἀργος, ὅπως λέγει ὁ Ὅμηρος, εἶδεν ἐνδόξους ἡμέρας κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ἀχαιῶν. Μετὰ τὴν δωρικὴν κατάκτησιν οἱ παλαιοὶ κάτοικοι, οἱ Ἀχαιοί, ὑπεδουλώθησαν ὀνομασθέντες γυμνήται.

Νόμισμα Ἀργους

Ἀλλὰ ἡ διάκρισις μεταξύ κατακτητῶν καὶ ὑποτελῶν δὲν διετηρήθη ἕως τὸ τέλος, διότι εἰς πολλὰ μέρη ἐπεκράτησε τὸ ἀχαϊκὸν στοιχεῖον, ἐπειδὴ ἦτο πολυπληθέστερον. Οἱ Δωριεῖς παρέμειναν γαιοκτήμονες καὶ ἐκυβέρνησαν τὴν χώραν. Ἀλλ' οἱ ἀπόγονοι τῶν Ἀχαιῶν δὲν ἀνέχονται τὴν κυριαρχίαν των καὶ ἐξεγείρονται, ὅσakis δίδεται εὐκαιρία. Τὸν 5ον αἰῶνα π. Χ. στασιάζουν ἐπανειλημμένως καὶ προσπαθοῦν νὰ ἐγκαταστήσουν τὴν δημοκρατίαν. Τὸ Ἀργος διετήρησε πάντοτε λείψανα ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων καὶ ἀνέδειξε μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ἀξιολογωτέρους καλλιτέχνας τῆς Ἑλλάδος.

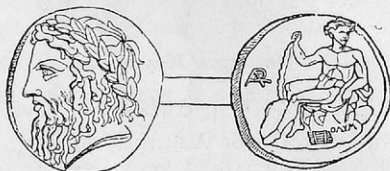
Ἡ Μεσσηνία δὲν κατάρθωσε νὰ ἀναπτυχθῇ ὁμαλῶς, διότι οἱ Σπαρτιᾶται, ἐπειδὴ ἔβλεπαν τὸν κίνδυνον νὰ ἐπικρατήσουν οἱ πολυπληθέστεροι Ἀχαιοὶ κάτοικοι τῆς χώρας, τοὺς ἐπολέμησαν μὲ πείσμα καὶ κατάρθωσαν νὰ τοὺς ὑποδουλώσουν.

Εἰς τὴν Λακωνικὴν ἀνεπτύχθη τὸ ἰσχυρότερον κράτος τῆς Πελοποννήσου, ἡ Σπάρτη, περὶ τῆς ὁποίας θὰ ὁμιλήσωμεν ἰδιαίτερος.

Αἱ δυτικώτεραι χῶραι τῆς Πελοποννήσου, ἡ Ἀχαΐα καὶ ἡ Ἥλις, μένουν ἀγροτικαὶ καὶ καθυστερημέναι καὶ οἱ κάτοικοί των εἶναι κονιόποδες γεωργοὶ καὶ κατοικοῦν εἰς μικρὰ χωρία. Μόλις μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, δηλαδή τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα, δημιουργεῖται ἀξία λόγου πόλις, ἡ Ἥλις. Ἀλλὰ πολλοὶ εὐγενεῖς τῶν Ἠλείων καυχῶνται

ὅτι δὲν ἐπάτησαν εἰς τὴν πόλιν. Ἐξαιρετικὴν σημασίαν εἰς τὴν χώραν τῶν δίδει τὸ μέγα προσκύνημα τῶν Ἑλλήνων, ἡ Ὀλυμπία.

Ἡ Ἀρκαδία, ὑψηλὸν καὶ ἀπόκεντρον ὁροπέδιον εἰς τὸ μέσον τῆς χερσονήσου, χωρὶς πρόσοψιν εἰς τὴν θάλασσαν, μένει μία ἀπὸ τὰς πλέον καθυστερημένας χώρας τῆς Ἑλλάδος. Μέχρι τέλους δὲν κατώρθωσε νὰ ἀποκτήσῃ πολιτικὴν ἐνότητα, αἱ πόλεις τῆς Τεγέας καὶ Μαντίνειας, εἶναι ἀσήμενοι, φιλονει-

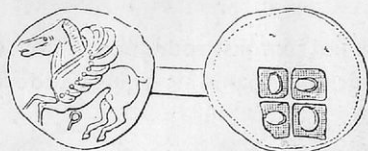

Νόμισμα Ἀρκαδίας

κοῦν καὶ προκαλοῦν τὴν ἐπέμβασιν τῶν ξένων. Καὶ αἱ τρεῖς αὐταὶ χῶραι (δηλαδὴ Ἀχαΐα, Ἥλις καὶ Ἀρκαδία) δὲν ἔλαβαν σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους καὶ δὲν ἔκαμαν τίποτε σημαντικὸν εἰς τὰ γράμματα καὶ εἰς τὰς τέχνας.

Ἡ Κόρινθος, ἡ περίφημος πόλις τοῦ ἰσθμοῦ, χρεωστεῖ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δύναμιν εἰς τὴν ἐξαιρετικὴν τῆς τοποθεσίαν, διότι εὐρίσκεται εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν δρόμων τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης. Εἶναι κτισμένη εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν θάλασσαν εἰς τοὺς πρόποδας ἀποτόμου λόφου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται ἡ ἀκρόπολις, ὁ περίφημος Ἀκροκόρινθος. Ἔχει δύο τεχνητοὺς λιμένας, τὸ Λέχαιον εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, τὰς Κεχρεὰς εἰς τὸν Σαρωνικόν. Ἡ ἀπόστασις μεταξὺ αὐτῶν εἶναι τόσον μικρά, ὥστε οἱ ναυτικοὶ συνεχίζουν τὸ ταξίδι τῶν διὰ τῆς Κορίνθου. Διὰ νὰ ἀποφύγουν δηλαδὴ τὸν γύρον τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἰδίως τὸν ἐπικίνδυνον Μιλέαν, ἐκφορτῶνουν εἰς τὸν ἕνα ἀπὸ τοὺς δύο λιμένας τὰ ἐμπορεύματά των καὶ τὰ μεταφέρουν εἰς τὴν ἄλλην θάλασσαν διὰ τοῦ ἰσθμοῦ. Ὁ περίφημος τύραννος Περικλῆς ἐσκέφθη μάλιστα νὰ κατασκευάσῃ διώρυγα, διὰ νὰ ἐνώσῃ τὰς δύο θαλάσσας. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸ δὲν ἦτο εὐκόλον διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, κατεσκεύασαν ἕνα ξύλινον δρόμον, τὴν διόλκον, διὰ τῆς ὁποίας ἔσυραν τὰ πλοῖα ἀπὸ τὴν μίαν εἰς τὴν ἄλλην θάλασσαν.

Τὴν πόλιν κυβερνᾷ μία δυνατὴ οἰκογένεια ἐφοπλιστῶν καὶ ἐμπόρων, οἱ **Βακχιάδαι**. Ἄλλ' ἔχουν ἀντίπαλον τὸν κα-

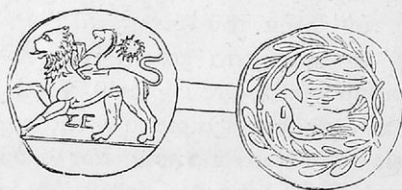

Νόμισμα Κορίνθου

τέρωτον λαὸν καὶ ἰδίως τὸν ὄχλον τοῦ λιμένος. Συμβαίνουν πολιτικαὶ ταραχαί, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐπωφελεῖται ὁ **Κύψελος** καὶ γίνεται τύραννος (655 π.Χ.). Ὁ

υἱὸς τοῦ **Περίανδρος** ἐκυ-

βέρνησε 44 ἔτη, ἀπέκτησε μεγάλην φήμην καὶ ἡ Κόρινθος ἐπ' αὐτοῦ εἶδε λαμπρὰς ἡμέρας. Πλουσία ἀπὸ τὸ ἐμπόριον, δυνατὴ μὲ τὸν στόλον καὶ τὰς ἀποικίας της, στολισμένη μὲ κτίρια μεγάλα καὶ μὲ ἔργα τέχνης, παρουσιάζεται κατὰ τὸν βον αἰῶνα ὡς μεγάλη κοσμοπόλις, ὡς τόπος πολυτελείας καὶ διασκεδάσεων. Τὰ κομψὰ ἀγγεῖα της, τὰ ἀρώματα, τὰ

Νόμισμα ικυῶνος

περίφημα ἀπὸ ὀρείχαλκον κάτοπτρά της καὶ ἄλλα εἶδη πολυτελείας εἶναι περιζήτητα καὶ φθάνουν ἕως τὰ τελευταῖα ἄκρα τῆς Μεσογείου. Τὸν 5ον αἰῶνα δὲν ἔχει πλέον τυράννους καὶ

κυβερνᾶται ἀπὸ τοὺς πλουσίους ἐμπόρους καὶ ναυτικούς.

Ἡ **Σικυών**, ἡ δευτέρα ἐμπορικὴ καὶ ναυτικὴ πόλις τῆς Πελοποννήσου, εἶναι μικρογραφία τῆς Κορίνθου. Ἐχει καὶ αὕτη τοὺς τυράννους της, τοὺς **Ὀρθαγορίδας**, καὶ ἀκμάζει ἐπ' αὐτῶν κατὰ τὸν βον π.Χ. αἰῶνα. Τὴν ἀριστοκρατίαν ἀποτελοῦν οἱ κατακτηταὶ Δωριεῖς, τὴν δημοκρατικὴν τάξιν οἱ ἀπόγονοι τῶν Ἀχαιῶν. Ἡ Σικυὼν κατὰ τοὺς καλοὺς χρόνους ἔχει ὀνομαστήν σχολὴν γλυπτικῆς καὶ ἀναδεικνύει ἀξιολόγους ζωγράφους.

ΒΟΙΩΤΙΑ ΚΑΙ ΦΩΚΙΣ

Ἡ Βοιωτία εἶναι μία πεδιάς ἀρκετὰ ἐκτεταμένη καὶ εὐφορος, ἡ ὁποία περικλείεται ἀπὸ βουνά. Ἐχει τρεῖς ἐξόδους εἰς τὴν θάλασσαν, μίαν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον καὶ δύο

εἰς τοὺς δύο βραχίονας τοῦ Εὐβοϊκοῦ. Ἄλλ' αἱ ἄκται τῆς δὲν ἔχουν καλοὺς λιμένας. Διὰ τοῦτο οἱ Βοιωτοὶ δὲν διεκρίθησαν ὡς ναυτικοί. Ἡ χώρα εἶχε παλαιότατον πολιτισμόν. Κατ' ἀρχὰς ἐδέχθη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ αἰγαιακοῦ πολιτισμοῦ, ἀργότερα ἦλθαν οἱ Ἀχαιοὶ καὶ ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς διεδέχθη τὸν αἰγαιακόν, ὅπως μαρτυροῦν διάφορα εὐρήματα, θολωτοὶ τάφοι κτλ. Οἱ Δωριεῖς κατέκτησαν τὴν Βοιωτίαν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦσαν ὀλιγαριθμότεροι, ἀνέμιχθησαν μὲ τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τοιουτοτρόπως προῆλθε μικτὴ φυλὴ καὶ μικτὴ γλῶσσα. Οἱ Βοιωτοὶ δηλαδή, ὅπως καὶ οἱ Θεσσαλοί, ὠμίλουν τὴν αἰολικὴν. Ἄλλ' ἡ Βοιωτία, γεωργικὴ καὶ ἀποκλεισμένη ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ἀνεπτύχθη πολὺ ἀργότερα ἀπὸ τὴν γείτονά της Ἀττικὴν. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι ἐχλεύαζαν τοὺς Βοιωτοὺς καὶ τοὺς παρέστησαν ὡς καλοθρεμμένους χωρικοὺς, οἱ ὅποιοι μοναδικὴν ἀπόλαυσιν τῆς ζωῆς ἔχουν τὴν καλοφαγίαν καὶ τὴν πλουσίαν εἰσοδείαν. Ἄλλ' ἡ Βοιωτία ἀνέδειξεν ἀξιολόγους ἄνδρας εἰς τὰ γράμματα, εἰς τὰς τέχνας καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν.

Τὴν πρόοδον τῆς Βοιωτίας φανερώνει ἡ ἀνάπτυξις πόλεων, διότι ἐκτὸς τῶν *Θηβῶν* ἔχει καὶ ἄλλας ἀξιολόγους πόλεις, τὴν *Χαίρωνειαν*, τὸν *Ὀρχομενόν*, τὴν *Τανάγραν* κτλ. Ἡ Βοιωτία ἐνώνεται εἰς ὁμοσπονδίαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν *Θηβῶν*. Τὴν ὁμοσπονδίαν διοικοῦν δύο ἀρχηγοὶ ἐκλεγόμενοι δι' ἕν ἔτος, οἱ λεγόμενοι *Βοιωτάρχοι*.

Ἡ *Φωκίς*, βορειοδυτικῶς τῆς Βοιωτίας, εἶναι ἡ χώρα μὲ τὰ ἀπόκρημνα βουνὰ καὶ τὰς βαθεῖας καὶ στρογγυλὰς κοιλάδας. Εἰς τὰς κοιλάδας αὐτάς, αἱ ὁποῖαι εἶναι καλλιεργήσιμοι, ἔζησεν ὁ φωκικὸς λαός, ὁ ὅποιος ἔμεινε γεωργικὸς καὶ κτηνοτροφικὸς, ἐκυβερνήθη ἀπὸ τοὺς γαιοκτήμενας καὶ ἔλαβεν ἀσήμαντον μέρος εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους καὶ πολὺ ἀργά. Ὅπως εἰς τὴν Ἥλιδα τοιουτοτρόπως καὶ εἰς τὴν Φωκίδα σημασίαν ἔδωσε τὸ δεύτερον προσκύνημα τῶν Ἑλλήνων, τὸ *Μαντεῖον τῶν Δελφῶν*.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

Ἡ μεγαλυτέρα ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς πεδιάδας περικλειομένη ἀπὸ ὑψηλὰ βουνὰ εἶναι μᾶλλον χώρα μεσογειακὴ, ψυχρὰ

τὸν χειμῶνα, καυστική τὸ θέρος, καὶ κάμνει ἀντίθεσιν εἰς τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας. Ἡ μόνη διέξοδος εἰς τὴν θάλασσαν εἶναι εἰς τὸν Παγασητικὸν κόλπον, ὅπου ἡ Θεσσαλία εἶχε τοὺς λιμένας της, τὴν Ἰωλκὸν κατὰ τοὺς μυθικοὺς χρόνους, τὰς Παγᾶς κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς. Παράγει ἄφθονα σιτηρὰ καὶ τρέφει ὀνομαστοὺς ἵππους. Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἀξιόλογον ἵππικὸν ἔχουν μόνον οἱ Θεσσαλοὶ καὶ εἰς τοὺς πανελληνίους ἀγῶνας νικοῦν συνηθέστατα οἱ θεσσαλικοὶ ἵπποι.

Ἡ Θεσσαλία εἶναι ὁ τόπος τῶν μεγάλων κτημάτων καὶ κυβερνᾶται ἀπὸ τοὺς μεγαλοκτηματίας εὐγενεῖς. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶναι τόσοι δυνατοί, ὥστε ἰδρύουν ἀληθινὸν κράτος καὶ δυναστείαν, ὅπως οἱ Ἀλευάδαι τῆς Λαρίσης καὶ οἱ Σκοπάδαι τῆς Κρανῶνος, ἐνῶ οἱ δουλοπάροικοι γεωργοὶ περνοῦν ἀθλίαν ζωὴν. Ἡ Θεσσαλία δὲν ἔχει μεγάλας πόλεις. Ἡ Φάρσαλος, ἡ Λάρισα, ἡ Κρανών, αἱ Φεραί, εἶναι ἀγροτικαὶ κωμοπόλεις. Ἐπίσης δὲν ἔχει πολιτικὴν ἐνότητα. Ἡ ὁμοσπονδία, τὴν ὁποίαν ἐσχημάτισεν ἀργά, ἔμεινε πάντοτε χαλαρά. Οἱ εὐγενεῖς ἐκλέγουν ἓνα ἀνώτατον διοικητὴν τῆς ὁμοσπονδίας, ὁ ὁποῖος εἶναι ἰσόβιος καὶ λέγεται ταγός. Ἀλλ' οἱ ταγοὶ τῶν Θεσσαλῶν ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς ἡγεμόνες ἡμιβάρβαροι καὶ ἡ χώρα των ὡς ὑπόδειγμα κακοδιοικήσεως καὶ ἀναρχίας.

Γεωργικὴ καὶ ἀριστοκρατικὴ ἡ Θεσσαλία δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους καὶ δὲν ἀνέδειξεν ἀξιόλογον καλλιτέχνην ἢ συγγραφέα.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Πρὸς βορρᾶν τῆς Θεσσαλίας καὶ πέραν τοῦ Ὀλύμπου ἐκτείνεται ἡ Μακεδονία μετὰ τὰ ὑψηλὰ βουνά της, τὰ ὁποῖα ἦσαν καταπράσινα εἰς τὴν ἀρχαιότητα, καὶ μετὰ τὰς εὐρυχώρους πεδιάδας της, αἱ ὁποῖαι βρέχονται ἀπὸ μεγάλους ποταμοὺς καὶ ἦσαν ὀνομασταὶ διὰ τὴν εὐφορίαν των. Τὸ κλίμα καθὼς καὶ ἡ ζωὴ τῶν κατοίκων διέφερεν ἀπὸ τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα. Ἐπὶ πολὺν καιρὸν διατηρεῖ τὸν ἀγροτικὸν βίον, ἔχει δύο κοινωνικὰς τάξεις καὶ ἔχει βασιλέα, ὁ ὁποῖος κυβερνᾷ τὴν χώραν μετὰ τοὺς εὐγενεῖς. Αἱ πόλεις της εἶναι ἀσήμαντοι, καθὼς

καὶ ἡ πνευματικὴ τῆς ἀνάπτυξις. Οἱ Μακεδόνες δὲν διεκρίθησαν εἰς τὰ γράμματα καὶ εἰς τὰς τέχνας, ὅπως καὶ οἱ γείτονές των Θεσσαλοί, ἀλλὰ ἦσαν πολεμικοὶ καὶ ὀργανωτικοί. Μόλις τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ἔλαβαν μέρος εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους καὶ ἔπαιξαν σπουδαιότατον πρόσωπον.

ΑΙΤΩΛΙΑ—ΑΚΑΡΝΑΝΙΑ ΚΑΙ ΗΠΕΙΡΟΣ

Αἱ δυτικώτεραι χῶραι, ἡ Αἰτωλία, ἡ Ἀκαρνανία καὶ ἡ Ἡπειρος, ἔλαβαν ἀκόμη μικρότερον μέρος εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Ὀρειναί, δύσβατοι, σκεπασμένοι ἀπὸ δάση, δὲν ἔχουν κατάλληλον λιμένα διὰ ναυτιλίαν, μένουν κτηνοτροφικαὶ καὶ γεωργικαὶ καὶ κυβερνῶνται ἀπὸ τὴν ἀριστοκρατίαν. Ἡ Ἡπειρος ἀποκτᾷ σημασίαν μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Μακεδονίας μετὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον, ἐνῶ ἡ Αἰτωλία ἀποκτᾷ πόλεις καὶ λαμβάνει μέρος εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῆς Ἑλλάδος μόλις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀναμίξεως τῶν Ρωμαίων εἰς τὰς ἑλληνικὰς ὑποθέσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΝ 7ον καὶ 6ον ΑΙΩΝΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Κατὰ τοὺς ὀμηρικοὺς χρόνους, δηλαδή τὸν 9ον καὶ 8ον αἰῶνα, ὅλη ἡ Ἑλλάς εἶναι γεωργικὴ καὶ κυβερνᾶται ἀπὸ γαιοκτῆμονας εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἐπὶ κεφαλῆς τὸν βασιλέα. Ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 8ου αἰῶνος εἰς πολλὰ μέρη ἀρχίζει τὸ ἐμπόριον μὲ τὰς ξένας χώρας καὶ ζωογονεῖται ἡ ναυτιλία καὶ ἡ βιομηχανία. Εἰς τὴν κίνησιν αὐτὴν προηγουῖνται αἱ πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, ὅπου ἡ Μίλητος γίνεται μεγάλη ἐμπορικὴ καὶ ναυτικὴ πόλις. Ἀμέσως ἀκολουθοῦν αὐτὰς τὰ παράλια τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, αἱ πόλεις τῆς Εὐβοίας, ἡ Κόρινθος καὶ ἡ μικρὰ νῆσος Αἴγινα.

Τοιοτοτρόπως γίνεται κάτι πολὺ σημαντικὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τώρα ἐκτὸς τῆς γεωργίας ἓνα ἄλλο μέσον νὰ κερδίζουν τὰ ἀναγκαῖα εἰς τὴν ζωὴν των, ἐνῶ ἔως τότε οἱ ἀκτῆμονες ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐργάζωνται ὡς δοῦλοι εἰς τὰ κτήματα τῶν εὐγενῶν. Ἀποτέλεσμα τῆς μεταβολῆς αὐτῆς ἦτο ὅτι ἐδημιουργήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα μία νέα κοινωνικὴ τάξις, ἡ τάξις τῶν ἐμπόρων, βιομηχάνων καὶ ναυτικῶν, ἡ λεγομένη *ἀστική τάξις*, ἡ ὁ *δημος*, ὅπως ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι, ἡ ὁποία γίνεται ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν πολυπληθεστέρα καὶ ἰσχυροτέρα καὶ ζητεῖ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους.

Ἡ μεταβολὴ αὕτη, ἡ ὁποία ἐγένεν εἰς τόσον μεγάλην ἑκτασιν πρώτην φοράν εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶχε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν ζωὴν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἔθνους. Τὰ κυριώτερα ἀποτελέσματά της εἶναι ἡ αὔξησις τοῦ πλούτου καὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας, ἡ ἐξάπλωσις εἰς τὰς ἀποικίας, ἡ δημιουργία μεγάλων πόλεων, ἡ μεταβολὴ τοῦ πολιτεύματος καὶ ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις.

ΑΙ ΠΟΛΕΙΣ

Εἰς τοὺς παλαιότερους χρόνους οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἐγκατεστημένοι εἰς κώμας. Ὅσαι ἀπ' αὐτὰς ἀνῆκον εἰς μίαν φυλὴν, ἀνεγνώριζαν τοὺς ἰδίους ἄρχοντας, ἀπετέλουν δηλαδὴ ἓν κράτος. Ἀλλ' ὁ σύνδεσμος μεταξύ αὐτῶν ἦτο χαλαρός. Τὸν τύπον αὐτὸν τοῦ χαλαροῦ κράτους διετήρησαν τὰ γεωργικὰ διαμερίσματα, ἡ βόρειος καὶ δυτικὴ Ἑλλάς καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Πελοποννήσου.

Αἱ κώμαι ἦσαν ὑποχρεωμέναι νὰ ἀνταλλάσσουν τὰ προϊόντα των. Διὰ τοῦτο εἰς θέσεις κεντρικάς, ἰδίως εἰς τοὺς πρόποδας τῶν ἀκροπόλεων, ἐδημιουργήθη τόπος ἀνταλλαγῆς, ἡ ἀγορά, καὶ εἰς πολλὰ μέρη ἀνεπτύχθη ἀπὸ τὴν ἀγορὰν ἡ πόλις. Ἀλλ' ἡ ἀγορὰ ἔμεινε πάντοτε τὸ κέντρον τῶν ἐλληνικῶν πόλεων, ὁ τόπος τῶν συγκεντρώσεων καὶ τῶν πολιτικῶν συζητήσεων.

Εἰς τὴν πόλιν συγκεντρώνονται εἴτε θεληματικῶς εἴτε μὲ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ ἄρχοντος οἱ εὐγενεῖς ἀπὸ τὰ περίχωρα καὶ τοιοιυτοτρόπως εἰς πολλὰ μέρη ὁλόκληρος περιφέρεια ἐνώνεται ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς πόλεως. Αὐτὸς εἶναι ὁ λεγόμενος συνοικισμός. Κατὰ τὴν παράδοσιν αὐτὸ ἔκαμεν εἰς τὴν Ἀττικὴν ὁ Θησεύς, ὅπως γράφει ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης, καταλύσας τῶν ἄλλων πόλεων τὰ βουλευτήρια καὶ τὰς ἀρχὰς εἰς τὴν νῦν οὔσαν ἐν βουλευτήριον ἀποδείξας καὶ πρυτανεῖον ξυνῴκισε πάντας.

Τοιοιυτοτρόπως ἐδημιουργήθη ὁ νεώτερος τύπος τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους, μία περιοχὴ δηλαδὴ συγκεντρωμένη ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς πόλεως, ἡ πόλις-κράτος, καὶ πόλις εἰς τὴν ἐλληνικὴν κατήντησε νὰ σημαίνει τὸ κράτος. Τὸν τύπον αὐτὸν τῆς διοικήσεως ἔχουν αἱ βιομηχανικαὶ καὶ ναυτικαὶ περιφέρειαι, ἡ Μικρασιατικὴ Ἑλλάς, ἡ Σικελία, γενικῶς αἱ ἀποικίαι καὶ πολλὰ διαμερίσματα τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἰδίως ἡ Ἀττικὴ. Τὰ μέρη αὐτὰ εἶναι πολυανθρωπότερα, πλουσιώτερα καὶ περισσότερον ἀνεπτυγμένα.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

Κατὰ τοὺς ὀμηρικοὺς χρόνους ὅλα τὰ ἑλληνικὰ κράτη ἔχουν βασιλεῖς. Ἀργότερα οἱ εὐγενεῖς καταργοῦν τὴν βασιλείαν καὶ κυβερνοῦν οἱ ἴδιοι. Τὸν 7ον π.Χ. αἰῶνα ἡ βασιλεία εἶχε καταργηθῇ σχεδὸν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ διατηρεῖται μόνον εἰς τὰ σύνορα τοῦ ἑλληνισμοῦ, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον, εἰς τὴν Κύπρον, ἐνῶ οἱ δύο βασιλεῖς τῆς Σπάρτης ἔχασαν ἐντελῶς τὴν ἐξουσίαν των. Ἀπὸ τότε κυβερνοῦν οἱ ἀριστοκρατικοὶ καὶ τὸ πολίτευμα γίνεται, ὅπως λέγουν, ἀριστοκρατικό.

Εἰς πολλὰ μέρη ὅμως οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἀναγκάζονται νὰ συμβιβασθοῦν μὲ τοὺς ἰσχυροὺς τοῦ χρήματος, μὲ τοὺς μεγάλους κεφαλαιούχους, ὅπως λέγομεν σήμερον, τοὺς ὁποίους ἐδημιούργησε τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία, καὶ μοιράζουν μὲ αὐτοὺς τὴν ἐξουσίαν. Ἐπειδὴ ὅμως κυβερνοῦν πάντοτε οἱ ὀλίγοι, τὸ πολίτευμα λέγεται ὀλιγαρχικό.

Οἱ ἔμποροι ὅμως, οἱ τεχνῖται, οἱ βιομήχανοι, οἱ κάτοικοι γενικῶς τῶν πόλεων, μὲ μίαν λέξιν ὁ δῆμος, θέλουν νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἀρχίζει σφοδρὸς ἀγὼν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ τὸν 7ον καὶ 6ον π.Χ. αἰῶνα τὰ ἑλληνικὰ κράτη ταρασσονται ἀπὸ πολιτικὰς ἐριδας, ἀπὸ τὰς στάσεις, ὅπως ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι. Εἰς πολλὰς περιφερείας ἐπικρατεῖ ὁ δῆμος, λαμβάνει αὐτὸς τὴν ἐξουσίαν καὶ ἐπιβάλλει τὴν δημοκρατίαν. Ἡ πρόοδος πρὸς τὴν δημοκρατίαν ἐπέρασεν ἀπὸ διαμέσους σταθμοῦς. Ὁ λαὸς κατ' ἀρχὰς ἔχει μικρὰς ἀπαιτήσεις. Ζητεῖ γραπτοὺς νόμους, διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν αὐθαίρεσίαν τῶν εὐγενῶν, διότι τὰ δικαστήρια ἦσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀριστοκρατικῶν, οἱ ὅποιοι ἐδίκαζαν δῆθεν κατὰ τὰ παλαιὰ ἔθιμα, δηλαδὴ κατὰ τὸ συμφέρον των. Τὸν 7ον αἰῶνα λοιπὸν βλέπομεν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος νὰ γίνεται προσπάθεια καταγραφῆς τῶν νόμων. Συνήθως ἐκλέγουν ἓνα ἐπιφανῆ πολίτην καὶ ἀναθέτουν εἰς αὐτὸν νὰ γράψῃ τοὺς νόμους.

Ἀρχαιότερος ἀπὸ τοὺς γνωστοὺς εἰς ἡμᾶς νομοθέτας εἶναι ὁ Ζάλευκος, ὁ ὁποῖος ἔβαλε νόμους εἰς τοὺς Λοκροὺς τῆς Κάτω Ἰταλίας. Ὀνομαστότερος ἔγινεν ὁ νομοθέτης τῆς Κατάνης Χαρώνδας, τοῦ ὁποῖου ἡ νομοθεσία εἰσήχθη εἰς

πολλὰς πόλεις. Ἀξιόλογοι νομοθέται εἶναι ἐπίσης ὁ Δράκων καὶ ὁ Σόλων τῶν Ἀθηναίων, ὁ Φεΐδων τῆς Κορίνθου, ὁ Πιπτακὸς τῆς Μυτιλήνης. Αἱ νομοθεσίαι αὗται ὀρίζουν πῶς πρέπει νὰ κυβερνᾶται τὸ κράτος, πῶς νὰ ἀπονέμεται δικαιοσύνη εἰς τοὺς πολίτας καὶ συγχρόνως περιέχουν διατάξεις διὰ τὴν ἀνατροφὴν τῶν παίδων, διὰ τὴν διαγωγὴν τῶν πολιτῶν κτλ. Τοιοῦτοτρόπως ὅλα σχεδὸν τὰ ἑλληνικὰ κράτη ἀπέκτησαν γραπτὴν νομοθεσίαν καὶ μόνον ἡ Σπάρτη ἐξηκολούθησε νὰ κυβερνᾶται κατὰ τὰς παλαιὰς συνθηεῖας.

ΤΥΡΑΝΝΟΙ

Αἱ νομοθεσίαι ὅμως δὲν ἔφεραν τὴν γαλήνην. Αἱ πολιτικαὶ ταραχαὶ ἐξηκολούθησαν καὶ εἰς πολλὰ μέρη φιλόδοξοι ἄνθρωποι ἀνέκοντες συνήθως εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν ἐτέθησαν ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ δήμου, κατῴρθωσαν νὰ καταλάβουν τὴν ἐξουσίαν καὶ νὰ τὴν κάμουν κληρονομικὴν εἰς τὴν οἰκογένειάν των. Αὐτοὶ εἶναι οἱ τύραννοι καὶ ἡ ἐξουσία των ὀνομάζεται τυραννίς.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς τυράννους ἦσαν ἄνθρωποι εὐφυεῖς καὶ ἀνεπτυγμένοι, ἐκυβέρνησαν εὐνοϊκὰ διὰ τὸν λαὸν καὶ ἰδίως ἐφρόντισαν διὰ τὰς κατωτέρας τάξεις καὶ διὰ τὴν πρόοδον τοῦ ἐμπορίου. Ἀλλ' ἡ μεγάλη ὑπηρεσία τῶν τυράννων εἶναι ὅτι ἀπήλλαξαν τοὺς γεωργοὺς ἀπὸ τὴν δουλοπαροικίαν, διότι ἀφήρσαν ἀπὸ τοὺς γαιοκτῆμονας μεγάλας ἐκτάσεις καὶ τὰς ἔδωσαν εἰς τοὺς γεωργοὺς. Διὰ τοῦτο εἶχαν ἀσπόνδους ἐχθροὺς τοὺς ἀριστοκρατικούς, οἱ ὅποιοι τοὺς ἐσυκοφάντησαν καὶ τοὺς ἐδυσφήμησαν μὲ ὅλα τὰ μέσα. Ἐπίσης θανάσιμον ἐχθρὸν εἶχαν οἱ τύραννοι τὴν ἀριστοκρατικὴν Σπάρτην, ἡ ὁποία κατῴρθωσε νὰ τοὺς ἀνατρέψῃ σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ μέρη.

Οἱ τύραννοι ὑπεστήριξαν τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔγιναν ὀνομαστοί, ὅπως ὁ Περίανδρος τῆς Κορίνθου, ὁ Πεισίστρατος τῶν Ἀθηναίων καὶ πολλοὶ τύραννοι τῶν σικελικῶν πόλεων. Ἡ τυραννὶς ἐμφανίζεται εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας χώρας καὶ εἶναι συνήθως προάγγελος τῆς δημοκρατίας.

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Ὅπου ἐπεκράτησεν ὁ δῆμος, κατέλυσε τὴν κυριαρχίαν τῶν εὐγενῶν καὶ κατήργησε τὴν διάκρισιν ἀριστοκρατικῶν καὶ δημοκρατικῶν. Ἡ γῆ ἐμοιράσθη εἰς τοὺς καλλιεργητὰς καὶ ἐσχηματίσθησαν μικρὰ κτήματα, εἰς τὰ ὅποια ἔζων οἱ ἀγρόται μὲ τὴν οἰκογένειάν των καὶ ἐκαλλιεργουν τὴν γῆν ὡς ἐλεύθεροι γεωργοὶ μὲ περισσοτέραν προθυμίαν. Τοιουτοτρόπως ἡ χώρα ἐκαλλιεργήθη καλύτερα καὶ ηὔξησεν ἡ ἀπόδοσις της. Παραλλήλως ἐπροόδευsen ἡ ναυτιλία, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία. Παρετηρήθη τότε ἔλλειψις ἐργατικῶν χειρῶν καὶ ἔγινε χρῆσις δούλων. Ἡ βιομηχανία τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς ἦτο κυρίως βιομηχανία δούλων.

Πολιτικῶς οἱ κάτοικοι εἶχαν ἴσα δικαιώματα, συνήρχοντο εἰς κοινὰς συνεδριάσεις, συνεζήτουν τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους, ἐξέλεγαν τοὺς ἄρχοντας. Κυρίαρχος εἰς τὰς δημοκρατικὰς πόλεις εἶναι ὁλόκληρος ὁ λαὸς καὶ κυβερνᾷ τὸ κράτος ὁ ἴδιος ἀπ'εὐθείας καὶ ὄχι μὲ ἀντιπροσώπους ὅπως εἰς τὰς νεωτέρας δημοκρατίας.

ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ

Μὲ τὴν μεγάλην αὐτὴν κίνησιν ἐξύπνησε τὸ πνεῦμα. Ὁ Ἕλληνα τοῦ βου π.Χ. αἰῶνος δὲν εἶναι πλέον ὁ ἀπλοῖκος ἄνθρωπος, ὁ ὅποιος κάθεται εἰς τὸ συμπόσιον, πίνει τὸν οἶνον καὶ ἀκούει τὰς μυθικὰς διηγήσεις διὰ τὰ κατορθώματα τῶν προγόνων τῶν βασιλέων καὶ τὴν θεϊκὴν καταγωγὴν των. Ἡ γαλήνη ἐκείνη ἐταράχθη, ὁ ἄνθρωπος ἔγινεν ἀπαιτητικώτερος καὶ ἀνήσυχος. Δὲν ἱκανοποιεῖται πλέον ἀπὸ τὴν μυθολογικὴν ἐρμηνείαν τοῦ κόσμου. Ἐξετάζει μὲ τὸ λογικόν του ὅσα βλέπει γύρω του καὶ προσπαθεῖ νὰ τὰ ἐξηγήσῃ μὲ φυσικὰ αἰτίαι. Ὁ 7ος καὶ ὁ 6ος π.Χ. αἰὼν εἶναι ἐποχὴ μεγάλης πνευματικῆς κινήσεως. Τέχνη, γράμματα, ἐπιστῆμαι προοδεύουν πολὺ καὶ προετοιμάζεται ἡ μεγάλη ἀκμὴ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα.

ΙΩΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Μετὰ τὴν δωρικὴν μετανάστευσιν πρώτη ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἀκμάζει ἡ Ἰωνία. Ἐκεῖ ἀναπτύσσεται ὁ πρῶτος ἑλληνικὸς πολιτισμὸς τῶν ἱστορικῶν χρόνων, ὁ ὅποιος ἔχε-

μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν πρόδον τοῦ ἔθνους. Ποιηταὶ καὶ λογογράφοι ἐξύμνησαν τὸ γλυκὺ κλίμα καὶ τὸν διαυγῆ οὐρανὸν τῆς Ἰωνίας. Ὁ ἱστορικὸς Ἡρόδοτος γράφει: οἱ Ἴωνες αὐτοί, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκει τὸ Πονιῶνιον, ἔκτισαν τὰς πόλεις τῶν ὑπὸ τὸν λαμπρότατον οὐρανὸν καὶ εἰς τὸ ὠραιότερον κλίμα τοῦ γνωστοῦ κόσμου. Ἡ ναυτιλία, τὸ ἐμπόριον, ἡ βιομηχανία ἀκμάζουν εἰς τὰ ἰωνικὰ παράλια καὶ ἀναπτύσσονται ἐκεῖ ἀξιόλογοι πόλεις.

Κατὰ τὸν 6ον π.Χ. αἰῶνα πρότυπον ἰωνικῆς πόλεως εἶναι ἡ Μίλητος. (Ὅ)ι τέσσαρες ὄρμοι τῆς παρέχουν ἀσφαλὲς ἄσυλον εἰς τὸ ναυτικόν. Ἡ καρδιά τῆς πόλεως εἶναι ὁ μέγας λιμὴν, τοῦ ὁποίου τὴν εἴσοδον φυλάττουν δύο τεράστιοι λέοντες. Τρεῖς σειραὶ προκυμαιῶν καὶ στοῶν περιβάλλουν τὸν λιμένα καὶ ἄνωθεν δεσπόζει ὁ ναὸς τοῦ Δελφίνου Ἀπόλλωνος. Ἡ Μίλητος, ὅπως καὶ ἄλλαι ἰωνικαὶ πόλεις, ἡ Φώκαια, ἡ Ἐφεσος, εἶναι μεγάλη κοσμοπόλις, εἰς τὴν ὁποίαν συναντῶνται ἄνθρωποι ἀπὸ διαφόρους χώρας καὶ πλούσιοι ἔμποροι ἐπιδεικνύουν τὴν πολυτέλειάν των.

Ἀνάλογος εἶναι καὶ ἡ ἄλλη ἀνάπτυξις τῆς Ἰωνίας. Ἡ ἀριστοκρατία κατελύθη καὶ ἐγκαθιδρύθη ἡ δημοκρατία εἰς ὅλας τὰς πόλεις. Οἱ γλύπτται τῆς Σάμου καὶ τῆς Χίου κατασκευάζουν ὀνομαστά ἔργα. Περίφημος εἶναι ἡ κομψότης καὶ ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις τῶν γυναικῶν τῆς Ἰωνίας. Ὁ ἑλληνικὸς νοῦς ἐξύπνησε πρῶτην φορὰν εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. Ὁ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος περιοδεύει πολλὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὁ μαθητὴς του Ἀναξίμανδρος ὑποστηρίζει ὅτι ἡ γῆ εἶναι κυκλική καὶ ὅτι ἡ σελήνη λαμβάνει τὸ φῶς ἀπὸ τὸν ἥλιον. Ἡ Ἰωνία ἔχει ἀξιολόγους ποιητὰς καὶ πεζογράφους, οἱ ὅποιοι δημιουργοῦν τὸν πεζὸν ἰωνικὸν λόγον, τὴν κοινὴν ἰωνικὴν ὅπως ἔλεγον, δηλαδὴ τὴν πρῶτην γραφομένην ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἡ ἐπίδρασις τῶν συγγραφέων τῆς Ἰωνίας εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε οἱ λόγιοι τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Σικελίας γράφουν τὴν ἰωνικὴν.

Ἄλλ' αἱ βάσεις τοῦ ἰωνικοῦ πολιτισμοῦ δὲν εἶναι πολὺ στερεαί, διότι οἱ Ἴωνες κατοικοῦν στενὴν λωρίδα εἰς τὴν παραλίαν, ἐνῶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ζοῦν πολυάριθμα ἔθνη, τὰ ὁποῖα

εἶναι ἐπικίνδυνοι γείτονες. Ἀπὸ τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος ἀναγκάζονται νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Λυδίας καὶ τὸ 526 π.Χ. ὑποτάσσονται εἰς τὸν βασιλέα τῆς Περσίας Κῦρον. Πολλοὶ μεταναστεύουν τότε καὶ οἱ καλλιτέχναι καὶ οἱ σοφοὶ τῆς Ἰωνίας, ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ζήσουν ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ ξένου, διασκορπίζονται εἰς τὰ τέσσαρα ἄκρα τοῦ ἑλληνισμοῦ. Χῖοι καὶ σάμιοι γλύπται ἐργάζονται εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ μεταδίδουν ἐκεῖ τὴν τέχνην των. Ὁ σάμιος Πυθαγόρας, ὁ ἐπιβλητικώτερος ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας σοφοὺς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, μεταναστεύει εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ ἰωνικὸς πολιτισμὸς μαραίνεται, ἀλλὰ μὲ τὴν διασπορὰν αὐτὴν τὸ ἰωνικὸν πνεῦμα εἰσέρχεται παντοῦ καὶ ζωογονεῖ τὴν Ἑλλάδα.

ΑΚΜΗ ΑΠΟΙΚΙΩΝ ΙΤΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΣΙΚΕΛΙΑΣ

Αἱ ἀποικίαι τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας ἦσαν προωρισμέναι ἀπὸ τὴν φύσιν τῶν χωρῶν αὐτῶν νὰ προοδεύσουν πολὺ καὶ νὰ εὐτυχήσουν. Οἱ Ἕλληνες εἶχαν εὖρει ἐδῶ μίαν χώραν ἐντελῶς ὁμοίαν μὲ τὴν ἰδικήν των, ἀλλ' ἀσυγκρίτως εὐφορώτεραν.

Αἱ ἀποικίαι κατ' ἀρχὰς εἶναι ἀποκλειστικῶς γεωργικαὶ καὶ ἀντλοῦν τὸν πλοῦτον ἀπὸ τὴν γῆν. Ἀργότερα ὅμως ἀνέπτυξαν ἐμπόριον καὶ βιομηχανίαν. Πλούσιαι καὶ πολυάνθρωποι αἱ πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας προηγοῦνται τῆς κυρίως Ἑλλάδος εἰς τὴν πολιτικὴν ἀνάπτυξιν. Εἰς τὰς κυριώτερας πόλεις καταλύεται ἡ ἀριστοκρατία καὶ τὴν ἐξουσίαν καταλαμβάνουν ἰσχυροὶ τύραννοι, οἱ ὅποιοι ἐτοιμάζουν τὴν ὁδὸν εἰς τὴν δημοκρατίαν.

Ἡ Σικελία ἔχει ὀνομαστοὺς τυράννους κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 5ου αἰῶνος. Ὁ τύραννος τοῦ Ἀκράγαντος Θήρων (489—472) καὶ ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Γέλων (485—477) συνενώνουν σχεδὸν ὅλας τὰς πόλεις τῆς Σικελίας εἰς τὴν ἐξουσίαν των. Ἡ ἔνωσις καὶ συνεργασία των σώζει τοὺς Ἕλληνας τῆς νήσου εἰς μίαν κρίσιμον στιγμὴν, ὅταν δηλαδὴ οἱ Καρχηδόνιοι ἐπεχείρησαν νὰ ὑποτάξουν τὴν Σικελίαν. Εἰς τὴν περὶ φημον μάχην πλησίον τῆς Ἰμέρας (479) ἐνίκησαν τοὺς ἐπιδρομεῖς. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Γέλωνος Ἰέρων συνήνωσε τὰ δύο

κράτη καὶ ἔγινεν ὁ ἰσχυρότερος ἡγεμὼν τῆς Δύσεως. Ἡ αὐλή του εἶναι ὀνομαστή διὰ τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν φιλοξενίαν. Ὁ ἀθηναῖος ποιητὴς Αἰσχύλος, ὁ θηβαῖος Πίνδαρος, ὁ δημιουργὸς τῆς σικελικῆς κωμωδίας Ἐπίχαρμος, ὁ ἰδρυτὴς τῆς ρητορικῆς Κόραξ, συναντῶνται εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ τυράννου καὶ εὐρίσκουν θερμὴν ὑποδοχὴν. Αἱ δημοκρατικαὶ ἰδέαι ὠριμάζονται ἐνωρίτερα εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ἀπ' ἐκεῖ κυρίως ἤλθαν εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ περίφημοι σοφισταί, οἱ γνησιώτεροι ἀπόστολοι τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν.

Εἰς τὰ γράμματα καὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν οἱ ἄποικοι τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας ἐδέχθησαν ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἰωνῶν. Ἴωνες σοφοί, ὅπως ὁ περίφημος Πυθαγόρας καὶ ὁ Ξενοφάνης, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς ἀποικίας καὶ μετέδωσαν τὴν ἐπιστήμην. Εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν ἐκαλλιεργήθησαν τὰ μαθηματικά, ἡ ρητορικὴ, ἡ πολιτικὴ ἐπιστήμη κτλ.

Τὸν πλοῦτον καὶ τὴν εὐτυχίαν μαρτυρεῖ καὶ ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς τέχνης. Τὰ ἐρείπια τοῦ Ἀκράγαντος καὶ τοῦ Σελινούντος εἶναι ἀπὸ τὰ ἐπιβλητικώτερα μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος. Μεταξὺ αὐτῶν ὑψοῦνται διατηρούμενοι εἰς ἄρκετὰ καλὴν κατάστασιν ἀξιόλογοι ναοὶ δωρικοῦ ρυθμοῦ. Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν αὐτῶν εἶναι τὸ κολοσσιαῖον. Γενικῶς οἱ σικελιώται Ἕλληνες ἔχουν ἓνα εἶδος ἀμερικανισμοῦ. Συνηθίζουν νὰ βλέπουν ὅλα μεγάλα, ἀγαποῦν τὴν πολυτέλειαν, τὴν σπατάλην καὶ τὰς ἐπιδείξεις. Ἡ τέχνη των δὲν ἔχει ἐκείνην τὴν βαθυτέραν ἀντίληψιν τοῦ μέτρου καὶ τῆς ἁρμονίας, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τοὺς Ἕλληνας τῆς κυρίως Ἑλλάδος.

ΔΥΝΑΜΙΣ ΚΑΙ ΑΔΥΝΑΜΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ βίου π.Χ. αἰῶνος ὁ ἑλληνικὸς κόσμος παρουσιάζει ὅλον του τὸ μεγαλεῖον. Ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ, ἡ ὁποία περιορίζετο ἄλλοτε εἰς τὴν μικρὰν Ἑλλάδα, ἔχει ἐξαπλωθῇ τῶρα ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἕως τὸ Γιβραλτάρ. Ὅλα τὰ παράλια ἔχουν σκεπασθῇ ἀπὸ ἑλληνικὰς ἀποικίας. Εἰς τὰς μεγάλας αὐτὰς ἐκτάσεις ὁμιλεῖται ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ὑπάρχουν πολλὰ καὶ ἀκμαῖα κέντρα τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ὁ κόσμος αὐτὸς εἶναι γεμᾶτος νεότητα καὶ σφρίγος. Ἡ δραστηριότης καὶ ἡ ἐργατικότης του δὲν ἔχουν ὅρια. Οἱ Ἕλληνες εὐρίσκουν διαρκῶς νέας ἐπιχειρήσεις, ἀνοίγουν νέας ἀγορὰς διὰ τὰ προϊόντα τῆς πατρίδος των. Εἰς τοὺς μεγάλους θαλασσίνοὺς δρόμους διασταυρῶνονται τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα. Τὰ ἀκρωτήρια καὶ οἱ βράχοι τῶν ἀγνώστων καὶ ξένων ἄλλοτε χωρῶν, τοῦ Εὐξείνου, τῆς Κυρήνης, τῆς Ἰταλίας, τῆς Σικελίας, τῆς Γαλατίας, τῆς Ἰσπανίας, ἔχουν στολισθῇ μὲ ναοὺς καὶ μὲ ἄλλα κτίρια ἑλληνικά, τὰ ὅποια χαιρετοῦν οἱ ναυτικοὶ ὡς γνώριμα καὶ φιλικὰ σημεῖα. Εἰς ὅλα τὰ ἄκρα τῆς Μεσογείου ἀκούεται ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ περνοῦν τὰ ἑλληνικὰ νομίσματα. Οἱ ξένοι, οἱ βάρβαροι λαοὶ προσπαθοῦν νὰ ἀπομιμηθοῦν τὰ ἑλληνικὰ ἥθη καὶ ἐξυπνοῦν μὲ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπολογίσωμεν ἀκριβῶς τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ἀλλὰ ἀσφαλῶς ἀνήρχετο εἰς πολλὰ ἑκατομμύρια.

Ἄλλ' ὁ ἑλληνικὸς κόσμος ἔχει ἓνα σημεῖον πολὺ ἀδύνατον. Οἱ Ἕλληνες ἐκτὸς τῆς κυρίως Ἑλλάδος κατέχουν στενὴν λωρίδα εἰς τὴν παραλίαν, ἐνῶ τὸ ἐσωτερικὸν τῶν χωρῶν κατέχεται ἀπὸ πολυαρίθμους βαρβαρικὰς φυλὰς καὶ πολλάκις ἀπὸ ἰσχυροὺς λαοὺς. Διὰ τοῦτο εὐρίσκονται εἰς διαρκὴ κίνδυνον. Αὐτὸ ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς μεγάλας ἀδυναμίας τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἡ δευτέρα, ἡ μεγαλυτέρα ἴσως, εἶναι, καθὼς γνωρίζομεν, ἡ διαίρεσις εἰς πολὺ μικρὰ κράτη. Δι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ ἀκμὴ τοῦ ὠραίου αὐτοῦ κόσμου δὲν ἦτο πολὺ μακρά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄

ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗ ΕΝΟΤΗΣ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Φαίνεται ὅτι οἱ Ἕλληνες εἰς παλαιότερους χρόνους εἶχαν ἀπλουστέραν καὶ λαϊκωτέραν θρησκείαν. Ἴσως ἐλάτρευσαν λίθους καὶ ζῶα, ὅπως πολλοὶ πρωτόγονοι λαοί, καὶ ἔδιδαν μεγάλην πίστιν εἰς τὴν μαγείαν. Ἐπίσης γνωρίζομεν ὅτι εἰς

Ζεὺς καὶ Τυφὼν

ἀπὸ ἑνα εἰκονογραφημένον ἀγγεῖον τῆς Χαλκίδος—Μόναχον
Ὁ Ζεὺς κεραυνοβολεῖ τὸν τερατόμορφον γίγαντα.

πολλὰ μέρη ἐλάτρευσαν δύο μεγάλας θεότητας, τὴν Γῆν καὶ τὸν Οὐρανόν.

Ἀργότερα ἥλλαξεν ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων. Τὴν ἀλλαγὴν αὐτὴν ἐφαντάσθησαν οἱ ἀρχαῖοι ὡς πάλιν μεταξὺ τῶν θεῶν. Ὁ Ζεὺς ἐπὶ κεφαλῇς τῶν νέων θεῶν συντρίβει τοὺς παλαιούς τερατομόρφους θεούς, τοὺς Τιτᾶνας καὶ τοὺς Γίγαντας, καὶ κατακρημνίζει αὐτοὺς εἰς τὰ Τάρταρα. Ἀπὸ τότε βασιλεύουν οἱ νέοι, οἱ ἀνθρωπόμορφοι ἑλληνικοὶ θεοί.

Ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων εἶναι κυρίως λατρεία τῆς φύσεως. Προσωποποιοῦν τὰς φυσικὰς δυνάμεις καὶ τὰ φυσικὰ φαινόμενα, τὸν ἥλιον, τὸν ὠκεανόν, τοὺς ποταμούς, τὰς πηγὰς, τὴν βροντὴν, τὴν τρικυμίαν, τοὺς ἀνέμους, τὰς βροχάς. Φαντάζονται ὅτι αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ ἀόρατα καὶ μυστηριώδη ὄντα, τὰ ὁποῖα ὁμοιάζουν μὲ ἀνθρώπους. Ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων λοιπὸν εἶναι φυσιολατρεία καὶ ἀνθρωπομορφισμός. Ἀργότερα οἱ θεοὶ γίνονται προσωποποιήσεις ἡθικῶν δυνάμεων. Ὁ Ζεὺς, ὁ θεὸς τοῦ αἰθέρος ἀρχικῶς, προσωποποιεῖ τὴν φρόνησιν, τὴν πατρικὴν φιλοστοργίαν καὶ μακροθυμίαν, ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ προσωποποιήσις τῆς θυέλλης κατ' ἀρχάς, γίνεται θεὰ τῆς σοφίας, ὁ Ἀπόλλων, ὁ θεὸς τοῦ ἡλίου, γίνεται θεὸς τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ποιήσεως.

Τέλος οἱ Ἕλληνες ἐλάτρευσαν τοὺς νεκροὺς καὶ πολλοὶ ἔνδοξοι νεκροὶ τῶν προῖστορικῶν χρόνων ἐτιμήθησαν ἰδιαιτέρως ὡς ἥρωες καὶ ἡμίθεοι.

ΟΙ ΘΕΟΙ

Οἱ Ἕλληνες ἐλάτρευσαν πολλοὺς θεοὺς. Περὶ τῆς γεννήσεως, τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς ζωῆς τῶν θεῶν διηγήθησαν διαφόρους μύθους, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ εὐκίνητον πνεῦμα καὶ ἡ καλαισθησία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἔδωσαν ἀσύγκριτον καλλιτεχνικὴν μορφήν. Ἡ ἑλληνικὴ μυθολογία εἶναι ἀπὸ τὰς ὡραιότερας διηγήσεις, τὰς ὁποίας ἐφαντάσθησαν οἱ ἄνθρωποι. Οἱ ποιηταί, οἱ γλύπται καὶ οἱ ζωγράφοι ἔλαβαν ὑποθέσεις ἀπὸ τὴν μυθολογίαν.

Οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων, ὅπως τοὺς ἐφαντάσθησαν, εἶναι ὡραῖοι καὶ ἀξιαγάπητοι. Ὅμοιάζουν μὲ ἀνθρώπους καὶ ζοῦν ὅπως καὶ οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' εἶναι μεγαλύτεροι, δυνατώτεροι, ὡραιότεροι καὶ ἡ ζωὴ των δὲν ἔχει ἀσθενείας καὶ λύπας. Οἱ θεοὶ δὲν γηράζουν, ζοῦν μακάριοι, τρώγουν τὴν ἀμβροσίαν καὶ πίνουν τὸ νέκταρ καὶ μαγεύονται προπάντων ἀπὸ τὴν μουσικὴν. Εἶναι ὅλοι χαριτωμένοι καὶ λευκοί. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν ἐφαντάσθησαν κανένα θεὸν μαῦρον ἢ κακόψυχον οὔτε ἐχώρισαν τὸν κόσμον εἰς δύο βασιλεια, εἰς τὸ βασιλείον τοῦ φωτὸς καὶ εἰς τὸ βασιλείον τοῦ σκότους, εἰς θεοὺς ἀγα-

θοποιούς καὶ εἰς θεοὺς κακοποιούς. Οἱ θεοὶ δυσαρεστοῦνται, θυμώνουν καὶ ἤμποροῦν νὰ κάμουν κακὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' εὐκολα ἀλλάζουν γνώμην καὶ ἐξευμενίζονται μεθυσίας καὶ προσευχάς.

Οἱ ὠραῖοι ἀνθρωπόμορφοι θεοὶ τῆς Ἑλλάδος
Ἀπόλλων Κιθαρωδὸς
Ρώμη, Βατικανόν

Ἄρτεμις
Παρίσιοι, Λούβρον

ΟΙ ΘΕΟΙ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΟΥ

Ἀπὸ τοὺς θεοὺς ἄλλοι ζοῦν εἰς τὸν οὐρανόν, ἄλλοι εἰς τὴν γῆν εἴτε εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἄλλοι εἰς τὰ βάθη τῆς γῆς.

Οἱ μεγαλύτεροι ἑλληνικοὶ θεοὶ εἶναι προσωποποιήσεις τῶν οὐρανίων φαινομένων καὶ δι' αὐτὸ κατοικοῦν εἰς τὸν οὐρανόν ἢ εἰς τὸν Ὀλυμπόν, τὸ θαυμασιώτερον ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ βουνά.

Ὁ **Ζεὺς**, ὁ πατὴρ καὶ βασιλεὺς τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐξουσιάζει τὸν οὐρανόν, μαζεύει τὰ σύννεφα, ἀστράφτει καὶ στέλλει τὴν βροχήν. Ὁ ἀδελφὸς του **Ποσειδῶν** ἐξουσιάζει τὴν θάλασσαν. Εἶναι μεγαλοπρεπὴς ὅπως ὁ Ζεὺς, ἀλλ' ἔχει

ἔκφρασιν αὐστηροτέραν. Τὰ μαλλιά του εἶναι ἄτακτα καὶ τὰ γένεια του πυκνά. Κρατεῖ τὴν τρίαιναν, μὲ τὴν ὁποῖαν τα-

Ἡ Ἀθηνᾶ Φαρνέζε
μαρμάρινον ἄγαλμα, Νεάπολις

νήγιον. Ὁ Ὀλυμπος ἔχει καὶ τὸν ταχυδρόμον του. Εἶναι ὁ Ἑρμῆς, εὐκίνητος, ζωηρός, φορεῖ πτερωτὰ πέδιλα, μὲ τὰ ὁποῖα πετᾷ ἐπάνω ἀπὸ βουνὰ καὶ θαλάσσας. Εἶναι καὶ αὐτός, ὅπως καὶ ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἀρτεμις, υἱὸς τοῦ Διὸς, ἀλλὰ ἀπὸ ἄλλην μητέρα. Ἀνακατώνεται εἰς τὸ ἐμπόριον, ἀλλ' ἔχει σχέσιν καὶ μὲ τοὺς νεκρούς. Ὁ Ἑρμῆς εἶναι ὁ ψυχοπομπὸς θεός. Ἡ Ἀθηνᾶ εἶναι ἡ θεὰ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἐργασίας. Αὕτη προστατεύει τὰς Ἀθήνας καὶ κάμνει τοὺς Ἀ-

ράσσει τὴν θάλασσαν, προκαλεῖ τὴν τρικυμίαν καὶ τοὺς σεισμούς. Ἡ Ἥρα εἶναι σύζυγος τοῦ Διὸς καὶ θεὰ τοῦ γάμου. Ἡ Ἑστία εἶναι προστάτις τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς καὶ λατρεύεται εἰς ὅλας τὰς οἰκίας, ὅπου ἔχει ἰδιαιτέρον βωμόν. Εἰς τὸν Ὀλυμπόν ἐπίσης ζῇ ὁ ὡραιότερος ἀπὸ τοὺς θεούς, ὁ Ἀπόλλων. Εἶναι κάτασπρος, ὑψηλὸς καὶ δυνατὸς καὶ γύρω εἰς τὴν ὡραίαν κεφαλὴν του εἶναι χυμένον χαριτωμένον φῶς. Στεφανωμένος μὲ κλάδον δάφνης παίζει τὴν κιθάραν, ἐνῶ τραγουδοῦν αἱ ἐννέα οὐράνιαι κόραι, αἱ Μοῦσαι. Ἡ μουσικὴ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τὸ ὄψμα τῶν Μουσῶν χύνει φαιδρότητα καὶ λεπτὴν συγκίνησιν εἰς τὸν Ὀλυμπόν, φθάνει ἕως τὴν γῆν καὶ ἡσυχάζει τὸν πόνον καὶ τὰς θλίψεις τῶν ἀνθρώπων. Ἡ Ἀρτεμις, ἡ ἀδελφὴ τοῦ Ἀπόλλωνος, εἶναι σεμνὴ καὶ εὐγενὴς κόρη, γεμάτη ζωὴν καὶ εὐκινήσιαν καὶ ἀγαπᾷ τὰ δάση καὶ τὸ κυ-

θηναίους εὐφυνεῖς καὶ δραστηρίους. Ἐκεῖ εἰς τὸν Ὀλυμπον ζῇ ἐπίσης ὁ θεὸς τοῦ πολέμου **Ἄρης**, νέος μὲ γιγάντιον σῶμα, πάνοπλος, ἀγριωπός. Οἱ θεοὶ τὸν μισοῦν, διότι τοῦ ἀρέσουν αἱ φιλονεικίαι. Ἡ **Ἀφροδίτη** εἶναι θεὰ τῆς γυναικείας καλλονῆς καὶ ἐλέγετο ὅτι ἐγεννήθη ἀπὸ τὸν ἀφρόν τῆς θαλάσσης. Εἶναι ἀπαράμιλλον τὸ κάλλος τῆς. Ὁ **Ἥφαιστος** εἶναι ὁ τεχνίτης τοῦ Ὀλύμπου καὶ αὐτὸς κατεσκεύασεν ὥραϊα ἀνάκτορα δι' ὅλους τοὺς θεούς. Εἶναι χωλὸς καὶ ἐργάζεται σκονισμένος καὶ καπνισμένος εἰς τὰ ὑποχθόνια ἐργαστήριά του, ὅπου κάτασκευάζει τοὺς κεραυνούς τοῦ Διὸς. Εἰς τὸν Ὀλυμπον ἐπίσης ἐτοποθέτησαν οἱ Ἕλληνες τὴν **Δήμητραν**, τὴν μεγάλην θεὰν τῆς γῆς.

Αὐτοὶ εἶναι οἱ δώδεκα Ὀλύμπιοι θεοί, τοὺς ὁποίους λατρεύουν οἱ Ἕλληνες ἰδιαίτερος.

ΟΙ ΘΕΟΙ ΤΗΣ ΓΗΣ

Ἐκτὸς τῶν Ὀλυμπίων ὑπάρχει πλῆθος θεῶν εἰς τὴν γῆν, εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὰ ὑποχθόνια. Ἡ μεγαλυτέρα καὶ ἀρχαιότερα ἀπὸ τὰς θεὰς τῆς γῆς εἶναι ἡ **Δημήτηρ**, προσωποποίησις τῆς γονιμότητος τῆς γῆς, ἡ θεὰ τῆς γεωργίας καὶ τῶν σιτοφόρων ἀγρῶν. Εἶναι ἀπαρηγόρητος, διότι ὁ θεὸς τοῦ Ἄδου Πλούτων ἥρπασε τὴν θυγατέρα τῆς, τὴν **Κόρην**, τὴν θεὰν τῆς ἀνθήσεως, διότι θέλει νὰ τὴν ἔχη σύζυγόν του. Ἐμεσολάβησεν ὁ Ζεὺς καὶ ἔγινε συμφωνία νὰ ἐπανέρχεται τὴν ἀνοιξιν εἰς τὴν γῆν καὶ τὸν χειμῶνα νὰ ἐπιστρέφῃ εἰς τὰ θλιβερά ἀνάκτορα τοῦ Πλούτωνος, ὅπου βασιλεύει μὲ τὸ ὄνομα **Περσεφόνη**. Ἀλλ' ὁ λαϊκώτερος θεὸς τῆς γῆς εἶναι ὁ **Διόνυσος**, ὁ θεὸς τῶν ἀμπέλων καὶ τοῦ τρυγητοῦ, ὁ ὁποῖος περιφέρει τοὺς θυρυβῶδεις χορούς του συνοδευόμενος ἀπὸ **Σατύρους** καὶ **Σειληνοὺς**.

Ἐπίσης ἡ θάλασσα ἔχει τοὺς θεοὺς τῆς. Ἐκτὸς τοῦ Ποσειδῶνος εἶναι ἡ **Ἀμφιτρίτη**, ἡ σύζυγός του, ἡ ὁποία προσωποποιεῖ τὴν θάλασσαν τῆς παραλίας. Ὁ γέρων **Νηρεὺς** ἀντιπροσωπεύει τὴν γαλήνην, ἡ **Θέτις** ἐπιτηρεῖ τὴν ἐκβολὴν τῶν ποταμῶν.

Εἰς τὸν Ἄδην βασιλεύει ὁ **Πλούτων** ἢ **Ἄδης**, ἀδελφὸς τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος. Τὸν Ἄδην φαντάζονται ὡς κοῖ-

λον καὶ βαθὺ σπήλαιον ὑπὸ τὴν γῆν, εἰς τὸ ὁποῖον καταβαίνει κανεῖς ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριον Ταίναρον. Τὴν εἴσοδον φυλάττει τερατόμορφος κύων, ὁ Κέρβερος. Οἱ νεκροὶ διέρχονται δύο σκοτεινοὺς καὶ ἡσύχους ποταμοὺς καὶ τὴν λίμνην Ἰχέρουσιαν ἐπιβαίνοντες εἰς τὸ ἀκάτιον τοῦ Χάρωνος.

Εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν ζοῦν πολλοὶ ἄλλοι μικρότεροι θεοὶ καὶ θεαί. Εἰς τὰ δάση, εἰς τὰ σπήλαια ζοῦν αἱ **Νύμφαι**. Κάθε δένδρον, κάθε πηγὴ, κάθε ρεῦμα, ἔχει τὸν θεὸν του. Ὁ ἀρχαῖος φαντάζεται ὅλα ἔμψυχα γύρω του, ὅλα γεμᾶτα μάτια καὶ αὐτιά. Τὸ γλυκοφύσημα τοῦ ζεφύρου, τὸ θρόϊσμα τῶν δένδρων, οἱ μακρινοὶ ψίθυροι, τοὺς ὁποίους ἀκούομεν κατὰ τὰς εἰρηνικὰς ἡμέρας τῆς ἀνοιξέως, εἶναι ἀντίλαλος ἀπὸ τὸ ᾄσμα καὶ τὸν χορὸν τῶν νυμφῶν. Εἰς τὰ ἡσυχὰ παράλια, εἰς τὰς ἐρημικὰς νήσους, εἰς τὰ σπήλαια τῆς παραλίας καὶ τοῦ πυθμένος τῆς θαλάσσης κατοικοῦν αἱ **Νηρηίδες**. Αὐταὶ ἡσυχάζουν τὰ ἀγριεμένα κύματα, τὰ ὁποῖα σηκώνει ὁ Ποσειδῶν μὲ τὴν τρίαινάν του.

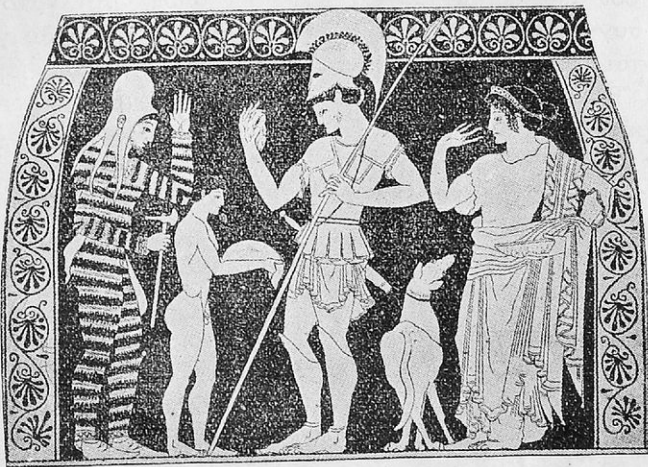
ΟΙ ΗΡΩΕΣ

Ὁ ἀρχαῖος Ἕλλην αἰσθάνεται μεγάλην εὐλάβειαν πρὸς τοὺς νεκροὺς προγόνους. Πιστεύει ὅτι οἱ νεκροὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ζοῦν εἰς τὸν Ἄδην, ὅτι ἀποκτοῦν θεϊκὴν δύναμιν καὶ ἡμποροῦν νὰ ὠφελήσουν ἢ νὰ βλάψουν. Νομίζει ἐπίσης ὅτι οἱ νεκροὶ ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ τροφὴν εἰς τὴν ὑπόγειον κατοικίαν των καὶ δι' αὐτὸ προσφέρει κανονικῶς θυσίας καὶ χοάς. Τόπος λατρείας τῶν νεκρῶν εἶναι ἰδιαίτερον δωμάτιον τῆς οἰκίας, ἡ λεγομένη Ἑστία, καὶ ἱερεὺς ὁ πατὴρ τῆς οἰκογενείας ἢ ὁ πρεσβύτερος υἱός.

Πολλοὶ ἔνδοξοι νεκροὶ τῶν προῖστορικῶν χρόνων, πρόγονοι βασιλικῶν γενῶν, ἱδρυταὶ πόλεων, περίφημοι πολεμισταί, ἐλατρεύθησαν εἰς περισσότερα μέρη καὶ οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν αὐτοὺς ἥρωας καὶ ἡμιθέους, διότι ἐπίστευαν ὅτι ἓνας ἀπὸ τοὺς γονεῖς των ἦτο θεός, καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔγιναν πανελλήνιοι ἥρωες, ὅπως ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Θησεύς, ὁ Οἰδίπους, ὁ Ἰάσων κ. ἄ. καὶ οἱ ἥρωες τοῦ Τρωικοῦ πολέμου.

ΗΘΙΚΟΙ ΔΕΣΜΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Διεσκορπισμένοι εις ὅλην τὴν Μεσόγειον, διηρημένοι εἰς ἄπειρα κράτη οἱ Ἕλληνες δὲν ἔπαυσαν νὰ ἔχουν ζωηρὰν συνείδησιν ὅτι ἀνήκουν εἰς μίαν οἰκογένειαν. Ἀπέναντι τοῦ βαρβαρικοῦ κόσμου οἱ Ἕλληνες, τὸ ἐλληνικὸν ὅπως ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι, ἀποτελοῦν ἐξαιρετικὴν φυλὴν, τὴν ὁποίαν συνδέουν ἀδιάσπαστοι ἠθικοὶ δεσμοί. Οἱ δεσμοὶ αὐτοὶ εἶναι

Σπλαγχνοσκοπία, ἀπὸ ἑνα ἀττικὸν ἀγγεῖον τοῦ 5ου αἰῶνος
Βίρτσμπουργ - Μουσεῖον

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐτίμων τοὺς θεοὺς τῶν μετ' αὐτοὺς προσευχάς, θυσίας καὶ ἄλλας προσφοράς. Ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τῶν θυσιαζομένων ζῶων ἐμάντευαν τὴν θέλησιν τῶν θεῶν. Εἰς τὴν εἰκόνα βλέπομεν μίαν σκηνὴν οἰκογενειακὴν. Ὁ σύζυγος εἶναι ἐτοιμος νὰ φύγῃ διὰ τὸν πόλεμον καὶ ἔκαμε θυσίαν. Ἀριστερὰ ὁ σκύθης, ὁ ὁποῖος ἔσφαξε τὸ ζῶον, καὶ ὁ μικρὸς κρατεῖ εἰς τὰς χεῖρας τὰ σπλάγχνα. Δεξιὰ ἡ σύζυγος καὶ εἰς τὸ μέσον ὁ σκύλος τοῦ σπιτιοῦ.

ἡ κοινὴ καταγωγὴ, ἡ κοινὴ θρησκεία, ἡ γλῶσσα καὶ τὰ κοινὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, τὸ ὁμαίον, ὁμόγλωσσον, τὰ κοινὰ ἰδρύματα θεῶν, αἱ κοιναὶ θυσίαι, τὰ ὁμότροπα ἦθη, ὅπως εἶπαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς μίαν περίφημον ἀπάντησιν τῶν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας.

Παρ' ὅλας τὰς τοπικὰς διαφορὰς οἱ Ἕλληνες ἔχουν μίαν κοινὴν πανελλήνιον θρησκείαν, οἱ κυριώτεροι θεοὶ εἶναι θεοὶ ὅλου τοῦ ἔθνους καὶ λατρεύονται κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. Ἐ

χουν κοινούς ναούς, κοινὰ προσκυνήματα, ὅπου συνέρχονται κατὰ περιόδους, διὰ νὰ τελέσουν ἑορτὰς καὶ ἀγῶνας.

Ἐπίσης παρὰ τὰς διαλεκτικὰς διαφορὰς οἱ Ἕλληνες συνεννοοῦνται μεταξύ των. Μάλιστα ἡ ζωηρὰ ἐπικοινωνία καὶ τὰ μεγάλα ἐμπορικὰ κέντρα τείνουν νὰ ἐξαφανίσουν τὰς τοπικὰς διαφορὰς καὶ νὰ δημιουργήσουν μίαν κοινὴν πανελλήνιον γλῶσσαν. Ἡ γραφομένη τῆς ἐπικρατεστέρας φυλῆς γίνεται ἡ κοινὴ γραφομένη ὅλων τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἡ ἰωνικὴ τὸν βον' αἰῶνα, ἡ ἄττικὴ ἀπὸ τὸν 5ον αἰῶνα καὶ κατόπιν. Τὰ συγγράμματα, εἰς ὁποιανδήποτε διάλεκτον καὶ ἂν γράφονται, ἀναγινώσκονται εἰς ὅλα τὰ ἄκρα τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Οἱ Ἕλληνες ἔχουν ἐπίσης κοινὰ ἥθη, διὰ τὰ ὁποῖα εἶναι ὑπερήφανοι. Πολὺ ἐνωρὶς ἔπαυσαν νὰ ὀπλοφοροῦν, ἡ ζωὴ των ἔγινεν ἡμερωτέρα καὶ ὁ οἰκογενειακὸς βίος, ἡ θέσις τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνώτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς.

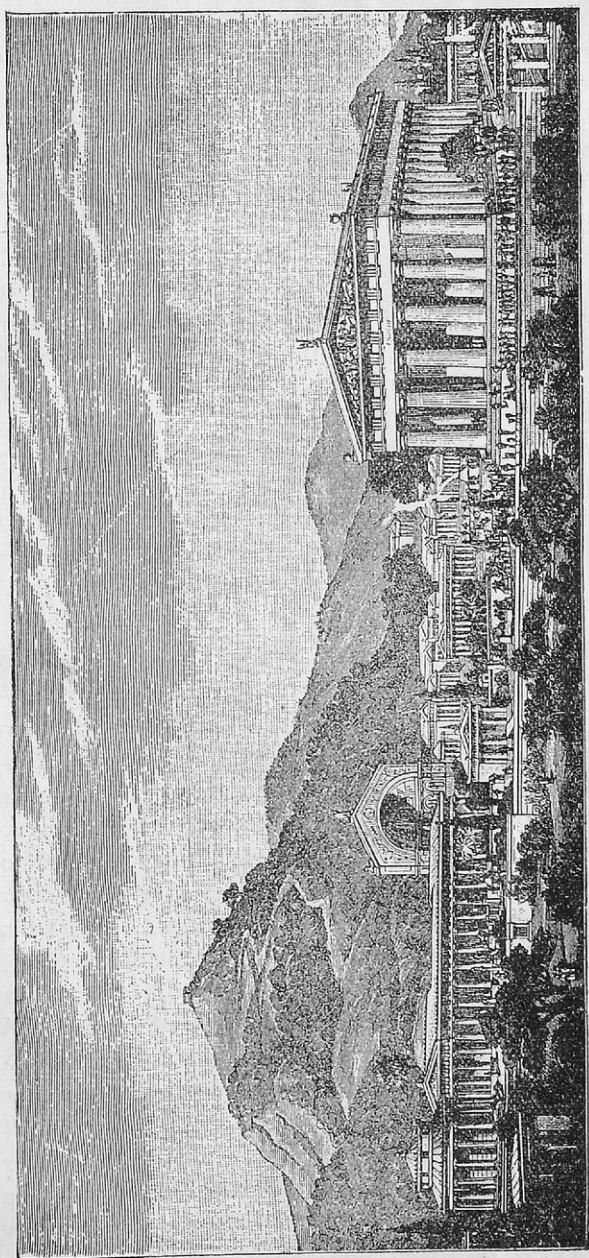
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

Ζωηρὰν αἴσθησιν τῆς ἐνότητος τοῦ ἔθνους ἔδιδαν αἱ συναθροίσεις εἰς τόπους κοινῶν ἑορτῶν καὶ ἀγώνων. Ἰδίως προσελκύουν τοὺς Ἕλληνας οἱ μεγάλοι πανελλήνιοι ἀγῶνες, τὰ **Νέμεα**, τὰ ὁποῖα τελοῦνται εἰς τὴν Ἀργολίδα πρὸς τιμὴν τοῦ Διός, τὰ **Ἰσθμια**, τὰ ὁποῖα τελοῦνται εἰς τὴν Κόρινθον πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος, τὰ **Πύθια** εἰς τοὺς Δελφοὺς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τὰ **Ὀλύμπια** εἰς τὴν Ὀλυμπίαν πρὸς τιμὴν τοῦ Διός.

Δύο ἦσαν ἰδίως τὰ κυριώτερα προσκυνήματα τῶν Ἑλλήνων, ἡ Ὀλυμπία καὶ οἱ Δελφοί.

Η ΟΛΥΜΠΙΑ

Ἡ Ὀλυμπία κειμένη εἰς τὴν χώραν τῶν Ἡλείων, εἰς τὸ σημεῖον ὅπου ἐνώνονται οἱ ποταμοὶ Ἀλφειὸς καὶ Κλάδεος, ἐντὸς πεδινῆς καὶ ἡρέμου τοποθεσίας, μεταξύ κοιλάδων καὶ καταφύτων λόφων, ἔγινε πολὺ ἐνωρὶς τὸ κατ' ἐξοχὴν προσκυνήμα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἱερὸς χῶρος, εἰς τὸν ὁποῖον κείται ὁ ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ τελοῦνται οἱ ἀγῶνες, ἡ λεγομένη Ἄλτις, ἐγέμισεν ἀπὸ ναοῦς, βωμοῦς, ἡρῶα, στο-

Ἡ Ὀλυμπία ὅπως ἦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα
 Φιλίππειον Ἡρώϊον Ἐξέδρα Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ Μητρώον Θησαυροὶ Ναὸς Διὸς Δυτικὴ πύλη
 Πελοπίων.

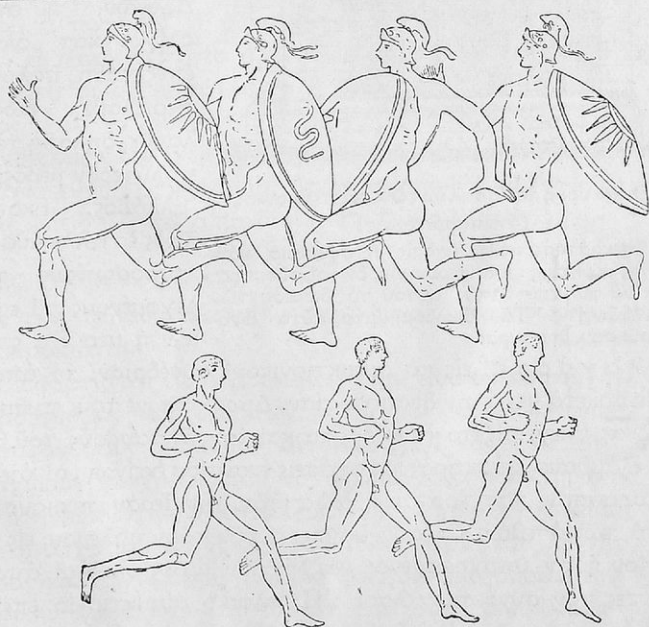
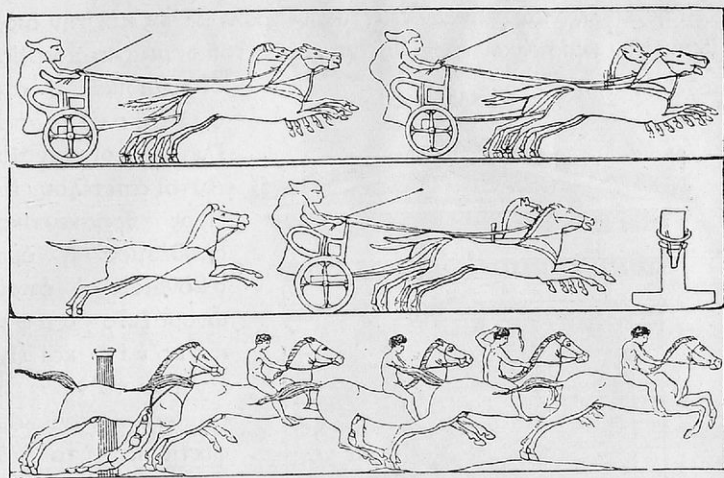
ας, ἀγάλματα κτλ. Κάθε πόλις ἐφιλοτιμήθη νὰ ἰδρύσῃ ἐκεῖ κάτι ἐξαιρετικόν. Εἰς τὸ μέσον ὕψοῦτο μεγαλοπρεπῆς ὁ μαρμάρινος δωρικὸς ναὸς τοῦ Διός, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔθεσαν τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ θεοῦ, ἔργον τοῦ Φειδίου.

Οἱ ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες ἐτελοῦντο κατὰ τετραετίαν. Μόλις ἐπλησίαζεν ἡ ἑορτὴ, ἐκηρύττετο εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἡ ἱερὰ ἐκείρεια, ἔπαυε δηλαδὴ κάθε ἐχθροπραξία. Κύματα κόσμου συνέρρεαν τότε ἀπὸ τὰ ἀπώτατα ἄκρα τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὁ περὶ τὸν Ἀλφεῖον χῶρος ἐπλημμύριζεν ἀπὸ τὰ πλήθη καὶ ἀπὸ τὴν ζωηρότητα καὶ οἱ Ἕλληνες ἡσθάνοντο ἑαυτοὺς ἰσχυροὺς εἰς τὴν συναδέλφωσιν. Ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους τίτλους τιμῆς ἦτο ἡ νίκη εἰς τὴν Ὀλυμπίαν. Βασιλεῖς καὶ πλούσιοι εὐγενεῖς ἡγωνίζοντο διὰ τὸν κλάδον τῆς ἐλαίας, ὁ ὁποῖος ἐδίδετο ὡς ἔπαθλον εἰς τὸν νικητὴν. Εἰς τὴν Ὀλυμπίαν οἱ νέοι ἐπεδείκνυν τὴν ρώμην τοῦ σώματος, οἱ ποιηταί, οἱ μουσικοί, οἱ σοφοὶ τὰ πνευματικὰ προϊόντα.

ΤΟ ΜΑΝΤΕΙΟΝ ΤΩΝ ΔΕΛΦΩΝ

Εἰς περιβάλλον ὀλωσδιόλου διαφορετικὸν μᾶς μεταφέρει τὸ ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ πολυύμνητον προσκύνημα τοῦ Ἀπόλλωνος. Εἰς τοὺς Ἕλληνας εἶχε κάμει ἐξαιρετικὴν ἐντύπωσιν ἡ τοποθεσία του. Ἡ κεντρικὴ θέσις του, τὸ ὕψος, τὰ δάση καὶ οἱ ἀπόκρημνοι βράχοι, αἱ πηγαὶ καὶ τὰ σπήλαιά του με τοὺς σταλακτίτας παρουσιάζουν εἰς αὐτοὺς τὸν Παρνασσὸν ὡς τόπον θαυμάσιον, ἱεροπρεπῆ ὅπως ἔλεγαν, καὶ ἄξιον νὰ γίνῃ κατοικία θεοῦ. Ὅχι μόνον ὁ Φοῖβος ἔχει τὴν ἑδραν του ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ ὁ Διόνυσος με τὰς Μαινάδας, ὁ Πᾶν καὶ αἱ Νύμφαι εὐχαρίστως διαμένουν εἰς τὸν ἐξαιρετὸν αὐτὸν τόπον.

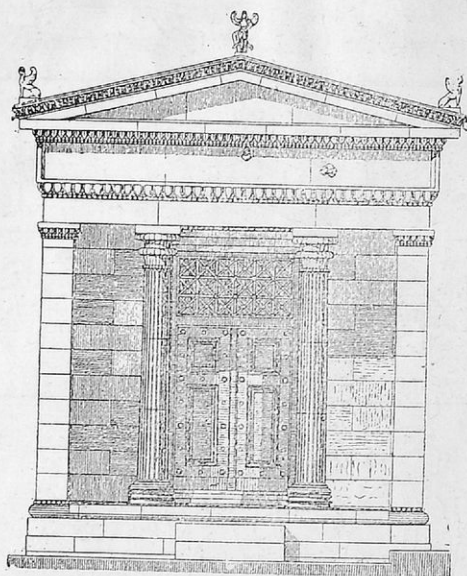
Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους τὸ μαντεῖον ἔχει τεραστίαν φήμην. Ξένοι ἡγεμόνες, ὅπως ὁ Κροῖσος τῆς Λυδίας καὶ ὁ Ἀμασις τῆς Αἰγύπτου καταφεύγουν εἰς τὰ φῶτα τοῦ Ἀπόλλωνος ἢ ἀνοικοδομοῦν με ξοδὰ των τὸν πυρποληθέντα ναόν. Εἰς τὴν Ἑλλάδα κυβερνήσεις καὶ ἰδιῶται δὲν ἐπιχειροῦν τίποτε σοβαρόν, προτοῦ ἐρωτήσουν τὸν θεὸν τῶν Δελφῶν. Ἀναρίθμητοι θησαυροὶ σωρεύονται εἰς τὸν ναόν ἀπὸ δωρεᾶς καὶ ὁ περὶ αὐτὸν χῶρος μεταβάλλεται εἰς παμμέγιστον μουσεῖον, ἀπὸ οἰκοδομὰς καὶ καλλιτεχνήματα.

Οι άγώνες, παραστάσεις από άγγεία

Αι δύο πρώται, αί όποιαι άποτελούν συνέχειαν, παριστάνουν άρματο-δρομίαν με τέθριππα, ή τρίτη ίπποδρομίαν, ή τετάρτη δρόμον όπλιτών και ή πέμπτη δρομείς.

Τὴν ἐποπτείαν μερικῶν κεντρικῶν ἱερῶν καθὼς καὶ τὴν διοργάνωσιν ὠρισμένων ἑορτῶν εἶχαν οἱ κάτοικοι μιᾶς περιφερείας,

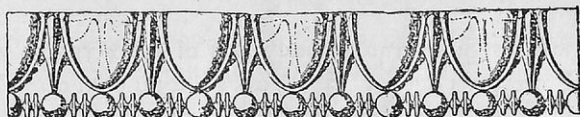

Θησαυρὸς Μασσαλιωτῶν εἰς Δελφούς
(ἀναπαράστασις)

Ἐπεκράτησε πολὺ ἔνωρις ἡ συνήθεια κάθε πόλις νὰ κτίσῃ ἰδιαιτέρον μικρὸν οἰκοδόμημα, διὰ νὰ φυλάττῃ ἐντὸς αὐτοῦ τὰς δωρεὰς τῶν πολιτῶν της. Τὰ οἰκοδομήματα αὐτὰ ὠνομάσθησαν θησαυροί.

Πυλαγόρας, εἰς τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἄρκετὰ μεγάλην δικαιοδοσίαν. Διωργάνωνε τοὺς πυθικοὺς ἀγῶνας, διεχειρίζετο τὰ κτήματα καὶ τοὺς θησαυροὺς τοῦ θεοῦ καὶ ἐλάμβανεν αὐστηρὰς ἀποφάσεις ἐναντίον ἐκείνων, οἱ ὅποιοι διετάρασσαν τὰς ἑορτὰς ἢ ἔβλαπταν τὴν ἱερὰν περιουσίαν. Κατὰ τῶν ἀσεβῶν τούτων ἐκήρυττε τὸν ἱερὸν πόλεμον, εἰς τὸν ὁποῖον ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ λάβουν μέρος ὅλοι οἱ ἀποτελοῦντες τὸν σύνδεσμον λαοί. Ἡ δελφικὴ ἀμφικτιονία ἐπεχείρησε πολλάκις νὰ ἐπέμβῃ ὡς διαιτητὴς εἰς τὰς φιλονεικίας μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν κρατῶν, ἀλλ' ἡ δύναμις της δὲν ἦτο μεγάλη. Μολαταῦτα εἰς αὐτὴν βλέπομεν τὴν πρώτην ιδέαν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν.

οἱ περίοικοι ἢ ἀμφικτιόνες, ὅπως ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι. Αὐτοὶ ἀπετέλουν ἓνα εἶδος θρησκευτικοῦ συνδέσμου ἢ ὁμοσπονδίας, ἡ ὁποία ὠνομάζετο ἀμφικτιονία καὶ εἶχε κέντρον τὸ ἱερόν. Ἡ σημαντικώτερα ἀμφικτιονία ἦτο τῶν Δελφῶν, ἡ ὁποία ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπεξετάθη πολὺ καὶ περιέλαβε δώδεκα λαούς, δηλαδὴ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἑλλάδος. Ἐκαστος λαὸς ἔστειλε δύο ἀντιπροσώπους, τοὺς λεγομένους ἱερομνήμονας καὶ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

ΣΠΑΡΤΗ

Η ΛΑΚΩΝΙΚΗ

Κατὰ τὸν 7ον καὶ 6ον π.Χ. αἰῶνα τὸ ἰσχυρότερον κράτος εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα εἶναι ἡ Σπάρτη.

Ἡ Λακωνικὴ εἶναι στενὴ καὶ ἐπιμήκης κοιλὰς τριγυρισμένη ἀπὸ ὑψηλὰ βουνά, τὸν Τ α ὕ γ ε τ ο ν πρὸς δυσμὰς καὶ τὸν Π ά ρ ν ω ν α πρὸς ἀνατολάς. Εἰς τὸ μέσον τοῦ κοιλώματος αὐτοῦ ὁ ποταμὸς Ε ὕ ρ ὡ τ α ς κυλίνει τὸ ἀδύνατον ρεῦμα του. Ἡ Λακωνικὴ ἦτο ἄρκετὰ εὐφóρος καὶ παρῆγε σιτηρά, εἰς τὰ πετρώδη μέρη ἐφύετο ἡ ἐλαία, εἰς τοὺς λόφους ἡ ἄμπελος, καὶ τὰ βουνὰ ἦσαν κατάλληλα διὰ κτηνοτροφίαν. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν ἔχει ἄλλον φυσικὸν πλοῦτον, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀναπτυχθῇ βιομηχανία, ὅπως ἐπίσης δὲν ἀνεπτύχθη ναυτιλία, ἐπειδὴ ἡ παραλία δὲν ἔχει καλοὺς λιμένας.

ΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΤΑΞΕΙΣ

Εἰς τὴν πεδιάδα αὐτὴν ἔζησεν ἡ δυνατωτέρα δωρικὴ φυλὴ, οἱ Σπαρτιᾶται.

Οἱ Σπαρτιᾶται εἶναι Δωριεῖς, ἦλθαν εἰς τὸν καιρὸν τῆς μεταναστεύσεως τῶν Δωριέων, ἐκυρίευσαν τὴν Λακωνικὴν καὶ ὑπέταξαν τοὺς παλαιοὺς κατοίκους. Οἱ κάτοικοι τῆς πεδινῆς χώρας ὑπεχρεώθησαν νὰ καλλιεργοῦν τὰ κτήματα τῶν κατακτητῶν ὡς δουλοπάροικοι ἢ ὡς εἴ λ ω τ ε ς, ὅπως ἔλεγον οἱ ἄρχαιοι, ἐνῶ οἱ κάτοικοι τῶν ὄρεινῶν μερῶν, τῆς παραλίας καὶ τῶν ὀλίγων μικρῶν πόλεων διετήρησαν τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ κτήματά των, ἀλλ' ἔγιναν ὑπήκοοι τῶν Σπαρτιατῶν καὶ δὲν ἐλάμβαναν μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Αὐτοὶ ὀνομάζονται π ε ρ ῖ ο ι κ ο ι καὶ εἶναι οἱ μόνοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Λακωνικῆς, οἱ ὅποιοι καταγίνονται εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς τέχνας.

Μόνοι κυρίαρχοι εἰς τὴν χώραν εἶναι οἱ κατακτηταὶ Δωριεῖς, οἱ Σπαρτιάται ἢ Λακεδαιμόνιοι. Ἐμοίρασαν τὴν γῆν εἰς ἴσα μερίδια, τοὺς λεγομένους κλήρους, τοὺς ὁποίους κληρονομοῦν ἀπὸ τοὺς γονεῖς τὰ τέκνα καὶ δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς πωλήσουν. Ὅλοι μαζί οἱ Σπαρτιάται ἀποτελοῦν τὴν ἀριστοκρατικὴν τάξιν, τοὺς ὁμοίους, ἀπέναντι τῶν ἄλλων κατοίκων τῆς χώρας. Συντηροῦνται ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα τῶν κτημάτων, θεωροῦν ἐξευτελιστικὸν νὰ ἀσχολοῦνται εἰς τὸ ἐμπόριον ἢ νὰ κάμνουν χειρωνακτικὴν ἐργασίαν καὶ καταγίνονται μόνον εἰς τὰ πολεμικά.

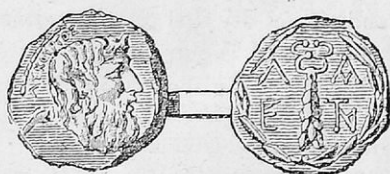
Ο ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΣΠΑΡΤΙΑΤΩΝ—ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Οἱ κατακτηταὶ ἦσαν ἀσυγκρίτως ὀλιγαριθμότεροι ἀπὸ τοὺς ὑποτελεῖς. Φαίνεται ὅτι οἱ γνήσιοι Σπαρτιάται δὲν εἶχαν ποτὲ περισσοτέρους ἀπὸ 8 χιλ. πολεμιστάς. Ἀπέναντι αὐτῶν ἦσαν 30—50 χιλ. περίοικοι καὶ τριπλάσιοι ἴσως εἴλωτες. Ἄν λοι-

Νόμισμα Σπάρτης

Παριστάνει τὴν Χαλκίοικον
Ἀθηνᾶν

Νόμισμα Σπάρτης

Φέρει ἀριστερὰ κεφαλὴν Λυκούργου,
δεξιὰ κηρύκειον

πὸν οἱ κατακτηταὶ δὲν ἠθελαν νὰ πνιγοῦν μέσα εἰς τὸ πλῆθος τῶν ὑποδούλων, ἔπρεπε νὰ διατηρήσουν τὴν στρατιωτικὴν των ὀργάνωσιν, ἣ ὁποία τοὺς εἶχε δώσει τὴν νίκην. Διὰ τοῦτο ἡ Σπάρτη παρέμεινεν ὡς διαρκὲς στρατόπεδον καὶ οἱ Σπαρτιάται ὡς στράτευμα ἐντὸς ἐχθρικῆς χώρας.

Εἰς τὴν Σπάρτην νόμοι, ἔθιμα, ἠθικὰ παραγγέλματα, ἀνατροφή παίδων ἔχουν ἓνα σκοπὸν, νὰ διατηρήσουν τὴν μαχητικότητα τοῦ σπαρτιατικοῦ λαοῦ. Ὁ σπαρτιάτης εἶναι στρατιώτης εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του, ὑποχρεωμένος νὰ γυ-

μνάζεται διαρκῶς, παραμένει εἰς τὴν πόλιν, διὰ νὰ εἶναι ἕτοιμος εἰς κάθε πρόσκλησιν. Δι' αὐτὸ δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ταξιθεύῃ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν χωρὶς εἰδικὴν ἄδειαν. Ἀσκεῖται καὶ τρώγει μὲ τοὺς συνηλικιώτας του εἰς κοινὰ συσσίτια, τὰ ὁποῖα ἔχουν σκοπὸν νὰ ἀναπτύξουν περισσότερον τὸ συναδελφικὸν πνεῦμα παρὰ νὰ τοὺς συνηθίσουν εἰς τὴν λιτότητα.

Τὸ πολίτευμα εἶναι ἀπλούστατον. Ἡ Σπάρτη ἔχει δύο βασιλεῖς, οἱ ὁποῖοι ὅμως πολὺ ἔνωρὶς ἔχασαν τὴν ἐξουσίαν των. Διατηροῦν μόνον τιμητικὰ δικαιώματα, δηλαδὴ ἔχουν μεγαλύτερον κλῆρον, προεδρεύουν εἰς τὴν Γερουσίαν, εἶναι οἱ προϊστάμενοι εἰς ὠρισμένας θρησκευτικὰς τελετὰς καὶ ἰδίως οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν πόλεμον. Ἡ ἐξουσία ἀνήκει κυρίως εἰς τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸ κράτος κυβερνᾷ συμβούλιον γερόντων, ἡ λεγομένη **Γερουσία**. Ἡ Γερουσία ἀποτελεῖται ἀπὸ 28 μέλη ἰσόβια, τὰ ὁποῖα ἐκλέγουν οἱ Σπαρτιαῖται ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους κτηματίας. Κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα ἔχουν περιορισθῇ καὶ αὐτῆς τὰ δικαιώματα καὶ τὴν ἐξουσίαν ἔχουν πέντε **Ἐφοροὶ** ἐκλεγόμενοι δι' ἓν ἔτος. Ἐπέβλεπαν ὅλους καὶ εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ τιμωροῦν πολίτας, ἄρχοντας καὶ βασιλεῖς ἀκόμη. Δι' αὐτὸ μὲ τὸν καιρὸν ἔγιναν ἡ κυριωτάτη ἀρχὴ τῆς Σπάρτης. Αὐτοὶ κανονίζουν τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν καὶ ἔχουν τὴν δύναμιν νὰ δικάσουν τοὺς βασιλεῖς καὶ νὰ τοὺς καταδικάζουν εἰς θάνατον.

Οἱ ἄρχοντες ἐρωτοῦν καὶ τὴν γνώμην τοῦ λαοῦ προσκαλοῦντες τοὺς στρατευσίμους εἰς συνάθροισιν, ἡ ὁποία ὀνομάζεται **Ἀπέλλα**. Ἡ Ἀπέλλα ἐκλέγει τοὺς γερουσιαστάς, τοὺς ἐφόρους, τοὺς ὑπαλλήλους καὶ ἐγκρίνει χωρὶς νὰ συζητήσῃ τὰς προτάσεις τῶν ἀρχόντων.

Η ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Ἡ κυρία ἐνασχόλησις τῶν Σπαρτιατῶν εἶναι τὰ στρατιωτικά. Εἰς τὴν Σπάρτην γυμνάζονται ὅλοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες. Οἱ ἄνδρες διὰ νὰ γίνουν καλοὶ στρατιῶται, αἱ γυναῖκες διὰ νὰ γεννήσουν εὐρωστὰ παιδιά. Ὅταν γεννᾶται τὸ παιδί, τὸ παρουσιάζουν εἰς τοὺς ἄρχοντας. Ἐὰν ἔχη καλὸν φυσικὸν ἐλάττωμα, δὲν ἐγγράφεται εἰς τὸν κατάλογον

τῶν Σπαρτιατῶν, χάνει δηλαδή τὰ πολιτικά του δικαιώματα. Ἐάν εἶναι εὖρωστον, τὸ παραδίδουν εἰς τὴν μητέρα, ἢ ὁποῖα τὸ μεγαλώνει μέχρι 7 ἐτῶν. Ἀπὸ τότε τὸ παραλαμβάνει ἡ πολιτεία καὶ τὸ ἀνατρέφει ὅπως θέλει.

Τὰ τέκνα τῶν Σπαρτιατῶν εἶναι ὑποχρεωμένα νὰ κάμνουν βαρύτατα γυμνάσια καὶ νὰ συνηθίσουν εἰς τὴν σκληραγωγίαν. Κοιμοῦνται εἰς τὸ ὑπαιθρον καὶ ἐπάνω εἰς κλῖνας ἀπὸ καλάμια, τὰ ὁποῖα κόπτουν ἀπὸ τὰς ὄχθας τοῦ Εὐρώτα. Εἰς ὠρισμένας ἑορτὰς μαστιγώνουν τὰ παιδιὰ ἐμπρὸς εἰς τὸν βωμὸν ἐνίοτε τόσον δυνατὰ, ὥστε νὰ τρέχῃ αἷμα. Διὰ νὰ τὰ συνηθίσουν εἰς τὴν πονηρίαν τοῦ πολέμου, δίδουν εἰς αὐτὰ τὴν ἄδειαν νὰ κλέπτουν, ἰδίως φαγώσιμα. Ἦτο ὁμως μεγάλη ἐντροπὴ νὰ ἀνακαλυφθοῦν.

Ὁ Σπαρτιάτης ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους γίνεται στρατιώτης. Πηγαίνει εἰς τὸ κυνήγιον καὶ γυμνάζεται μαζὶ με τοὺς ἄλλους. Νυμφεύεται 30 ἐτῶν, ἀλλὰ δὲν παύει νὰ ζῇ με τοὺς συνηλικιώτας του ὡς στρατιώτης. Οἱ ἄνδρες τῶν Σπαρτιατῶν δὲν τρώγουν εἰς τὴν οἰκίαν μαζὶ με τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα των, ἀλλ' ὅλοι μαζὶ εἰς κοινὰς τραπέζας. Τὰ συσσίτια τῶν Σπαρτιατῶν ἔγιναν ὀνομαστὰ εἰς τὴν ἀρχαιότητα διὰ τὴν λιτότητά των. Περίφημος ἦτο προπάντων ὁ μέλας ζωμός, σοῦπα ἀπὸ κρέας χοιρινὸν καὶ ξεῖδι.

Μὲ τὸν ἴδιον τρόπον ἀνατρέφουν τὰ κοράσια των οἱ Σπαρτιάται. Γυμνάζονται καὶ αὐτὰ ὅπως οἱ νέοι καὶ φοροῦν βραχὺν χιτῶνα, ὃ ὁποῖος φθάνει ἕως τὰ γόνατα, διὰ νὰ ἔχουν ἐλευθερίαν κινήσεως, παρουσιάζονται εἰς τὸ δημόσιον, λαμβάνουν μέρος εἰς τὰς ἑορτὰς καὶ παρευρίσκονται εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν ἀνδρῶν. Αὐτὸ ἔκαμνεν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι περιώριζαν τὰς γυναῖκας εἰς τὴν οἰκίαν καὶ δὲν ἐπέτρεπαν νὰ ἐμφανίζονται εἰς τὰς συναναστροφὰς τῶν ἀνδρῶν. Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς ἀγωγῆς ἔδωσε εἰς τὰ κοράσια σωματικὴν δύναμιν καὶ σθένος ψυχικὸν καὶ πολλὰι γυναῖκες τῶν Σπαρτιατῶν ἔγιναν ὀνομασταὶ διὰ τὸν ἥρωισμόν των ὅσον καὶ οἱ ἄνδρες.

Διὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν νέων δὲν ἐφρόντιζαν πολὺ οἱ Σπαρτιάται. Ὀλίγοι ἐμάνθαναν ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν καὶ ὅλη ἡ μόρφωσίς των περιορίζετο εἰς πολεμικὰ ὄψμα-

τα, εἰς τὴν ἀποστήθισιν τῆς νομοθεσίας τοῦ Λυκούργου, εἰς χοροὺς πολεμικοὺς. Κυρίως ἐδιδάσκοντο νὰ εἶναι σεμνοί, νὰ σέβωνται τοὺς γέροντας, νὰ εἶναι ὀλιγόλογοι καὶ νὰ ἐκφράζωνται μὲ συντόμους φράσεις. Αὐτὸ ἦτο τὸ **λ α κ ω ν ί ζ ε ι ν**, τὸ ὁποῖον ἔγινε περίφημον εἰς τὴν ἀρχαιότητα.

Γενικῶς οἱ Σπαρτιᾶται δὲν παρηκολούθησαν τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν, ἣ ὁποία ἔγινε κυρίως εἰς τὰς δημοκρατικὰς πόλεις, δὲν ἐπέτρεπαν εἰς τοὺς ξένους νὰ ἔρχωνται εἰς τὴν χώραν των καὶ εἶχαν δυσπιστίαν εἰς κάθε νεωτερισμόν, διότι ἐφοβοῦντο μήπως χαλαρωθῇ ἡ στρατιωτικὴ ἀγωγή τῶν νέων. Διὰ τοῦτο ἡ Σπάρτη ἔμεινε καθυστερημένη καὶ τίποτε σπουδαῖον δὲν ἔκαμεν εἰς τὰ γράμματα καὶ εἰς τὰς τέχνας.

Ο ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ

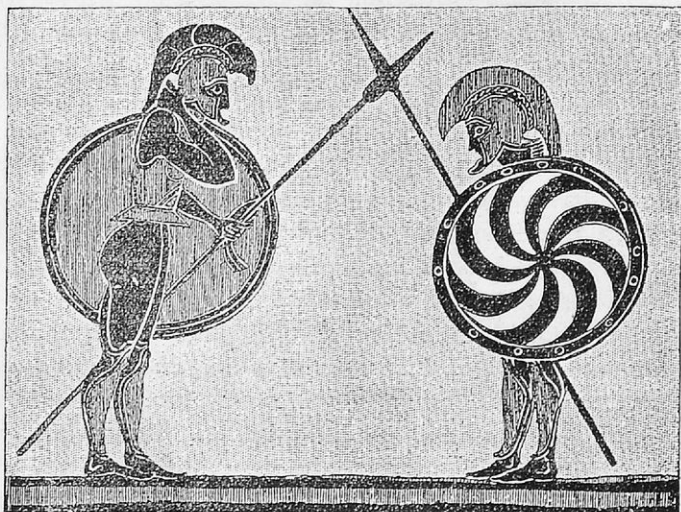
Ἐπειδὴ ὅλα εἰς τὴν Σπάρτην, κυβέρνησις, νόμοι, ἔθιμα, ἀνατροφή τῶν νέων, ἡ ζωὴ τῶν ἀνδρῶν, ἀπέβλεπαν εἰς ἓνα σκοπόν, νὰ δημιουργήσουν δηλαδὴ καλοὺς στρατιώτας, ὑπέθεσαν ἀργότερα ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ ἐνομοθέτησεν ἓνας σοφὸς νομοθέτης, ὁ **Λυκοῦργος**.

Ἄλλ' οἱ ἴδιοι οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἤξευραν ἀκριβῶς τί ἦτο ὁ Λυκοῦργος καὶ πότε ἔζησε. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Λυκοῦργος κατήγετο ἀπὸ βασιλικὴν οἰκογένειαν, ἐταξίδευσεν εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου ἔμαθε πολλά, ἐζήτησε τὴν συμβουλὴν τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν καὶ ὁ Ἀπόλλων τοῦ ὑπέδειξε τὰς μεταρρυθμίσεις, τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Σπάρτην. Ἀφ' ἐτέρου γνωρίζομεν ὅτι εἰς τὴν Σπάρτην ὑπῆρχε ναός, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Λυκοῦργος ἐλατρεύετο ὡς θεὸς ἢ ὡς ἥρωας. Ὅλα αὐτὰ μᾶς κάμνουν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Λυκοῦργος εἶναι μυθικὸν πρόσωπον καὶ ἡ λεγομένη νομοθεσία του εἶναι ἔθιμα τῶν Σπαρτιατῶν, τὰ ὁποία ἐγεννήθησαν εἰς διάστημα πολλῶν ἐτῶν.

Ο ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

Μὲ τὴν μεγάλην αὐτὴν ἐπιμονὴν οἱ Σπαρτιᾶται κατ' ὥρθωσαν νὰ ἔχουν τὸν καλῦτερον πεζικὸν στρατὸν τῆς Ἑλλάδος. Τὸ κύριον σῶμα τοῦ σπαρτιατικοῦ στρατοῦ ἀποτελοῦν οἱ ὀπλίται. Ὁ ὀπλίτης ἔχει ὡς ἀμυντικὰ ὅπλα **π ε ρ ι κ ε φ α λ α ί α ν**, ἡ ὁποία προφυλάττει τὴν κεφαλὴν, τὸ πρόσωπον

καὶ τὸν λαιμόν, ὀρειχάλκινον θώρακα, κνημίδας καὶ ἄσπίδα κυκλικὴν ἀπὸ δέρμα, τὸ ὁποῖον ἔξωθεν καλύπτεται μὲ μέταλλον. Τὰ ἐπιθετικὰ ὄπλα του εἶναι μακρὸν δόρυ καὶ ξίφος βραχύ. Οἱ ὁπλίται παρατάσσονται ὁ εἰς πλησίον τοῦ ἄλλου, ὥστε ἡ δεξιὰ πλευρὰ ἐκάστου σκεπάζεται ἀπὸ τὸ ἄκρον τῆς ἀσπίδος τοῦ παραστάτου. Τοιοῦτοτρόπως σχηματίζεται τεῖχος ἀπὸ ἀσπίδας. Τοιαῦται σειραὶ 8—10 παρατάσσονται ἢ μία ὀπίσω ἀπὸ τὴν ἄλλην καὶ τοιοῦτο-

Σπαρτιᾶται ὁπλίται

τρόπως σχηματίζεται ἡ σπαρτιατικὴ **φάλαγξ**. Οἱ ὁπλίται βαδίζουν εἰς τὴν μάχην ὑπὸ τὸν ἦχον τοῦ αὐλοῦ καὶ μεθύνουν ἀπὸ τὸ ἐμβατήριον ἄσμα, τὸν **παιῶνα**. Ἡ σπαρτιατικὴ φάλαγξ εἶναι βαρεῖα πολεμικὴ μηχανή, τὴν ὁποίαν εἶναι δύσκολον νὰ διασπᾷ ὁ ἐχθρός. Ἐπὶ δύο αἰῶνας ὁ σπαρτιατικὸς στρατὸς ἔμεινεν ἀήττητος καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΗ ΣΥΜΜΑΧΙΑ

Ἀσφαλεῖς εἰς τὴν χώραν των μὲ τὴν στρατιωτικὴν ὀργανώσιν οἱ Σπαρτιᾶται ἐπεχείρησαν νὰ κατακτήσουν τὰς γει-

τονικὰς χώρας. Ἐκαμαν δύο μακροὺς πολέμους, τοὺς λεγομένους Μεσσηνιακοὺς (8ος καὶ 7ος αἰών), καὶ ὑπέταξαν τὴν Μεσσηνίαν, ἐμοιράσθησαν τὴν γῆν καὶ τοὺς κατοίκους ἔκαμαν εἴλωτας.

Συγχρόνως ἡ Σπάρτη προσέβαλε τοὺς ἄλλους δύο γείτονάς της, τοὺς Ἀργεῖους καὶ τοὺς Ἀρκάδας, ἀλλ' ἐδῶ συνήντησε δυνατὴν ἀντίστασιν. Παρήτησε τότε τὴν κατακτητικὴν πολιτικὴν καὶ ἐπροσπάθησε νὰ ἐκτείνῃ τὴν ἐπιρροὴν της μὲ συμμαχίας. Ὑπεστήριξε τοὺς ἀριστοκρατικούς, ἀνέτρεψε τοὺς τυράννους καὶ ἐπίεσε τοὺς δημοκρατικούς. Πολλοὶ πόλεις καὶ λαοὶ τῆς Πελοποννήσου, ἡ Τεγέα, οἱ Ἀρκάδες, οἱ Ἡλεῖοι, ἡ Κόρινθος, ἡ Σικυών, καὶ ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ τὰ Μέγαρα καὶ ἡ Αἰγίνα, ἔκαμαν συμμαχίαν μὲ τὴν Σπάρτην ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ εἶναι αὐτόνομοι, ἀλλὰ νὰ ἀκολουθοῦν τοὺς Σπαρτιάτας εἰς τοὺς πολέμους. Τοιοῦτοτρόπως ἐσχηματίσθη ἡ λεγομένη Πελοποννησιακὴ συμμαχία, εἶδος ὁμοσπονδίας, τὴν ὁποίαν διηύθυνε συμβούλιον ἀπὸ ἀντιπροσώπους τῶν συμμάχων (6ος αἰών).

Ἡ ὁμοσπονδία, τὴν ὁποίαν ἐσχημάτισεν ἡ Σπάρτη, δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἐπεκταθῇ καὶ νὰ περιλάβῃ ὅλην τὴν Ἑλλάδα, διότι ἀπετελεῖτο ἀπὸ γεωργικὰ καὶ ἀριστοκρατικὰ κράτη καὶ ἦτο διαρκὴς ἀπειλὴ κατὰ τῶν δημοκρατικῶν πόλεων καὶ τῆς προόδου. Ἀλλ' εἰς μίαν κρίσιμον στιγμὴν ἔσωσε τὸ ἔθνος, διότι, ὅταν ὁ ἰσχυρότατος βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐπεχείρησε νὰ συντρίψῃ τὴν Ἑλλάδα, ἡ Πελοποννησιακὴ συμμαχία ἦτο ἡ μόνη δύναμις, ἡ ὁποία ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀντιτάξῃ σοβαρὰν ἀντίστασιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

ΑΘΗΝΑΙ

Η ΑΤΤΙΚΗ

Τὸ δεύτερον σημαντικὸν κράτος τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Ἀττικὴν.

Ἡ Ἀττικὴ εἶναι μικρὰ χερσόνησος, τῆς ὁποίας τὸ ἥμισυ σκεπάζουν τὰ βουνά. Ἡ χώρα παρουσιάζει τὰ γνωρίσματα τῆς ἑλληνικῆς γῆς εἰς δυνατώτερον βαθμὸν, τὴν μεγάλην ποιικιλίαν καὶ τὸν συνδυασμὸν τοῦ βουνοῦ, τῆς πεδιάδος καὶ τῆς παραλίας. Τὰ βουνὰ τῆς Ἀττικῆς δὲν εἶναι πολὺ ὑψηλά, ἀλλὰ πολὺ γραφικὰ καὶ ἡμερὰ καὶ ἔχουν ἔνδοξα ὀνόματα. Ἡ Πάρης καὶ ὁ Κιθαίρων εἶναι τὰ σύνορα πρὸς τὴν Βοιωτίαν, πρὸς ἀνατολὰς ὑψώνεται ὁ Ὑμηττός, ὀνομαστὸς διὰ τὸ μέλι του, καὶ τὸ Πεντελικόν, τὸ ὁποῖον ἔκρυσεν εἰς τὰ σπλάγχνα του τὸ εὐγενικὸν ὑλικὸν τῶν ἀθηναϊκῶν ἀγαλμάτων.

Αἱ πεδιάδες τῆς Ἀττικῆς εἶναι μικραὶ κοιλότητες ἀνάμεσα εἰς τὰ βουνά. Ἡ Ἀττικὴ ἐθεωρεῖτο πάντοτε ὡς ὀλίγον εὐφορος, ὡς λεπτόγεως, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐντατικὴν καλλιέργειαν εἶχε γίνει ἀρκετὰ παραγωγικὴ. Εἰς τὰ πεδινὰ μέρη ἐκαλλιεργεῖτο σῖτος καὶ κριθή, εἰς τοὺς λόφους ἠκμαζεν ἡ ἄμπελος καὶ ἡ ἐλαία, τὸ ἀγαπημένον δένδρον τῶν Ἀθηναίων.

Τέλος ἡ πολυσχιδὴς παραλία τῆς Ἀττικῆς ἔχει πολλοὺς ὅρμους ἀσφαλεῖς, οἱ ὁποῖοι ἦτο δυνατόν νὰ μεταβληθοῦν εἰς λιμένας. Ἀγρόται κατ' ἀρχὰς οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς κατέβησαν ἀργότερα εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐγίναν ἐξαιρέτοι ναυτικοὶ καὶ ἔμποροι. Ἡ Ἀττικὴ εἶχε δύο πρωτευούσας, μίαν μεσογειακὴν, τὰς Ἀθήνας, καὶ μίαν παραλιακὴν, τὸν Πειραιᾶ. Ἀλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ἐξαιρετικὴν σημασίαν εἰς τὴν μικρὰν χώραν, ἦτο ἡ τοποθεσία της. Ἡ Ἀττικὴ ἀπλώνεται εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ φαίνεται προωρισμένη νὰ ἐξουσιάζῃ τὸν θαλάσσιον δρόμον, ὁ ὁποῖος φέρει πρὸς τὴν Θράκην, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Κρήτην.

Τὸ κλίμα τῆς Ἀττικῆς κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἦτο πολὺ ἡπιώτερον. Ὁ δυτικὸς ἄνεμος πνέων ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἐδρόσιζε τὸ θέρος καὶ ἐθέρμαινε τὸν χειμῶνα. Τὰ βουνὰ ἦσαν σκεπασμένα ἀπὸ δάση καὶ οἱ δύο ποταμοί, ὁ Ἴλισος καὶ ὁ Κηφισὸς, εἶχαν πολὺ περισσότερον ὕδωρ. Οἱ ποιηταὶ ἐξύμνησαν τὸ δροσερὸν ρεῦμα τοῦ Κηφισοῦ καὶ τὰ πράσινα

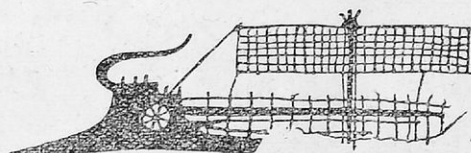

φυλλώματα, εἰς τὰ ὅποια ἡ ἀηδὼν ἐψιθύριζε τὸ παθητικὸν τῆς ἄσματος, καθὼς καὶ τὸ γλυκὺ κλίμα, τὸν λεπτὸν ἀέρα καὶ τὸν διαυγέστατον οὐρανὸν τῆς πατρίδος των. Εἰς ἓνα δράμα τοῦ Εὐριπίδου ὁ χορὸς ψάλλει: Καλὸ τυχοῖ οἱ Ἀθηναῖοι. Ζοῦν μέσα εἰς λαμπρότατον ἀέρα. Εἰς τὸν τόπον αὐτὸν ἡ ξανθὴ Ἀρμονία ἐγέννησε τὰς ἑννέα Μούσας.

Τὸ κλίμα εἶχε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὸν χαρακτῆρα τῶν κατοίκων. Τοὺς ἔκαμε ζωηροὺς, ἐνεργητικοὺς καὶ ἐλέπτυνε τὴν καλαισθησίαν των εἰς βαθμὸν ἀξιοθαύμαστον.

Η ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ δωρική μενανάστευσις δὲν ἔφερεν ἀναστάτωσιν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἥ ὅποια διετήρησε τοὺς ἰδίους πάντοτε κατοίκους. Ἐπὶ αἰῶνας ἡ χώρα ἦτο γεωργικὴ καὶ ἐκυβερνήθη ὅπως αἱ

Παλιότερα ἀθηναϊκὰ πλοῖα
παραστάσεις ἐπὶ ἐνὸς ἀγγείου τοῦ Διπύλου

Τὰ ἀνωτέρω πλοῖα μᾶς δίδουν μίαν ἰδέαν τῶν πολεμικῶν τῆς ἐποχῆς μετὰ τὴν δωρικὴν μετανάστευσιν. Εἶναι πλοῖα ἐλαφρὰ με ἔμβολον εἰς τὴν πῶρραν καὶ τὴν πρύμνην πολὺ ὑψηλὴν.

λοιπαὶ χῶραι τῆς Ἑλλάδος. Εἶχε βασιλεῖα, ὃ ὅποῖος ἐκυβέρνημαζι με τοὺς γαιοκτήμονας, τοὺς εὐπατρίδας. Ὁ βασιλεὺς εἶχε καὶ τὸ συμβούλιόν του, τὸν Ἀρειον Πάγον, ἀποτελούμενον ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς τῶν εὐπατριδῶν, ὃ ὅποῖος εἶναι εἰς τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὅ,τι καὶ ἡ Γερουσία εἰς τὴν Σπάρτην. Κατόπιν οἱ εὐγενεῖς κατέλυσαν τὴν βασιλείαν καὶ ἀντὶ βασιλέως διώριζαν ἐννέα ἄρχοντας, οἱ ὅποιοι ἐμοιράσθησαν τὴν ἐξουσίαν τοῦ βασιλέως. Ἀργότερα ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ ἐκλέγουν τοὺς ἄρχοντας δι' ἓν ἔτος. Ὁ λαὸς ἦτο καὶ ἐδῶ ὑποδουλωμένος εἰς τοὺς εὐγενεῖς καὶ εἰργάζετο ὥς δουλοπάροικος εἰς τὰ κτήματά των.

Ἀλλ' εἰς τὴν Ἀττικὴν προοδεύει ἄρκετὰ ἐνωρὶς ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἀναπτύσσεται νέα κοινωνικὴ τάξις,

τῶν ἐμπόρων καὶ ναυτικῶν, καὶ παραλλήλως δημιουργεῖται τάξις ἐλευθέρων μικροκαλλιεργητῶν εἰς τὰ ὀρεινότερα μέρη. Ὅλοι αὐτοί, ἔμποροι, ναυτικοί, τεχνῖται, ἐλεύθεροι γεωργοί, μὲ ἓνα ὄνομα ὁ δ ἦ μ ο ς, εἶναι ἀντίπαλοι τῶν εὐπατριδῶν, οἱ ὅποιοι τοὺς καταπιέζουν καὶ τοὺς ἐκμεταλλεύονται μὲ τὸν χειρότερον τρόπον. Διὰ τοῦτο ἡ Ἀττικὴ ταρασσεται ἀπὸ ἐσωτερικᾶς ἔριδας. Ὁ λαὸς ζητεῖ, ὅπως καὶ εἰς ἄλλα μέρη, γραπτούς νόμους. Τὸ ἔργον αὐτὸ ἀναθέτουν εἰς τὸν Δ ρ ᾱ κ ο ν τ α, ὁ ὅποιος ἀναγράφει τὰς παλαιὰς συνηθείας καὶ τὰς παρουσιάζει ὡς γραπτούς νόμους. Οἱ νόμοι αὐτοὶ ἔγιναν περὶφημοὶ διὰ τὴν αὐστηρότητά των (δρακόντειοι νόμοι).

ΣΟΛΩΝ

Αἱ ταραχαὶ ἐξηκολούθησαν, ἀλλ' ἡ ἀπολυταρχία τῶν εὐγενῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαιωνισθῇ μετὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ἀθηνῶν. Αἱ ἀντιμαχόμεναι μερίδες κα- 594 τώρθωσάν νὰ συνεννοηθοῦν καὶ ἐξέλεξαν τὸν Σόλωνα ἄρχοντα μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν νὰ κανονίσῃ τὰς ὑποθέσεις τῆς πολιτείας (594).

Ὁ Σόλων ἦτο ἀπὸ ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν, ἀλλ' εἶχε χάσει, ὅπως λέγουν, τὰ κτήματά του. Δι' αὐτὸ ἐγένινεν ἔμπορος, ἐταξίδευσεν εἰς πολλὰ μέρη, ἔμαθε πολλὰ καὶ εἶχε τὴν φήμην μεγάλου σοφοῦ. Ἦτο ἀγαπητὸς καὶ εἰς τὰς δύο τάξεις, εἰς τοὺς εὐγενεῖς ἕνεκα τῆς καταγωγῆς του, εἰς τοὺς ἐμπόρους, διότι εἶχεν ἐργασθῇ διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἐξωτερικῶν κτήσεων τῶν Ἀθηνῶν καὶ εἶχεν ἐξεγείρει μὲ τὰ ποιήματά του τοὺς συμπολίτας του διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σαλαμῖνος.

Ὁ Σόλων διὰ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν γαλήνην, ἔλαβε ριζικὰ μέτρα. Διέταξε πρῶτον γενικὴν παραγραφὴν τῶν χρεῶν καὶ ἀπηγόρευσε νὰ πωλοῦνται οἱ ἄνθρωποι ὡς δοῦλοι διὰ τὰ χρέη των. Ὅσοι εἶχαν πωληθῇ διὰ χρέη, ἀνέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν των, οἱ φυγάδες ἐπέστρεψαν καὶ τὰ κτήματα ἀπηλλάγησαν ἀπὸ κάθε ὑποχρέωσιν. Αὐτὸ ὠνόμασαν σ ε ι σ ᾱ χ θ ε ι α ν, διότι ὁ λαὸς ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰ βάρη του. Διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν δημιουργίαν μεγάλων κτημάτων, ἤλλαξε τὸν κληρονομικὸν νόμον καὶ ἐπέτρεψε τὴν διανομὴν τῆς κληρονομίας εἰς ὅλα τὰ τέκνα. Ἐπίσης ἔδωκε τὸ δικαίωμα εἰς

τοὺς εὐγενεῖς νὰ πωλοῦν τὸ κτῆμα των. Τοιουτοτρόπως ἡ Ἀττικὴ ἐγένεν ἡ χώρα τῶν μικροκτηματιῶν καὶ τῶν μικροκαλλιεργητῶν.

Κατήργησε τὴν παλαιὰν διαίρεσιν καὶ διήρесе τοὺς κατοίκους εἰς τέσσαρας τάξεις ἔχων ὡς βάσιν πάντοτε τὴν κτηματικὴν περιουσίαν. Αἱ τάξεις αὗται ἦσαν 1) πεντακοσιομέδιμνοι, δηλαδή μεγαλοκτηματῖαι μὲ ἐτήσιον εἰσόδημα 500 μεδίμνους, δηλ. 10 χιλ. ὀκάδας σίτου, οἶνον ἢ ἐλαίου 2) τριακοσιομέδιμνοι ἢ ἱππεῖς, μὲ εἰσόδημα 300 μεδίμνους, δηλ. 6 χιλ. ὀκάδας 3) διακοσιομέδιμνοι ἢ ζευγῖται μὲ εἰσόδημα 200 μεδίμνους, ἦτοι 4 χιλ. ὀκάδας 5) θῆτες οἱ ἔχοντες εἰσόδημα κάτω τῶν 200 μεδίμνων.

Ὁ Σόλων ἔδωσε περισσότερα δικαιώματα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ διωργάνωσε συστηματικώτερον τὴν Βουλὴν τῶν τετρακοσίων. Ἡ Ἐκκλησία ἦτο συνάθροισις τοῦ λαοῦ, ἡ ὁποία ἀπεφάσιζε διὰ σπουδαίας ὑποθέσεις τοῦ κράτους, ἐνῶ ἡ Βουλὴ ἦτο ἓνα σύμβουλιον ἀπὸ 400 μέλη ἐκλεγόμενα κατ' ἔτος, τὸ ὁποῖον ἔργον εἶχε νὰ προετοιμάζῃ τὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ συζητήσῃ ἡ ἐκκλησία.

Οἱ πολῖται δὲν εἶχαν ἐντελῶς ἴσα δικαιώματα. Ὅλοι εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ ψηφίζουν τοὺς ἄρχοντας. Ἐκλέγονται ὅμως ἄρχοντες μόνον οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς τρεῖς ἀνωτέρας τάξεις, αἱ ἀνώτεροι μάλιστα ἀρχαὶ εἶναι προνόμιον τῶν δύο πρώτων τάξεων. Συγχρόνως ὅμως οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις ἔχουν πολὺ μεγαλυτέρας ὑποχρεώσεις, φορολογοῦνται βαρύτερον, εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετοῦν εἰς τὸν στρατὸν ὡς ὀπλίται καὶ ἱππεῖς, ἐνῶ οἱ θῆτες εἶναι ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ἢ ὑπηρετοῦν ὡς ψилоί.

Τέλος ὁ Σόλων ἐφρόντισε διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἐπέτρεψε τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ ἐλαίου καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ μετρικὸν σύστημα ἄλλων ἐμπορικῶν πόλεων.

Ἡ σολώνειος νομοθεσία εἶχεν ἀκόμη ἀριστοκρατικὸν χαρακτῆρα, διότι ὡς βάσιν τῆς διαιρέσεως τῶν τάξεων ἔλαβε

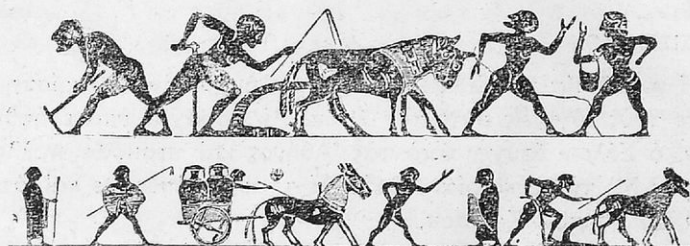
τὴν κτηματικὴν περιουσίαν. Ἀλλὰ μὲ τὴν ταχεῖαν οἰκονομικὴν πρόοδον τῆς χώρας ἡ βάσις αὐτὴ ἐκλονίσθη, διότι ἤρχισαν νὰ ὑπολογίζουσιν τὸ ἐτήσιον εἰσόδημα εἰς χρῆμα καὶ ὄχι εἰς εἶδος. Τοιουτοτρόπως ὅποιος κατῴρθωνε νὰ αὐξήσῃ τὴν περιουσίαν του, εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀνέλθῃ εἰς ὑψηλοτέραν τάξιν. Ἐπίσης ἐσῆμαινε πρόοδον, διότι ἔδιδε μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ τὴν βουλὴν τῶν τετρακοσίων, αἱ ὁποῖαι ἔλαβαν μεγάλην σπουδαιότητα ἀργότερα.

ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟΣ

Ἡ νομοθεσία τοῦ Σόλωνος εἰς τὴν ἀρχὴν δὲν ηὐχαρίστησε οὔτε τοὺς εὐγενεῖς οὔτε τὸν λαόν. Αἱ ταραχαὶ ἐπανελήφθησαν, ὁ Σόλων ἔφυγεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ περιῆλθε πολλὰς χώρας. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν λέγεται ὅτι ἐπέρασε καὶ ἀπὸ τὴν αὐλὴν τοῦ Κροίσου.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ἓνας ἐπιτήδειος καὶ ἱκανὸς ἄνθρωπος, ὁ **Πεισίστρατος**, ἐκέρδισε τὴν συμπάθειαν τοῦ λαοῦ καὶ κατῴρθωσε νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχὴν, ἔγινε δηλαδὴ τύραννος (560). Ἀλλὰ ἡ διοίκησις τοῦ Πεισιστράτου δὲν ἐσταμάτησε τὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ἀθηναίων, διότι ὁ Πεισί- 560
στρατος διετήρησε τὴν νομοθεσίαν τοῦ Σόλωνος καὶ ἐκυβέρνησε τὰς Ἀθήνας ἐπὶ 33 ἔτη μὲ φρόνησιν καὶ μετριοπάθειαν καὶ ἀπέκτησε μεγάλην δημοτικότητα. Αἱ Ἀθηναῖοι εἰς τοὺς χρόνους του εἶδαν λαμπρὰς ἡμέρας. Ὁ Πεισίστρατος ἐφρόντισε νὰ αὐξήσῃ τὸν πλοῦτον τῆς χώρας καὶ νὰ κάμῃ εὐχάριστον τὴν ζωὴν τῶν πολιτῶν. Εἰργάσθη διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς μικρᾶς ἰδιοκτησίας καὶ ὑπεστήριξεν οἰκονομικῶς τοὺς μικροκτηματίας καὶ μὲ κάθε τρόπον ἐπροσπάθησε νὰ προμηθεύσῃ ἐργασίαν εἰς τὸν λαόν. Πραγματικῶς αἱ Ἀθηναῖοι ἐργάζονται μὲ μεγάλην δραστηριότητα εἰς τὰς ἡμέρας του, κατασκευάζονται ὑδραγωγεῖα, κρῆναι, ἡ ἀκρόπολις καὶ ἡ κάτω πόλις στολίζονται μὲ ναοὺς καὶ ἔργα γλυπτικῆς, τὰ ὁποῖα μιμοῦνται τὴν ἰωνικὴν τέχνην. Ὁ Πεισίστρατος ἦτο φιλόκαλος καὶ φιλόμουσος. Εἰς τὴν αὐλὴν του συναντῶνται οἱ ἐσοχώτεροι ποιηταὶ τῆς ἐποχῆς καὶ αὐτὸς ἀνέθεσεν εἰς σοφοὺς ἀνθρώπους νὰ μαζεύουσιν τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου, νὰ τὰ τακτοποιήσουν καὶ νὰ τὰ ἀντιγράψουν.

Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐκυβέρνησεν ὁ μεγαλύτερος υἱός του Ἰππίας. Ἀλλὰ τὰ παιδιὰ τοῦ Πεισιστράτου δὲν εἶχαν τὴν ἱκανότητά του καὶ δυσηρέστησαν πολλούς. Ὁ υἱός του Ἰππαρχος προσέβαλεν ἓνα εὐγενῆ νέον, τὸν Ἀρμόδιον, ὁ ὁποῖος τὸν ἐδολοφόνησε μὲ τὸν φίλον του Ἀριστογείτονα κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων. Ἀπὸ τότε ὁ Ἰππίας ἔγινε πολὺ κακὸς καὶ τυραννικὸς καὶ εἶχεν ἐναντίον του τοὺς δημοκρατικούς, οἱ ὁποῖοι ἤθελαν πλήρη αὐτοδιοίκησιν, κα-

Σκηναὶ ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν γεωργῶν
παραστάσεις ἐπὶ ἀγγείων

Εἰς τὴν πρώτην εἰκόνα ὁ γεωργὸς διευθύνει τὸ ἄροτρον, ἄριστερὰ ἓνας ἐργάτης σπάνει βώλους, δεξιὰ δύο σπορεῖς. Εἰς τὴν δευτέραν ἄριστερὰ ὁ ἐπόπτης τῆς ἐργασίας, πιθανὸν ὁ ἰδιοκτῆτης, ἄμαξα μὲ δύο ἄμφορεῖς, δεξιὰ σπορεὺς καὶ ἄροτρον.

θῶς καὶ τοὺς ἀριστοκρατικούς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν πάντοτε
510 ἐχθροὶ τῶν τυράννων. Οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἐζήτησαν βοή-
 θειαν ἀπὸ τὴν Σπάρτην καὶ στρατὸς σπαρτιατικὸς ἤλ-
 theoretical θεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἀνέτρεψε τοὺς Πεισιστρατίδας (510).
 Ὁ Ἰππίας κατέφυγεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῆς
 Περσίας Δαρείου.

Η. ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΤΟΥ ΚΛΕΙΣΘΕΝΟΥΣ

Ἀφοῦ ἔφυγαν οἱ τύραννοι, ἤρχισαν νεαὶ παραχαί. Τέλος ὅμως οἱ δημοκρατικοὶ ἔγιναν κύριοι τῆς καταστάσεως καὶ ἤλλαξαν ριζικῶς τὸ πολίτευμα. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν δημοκρα-
 τικῶν **Κλεισθένης**, ἀριστοκρατικῆς καταγωγῆς, ἀπὸ τὴν με-
 γάλῃν οἰκὸγένειαν τῶν Ἀλκμεωνιδῶν, εἰσήγαγε μεταρρυθ-
 μίσεις, αἱ ὁποῖαι ἐθεμελίωσαν ὀριστικῶς τὴν δημοκρατίαν.

Ὁ Κλεισθένης κατήργησε τὴν διαίρεσιν τῶν κατοίκων εἰς
 τάξεις μὲ βάσιν τὴν περιουσίαν. Τὰ χωρία τῆς Ἀττικῆς καὶ
 τὰς συνοικίας τῆς πόλεως ἐχώρισεν εἰς 100 κοινότητας, τοὺς

λεγομένους δήμους. Τούς δήμους πάλιν τοὺς ἐχώρισεν εἰς 10 διοικητικὰς περιφερείας, τὰς λεγομένας δέκα φυλάς. Ἐκάστη φυλὴ λοιπὸν περιλαμβάνει δέκα δήμους. Ἐφρόντισεν ὅμως ἡ φυλὴ νὰ μὴ περιλάβῃ δήμους μιᾶς μόνον περιφέρειας, ἀλλὰ ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέραν ποικιλίαν, δηλαδὴ δήμους μεσογειακοὺς, δήμους τῆς πόλεως καὶ τῆς παραλίας. Ἡ Ἱπποθοντίς φυλὴ π.χ. περιελάμβανε τὴν πεδιάδα τῆς Ἐλευσί-
νος, τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς καὶ τοὺς ὄρεινους δήμους τῆς Πάρνηθος. Μὲ τὴν διαίρεσιν αὐτὴν ἡ παλαιὰ διάκρισις εἰς κοινωνικὰς τάξεις ἐξαφανίζεται καὶ ἐνώνονται καὶ συγχωνεύ-
ονται εὐπατρίδαι καὶ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, πλούσιοι καὶ πτω-
χοί, ἔμποροι καὶ γεωργοί, ὄρεινοὶ καὶ θαλασσινοί.

Τρύγος, παράστασις ἐπὶ ἀγγείου

Εἰκὼν εὐθυμογραφική. Οἱ Σειληνοὶ τρυγοῦν τὴν κληματάρϊαν, κόπτουν τὰ σταφύλια καὶ τὰ μεταφέρουν εἰς καλάθια. Εἰς τὸ μέσον ἑνας Σειληνὸς πατεῖ τὰ σταφύλια καὶ τὸ κρασί τρέχει εἰς ἕνα βαθὺ δοχεῖον.

Μεταβολὴ τόσοῦν ριζικὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνη χωρὶς ἀντίστασιν. Οἱ ἀδιάλλακτοι ἀριστοκρατικοὶ ἐζήτησαν τὴν ἐπέμβασιν τῆς Σπάρτης καὶ ὁ βασιλεὺς Κλεομένης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν μὲ στρατὸν καὶ ἐξεδίωξε τὸν Κλεισθένην καὶ τοὺς Ἀλκμεωνίδας. Ἀλλ' ὁ λαὸς ἐξηγέρθη διὰ νὰ προσ-
στατεύσῃ τὰς ἐλευθερίας του, ὑπεχρέωσε τὸν Κλεομένην νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν χώραν καὶ ἄργότερα οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν τοὺς συμμάχους τῶν Σπαρτιατῶν Βοιωτοὺς καὶ Χαλκιδεῖς.

ΑΡΧΑΙ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Τὰ γεγονότα αὐτὰ ἔδωσαν αἴγλην εἰς τὴν νεαρὰν δημο-
κρατίαν καὶ ἀνύψωσαν τὸ φρόνημα τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Οἱ

Ἀθηναῖοι ἀγαποῦν τώρα περισσότερο τὴν πατρίδα των, διότι εἶναι πολῖται ἐλευθέρας πολιτείας καὶ ἔχουν ἴσα δικαιώματα. Ἀλλ' ἡ ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια δὲν τοὺς ἔκαμεν ἀποκλειστικούς, ὅπως τοὺς Σπαρτιάτας. Ἀντιθέτως προτοῦ γίνουν διδάσκαλοι τῆς Ἑλλάδος, ἔλαβαν μαθήματα ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι εἶχαν ἀναπτυχθῇ ἐνωρίτερα.

Εἰς τὴν ἀρχὴν ἔμαθαν πολλὰ ἀπὸ τοὺς Ἴωνας. Ἀπὸ τὴν Ἰωνίαν ἦλθαν τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου καὶ ἴωνες τεχνῖται ἐδίδασκαν τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐπεξεργάζωνται τὰ μάρμαρα. Ἐπίσης οἱ ἀγγειοπλάσται τῶν Ἀθηνῶν ἔμαθαν πολλὰ ἀπὸ τοὺς Ἴωνας. Ἰδίως ἐπὶ Πεισιστράτου αἱ Ἀθῆναι παρουσιάζουν ὅψιν ἰωνικῆς πόλεως, ἡ ὅποια συνδυάζει τὴν οἰκονομικὴν ἀκμὴν μὲ πνευματικὴν ἀνάπτυξιν.

Μετὰ τὴν φυγὴν τῶν τυράννων ἀρχίζει ἡ δωρικὴ ἐπίδρασις. Ἀκριβῶς εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ Ἰωνία ἔχανε τὴν ἀνεξαρτησίαν της, ἐνῶ ἡ Σπάρτη εἶχε γίνῃ ἡ πρώτη στρατιωτικὴ δύναμις. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τότε ἔρχονται εἰς στενωτέραν ἐπαφὴν μὲ τὸν δωρικὸν κόσμον. Ὁ βραχὺς δωρικὸς χιτῶν ἀντικαθιστᾷ τὸν ποδήρη ἰωνικόν, οἱ ἄνδρες ἀφίνουν τὰ κοσμήματα, τὰ ὅποια ἐφόρουσαν κατὰ ἰωνικὴν ἀσιατικὴν συνήθειαν, καὶ ὁ βίος γίνεται σοβαρώτερος. Γλύπται τῆς Αἰγίνης καὶ τῆς Σικυῶνος ἐργάζονται εἰς τὰς Ἀθῆνας.

Ἀπὸ τὸν συνδυασμὸν τοῦ ἰωνικοῦ καὶ τοῦ δωρικοῦ θὰ διαλάμψη τὸ ἀττικὸν πνεῦμα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

1. ΑΙΓΥΠΤΟΣ

3300	π.Χ. περίπου	Ἐνωσησις τῆς Αἰγύπτου εἰς ἓν κράτος—Ἡ Μέμφις γίνεται πρωτεύουσα τοῦ Ἀρχαίου κράτους
2800—2700	»	Κατασκευὴ τῶν μεγάλων πυραμίδων—ἀκμὴ τῆς αἰγυπτιακῆς τέχνης
2500	»	Τέλος τοῦ κράτους τῆς Μέμφιδος
2200	»	Ἰδρυσις τοῦ Μέσου κράτους—Αἱ Θῆβαι πρωτεύουσα
1700	»	Ἐπιδρομὴ τῶν Ὑκσῶς—Τέλος τοῦ Μέσου κράτους
1580	»	Ἐκδίωξις τῶν Ὑκσῶς, ἀνασύστασις τοῦ αἰγυπτιακοῦ κράτους—Μεγάλαι κατακτήσεις μετὰ Εὐφράτου
1501—1447	»	Τουτμές Γ΄
1440	»	Ὑψίστη ἀκμὴ τῆς δυνάμεως τῆς Αἰγύπτου
1200—1150	»	Ραμσῆς Γ΄—Πτῶσις τῶν βασιλέων τῶν Θηβῶν
1100— 671	»	Περίοδος ἀναρχίας
671	»	Οἱ Ἀσσύριοι κυριεύουν τὴν Μέμφιν
664	»	Οἱ Ἀσσύριοι κυριεύουν τὰς Θῆβας
655	»	Ψαμμήτιχος Α΄ ἀνιδρύει τὸ αἰγυπτιακὸν κράτος—Πρωτεύουσα ἡ Σάϊς
569— 526	»	Ἀμασις—Ἀκμὴ τῆς Αἰγύπτου—Οἱ Ἑλληνεῖδρουν τὴν Ναύκρατιν εἰς τὸ Δέλτα τοῦ Νείλου
525	»	Ψαμμήτιχος Γ΄—Ἀλωσις τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τῶν Περσῶν

2. ΒΑΒΥΛΩΝΙΑ—ΑΣΣΥΡΙΑ

2200—2100	»	Ἰδρυσις Ἀρχαίου Βαβυλωνιακοῦ κράτους
2123—2081	»	Ὁ Χαμμουραμπὶ δημοσιεῖ τοὺς νόμους του
2000	»	Ἐπιδρομὴ Χιτιτιτῶν
1250	»	Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας νικᾷ τὸν βασιλέα τῆς Βαβυλώνας
722— 705	»	Οἱ Ἀσσύριοι κυριεύουν τὰ βασίλεια τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῆς Βαβυλώνας
705— 681	»	Ὑποταγὴ Φοινίκης, Παλαιστίνης, καὶ Χολδαίας

671	»	Οἱ Ἀσσύριοι κυριεύουν τὴν Μέμφιν
612	»	Καταστροφή τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους—Οἱ Μῆδοι καὶ οἱ Χαλδαῖοι κυριεύουν τὴν Νινευί
625-- 604	»	Ἰδρυσις τοῦ Νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους
604-- 561	»	Ὁ Ναβουχοδονόσωρ κυριεύει τὴν Ἱερουσαλὴν (586) καὶ τὴν Τύρον (573)—Μεγάλα ἔργα εἰς τὴν Βαβυλῶνα—κρεμαστοὶ κῆποι
530	»	Κατάλυσις τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους—Ὁ Κῦρος κυρεῖ τὴν Βαβυλῶνα

3. ΕΛΛΗΝΕΣ

2400—1400	π.Χ.	περίπου	Κρητικὸς πολιτισμὸς
2000—1700	»	»	Κάθοδος τῶν Ἀχαιῶν
1500	»	»	Ἀκμὴ τῶν Μυκηνῶν
1100	»	»	Ἐπιδρομὴ τῶν Δωριέων
900	»	»	Ὁργάνωσις σπαρτιατικῆς πολιτείας
ΣΤ' Αἰῶν			
594	»		Νομοθεσία Σόλωνος
560— 527	»		Τυραννία Πεισιστράτου
510	»		Κατάλυσις τῆς τυραννίας
507	»		Κλεισθένης—μεταρρυθμίσεις του

ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΙ

Σελίς

1. Κρανίον ανθρώπου Νεάντερταλ.....	6
2. Ὁ ἄνθρωπος τοῦ Νεάντερταλ	7
3. Τάρανδος	9
4. Μαμούθ.....	10
5. Βόνασος	11
6. Βόνασος τρυπημένος με πολλὰ βέλη.....	19
7. Οἱ ἄνθρωποι τῶν σπηλαίων κυνηγοῦν τάρανδους.	20
8. Ἄροτρον καὶ λισγάρι νεολιθικῆς ἐποχῆς.....	22
9. Δημητριακὰ ἀπὸ τὰς λιμναίας κατοικίας.....	23
10. Χειρόσφηνες παλαιολιθικῆς ἐποχῆς	28
11. Ἑργαλεῖα νεολιθικῆς ἐποχῆς	29
12. Ἑργαλεῖα τῆς ἐποχῆς τοῦ ὀρειχάλκου.....	30
13. Ζίφη τῆς ἐποχῆς τοῦ σιδήρου.....	31
14. Τοξόται	32
15. Ἑργαλεῖα παλαιολιθικῆς ἐποχῆς.....	33
16. Ὑδρίαὶ με σχῆμα καλύβης.....	35
17. Λιμναῖαι κατοικίαι.....	36
18. Οἰκοδομαὶ ἐπὶ πασσάλων εἰς τὴν Μανίλλην.....	37
19. Κατοικίαι τῆς ἐποχῆς τοῦ σιδήρου	38
20. Ντόλμεν	39
21. Ἀπὸ τοὺς Κυκλωπεῖους τάφους τῆς Εὐρώπης	40
22. Γυναῖκες εἰς τὸν χορόν.....	41
23. Στολαὶ τοῦ ὀρειχαλκίνου πολιτισμοῦ τῆς Β. Εὐρώ- πης	42
24. Σκέπασμα θήκης ἀπὸ ὀρείχαλκον	43
25. Κρίκοι ἀπὸ ὀρείχαλκον	44
26. Ἀλυσίδα ἀπὸ πετράδια νεολιθικῆς ἐποχῆς	44
27. Ἀφροδίτη τοῦ Βελεντόρφ.....	51
28. Ἄγρια ἄλογα	52
29. Ὅστουν τάρανδου.....	53
30. Ἀγγεῖα νεολιθικῆς ἐποχῆς.....	53
31. Κυριώτεροι τύποι ἀγγείων νεολιθικῆς ἐποχῆς.....	54

32. Ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν Βορειοευρωπαίων.....	55
33. Κάδος ἀπὸ ὀρείχαλκον	56
34. Πλοῖα τοῦ Νείλου	58
35. Ἀρχαία Αἴγυπτος.....	59
36. Ζῶα καὶ πτηνὰ ἀρχαίας Αἰγύπτου.....	60
37. Ἱερογλυφικά	60
38. Αἱ πυραμίδες καὶ ἡ Σφίγξ.....	61
39. Σκηναὶ γεωργίας	63
40. Ἡ πρόσοψις τοῦ ναοῦ τοῦ Λουκσόρ	64
41. Ὑπόστυλος αἵθουσα τοῦ Καρνάκ.....	65
42. Ἀμενεμές Γ'.....	66
43. Χαλδαία καὶ Ἀσσυρία	68
44. Τύπος Ἀσσυρίων	69
45. Σφηνοειδὴς Γράφή	70
46. Ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν πόλεμον	72
47. Ἀσσυριακὸν ἀνάκτορον.....	73
48. Πτερωτὸς ταῦρος.....	74
49. Λέαινα.....	75
50. Οἱ Ἑβραῖοι εἰς τοὺς αἰγυπτιακοὺς τάφους	76
51. Παλαιστίνη καὶ Φοινίκη	77
52. Φιλισταῖος πολεμιστὴς.....	78
53. Τύπος Φοίνικος.....	80
54. Φοινικικὰ πλοῖα.....	81
55. Φοινικικὴ ἐξάπλωσις	83
56. Ἀνάγλυφον χιττιτικόν.....	84
57. Ὁ βασιλεὺς Δαρεῖος.....	85
58. Περσικὸν κράτος ἐπὶ Δαρείου	86
59. Περσικὸν ἀνάκτορον	88
60. Κίων Περσικός	89
61. Οἱ Κρήτες εἰς τὴν Αἴγυπτον.....	97
62. Ὁ πρίγκιψ μὲ τὰ κρίνα	99
63. Κυρία τῆς αὐλῆς	100
64. Ἀγγεῖα κρητικὰ	102
65. Τύποι Ἀχαιῶν	104
66. Ἡ πύλη τῶν λεόντων	107
67. Σχέδιον μυκηναϊκοῦ μεγάρου.....	108

	Σελίς
68. Μυκηναϊκὰ ἔγχειρίδια	108
69. Ἡ κυρία μὲ τὴν πυξίδα	109
70. Κυνήγι ἀγριοχοί-ων	110
71. Γεωμετρικὸν ἀγγεῖον	113
72. Ἀγγεῖον Διπύλου	113
73. Ὅμηρος	115
74. Ὁ Ἀχιλλεύς	116
75. Ὁ πολεμιστὴς ἀποχαιρετᾷ τὴν γυναῖκα του	117
76. Ὁ Διόνυσος ταξιδεῦει	118
7. Ὁ βασιλεὺς Ἀρκεσίλας φορτῶνει σίλφιον	120
8. Νόμισμα Χαλκίδος	122
79. Νόμισμα Συβαριτῶν	123
80. Ὁ ἐλληνικὸς κόσμος	124
81. Ἡ Μεγάλη Ἑλλάς	125
82. Νόμισμα Ἀργούς	128
83. Νόμισμα Ἀρκαδίας	129
84. Νόμισμα Κορίνθου	130
85. Νόμισμα Σικυῶνος	130
86. Ζεὺς καὶ Τυφὼν	143
87. Ἀπόλλων κιθαρωδός	145
88. Ἄρτεμις	145
89. Ἡ Ἀθηνᾶ Φαρνέζε	146
90. Σπλαγχνοσκοπία	149
91. Ἡ Ὀλυμπία	151
92. Οἱ Ἀγῶνες	153
93. Θησαυρὸς Μασσαλιωτῶν εἰς Δελφούς	154
94. Νόμισμα Σπάρτης α'	156
95. Νόμισμα Σπάρτης β'	156
96. Σπαρτιᾶται ὀπλῖται	160
97. Ἀρχαία Ἀττική	163
98. Παλαιότερα Ἀθηναϊκὰ τλοῖα	164
99. Σκηναὶ ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν γεωργῶν	168
100. Τρύγος	169
101. Χάρτης Ἑλλάδος ἐγχρωμος	96-97

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

	Σελίς
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'. 'Ο προϊστορικός άνθρωπος.....	3-16
» Β'. 'Η ζωή τοῦ προϊστορικοῦ ἀνθρώ- που	17-44
» Γ'. 'Η κοινωνική ζωή—φυλαί καὶ λαοί.	45-57
» Δ'. Οἱ Ἀνατολικοὶ λαοί.....	58-90
» Ε'. Ἑλλάς—χώρα καὶ κάτοικοι.....	91-96
» ΣΤ'. 'Η Ἑλλάς κατὰ τοὺς προϊστορι- κοὺς χρόνους	97-111
» Ζ'. Οἱ Ὀμηρικοὶ χρόνοι.....	112-117
» Η'. 'Ο κόσμος τῶν ἀποικιῶν.....	118-125
» Θ'. Τὰ κράτη τῆς Ἑλλάδος	126-133
» Ι'. 'Ο Ἑλληνικὸς κόσμος τὸν 7ον καὶ 6ον αἰῶνα	134-142
» ΙΑ'. Θρησκεία καὶ ἐθνικὴ ἐνότης.....	143-154
» ΙΒ'. Σπάρτη	155-161
» ΙΓ'. Ἀθῆναι.....	162-170
Χρονολογικὸς Πίναξ.....	171-172
Εἰκόνες καὶ χάρται	173-175
Περιεχόμενα	176
